

כל כתבי
יהודה
שמינברג

H. Limuvia
 Z. 45. Hoffmungslosg
 Tartu d. 3. 11. 28.
 כל כתבי
 יהודה שטיינבלד

כרך שני.

הוצאת האפטרופסים של יורשי המחבר.

Korp!
Limuvia

L
 192 a.
 № 2297
 Tartus.

קראקא, תרע"א.

בדפוס של יוסף פֿישר, גראָדנאָסע 62.

תכּן:

1	בתוך החדר
6	אבל אשמים אנחנו
10	זמן טוב
17	בבית-החולים
21	לא לאלהים ולא לאנשים
27	בשל איב
31	שלא מרעת בעלים
36	המרא בר חלא
40	פרוש קצר
44	שני וכחנים
48	תקלה
52	זקן חולה
56	שתי מיתות
59	בסיר
65	חג מהולל
70	ער שום מה
78	שונא
83	אב ובנו
91	רגע של חלשה
99	זרים
104	מבית-החולים
108	מתוך המתנה
113	שתי אלמנות
118	"סדר" שנשבת
122	בליל שמורים
126	בשעת הכושר
144	שתי יבמות
148	בבית-הסוהר
154	גסיסה
171	זלמן קמחי
194	אב ובנו

מתוך התורה.

הרבה נצוצים הוציאה שמש האביב מראש-חדש ניסן והלאה על שמעון-
משה המלמד להזכירו על ימי הרור; אלא שכל נצוץ ונצוץ, שנתקבל בחלונו
של המלמד, נשבר והתפוצץ לרסיסים, ואכר את הברק המחדש במונו כל
ישן. כל-כך היו שמשיות חלונו מכוסות חלודה.

וסוף-סוף הצליח נצוץ אחד להבקיע לו דרך, להכנס מתחת לחטמו,
בשעה שהיה יושב כפוף ושקוע בראשו ורובו בפרושי האגדה הפתוחה
לפניו.

הסתכל הנצוץ בתוך עינו; והוא הזדעזע, והרים את ראשו, או ראה
שה-פלני שלו כבר מתירה לעצמה לפתח את הדלת לכל רחבה, ועל קרקע
חדר-המבשל נראות בהרות-בהרות לבנות, תועות הנה והנה מנגה השמש כאותן
הבהרות, שהוא מהפש אחריהן בשביל תלמידיו בשעה שהם מתקשים על
הפסוק, ומראהו עמק מן העורי.

או הסתכל בפני תלמידיו והבין, שהגיעה העת לזכרם בחדש של דרור
וחפש.

ותלמידיו, צאן קדשים, עשרה במספר — הרגישו בדבר זה מכבר; אלא
שקסם הלמודים שבין פורים לפסח לקח את לבנם, ולא היתה קשה עליהם
כל-כך הישיבה בחדר, ספורי ההגדה ורמזי שירים, בין ששני העפרים הם
עפרים כפשוטם, ובין שהם משה-ואהרן; בין שה-שולמית היא מין נקבה
בשמלת אשה, ובין שהיא כנסת-ישראל — הם נחים ורצויים על הילדים,
מרנישים הילדים הברל גדול בין גונב איש ומכרו מות יומתי ובין, עזה כמות
אבהה.

ומלבד זה, יש כבר בילדים ממדת אבותיהם, מכיון שהם מרנישים, שהרכנית
מביטה עליהם בהקפדה, ושמהה היא, שתפטר מן הרצחנים הקטנים — מיד הם נעשים
מתמידים גדולים, משכימים לבא ומאחרים לצאת, קרוב הדבר, שאילו עמדו, למשל,
העבריקניים וקבעו את יום העבודה בחמש שעות — אפשר שלא היו העובדים
רוצים לצאת מן העבריקה אפילו בלילה, ומן התורה אתה למד דבר זה, מכיון

שכניעה שנת-ההפש לעבד, הרי יש לך דין; ואם אמר יאמר העבד... לא. לא אצא הפשי, ואז יכול אתה אפילו לרצע את אונן.

מוציא לו שמעון-משה, את מתבקן מתוך כיסונו, פותחו במחצה, ממלא את נחוריו, ריחה; ואומר:

— נו, רצחנים! הביתה אתם רוצים?

— לא, לא, רבי! מעמיד זבולן הקטן פני-תמים; רוצים אנו ללמד!

— רמאי אתה כאביך, — מביש הרבי את פניו — כלום אינך יודע? דובר שקרים לא יכון בעיני השם!

— הביתה, הביתה אנו הפצים! קוראים כלם, כדי להיות זכאים בעיני השם, בעיני הרבי והרבנית ובעיני עצמם — בבת-אחת.

— טוב. אבל קודם שתלכו, הפין אני לספר לכם עוד מעשיה בנוגע לפרק שבאגדה, שלמדתם היום.

מכיון ששמעו מעשיה, ישבו כלם על מקומם — ישיבת-קבע ובכבוד ראש! רק זבולון הקטן תחב את עינו ברבי כתאב לשמע, ומתחת ממשמש בידיו לאסף את ספריו וחפציו כדי שיהא הראשון ביוצאים.

הסתכלה הרבנית מתוך צרות-עין אנב שכמה על הרבי ועל תלמידיו, העתיקה את העביט המלא מיט לאמצע החדר; את המטה הסיעה מעל מקומה, והעמידה אותה באלכסון, בכונה — כדי להצר להם את המקום ולהכנס בתוך ד' אמותם.

אבל לא אכפת לו לרבי כלל. רניל הוא תמיד לארבע אמות צרות; ומפני מבטי עיני ה,קלפהי שלו אין הוא ירא עכשו כלל, מפני שהקדימה היום בבקר ושקר לה, שעוד לא נבה את כל השכר-למודי, ובוה סתם את פי המרשעת לכל היום.

ומתחיל הרבי מספר, אלא שהוא פותח בכעין הקדמה-תחלה:

ואתם בודאי מתקשים אתם על הפסוק שבהגדה: הללו את ה' כל ניום, שבתוהו כל האמים, כי גבר עלינו חסדו!

הילדים לא התקשו כלל על הפסוק, ואפילו לילה אחד לא נדרה שנתם בשבילו; אלא מכיון שהעיר הרבי שיש להתקשות, זקפו את חטמיהם ברבם והסתכלו — מתמיהים.

לכאורה מה ענין זה לזה? צריך עשו להלל את השיית, מפני שנבר חסדו על יעקב?!

אבל באמת חסד גדול עושה עמנו הקביה; ואתם צאו וראו: בנוהג שבעולם, מלך בשר-ורם, כשחפצים לקלסו, מורים אצלם מתוך מיני כלי-זיון והרמסיות וקננים, שמעמידים רעש גדול, אילו היינו באים גם אנו לקלסו להקביה על חסדיו עמנו, כלום היינו מספיקים?! כלום יש לנו מאותם הכלים?!

ומה עושה הקביה? מסית את אדום במואב, מואב באדום; יוצאים הם זה לקראת זה עם כל כליהם; מורים זה-בזה, וזה-בזה, מעמידים רעש מסוף העולם ועד סופו, והקביה מקבל את הרעש על חשבון הקלוסים שעם ישראל חייב לו.

מסתכלים הילדים בתמיה: אינם מבינים את התרוץ עוד פחות ממה שהבינו את הקושיא.

וכבר היה מעשה, שהתקשה נער אחד על הפסוק, עד שעמד עליו מתוך נס: מעשה שהיה, וחפצו שונאי-ישראל, גויים במשמע, להעליל עלינו עלילת-

דס.

— מה זה — עלילת-דס?!

— פשוט: אומרים עלינו שאנו משימים דס-אדם בתוך מצה-שמורה.

— דָּס...!!?! מתננת ילד אחד מתוך תמיה.

— דָּס...!!?! במצה דס...!!

— דָּס...!!!

— הוא מקיא! שמואל מקיא!

— ג ר ב ק ק!

— מים, מים! נמא מעש מים!

שוטה! כלום אנו אומרים כך?!... הם אומרים — ומה אכפת

לך???

וחיה שם בארץ רחוקה נער נוצרי אחד, יתום מאב, בן שפחת הכומר — שהיה כרוך אחר אמו, אכל וישן בבית הכומר, איזו טענות היו לה לשפחה זו על אותו הכמר, שלפי דעתה חייב היה כפרנסת אותו הנער... זה אמנם אינו לפי השנתכם, ואינו ענין לנוף המעשה, נו, בקצור, יתום!

ובן-יהודי היה לאותו כמר, ושני הנערים היו ישנים בחדר אחד.

ויהודי חשוב היה לאותו הכומר: עשיר אחד, שהיה מלווה לו בריבית.

וחפץ היה הכומר להפטר באחת — מהיתום, מהעשיר המלווה, שיותר

שהוא מלווה לו, יותר הוא נושה בו, ואנכי-אורחא גם מכל היהודים.

וביום שלפני ערב-פסח, כשבא היהודי העשיר לבית הכמר, ותכע ממנו את חובו — בא לכלל כעס, ופסק לו זמן לאחר שני ימים לעשית עמו חשבון ולתת לו יותר ממה שמניע לו, — האמין היהודי והלך לו. ישראל הם מאמינים בני מאמינים, — ולאורתא התיעץ הכמר עם אשתו, ובא לירי מסקנא: לשחט את היתום, לאסף את דמו לתוך בקבוק, לכרך את גויתו בשק ולהביא את הכל בסתר במרתפו של אותו העשיר, ובליל-שמורים יתנפל על ביתו; יחפש, יחפש — עד אשר ימצא.

ואז לא די שיישב לו המלווה את השטרות, אלא העדה תמכר את ספרי

תורותיהם ויתנו לו כסף.

והיתום לא יכול לישן באותו הלילה; ושמע כל מה שדבר הכומר עם הכמרים, והתמלטל, ומה עשה?

הבריק לו רעיון במחו: מעשה השנחה היה בדבר; והלך והציל את בן הכמר השקוע בשנתו—לתוך מטתו, והוא שכב על מטת בן הכמר—וגם את המלבושים החליף.

ובלילה נכנסו הכמר והכמרים לתוך החדר במחשך, ועשו מה שעשו.
— שח... ?

— שחטו, שחטו! האב שחט, והאם אחזה את המורק.

— הוי, הוי !!!

ופני אחד הנערים התעוו בהעויה משונה, ולבנו כסיד.

— מים! אשה! מים!

הרבנית נחפוזה ושפעה על המתעלף מתוך העביט, ותשב אליו רוחו. המתעלף נשבע שמעתה יעודד את רוחו ולא יתעלף יותר, ובלבד שיגמר הרב את ספורו. הפיץ הוא מאד לדעתו, מה היה בסופו של דבר?

הנערים שבו למנוחתם. הקפרנות שעל פני הרבנית נתרככה במקצת עוסקת היא לכאורה בטיח ושווע, אבל אזניה פתוחות כלפי השלחן: הפצה גם היא לשמע, מה היה בסופו של דבר.

והמלמד מוסיף לספר:

והיתום ראה מתוך החשך מה עשו... במה כרכו... במה אספו...

והתחלחל וקם בחשאי, ולבש בגדי השחוט, וברח בלילה.

בבקר התפלאו הכמר והכמרים, כשלא מצאו את בנם על מטתו, ולא ידעו אנה נעלם ומדוע לא ישוב?

והיתום נחבא לכל היום, ובלילה גמר בדעתו להכנס לבית המלוה ואורי יגלה לו את הדבר — כדי שיגן עליו.

ישב לו אותו המלוה — כלנו מסבין — הוא ואשתו ובנו, כבני-חורין ממש, ועסק בהגדה, וכשהגיעו לפסוק: הללו את ה' כל גוים... כי גבר עלינו חסדו, התקשה הבן על הפסוק ועמד על אבא בקושיא חמישית: מהיכן יודע עשו להלל ולשבח להשי"ת על חסדיו של יעקב?

ובאותה שעה נכנס היתים מבהל ונפעם, הפיץ היה לספר מה שהוא יודע, אבל אינו יודע מהיכן יתחיל.

הראה לו אותו המלוה, ברמיות אצבע על פי, כלומר: אינו יכול עכשו להפסיק מתוך ההגדה, ורמו לו מקום לשבת אצל השלחן לפי-שעה, כסבור היה המלוה, שהביא לו את החיב, שהוא נושה בכמר.

ישב לו היתום אצל בן העשיר, והסתכל בהגדה.

הצטער המלוה ואמר: אילו היה יתום זה בן-ברית, היה יכול לצרף אותו ולקרא, הודוי בשלשה!

ופתאם נפתחה הדלת ברעיש, והכמר והכמריית וכמה שושרים נכנסו קוממיות.

אבל כשראו הכמר והכמריית את היתום אצל השלחן — הזדעזעו ונרתעו לאחוריהם — מעין פרחה נשמתם.

העכבים הללו האמינו, שקם המת מתוך המרתף.

יצאו עיניהם... נשתרבבו לשונותיהם... וארכובותיהם דא לדא נקשן. — זהיתום מביט עליהם בחלהלה.

ויותר שהוא מביט, יותר פרחה נשמתם...

עד שנפלו על פניהם והתחילו—גועים בבכיה.

— הוי, יתום! מחל לנו! אוי, מְשֻׁקָה! סלה לנו! אלהיכם גדול ומרובים חסדיו עליכם!

מסתכל בן העשיר באביו, ושואל: אבא! איזה חסדים?!

— מסתמא הם יודעים, בני! הלא כתוב הדר הוא: הללו את ה' כל

גויים שבחיהו כל לאומים, כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם הללויה.

התאנחו הנערים באנחה כבושה ורסוסה מתוך התפעלות, והשתקעו במחשבות.

”דָּ־סִים! דָּ־סִים!” — מרחשות שפתי שמואל בחשאי ובית־בלועו מתנרה

להקיא.

— שחוט... שחוט... טי — מזדעזע ראובן ועיניו תועות על פני

חבריו.

הללויה! הללויה! — שונה ומשלש המלמד מתוך רגש.

”דם... שחוט. הללויה” — מתנועע זבולון על השלחן ומוזום לעצמו

מה שהיא מוציא מתוך פיו, ומתחת הוא ממשמש בידיו לאסוף את ספריו.

התאנחה גם הרבנית על העביט המלא ולחשה לעצמה:

— כל זה היה אמנם טוב ויפה אילו היו עומדים כבר בביתה סל המצות

ושק אחד של תפוחי־אדמה לפחות.

אָבֵל אַשְׁמִים אֲנַחְנוּ.

מה היה בסופו של מיקלקע, אלמלא — אנחנו?
ומה היו כל בני־עירנו עושים מראשית השנה ועד אחריתה, אלמלא
מיקלקע, שהיה להם?

נח היה להם לחיות בלי, תלמוד־תורה; בעיר, בלי, בקור־חולים, אפילו
בלי פרנס הצבור — מאשר בלי מיקלקע!

אביו של מיקלקע היה סנדלר עני, אבל ה־שכורי־שבו היה גדול
הרבה יותר מן ה־סנדלר; וכנהוג שבעולמם היה פוקד את אשתו לפרקים
תכופים במקל ובאנרוף; והיא היתה משברת כלים בחמתה; והלך לו הוא
מרוכ צער אל בעל־החבית; ושוב מקל, ושוב אנרוף, וחוזר חלילה. דבר
מנהג זה אינו סגולה בדוקה לפרנסה, ובשביל כך היה עני. אבל אצלם אין
העניות ארסית כל־כך כמו אצלנו.

למיקלקע שלו לא דאג הסנדלר כלל, אף־על־פי שהיה בן־יחיד. פה
מקום להעיר בדרך אנב, שהמלות בן־יחיד, יתום, אלמנה, גרושה —
וכדומה, אף־על־פי שלכאורה הן מתורגמות לכל לשון — אין להן בתרגומן
אותו המושג, שיש להן בעברית. לא על חנם נשארו אצלנו מלות אלו
בהזרנון שלנו — בצורתן העברית.

למיקלקע לא דאג הסנדלר, אבל גם אילו היה דואג לו, לא היה יכול
לעשות בשבילו יותר ממה שעשה מיקלקע לעצמו.
מיקלקע התחבר עם נערים עברים; ולא רק שהיה תמיד שבע, אלא
שהביא גם לאביו ולאמו חתיכות, להם־יהודים.

בשבתות הקיץ היה מסיר את המנורות מעל השלחנות ומקבל פריסת־
לחם בשכרו. בשבתות החורף היה מבעיר אש בתנורים ומקבל אנורה ופריסת־
לחם. בימות־החול היה הולך לשחוש תרנגולת ומקבל אנורה — שכר
הליכה.

וכבר ידע מיקלקע, שצריך הוא לחכות בבית השוב עד שיתן לו
הלו פתקא על השחיטה, משום מעשה שהיה, וגם את המעשה ידע לספר
בדיוק.

ומלוה היה את הנערים אל חדרם; ואת הקטנים היה נושא על שכמו, ובחדר היה יושב ומחכה לנו עד... עד שיצאנו לאכול את ארוחתנו שלקחנו עמנו, והצטרף עם כל אחד מאתנו. אכרץ גדול היה מיקלקע!
אבל מבשר וחלב זה אחר זה — היה נזהר; יודע היה שדבר זה אסור.

ומדבר היה זרנון כמומחה לדבר. ולא עוד אלא, שלמדנוהו לברך על הלחם, על נטילת-ידיים, על הפירות — אפילו מודה אני וקדישי היה יודע, ראוי היה מיקלקע להיות ריש-דוכנא' בחדר של מלמד-דרדקי.
הרבה תקיעות, סמירות וצביטות היה מיקלקע סופג אל קרבנו בשעה שישב לפני רבותיו הקטנים, ונכשל בברכות שלמדנוהו; אבל הוא לא כעס עלינו: כלום אינו רואה שכך צריך הדבר להיות?! גם הרבי הגדול מכה את רבותיו בשעת למודם.

וכשנדלנו וברוך שרייבערי' התחיל מלמד אותנו מלאכת-הכתיבה חנכנו גם את מיקלקע שלנו בלמוד החדש. קשה היה על מיקלקע הוהירות בלי להוציא את הקלמוס מחוץ לשיטות; וגם לא הבין את הומר הענין: מה איכפת לו לעולם, כשזה, שהם קוראים לו 'צדיקי', ימשך קצת למעלה מן השיטה... או ה'זין' — למטה?...
אבל לאט-לאט למד מיקלקע את המלאכה, וכבר יכול היה לכתב ברוך-השם' בבית רבתי, ואפילו: ליתן חצי אָקי ייג, ומעשיות היה יודע: של מכירת יוסף, של עשר מכות, של ארץ-שׂראל ושל גלות...

וגם את המעשיות, שהיתה אמו מספרת לו לפעמים היה זוכר... ולא מצא מעולם שום סתירה בין אלו ואלו.
כשנדל מיקלקע קצת, נתעלה במשרה, ויהי לנו של יום-כפור, ומנגן היה, עלינו לשבח, ממש כמו החזן בעצמו.
בפורים התחיל נושא, משלח-מנות.
אפילו אצל המצות לפסח מצא לו משרה: לבש סנור לבן מלפניו ומלאחריו, והטב עצים לתנור לשם מצות מצה, בימים אלו לא בא חמץ אל פיהו: מתפרנס היה ממצות שנפסלו. למצות היה בעל-תאוה גדול.
לא היה לך זווית אחת בשכונת-היהודים שלא היה מיקלקע בקי בה, על ישראל פרנסתו, לישראל עבודתו.
נקודת-הגובה שבמשרותיו היתה בהגיהסכות: הרבה סכות בעיר היה בונה בעצמו; סכך היה מביא לכל סכות העיר.

יפה היה מיקלקע, כשהיה נכנס בעיר רוכב על עגלה עמוסה סך בגובה עשרים אמה! יפה היה כשהיה עומד על סוכת ישראל, מסככה, קופץ ונכנס אל תוכה לבדקה, אם היא מכוסה כרין! יופי של דאנה ורצינות היה נסוך אז אל פניו. נכר הדבר, שבענין גדול היא שקוע' כלו.

סוכות הוא בונה לישראל!

את שכרו היה אמנם מקבל משלם, אבל עוסק היה בדבר לשמה, מחסידי אומות העולם יהיה גוי קטן זה! ככה היינו מאמינים כל הנערים, כשהיינו שומעים אותו מזמר, עלינו לשבח... שלא עשנו... אבל...

כל מקום שאתה שומע, אבל! בידוע, שאשמים אנהנו, האשם היחודי בזה הוא דורי, ששהה שנה אחת באודיסה, וכששכ העמיד רעש בעירנו: השכלה! למוד שפת-הארץ! שקאלעס! כך עושים בני הרכים!

וקשה היה הדבר, עד שהתחיל אחד, אחרי-כן לא הספיקו הספסלים שבבית-הספר הרוסי בשביל נערי ישראל, ואנו לומדים משמאל לימין.

ומלמדים אנו את תלמידנו הקטן, את מיקלקע, ומתחלה הוא כועס עלינו: תורה זו, שאתם לומדים למה היא? בשלמא: קדוש וברכות — הם דברים שצריכים למוד! אבל זה? כלום אין ידוע, שתרנגול הוא עוף?! ושבת-החורשים אדמה?! ושהחיל רובה?!

ומלגלג הוא עלינו ואומר: כלום מה איכפת לכם, שתקראו את הדברים, כמו שהייתם קוראים עד עכשיו: חבור, חסור, כפל, חלוק? שנוי שמות למה?! כלום ב.סלאָזשעניע אוימנאָזשעניע — שתי פעמים שנים יותר מארבע?!

אבל הוא לומד וסופג; ושנים עוברות, והוא קורא וסופג; ושנים עוברות, ואנו מביאים מבית-הספר גיונרפיה חדשה, ומיקלקע מוצא אותה אצלנו, וקורא בה, ומוצא שם דברים מגונים על הזוידים, ואזיל סימקא ואתא הזורא אצל מיקלקע, לא מתוך בושה, אלא פשוט — מתוך כעס, ומשיח הוא את הספר לעינינו:

— כלום אמת הוא מה שכתוב כאן?!

ואנו צוחקים עד אויל סימקא ואתי הזורא.

לא מתוך כעס, חיה, אבל... פשוט... כך!

ואנו לומדים ומלמדים, ומיקלקע לומד וסופג.

ופתאום נכנס בלבו בלמוס של למוד — בבית-הספר.

הוא נעלם פתאום, עירנו נשארה בלי מיקלקע.
 ושנים עוברות.
 מעשה השנחה! הוי זהיר בנוי קמן! מיהאיל איוואנאָווישש, מי שהיה
 מיקלקע סתם, בא לעירנו לשרת במשרת סגן הפריסמאָוו, שנר בעיר הקרובה.
 — כל ולך הוא! — מתאוננים בני-העיר.
 — והוא שונא ישראל!
 — כותב בעתוניהם, שישראל צריכים דם למצות!
 — שישראל הם... וישראל הם...
 — מסירות של המן!
 מרתי פקעה בי: מיקלקע אומר כך? מיקלקע הבקי כל-כך במנהגי
 ישראל?! היודע לנגן כל-כך הישב, עלינו לשבח!
 וכשראיתי את מיקלקע עובר בין בתי ישראל בערבי-סוכות הורם
 סוכותיהם מחשש שריפה... ונותן פתח-תקוה כחודו של מחט לפרנסי העיר,
 שיבואו אל ביתו להראות עמו... לא יכלתי עוד לכבש את כעסי, והלכתי
 יחד עם פרנסי-הצבור והתחלתי טוען לפניו במרירות:
 — מיקלקע! „עלינו לשבח“! ... מיקלקע! סוכות אלו, שכל-כך טרחת
 עליהן, עד שבנית אותן! ... עכשו אתה הורסן?! מיקלקע, נוי קמן!
 קולי לא נשמע מפני לחשם של פרנסי-הצבור... אבל כשיצאתי
 נחתי אל לבי וקבלתי תנחומים:
 — כלום מיקלקע אשם בדבר?! אבל אשמים אנחנו! כשלמדנו אותו
 „עלינו לשבח“— הרי שר, עלינו לשבח! אך כשהתחלנו לומדים, התרנגול—
 עוף, החיל—רובהי הרי באנו למה שבאנו, והבאנו את מיקלקע לאותו מקום
 שהוא נמצא בו!
 אבל אשמים אנחנו!

"זמן" טוב.

לשנה טובה חתמו בשנה זו את שלמה המורה: עוד ביום הראשון אחר ראש-השנה מלאו לו אחת-עשרה שעותיו לאחד-עשר תלמידי-בית שנמצאו לו.

ובמוצאי-החג, כשהזמינו אותו לבית אחד האבות לקבל שם שעה חדשה — פקפק בדבר; מפני שחשב ומצא שאין שעותיו מספיקות לו עוד. גם בלא נוסף זה כבר לא נשאר לו פנאי לסעודת-היום יותר מרבע שעה — אלא שבדק ומצא שאין מורה עברי רשאי לזלזל מדעת בשעה הגונה. לפי-שעה אמנם אינו זקוק לה, אבל מי יודע אם לעתיד לא תלך לעולמה אחת משעותיו.

והוא קבל את התלמיד החדש בשכר הגון וקבע לו את השעה התשיעית בלילה. באין ברירה צריך היה אבי התלמיד להסכים על שעה מאוחרת כזו.

שעה זו השאיר שלמה בשביל שמעו"לי ה.בן-יחיד" שלו. עכשיו נדחה בנו מפני בנו של אותו העשיר.

מתחלה היה קצת שמח בדבר; באמת כבר הניעה השעה, שיקבל שמעו"לי בנו תורה מפי מורה עשיר ממנו, משלמה, בידעות. בלבו כבר בחר במורה כזה; וברי לו, שהלו יתחסד עמו ויקבל בשכרו כמה שיתן לו. באופ כזה יהיו גם הוא גם שמעו"לי נשכרים.

אבל כשהגיע הדבר לידי-כך, בחן ומצא, שהוא מעמיד בזה את פרנסתו בסכנה ודאית, מפני שהאבות ידינו בעצמם: אם שלמה גופו מוסר את בנו לידי מורה פלוני — בידוע, שהוא הנון ממנו!

בריעבד הוא אינו רואה שום אסון בדבר, אם יהיה ער עוד שעה אחת ביום וילמד עם בנו מן העשירית ואילך.

אפילו אם יעלה על מנתו בהצות הלילה, נשארו לו עוד חמש שעות לשכיבה.

וזנתו אמנם מהתה בדבר, היא מתחה מתחלה, כשעלה במחשבתו להשתמש מ"נוסף" זה, שהזמין לו השם-יתברך. אח"כ מתחה על שנדחה

שמעוילי שלה מפני בן אותו העשיר: לא די לה לאותה שחצנית נאמו של בן עשיר זה שבבית-המקולין נותנים לה ממשמני-הבשר בהקפה, ואת העצמות נותנים לאשת המורה בזומנים — אלא שגם בתורת בעלה היא לוקחת את החלק ההגון ביותר!"

ואח"כ מחתה כנגד מה, שבעלה התחיל מסנף את עצמו וממעט בשנה. מוחאנית היא בטבעה, אבל אין עניינה-בית נתחכים על פיה; — יודע שלמה תמיד לפיסה, לפתותה ולהעמיד את הכל על דעתו. הוא מתיעץ עמה על-פירוב אחר המעשה.

ואחרי-כך נכנסה בה פתאום קלפה של עקשנות, למנוע את שלמה מלקום בהשכמה, בשעה החמישית לפני עלות השהר. טענות יש לה כנגדו: הזקנה קופצת עליו; כחותיו מתדלדלים והולכים ויפול חיו למשכב; כל הימים היא בבחינת עונדה-חיה, אין לה פנאי אפילו לספר עמו!

אבל גם בזה לא יכול שלמה למלא את רצונה: צריך הוא להשכים וללמוד לעצמו, כרי שיוכל לעמד למבחן ולקבל העודת-מורה לפחות לשנה הנאה. כלום הוא החייב בזה, שאבותיו לא למדותו מה שצריך מורה לדעת, והוא אנוס לשום עכשו את לילותיו כימים...

ותעודה אמנם נחוצה לו מאד, בזה מורה גם זוגתו רוזה, רואה היא, שמכיון שיש תעודה בכיס וכפתור בכובע — שוב אין מדקדקין עם אותו המורה על ידיעותיו, על כשרונותיו ועל מחיר שעותיו.

מפ"ס הוא אותה, שהוא אדרבה, אינו מוקין כלל, שלפי-שעה הוא מסתנף, אבל אחר-כך, כשיזכה בתעודתו, הכל הכל ישתנה!... והוא מעיר לה דרך-אגב, שכשיזכה בתעודתו, ימלאו לו אך עשרים ושמנה שנים: צעירים אנהנו עוד!

מוחה היא ומוחה, עד שהיא מתרצה ומתפיסת.

ואחרי-כך, כשהציעו לפניו שלשה שכנים, שתכנסנה לביתו מן שעה עשירית ואילך שלש נערותיהן ללמוד אצלו, כתיבה וקריאה זרנגונית — בדק ומצא, שבינ-כך ובינ-כך אין שעה זו כשרה להוראה בשביל בנו: שניהם כבר עיפ"ס, והם יושבים ומנמנמים, שעה זו באמת, אינה שוה כלום, הנערות אמנם אינן משלמות אלא קמעא, אבל שלש קמעות הרי הן מצטרפות לחשבון אחד הגון.

והיא שוב מוחה, ושוב מתפיסת.

עכשיו, כשהוא מקבל את שכרו משני הנוספים, שכאו לו מתוך היסוד-הדעת, הוא מתבונן פעמים בדבר ובא לידי תמיה: מה היה עושה, אלמלא נזרמנו לו, חסד-שלום, שני הנוספים? הן גם עכשו הוא אינו לובש שיראין, ואינו אוכל מעדנים; ואעפ"כ רואה הוא מראשו, שכשיגיעו ימיר הפסת, יהיה אנוס לקחת הרבה מצרכי-ביתו בהקפה על חשבון הזמן הבא.

והוא בא לידי מסקנה, שיש איזה ערך הכרחי בין צרכי-הארם ורוחיו. ההבדל, לפי דעתו, בין העשיר ובין העני אינו אלא, במה שהראשון רוחיו מתרבים לפי צרכיו, והשני — צרכיו לפי רוחיו. ושמה הוא בדעבד על הרבר, אלא שבכל פעם שזוכר בשמעוילי המבלה עתו לבטלה, תשפך בו מררתו. מתביש הוא להביט בפני קמץ זה, כמדומה לו, שהלו מביש בו בתביעה-שתקנית, בחינת בעל-חוב. צדקה רוזה שלו במחאתה או, את הכל לוקחים העשירים בכספם, אפילו את האב מעל בנו. ובשכנו בלילות הקצרים שלו על משכבו, שקוע בצערו, הבריק לו פעם רעיון כמחו:

כמה ימ-הוראה בשבוע? — ששה, בחדש? — עשרים וארבעה. בחמשה הדשי-הוראה יש מאה ועשרים שעות להוראה בשביל תלמיד אחד. חדש ניסן הוא כלו חופש. צא מזה ארבע שבתות ושמנה ימי-חג, נשארים כעשרים יום. אפילו אם אתעסק עם שמעוילי בחדש ניסן רק עשר שעות ביום, הרי מאתיים שעות, כמעט פירשנים, ממה שיש לתלמיד אחר. וכשיצרך לזה גם את הכשרונות הנפלאים: הזכרון והתפיסה שחונן בהן שמעוילי פירשנים מבני העשירים המפוטמים — הרי יכול הוא להיות מובטח למפרע, ששמעוילי שלו יצליח בהדש אחר פירשנים ממה שיצליחו הם בשנה! אפילו רוזה הספקנית לא יכלה למצא שניאה בחשבון זה.

לפירשעה יושב שמעוילי בטל, לצאת לבטלה אינו יכול כל ימות-החרף מפני רבוי השלגים וגודל היוקר; שני הנוספים לא הספיקו לה לרוזה להלביש ולהנעיל את בנה כדשי-שעור הנגה מפני הטחב והקור. יושב לו שמעוילי כל החרף כלו אצל התנור, את השעורים שלמד בקיץ העבר כבר שנה ושלוש עד כדי בחילת-נפש, שמה היה אילו היה יכול לשכחם, יושב הוא ענום, בודד, בטל, חולם ומתנענע לשמש, לאדמה יבשה, לעמק רך וירק, לשעה שיכולים לצאת גם במנעלים ובגדים קרועים. בעצלתים וזחלים להם ימית-החרף — ורוזה תופרת, מטליאה, מתקנת, קונה עצים להסקה וקמח לעריבה, פעם במוזמנים ופעם בהקפה; בשעות הפנויות היא שוקעת בהרהורים, כלפי הרבשיע אין לה שום טענות; הזמן הוא, בלי עיני-הרע, מבורך, אלא שבגבירים היא מתקוטטת שלא-בפניהם; כספם קונה להם הכל: את העולם-הוהי, את העולם-הבאי, אפילו את הבעל מאשתו ואת האב מעל בנו!

והולך לו שלמה מן הבקר ועד שעה מאוחרת כלילה מבית לבת, משעה לשעה, או, כמו שהוא רגיל לומר, הדך-כדיחות: מגוי אל גוי, הפסיעות וההליכה שבין שעה לשעה אינן עולות אצלו בחשבון לעולם: פעם

מבלע הוא אותן בפסיעה גסה, פעם הוא מנכה אותן מן השעות' ופעם הוא נונב מרגעי זמן האוכל. הרי הן אצלו כהרף-עין של בין-השמשות בין זה ונכנס' וזה יוצא'. אין בן-אדם יכול לעמוד עליו חוץ ממורה עברי.

וכך הולך ונומר עם הנוסף הראשון, ומפטר בנוסף השני, ומרויה שלש קמעות בבת-אחת.

בהשכמה הוא קם ומכין את עצמו לבחינות:

...חסור... היא מלאכה... שבאמצעותה... עפי' הסכום הנתון... ואחד מן המצורפים הנתון... יכולים למצא...'

הושש הוא, שמעה בדיוק סדר המלים מכפי שכתוב שם אצל 'קיסילוב'.
...והוא ענה: דת שקר יש לכם, כשהיא אוסרת על מאמינה שתית-משקה ואכילת בשר-החזיר...'

כמדומה לו, שגם בפרק-היסטוריה זה הוא מסרס את המלים!

וחפץ הוא לקום, ללכת אל ארון-הספרים, להביא את ספריו ולעיין בהם; אלא שאיוו עצלות נפלה עליו היום תיכף לקומו מעל מנתו.
...השקסנה היא אפיק של...'

שכה! שכה את הכל! לא! לא שכה, אלא שהתערכו ונסתככו במחו הסיסטמה של ה'לנא עם הסיסטמה של ה'דניפר, והדוני עם אפיקו עובר ומצליב עליהן! נהרות, מספדים, הרים, ימים, תקופות, קיסרים, אלילים, נטיות של דקרוק — הכל משמש בערבוביא. מחו מלא יתושים וזבובים מזוממים. רוצה הוא להביא סדר במחו, ועוד יותר מזה הוא חפץ לישון; וזיקות יוצאות מתוך עיניו, ושארן עולה מתוך אזניו.

ובינתים מגיעה לאזניו נשימותיה של רווח הישנה כננרו; ובינתים נראו לעיניו פניה הבווערים מתוך שנה.

ונזכר הוא בפניה שהיו לה...'

מעשה ילדות! ביום החופה נזכר.

ונזכר הוא, שכל-כך הוא שקוע בעבודתו, עד שהוא שוכח לנמרי במציאותה של רווח.

מרגיש הוא, שאין ההורים אלו אדא מעשה יצר-הרע של עצלות, כעין נסיון להסיה דעתו מלמודיו.

ומגרש הוא ההרהורי-ילדות אלו מתוך לבו.

שמעילי נדחק ועולה במחו.

אבל לשמעילי אין לו מה לדאג; כבר חלק לו חרש שכלו תורה.

וכמה מחכה היא לחדש זה!...

והחדש הגיע.

הוא אמנם התמהמה קצת: לפי כחותיו המדולדלים של שלמה צריך היה חדש ניסן שבשנה זו לחול קודם הפורים, מימיהפורים ואילך כבר היה

דומה על שלמה כמי שעומד עליו שד ומכה אותו ברצועה: לך מבית לבית ושב על מקום אחד שעה בת-ששים מינוטים, שכל מינוטא ומינוטא שבה נמשכת וזוחלת, זוחלת ונמשכת. להכעיסו — נתקלקל שעונו בימים אלו; גם דומם מוכני זה עיף מן הסבוב המלאכותי, ששלמה מסבבו תמיד, פעם לפנים פעם לאחור. תועה שלמה בסדר זמנים: כשהוא יושב על שעתו נדמה לו שכבר התעכב יותר מן השעור; וכשהוא יוצא, מפסק הוא, שמא הקדים לצאת.

מתנענע שלמה לחדש ניסן, כאילו הוא קץ לכל החדשים! כאילו אי אחריו, אייר וסיון והוראת-שעה וצרכי-בית והכנות לאקסמן!

החדש התמהמה, אבל כשכא — בא בבת-אחת. את היום האחרון לחדש אדר לא השלים שלמה. הוא אמנם קם בהשכמה, כמנהגו, אלא ששמש-האביב הציצה בו דרך הלונגו — ונפגע. הרגיש, שהיום היא האחרון לימי העבודה, ושמחר הוא כלו חפשי. ואחר-כך נכנס הרחור בלבו: מה הוא יום אחד כלפי זמן כלו? אין שום אסון בדבר, אם יפסוק היום, תיתי לו שכבר נבה את שכרו, ואינו זקוק עוד להראות אל הבריות הללו.

היום הוא חפשי לגמרי. מחר יסדר את זמנו: רובו — לשמעוילי, מעוטו — ללמודיו ומעוט מעוטו — יקח לו לטיוולים.

למחר חדרה השמש ממש לתוך-תוכו. עולה היא מאחורי-המזרח ברעש! ברעש של אורים! בעל-כרחך אתה קם ויוצא כנגדה, ובחויץ מסלסל הרוח וטופח על פניך בלא-דואים. אילו נתן פה לרוח זה!

מעשה, קלפה! ובערב — שמים... כוכבים... כמדומה לו, שהרבה-הרבה שנים לא ראה שמים וכוכבים כלל! והלב מושך, מושך החוצה, כקלפה! מושך אל הנהר, אל העמק, לעולם החפשי!

מעשה ילדות! ביום החופה נזכר, רוזה בנעוריה מרחפת לעיניו. טיבים הם ערבים אלו לטייל עמה, וטינא יש לו בלבו עליה, שעכשיו כמו להכעיס, היא עסוקה בנרודי-כתלים וטבועה ראשה-ורובה כטיט!

וחפץ הוא להעלות על זכרונו את למודיו, אלא שהנהרות המצוירים בניאונרפיה בקו שחור נדחו מפני הנהר הקטן המצוי חוץ לעיר, שצפרדעים מקרקרות בו עפי חוקי-קרוק שלהן... ה.אלפין, ה.הימלאים, וה.קרדילירים — נעלמים בצל הנהר הקטן, הנמוך, שאצל הנהר, שעכשיו אין עליו שלג כלל, ושיכולים לשכב עליו פרקדן, לגולל משם אבן, והיא תתגלגל ותרד עד

שתניע אל העמק וזרוק בין עררי-צאן! האלילים, הקיסרים וכל הכרונולוגיה שלהם, נבלעים בתקופת-האביב, שהוא וכל העולם צף ומרחף בה עכשו. לצאת הוא הפץ. הויץ לעיר, למקום שהיה מבלה את החדש ניסן בימי ילדותו.

אבל על שמעוילי הוא מיצר.

למחר הבלוי על עצמו וישב ישיבת-קבע על קצה שלחנו ללמד עם

שמעוילי.

המה נדחקו בנבול הצר של רווה, מפני שעכשיו כל פנה וזוית שבבית נחוצות למלאכתה: השלחן נעתק ממקומו וקנה שביתת-ארעית אצל הכתלים, כדי שתעמד עליו ותנרד את הטפחות; המטה נפרקה לטהרה מוזהמת-החרף; הכסאות מסודרים וצפופים באמצע הבית, ומשמישים מטה לפי-שעה בשביל הכרים והכסות, שסלקו מעל המטה הקבועה. ארון הפוך על ספריו... עביט מלא סיד-כבוי... קופה של טיט... כלים... חפצים...

אין רווה באה בטרוניה עם בעלה על שלא שכר גויה במקומה ל'כשרי' את הבית: יורעת היא שגם בלי הוצאה יתרה זו יצאו מתוך הפסח שקיעים בחובות; אבל לפחות מקום מרווח צריך שיתן לה לעשות עבודתה! ורוצה היא להתקישט בו, אלא שנוכרת בשמעוילי: כל החרף כלו לא למד! בן אותו הנביר, חטף את שעתו! החדש הוא שלו!

מבליגה היא על עצמה ושותקת. אלא שמקללת בלבה את העשירים, הקונים אותך בכספם בעל-כרחך. אפילו את האב מעל בנו הם קונים. וישב שלמה מסומר למקומו ומלמד את בנו פרק בדרקוק שפת-רוסיה:

...שמות שסופם...

האותיות ורקדות כננדו, מודקרות כמחטים שחורים לתוך עיניו.

גו, המה על פה: 'Свободная птица'!

— סוואָבאָדנאַיאַ פטיצאַ...

שכח את הכל. שלמה בא לכלל כעס...

עצה נזרקה לו במחור: שב וחזור והעתק בכתב מפה ועד כאן!

כשתדע, תאמר לי, ואשב ללמד הלאה.

קם לו שמעוילי והולך לארון ההפוך להביא לו משם ניר ועט.

קם לו שלמה, זוקף קימתו, מתאנח להכניס אל תוכו אויר מלא

חפש.

הוי, כמה מאושר היה, אילו היה יכול לפחות ליום אחד להיות

חפשי.

ריק מכל מחשבה!

ופתאום נכנס בו רעיון שובב, לקום ולברוח, לעזוב את הטיט והסיר,

את כל המהפכה שבבית, אפילו את שמעו'לי — רק את רוזה — לקחת
עמו ולברוח אל הנהר!...

— סוואָבאָדנאַיאַ פטיצאַ — חוזר שמעו'לי והולך, ומתוך הליכתו
הוא מסתכל בחלון ורואה חבר דרורים טסים באויר — ולבו נמשך אחריהם.
— אור וטוהר זרוע בכל... — מסתכל שלמה בעד החלון, ומשיח
לעצמו.

— סוואָבאָדנאַיאַ פטיצאַ, סוואָבאָדנאַיאַ פטיצאַ... — חוזר והולך שמעו'לי.
ועיניו ולבו בדרורים.

בְּבֵית־הַחֹזִים.

בשיחת־רעים ישבנו ועסקנו — אני ושני רעי בבית מכירנו הדקטור. רעי א' הוא אדם ועיר ונמוך, שמסחריו מרובים, ופרנסתו דחוקה. רווחיו מספיקים בדווקא לתשלומי רבית של חובות, וצרכיו מרובים. תמיד אני זוכר את אשתו מעוברת ומינקת בעונה אחת. תמיד יש לו בתולה שהגיעה לפרקה ובן שמלאו לו עשרים ואחת. הדקטור, כרע וידה, מבקר את חולי ביתו חנם, ובפנקס החובות של הרוקה יש לו גליון מיוחד.

אותו רע, כשהוא פותח את פנקסו ומוצא בו את הדיביט יתר הרבה על הקרדיט; או כשהילד שבעריסה מעמיד צעקות, והאם גונחת מתוך הריון קשה, ובן ובת מתקוטטים זה בזה; זה אומר: "ולואי, שתשבי בגרת עד שילבין ראשך!" וזו אומרת: "ולואי שאראך לבוש בשניגול!" — בורח הוא מביתו לבית הדקטור להשיכה שם את הכל בשיחה מחוכמה.

ורעי ב' הוא עשיר, שמלאכתו נעשית ע"י אחרים; כספו פרה ורבה שלא מדעת; אביו הוא זקן קמצן, שמוציא קמעא ומכניס הרבה; ומקמץ לבן־יחיד שלו ירושה יפה. לפי שעה הוא רווק ולפעמים אולמיו של אבא נראים לו רחבים כמדבר — ואז הוא בורח מרשותו שלו לרשות צרה בקבינישו של הדקטור, להפיג שם את הבדידות בשיחה נאה.

התחיל בינינו וכוה ישן נושן:

רעי ב' פוסק ואומר: "נוח היה לו לאדם שלא נברא—משנברא!"

ורעי א' משיג עליו ואומר: "לא! שנברא — משלא נברא!"

והדקטור, והו אדם בדיה ופקה, מפשר ואומר: "עכשו שנבראתם, הרי אתם מוכרחים לתת לי ברצון טוב את שקליכם, ולבד שאנמיאכם מרורות לשם ספק, שמא אוכל להבריה מעליכם את המות!"

בין כך הוציא הדקטור את שעונו מתוך כיסו והסתכל בו מתוך

פיוזות:

— הפצים אתם לראות היוזן שאינו רגיל? — פנה אלינו — באו עמי לבית־החולים! היום יגרש שם חולה מסוכן את אשתו הצעירה, כדי להצילה מעונן שמירת־יבם. בנים אין לה, ואחיו עודנו מוטל בעריסה.

"יהודה שטינברג" II.

קמנו שלשתנו ויצאנו עמו. בדרך הפסיקתנו תהלוכה של התונה. נפרדו מעלינו שני רעי: התהלוכה העליוה שטפתם; ואני הלכתי כרוך אחרי הדקטור, ונכנסתי עמו לבית-החולים.
... אדם מוטל במטה... הרבה אתה צריך להסתכל בו עד שתכיר מי מונה שם:

תינוק או זקן שנתגלח?

העינים הנוצצות מעל פנים של שעה, אינן אלא התול יפה. התול הוא גם השטח הרחב של המטה כנגד משהו צנום זה, שלפי שעה עוד נופל עליו שם "נוף". אם תכסה עליו במכסה, קשה יהיה לך למצא אותו במשוש ידים.

כבר פסקו מלדקק על רשימות הדיסקא. שלמראשותיו, זה שלשה ימים, שלא רשמו עליה כלום, ולא מחו את הרשום מכבר: יודעים הכל, שהוא לא ישוב מכאן חי לביתו.

קשה לשאת את מבטיו התבעניים, שהוא נועץ בכל אחד מהעומדים עליו. דומה לך, שאלמלי העינים הללו הבוערות בתשוקה עקשנית אל החיים— כבר התפקקו החוליות, שבתוך שק של עור קלוש זה. עומדת עליו אשה צעירה ויפה, אפילו הצער והיגון לא יכלו לנוולה. ועומדים עליו: אבא, אמא, התנא והתנתא.

הרב, הסופר והעדים — ודאי שהם נחבאים כאן לפי שעה באחד מן החדרים יחד עם מלאך-המות.

הדקטור יצא ידי חובתו: הרתיק על החזה, תכף ושאל שאלות רגילות: ראשך כואב? תיאבון יש? — ופרש ממנו ונכנס לחדר אחר. ההולה הביט אחריו במבטים דוקרים, כאדם התובע את שלו, אלא שאין צוארו נשמע לו להפנות אחריו את ראשו.

כולם נטפלו אחרי הדקטור לחדר השני, ובלבות נרעשים הקיפו אותו בשאלות:

— נו?

אהב הדקטור שלנו לדבר עם בריותיו — דברים כפשוטם, שלא יהיו זקוקים לפירושים.

זהו מין אומן שאוהב את אומנותו, ואינו סולד באוצר מליה.

— לא יועיל מאומה, אם לא יקרה נס מן השמים.

הוא עוזבם ונכנס לבקר שאר חולים.

— מה אמר? שאלה האם את האב.

נאנח הבעל וענה: מה אמר? הלא שמעת! נס יקרה.

— מה אמר הדקטור? — שאלה התנתא את מחותנתה.

— הלא שמעת! אמר, שעוד לא אבדה תקוה! השם-יתברך יכול להושיע!

— מה דעת הדקטור היום? — שאל חתנא את חתנתא.
 — כלום לא שמעת?! דעתו שהשם־יתברך לא יעזבהו. חס ושלום!
 — מה מצא הדקטור? — חוזר אבא ושאל את מחותנו.
 — וכי לא שמעת?! הוא מקדה, שבעזר השם־יתברך, יקימהו בריא
 על רגליו. אפילו הבריות הללו משתפים עמם את השם־יתברך.
 כולם שמעו ברור את דברי הדקטור; ואף־על־פי־כן שאל איש את
 חברו, ובחפץ לב ובטחון גמור שמע את חלק התשובה, שהיתה יפה לו,
 אך רגש דאגת ההורים בלב ההותן והחותנת — לא נס; ומתוך תקוה
 מנחמת הרהרו בלי הכרה בדבר — במה שצריך לעשות, ופנו אל המחוננים:
 — אף־על־פי־כן... בנוגע... לגט?
 התעורר גם אצלם רגש זה: חטיבה מיוחדת היתה כלה זו שהמיה
 וחמותה אהבה, ודאגו לה לא פחות מן ההורים.
 — בנוגע לגט? ודאי, ודאי! זהו לפעמים סגולה בדוקה!
 — ולואי, רבנו של עולם!
 האשה הצעירה והיפה לא יכלה לעמוד בעצמה. דמעות ויפחות כבושות
 התפרצו ויצאו מלבה ומעיניה שלא לרצונה.
 הוציאו אותה לפי שעה להדר רחוק מחדר החולה.
 הגיע הדבר לפרק הקשה ביותר; צריך להכין את החולה לדבר.
 אביו לקח על עצמו עבודה זו:
 — סגולה בדוקה יש, בני! זהו על פי רצונך, אין אונס. אם תסכים—ננסה.
 החולה פקח עינים רחבות ובווערות, לבלע את הסגולה הוא חפץ, קודם
 ששמע מה היא.
 — גט...
 עיני החולה שקעו, דפיקות לבו תכפו. מרטיבים לו תחת חוטמו
 בטפטופים חריפים. מחכים לתשובה.
 נכנסה האשה היפה והצעירה, מביט הוא על לחייה הרטובות. נתרכך
 לבו. מסכים הוא על הדבר.
 מיד נכנס הרב, והתחיל עוסק בשליו.
 עד שגמר הרב את „עסקו“, נתחלף גון פני החולה שתי פעמים. ודאי,
 ששתי פעמים הספיק להתחרט על הכל: כלום איזו תועלת מגיעה לו באמת,
 כשיתיר אותה לכל באי העולם, אותו העולם שאינו שלו?!
 האשה הצעירה והיפה קבלה גט־פטורין מתוך יפחות והתעלפות לחצאין.
 פרנסו גם אותה בטפטופים חריפים.
 אחר־כך ישבה למטתו לקחה את ידו בתוך ידיה.

גור של גלדיד וקרה לקחה בין שני מעינות חמים, זורמים מייץ חיים.
 — הוי! פנויה?! — נעיץ בה הרב את עיניו — אסור לך הדבר: אם
 ירצה השם בקרוב אוביל שוב את שניכם תחת חופה, אסדר עליכם קדושיץ
 ... אז

פני החולה הסמיקו באודם שושנים. צחוק של ילדים משתובב ומעקם
 את הפנים, ונותן להם תמונה זרה: בין חיוך ובכי.
 ועוצם הוא את עיניו, ודאי שנוכר בחופה הראשונה, כשהאשה חיפה
 והצעירה היתה נערה יפיפיה, מותרת לכל העולם; והוא נעשה אדון יחודי על
 אותו העולם; ושניהם עמדו—מלך ומלכה תחת החופה...
 חיוכו מתרחב על פניו. לחייו מסמיקות יותר, שפמיו רוחשות...
 אם לא: "הרי את מקודשת לי" הוא לוחש?
 ואניו מודעזעות...
 אם לא קול מוסיקה של חופה הוא שומע?

מתבררת פתאום ההכרה בלבות[כל העומדים. יודעים הם את סופו של
 "דבר". בקושי הם מעמידים את עצמם מלבכות, שלא ירגיש החולה באפשרות
 "אותו דבר".

גם אני מעמיד את עצמי מלהזכיר מלה "מות", כמו שגם שם לא
 שמעתי בכל העת ההיא את זכר המלה האיומה אפילו פעם אחת; אף-על-פי
 שלא פסקו מלהרהר בה אף רגע אחד.
 וחיוך מתרחב על פני החולה... ושפתיו רוחשות... ואניו מקשיבות
 מרש של חופה...
 זעה כסתה את מצחו...

לא לאלהים ולא לאנשים.

כך דרכו של דן מירסקי בחול ובקדש: להיות תמיד עם אלהים ועם אנשיו. הולך הוא ב"צדי הדרכים", ויוצא ידי חובת הכל.

סיעתא דשמיא הוא רואה לעצמו בזה, שאינו קרוא לא "משה", לא "יעקב" ולא ברקה וכדומה, עד שיהי צריך לשנות את שמו בשוק משום כבוד הבריות משאינם בני ברית — אלא פשוט דן, לתורה הוא נקרא: "יעמוד ר' דן ב"ר עזיאל — אחרון", ואצל ה"בריות" קוראים אותו: "דן עזיאלביץ — אפילו בלי כנוי — "מוסיו"; וחפץ הוא להאמין ששם טועים עליו ומיחסים אותו למשפחת ה"דנים", שבין היהודים הספרדיים.

"דן" — זהו כבר לעצמו כנוי של כבוד, לפי טעמו יותר מאיזה "מוסיו" או "מיסטר".

כך קבל על עצמו להיות נוהג בכל דרכיו עם אלהים ואנשים, וכך הוא נוהג.

עם אלהים לא קשה עליו כל כך להיות בשלום, הלא יהודי הוא, מאמין באחדות הבורא; ומכיון שיש לו רק אל אחד יחיד ומיוחד, הרי שלא קשה כל-כך לצאת ידי חובתו; מה שאין כן הבריות — שהם רבים, שונים ומשונים.

אצל השם-יתברך יש מצוות ומעשים טובים, שאפילו באחת מהן, שאתה עושה בחדרי חדרים, יכול אתה לזכות את עולמך, שמא נכשלת בעבירה — יש תשובה וחרטה.

שמא אתה מצוי בין "פריצים", והגיעה שעתך להתפלל תפלת מנחה — יכול אתה לצאת יציאה ארעית... לחטוף בתוך כך תפלה חטופה מאחורי ארוות הסוסים וכדומה; מפני שהקדוש-ברוך-הוא — מלא כל הארץ כבודו, שמא אין השעה מספקת לך — יכול אתה להתפלל במחשבה, מפני שהקדוש-ברוך-הוא יודע מחשבות.

וסוף סוף יש דין אונס בתורה הקדושה, ו"כבוד הבריות" הוא בכלל מצוה וגם חובה אצל הרבנו-של-עולם.

ידי חובתו להשיית לא קשה עליו לצאת; אבל ידי חובתו ברוחיו של הקדוש-ברוך-הוא... הוי!... כמה מרובים ומשונים הם הבריות הללו!

חונני הוא בפרנסתו. כדאי הוא לפניו להיות בצותא רצויה עם כל קניני הקבועים, ושלא להכעיס אפילו את הקונים הארעיים; הלא כך דרכה של פרנסה: "דין פרוטה כדין מאה". וכשאתה בא לערוך את הפדיון על-פי רווחיו, הרי חביבה הפרוטה מן המאה, מפני שרווחיה מרובים יותר.

אבל כמה קשה הדבר להיות בצותא רצויה עם כל כתות בני אדם קונים מכירים ושכנים טובים משאינם בני ברית יש לו. רובם בעלי משרה ופקידות. עם כבר בא לידי הסכסם, שבאמתו של דבר אין הם שונאי ישראל, מפני שהם בני אדם נאורים; וששנאת ישראל בכלל תלדיה ומלפפת רק בהבדל הדתות. ושהדתות עתידות להבטל מן העולם, ואז אך טוב לישראל. ראיה הם מביאים לו ממגרגופו ומהם עצמם: מכיון שהוא הפשי מאמונה ודת והם בני אדם נאורים מורמים מעל כל אלו הטפלים התפלים — הרי הם מחבבים אותו, קונים אצלו בקביעות, ומכירים לו תודה על שהוא נות בהקפה.

הוא מנענע להם בראשו, נהנה במה שהם מבישים עליו כעל אדם הפשי. אלא שבציניעא אין זה מעכב בידו מקראו "קריאת-שמע" על משתו. יש לו על זה הרבה טעמים לשבח:

ראשית, מה איכפת לו, אם יתנהג בהדרי ביתו כיהודי כשר? שנית, שמא באמת כך רצוי לרבנו-של-עולם, והוא אינו חפץ לקנתרו; מפני שלפי שעה אין לו כנגדו, ברוך-הוא, שום טענות; עסקיו בחנתו אינם רעים כלל!

ועל הכל — למה לו לקנתר את הבריות מבני ברית?!...

בשבתות הוא מתפלל בקלויו רחוק מרחוב, שהוא גר בו. ויש לו בשביל זה טלית מיוחדת וסדור והומש מוקצים לדבר, שמונחים תדיר בבית הכנסת, כדי שלא יצטרך לא לשאתם בשבת, ולא לחזר אחר קטן שישאם. אין הוא חפץ, לא לשאת בשבת, ולא להיות נזהר מנשיאה: יש לך היום בין יהודיו של ה"רבנו-של-עולם" — גם נושאים גם נזהרים, ואצלו לא באה עדיין הכרעה לאיזה מהם הוא שייך.

תובעים אצלו שקל לציוניות, והוא נותן ביד נדיבה. אקציות קנה וגנו אותן; אלא שאינו יכול לזכור היכן גנון.

הוא חושב את עצמו ציוני גמור, אלא שאין דעתו נוחה מן הפרסום והפומבי.

כל אותו הרעש, שהללו מעמידים — למה? ולא עוד אלא שהם מכריזים על זה בעתונות לוועית!

התגלגל לידו פעם אחת נומר של עתון עברי, שעסק בפולמס, ציוניות וחת ציון, וראה שמערערים על זו האחרונה, שהפצה לעשות הכל בהשאי. התחבבה עליו המלה, בהשאי, ומאז התהפך לחובב-ציון נמור. מציאה הזמין לפניו השם-יתברך: סופר סת"מ שבעירו עמד לכתב מזוהה כשרה בקוציה ותניה על משהו קלף — כל-כך קטן, עד שיכולים לגלגלו ולהכניסו לתוך גבעול-קש.

עמד על המקח וקנה אותה בכסף מלא, וקבעה במזוזת ביתו בתוך תיק יפה, חצוב בתבנית סתומה: רצונך — הרי זה, מגן-דוד; אינך חפץ — הרי זה כעין "שתי וערב"; ולכשתרצה אין זה כלום!

ומצטער היה אז, על שאינם כותבים גם פרשיות תפילין בכתיבה כזו; ועוד יותר רצוי היה לפניו אילו היתה גם כל התורה כתובה כך. כך הולך לו דן מירסקי בצדי הדרכים, רצוי לכל ורוצה בכל; והכל בהשאי, בלי קול-קולות, שונא הוא את הפרסום.

וכבר רכש לו חיוך מיוחד, שהוא משמש בו — בין כשהוא יושב עם שכניו הנאורים, ושומע אותם מלגלגים על הויידים; בין כשהוא שומע חסידים — מלגלגים על הציונים, וציונים — על המתבוללים — חיוך זה יפה לו: רצונך — הריני מסכים; רצוני — הריני מבטלך כעפרא דארעא! — זהו פרושו של חיוכו, שאינו משמש בו אלא לפרקים.

הנן אותו אלהים בבנים כרצונו, מעולם לא היו לו עםם מלחמות לא בשל תאות השכלה יתרה, לא בשל פריצת הדת ובשל רעיונות שאין עליהם חותם כשרות... יודעים בני מירסקי מראשית ילדותם, שלכל זמן ועת לכל חפץ, יש שנוהגים כך, ויש שנוהגים באופן אחר; ושהבית והחויץ הם שני עולמות נבדלים זה מזה; ושאיך לך כלי מהזיק ברכה כה-חשאות; והעיקר — שאין להקניט את הבריות בעולמו של הקדוש-ברוך-הוא. ראויים הם בניו להיות גם שוביים ומוציים בקהלה קדושה, וגם סרסורים וחשובים אצל פריצים מכל המינים.

ורק בין-זקונים יש לו לך והוא: על אפו ועל חמתו.

זה אינו אלא מכעים את הבריות.

אין אצלו לא שבת, לא יום-טוב, לא מנהג ישראל — פקיר לגמרי!

אפילו מפני מראית עין אינו חושש!

לכאורה מכיון שאינו, לאלה, הרי הוא צריך להיות רצוי, להם.

אבל — לא! מתבזה הוא גם עליהם! אינו מתבזה כל-יכך, כמו שהוא

מקניטם!

רוח שטות נכנסה בך, בשעה שנולד בן זה, והלך אחר עצת אשתו.

והסב לו שם "יהודה", על שם איזה קרוב הגון מצדה, לא חפץ או להרגיז את בני משפחתה. אף-על-פי-כן קוה, שבזמן מן הזמנים, ירכך במקצת את

צרידתו של שם זה המזכיר עון "אצלם"... ישנה את שם זה באחד מן הדרכים הנהוגים בשנוי השמות: יוליוס, יוהן — וכדומה! אבל מה אתה יכול לעשות בעקשן זה, שכשהוא מתדוע לשאינס בני ברית, הוא עומד ומטעים בהברה הוצפית: "יגודה דנויטן מירסקי"?

נכנסה פתאם רוח שטות כאותו הפרחה: לגמנויון הוא הפין.
 לכתחלה לא הסכים דן; ובדיעבד שמה על הדבר: יהי רצון שיצא דקטור ירא שמים, או רב-מטעם! לפני מלכים יתיצב!
 למד שם שנה... שנתים... התחילו המורים והתלמידים קוראים אחריו לפעמים "זיד"; ואין רבותא בדבר: הלא שמו מעיד עליו; ומה יש לך לעשות? שתוק, עד שיסיהו ממך את דעתם!
 אבל מה עשה פרחה זה? בשעת הבחינות, כשנתנו לו תעודת הפשה לימי החג, עמד ותבע בהפצרה מהוצפת, שירשמו בתעודתו זיד, כמו שהמורים גילים לכנות אותו.

ויצא מזה עלבון וקנתור והקנטות; וסוף דבר היה, שעוב את הגמנויון, ופתאם נעשה ציוני אדוק, תינה, כשהוא מתוכה בקלוזי — הרי אין זה אלא וכוחים! אבל כל אלו הוכוחים, שהוא מתוכה עם... עם נערים, שאינס בני ברית — מה הוא הפין? שיהיו גם הם ציונים?!

"וכי מה איכפת לך, אם הלוי יצא זכאי בזכותו, ואתה תלך ותעשה לך שם" בחשאי מה שלבך הפין?!

"בחשאי, בחשאי! אין לך מדה טובה מחשאות!"
 אבל אין פרחה זה מבין כלום מדרכי העולם! הוא אינו לאנשים, ועל אחת כמה וכמה שאינו לאלהים?!

ועל זה הוא מצטער עוד יותר, ומכיר הוא הובה על עצמו, שכל עוד שלא יצא מרשותו, הרי אחריותו עליו, וחוב הוא להטפל אליו ולהגיד לו מוסר; אלא שאינו פנוי לדבר, שקוע הוא בעסקי הנותה בקונו הקבועים והארעיים, רק בימי שבתות ומועדים הוא מפנה אליו את לבו, ומגיד לו דברי כבושין.

ובאחד מלילות ההנוכה, שהל להיות במוצאי שבת, סגר דן את דלת הנותה, ישב ושפץ שמן לתוך מנורת-ההנוכה, שזר פתילות והעלה את הנרות כלפי הפתח שלצד הרחבה לפרסום הנס.

נרות ההנוכה דלקו — קצתם בחשאי, קצתם — בבטוי והודקרות, כמתלוננים. קצתם — כפויי ראש, כמאורי גולה, וקצתם זקופי קומה, כפרחחים תכעניים, שאינס יודעים עוד את עולמם.

דן נמר עליהם את ההלל במזמורים, מעוז צור, ומתוך השפעה חגיגית פנה אל בנו הצעיר בדברי כבושין:

— ודאי כשתגדל, ותבא לבית חתנא, וכשיכבדוך שם בהעלאת הנרות,
לא תדע גם מהיכן להתחיל!

הלז מסתכל בו.

— אויילו לדור הבא עלינו! ודאי שאינך יודע אפילו נס חנוכה מהו!
הלז מחייך.

— זהו מה שנקרא "לא לאלהים ולא לבריות", בוכחים של הכל הוא
חפיץ לצאת ידי חובתו.

ומתחיל דן מספר בנס חנוכה, בפך השמן ובהותמו של כהן-גדול ובדיני
נר חנוכה.

מתכון דן להרבות בדברים, ועושה חשבון בלבו: "אולי יקבע בזכרוננו
קצת ממה שהוא מדבר לפניו — גם זהו לטובה! ידע לפחות מה להשיב
למי שישאל אותו."

"תך—תך—תך!" נשמעו פתאם דפיקות תכופות על דלת החנות.

— צא וראה — רמו דן למשרת — מי שם?

"יצא המשרת ושב תוך כדי דבור: "הפריסטב!" — הוא לוחש לו
לבעליו.

— כך! וואסיל סטפנוביץ!

דן נרתע, פנה לאחוריו, וכבה את נרות החשמונאים.

— ערבא טבא! דן עזיאלביץ!

— ערבא טבא, וסיל סטפנוביץ!

לחיצת ידים התחילה מעקרת הבית וגומרה בפרחה.

— סליחה, דן עזיאלביץ, שהטרחתיך! צריך לי... הי! איזה ריח

משונה אני מרגיש בביתך!.. הבל של קישור! של שמן מרובך! או שמא
אתה נטפל עוד לנרות המכביים?

— הלילה, עונה הלז נכלם ואחוריו למנורה העלובה, להסתירה ברוב

גופו מעיני האורה.

— זהו שתמהתי: יודע אני בך, שאתה כבר מחויץ לשטויות אלו. יהי

נא משובך: צוה למשרת שיתן לי בקבוק שמן טוב.

— לאכילה או למשיחה?

לא לאכילה ולא למשיחה: "לקדילה" צריך לי. הלא, ווסקסניה!

היום! אבל בבקשה: צוה שיתן לי שמן טוב, שהוה, מוכחה, פלסטיני.

וואסיל סטפנוביץ היה מצוי באותה שעה תחת השפעה. חפיץ היה

באמת לבחר בשמן טוב; ומשער הוא, ששמן הבא מארץ הקדושה, מעל

אדמת הנביאים — יותר הגון לקדילה. אבל דן חשב את הדבר כעין עלבון

דק ורמו גם על יהדותו. הוא התאדם, הוריד את עיניו לרנע; אחרי כך זקף

את חוטמו באורחו:

— על כל פנים בחנותי שלי לא היה מעולם שמן פלסטיני!
 — באמת? חבל!
 — ברוך אתה אדני... אשר קדשנו במצוותיו וצונו להדליק נר של
 חנוכה! — התנגל פתאום קול בחלל החדר.
 דן הודעו, חזר לאחוריו, וראה את העקשן — הפרחה שלו עומד
 כפוף על המנורה, ומדליק את הכבויים.
 בפעם הזאת דלקו הנרות — זקופי קומה, בשורה ישרה; והיה דומה,
 שהם יוצאים ועולים מזוינים לבקע את החשך.
 לא־אלהים ולא לאנשים! — קרא דן לעצמו, אחר שיצא הפקיד; ולא
 נודע על מי מוסכים הדברים.

בְּשֵׁל "אָבִיב" (*).

בחשכת לילה שבסוף ימי החורף הלך וואסיל פרוקופוב ברחוב ועסק במלאכתו. שוטר חרש הוא. ופקודה נתנה לו להזדרז ולברוק אחרי "חשוד" אחד.

הרחוב הוא קנין המדינה; האדמה — אדמת הממשלה, הפנסים דולקים על חשבון העיר ומאירים לו את הדרך. — והרי הוא במובן ידוע "איש שורר בביתו". הכל נברא בשבילו. אפילו הבריות הללו, העוברים ונחפזים לעסקיהם, כשהוא מוצא צורך בדבר, יכול הוא לעכבם...

ובין אותם הנחפזים אפשר, יש שנחפזים לענינים נכבדים. אפשר, שהאחד — קבלן, המספיק בנדים חמים לחיילות, השני דוקטור, או חובש — אפשר שהם נחפזים בשביל אותם הענינים, ואף-על-פי-כן הרי הוא, וואסיל פרוקופוב, יכול לעכבם!

וכשהוא מהרהר בדבר ומכיר בכה שלמונו, — מזדעזע הוא ומרניש הכנעה בפני עצמו.

הרי הוא אדם, שנושא בקרבו צפונות כל-כך נשנבות, שהוא-גופו אין לו בהן הכרה ברורה.

אילו היו נותנים לו עכשו אוצרות קרה, לא היה בונד בחובת משרתו. והפנסים מאירים לו; ואף-על-פי-כן הוא תועה כצל בין האורות, ומריח בחושם אחר כל עובר כשהוא נסתר מעין. כשם שהחשודים מסתתרים מפניו, כך הוא מסתתר מפניהם, לבל ירגישו בו. בני אדם מסתכלים בחשוד ובמרגל, — ושניהם נעשו חשודים בעיניהם: שניהם מבכרים את החושך על האור... הולך הוא ומריח, אורב בעיניו אחר החשוד, ומטה אוזן לשיחתו של זה, כשהוא סח עם הנפגשים.

ובין כך הוא מהרהר באותה "צפור".

זהו אצלו חשוד חדש ומענין.

מוצא וואסיל פרוקופוב, שהעולם אינו עומד וקופא על מקום אחד הכל משתנה ולובש צורות חדשות.

(* כנוי שהשתמשה בו העותנות להוראת הכסטר החדש ברוסיא לפני כואו.

לשעבר היו לו עסקים עם "השודים", שהיתה לו בהם הבנה. עכשו... קנליה" זו — החשוד במשמע, — נמתח עליו חשה, מפני שעמד בתוך קהל שומעים ודבר בשבח "האביב".

"גו זה דבר ידוע: הללו מדברים רק מה שאסור לדבר! כשהם מדברים ב"אביב", הרי מוכח, שזו מלה מותרת!"

אין הוא מסוגל כליכך למחשבות. כמה שהרחיבו את גבולו והרשאת במעשה, — כך צמצמו לו את גבול המחשבה. אסור להרהר אחרי מדותיו של הגבוה ממנו. ובעצם הדבר — למה לו לחשוב? צריך הוא למלאות בדיוק מה שמצווה עליו — ודי לו. יש מי שיחשוב בשבילו.

אלא שלבו מהסס: הוא גופו נכשל באותו דבר. "אביב" — זהו אצלו אחד מהרהוריו היפים ביותר. מכיון שמזכירים לו "אביב", הוא נזכר באותם ה"אביבים" של שנות ילדותו שם בכפר.

בין פרחים ודשאים... תחת שמי אלהים הרחבים... על האדמה הטובה התפשית, הרחבת...

כאילו אתמול היה הדבר!...

נער עליו היה... יושב היה רובו של יום על שפת הנהר ושולה הניס... והילני חברתו היתה מתכונת לבוא לכנס לבנים בנהר בשעות, שהוא היה יושב שם!... הן הילני הילני!

הוא כמה נעימים היו הימים!...

"הכל היה הן עליו, הפשי בלי סודות, אומרת היתה הילני: הן—הרי הן"; לאו— הרי "לאו".

מקוה היה, שכשיגדל ישא לו את הילני לאשה; אלא שמשעה שבא לעיה, התרחק ממנה, מן הכפר כולו. המשרה השכיחה מלבו את האביב, את הילני, את הנהר — את הכל.

הכל השתנה והולך ומשתנה, ואין בני-אדם מרגישים בשנוי. אומרים, שהארץ מתנועעת וסובבת. לעולם לא האמין בדבר: "כיצד היא סובבת, ואני אינו מרגיש כלל?" אבל עכשו נוטה הוא להאמין.

הולך הוא ואורב בעיניו ומהרהר בלבו; אלא שהחשוד נעלם מעיניו— והוא נשאר שקוע בהרהוריו.

מתוך האפלה שבין פנס לפנס הבריקו לו שתי עינים מעל פנים, שנראו לו יפים.

מכיון שנוכר פרוקופוב באביב ובהילני — נעשה לבו ער ורכיך למין היפה.

והבריה, בעלת שתי העינים המבריקות, רומזת לו: "לכאן, לכאן!" עד כמה שהוא בקי בחוקי משרתו, אין הוא זוכר לעצמו חוק, שיאסר עליו להכנס אחר נערה עבריה, שקוראה אותו אחריה לחדרה.

והעינים רומזות, מושכות, צורכות... "הוי, אשה! את—פתרון כל הסודות".
 הוא משיש בכיסו, מצא כמה שמצא, ונכנס כרוך אחריה.
 על מדרגות היא עולה, והוא נטפל אליה בצל.
 היא מעופפת כצפורה, והוא מנתר אחריה. משרבב הוא את ידו לאחוז
 בכנף בגדה: ארכו לו הרגעים.

"הוי, קליפה. על כנפים את נשאה! הכי!"
 היא מתרוממת ומנתרת כחגב.

נפתחה הדלת — נכנסו להדר אפל. הנערה מפטפטת איזו מלים יהודית.
 נכנסה מן החדר הסמוך זקנה קמוטה... נר בימינה ובקבוק וכוס —
 בשמאלה.

מונה לו כוס יין־שרף והגישה לפניו.

זהו דבר בעתו, לקח ושתה.

זקן עיץ־זעם על הזקנה, ופנה בחיוך אל הנערה:

— ובכן... נו?

— חמש קופיקות.

— הא־כיצד?

— כלום זאת לך הפעם הראשונה?

— כמה אמרת!

— חמש קופיקות. כך משלמים הכל. במונופול תשלם שבע, ולא

יתנו לך יין־שרף כזה.

— כך... ודאי... אלא...

— ומה אתה מתראה כתמה? הלא בעצמך שלמת כך תמול ושל שום

— אני?! מעודי לא הייתי כאן!

זקנה הנערה את עיניה הנוצצות באורח והרגישה בטעותה. אין זה כלל

מהאורחים התמידיים, הסרים לביתה בכל ערב לשתות "מים גנובים" שמעבר
 לגבול.

היא התחילה מתנצלת, והזקנה הקמוטה התחללה והתחילה מפטפטת

כעין לחש.

ומכיון שנכנס בפרוקופוב יצר הרע של אביב — נסה לנגוע בנערה

באופן הצוף ומנוול...

הנערה דחפה אותו מעל פניה בכשרון מיוחד ללבנות מזוג־חרש, יש

באותה דחיפה — "הרחקה חביבה" למראית עין, ודחיפה גמורה — בעצם

הדבר. באופן זה צריך הנדחה להבין, שהוא יכול לבוא מחר שוב לטעם

טעימה, אלא שלא יהיה הצוף ומנוול מעכשו.

וואסיל בא במבוכה. אינו יודע כיצד לצאת.

הוא שותק והוא שותקת.

השתיקה לא נעימה. מפקת הנערה ואומרת:
 לילות חמים... קרוב האביב!
 שמע פרוקופוב שם "אביב" והתעוררה בו חובת המשרה.
 — מה אמרת? יהודיה! אביב?! טוב ורצוי! הרי אני מחויב ל...
 להודיע למקום שצריך. זה נוגע למשרתי!
 שמעה הזקנה "להודיע" — והתחללה. התחילה בוכה.
 — זו פרנסתי! מה אדוני חפץ מן "שק־עצמות־רקובות" כמוני?
 — פרנסה, פרנסה! זה דרכך, יהודיות רמאיות; מביאות אתן בעלי־
 משרה במבוכה!
 הוא יצא בהכרת ערך עצמו כמחונן ומעביר על מדותיו; והזקנה שלחה
 אחריו ברכה ולחשה תודה להשם־יתברך שהצילה מאסון. —

שְׁלֵא מִדַּעַת בְּעָלִים...♦♦

מִן הַשָּׁמַיִם הוֹמִינּוּ לוֹ לְבָרוּךְ שׁוֹלֵמָן — מוֹרָה וְרוּחַ — אֶת הַחֹדֶר הַצֵּר שִׁבְבִית מוֹשִׁיל „כֹּל-וּלְךָ“. כִּךְ הוּא אוֹהֵב תְּמִיד: חֹדֶר צַר, שׁוֹלֵחַן קָטָן — הַכֹּל בְּמֵדָה קִטְנָה, כִּי שְׁלֵא לְתַפּוֹס הַרְבֵּה מִקּוֹם בְּעוֹלְמוֹ שֶׁל הַקְּרוֹשׁ-בִּירוֹךְ-הוּא. אֲפִילוֹ הַחֲלוֹן הַקָּטָן, הַיְחִידִי בַחֲדָרָה, עָשׂוּ כְרִצּוֹנּוֹ וּלְהִנְאֻתּוֹ: הוּא אֵינּוּ אוֹהֵב אֹר חֲצוּפָה, לֹא-בִקִּיעַ וּלֹא-בַחֹרֶף, חֲלוֹן יְחִידִי זֶה פְתוּחַ כִּנְגַד כּוֹתֵל מְזוּרְחֵי שֶׁל הַקְּלוּיּוֹ, כְּשֶׁעוֹמְדִים שָׁם לַפְעָמַיִם בְּנֵי אָדָם, הֵם עוֹמְדִים וְאַחֲזִירֵיהֶם לַחֲלוֹן, תִּיתִי לוֹ, שְׂאִינוֹ רֹאֵה אֶת פְּנֵיהֶם: אֵיךְ בְּנֵי אָדָם חֲבִיבִים עֲלָיו כֹּל-כֵּךְ, שִׁיְהֵנָה בְּרֵאִית־פְּנֵיהֶם.

אוֹהֵב מְנוּחָה הוּא, יוֹדֵעַ הוּא, שֶׁהִתְנַגְּשׁוֹת עִם בְּנֵי אָדָם מְבִיאָה עַל פִּי רֹב לְהַתְעוֹרְרוֹת עֲצֻבִים; וּלְפִיכֵךְ הוּא מְבַרֵּחַ אֶת עֲצֻמוֹ מֵהֶם בְּכֹל הָאִפְשָׁר. זוֹכֵר הוּא לְעֲצֻמוֹ הַתְּנַגְּשׁוֹת חֹזֶקָה, שֶׁהִבִּיאָה לוֹ הַרְבֵּה רוֹגֵן וְצַעַר וְנִדְוִדֵי שָׁנָה, אֲלֵא שֶׁעֲכָשְׂיוֹ מְכִיּוֹן שֶׁהַכֹּל כָּבֵד עֲבָר, אוֹהֵב הוּא לְהִרְדֵּה בְּאוֹתוֹ עֵינָי. הַרְהוּרִים אֲלוֹ גּוֹרְמִים לוֹ קוֹרְת־רוּחַ. הָרִי לֹא נִשְׂאָר לוֹ בְּעוֹלְמוֹ שֶׁל הַקְּבִיָּה אֲלֵא אוֹתוֹ קוֹרְטוֹב קוֹרְת־רוּחַ שֶׁמְנִיעַ לוֹ מֵאוֹתָם הַרְהוּרִים!

זֶה הִיָּה לְפָנַי כְּמָה כְּמָה שְׁנַיִם... עַל כֹּל פְּנִים לֹא עָבַר עֲדִיין יוֹבֵל; וְאֲפִילוֹ שְׁמִיטָה אַחַת לֹא עָבְרָה מִן הַיּוֹם הַהוּא, אֲבָל כְּמָה שְׁנַיִם עָבְרוּ? ... רִשְׁלָן הוּא בְּנוּנֵעַ לְחִשְׁבוֹנֹת, הַרְהוּרִי, אֲדַרְבֵּא, עוֹלִים אֲצִלּוֹ תְּמִיד בְּרוּרִים, בּוֹלְטִים וּמְסוֹדְרִים; אֵךְ בְּנוּנֵעַ לְחִשְׁבוֹן הַשְּׁנַיִם עִרְבּוּבִיָּה שֶׁלֹּמַת בְּמוֹחוֹ: פְּעָמַיִם נִדְמָה לוֹ, שׁוֹזֵה קָרָה אֶתְמוֹל-שֶׁלְשׁוֹם וּפְעָמַיִם נִרְאָה לוֹ רְחוֹק-רְחוֹק... בְּכֹלֵל אֵינּוּ מְרַגֵּשׁ בִּינּוֹ לְבִין אוֹתוֹ הַמְּאוֹרֵעַ שִׁטָּה זְמַנִּי, אֲלֵא-שִׁטָּח מְקוֹמִי.

זֶה הִיָּה בְּשָׁנָה הָרֵאשׁוֹנָה, שֶׁהִתְחִיל עוֹסֵק בְּהוֹרָאָה-לְשׁעוֹת שֵׁם — בְּעִירוֹ. נִהְגַּנּוּ הִיָּה אֲזַי לְמַכֵּר אֶת שְׁעוֹתָיו רַק לְתַלְמִידִים, אֲלֵא שֶׁהִפְסִיק לוֹ פְּעַם אַחַת בְּעַל־בֵּית הַגּוֹן אֶת הַדֶּרֶךְ וְהוֹמִין אוֹתוֹ מוֹרָה לְבַתּוֹ. קֶשֶׁה הִיָּה לְסַרְבֵּי, אֵיךְ זֶה מְדַרְכּוֹ שֶׁל מוֹרָה-לְשׁעוֹת לְסַרְבֵּי; עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה — לְבַעַל־בֵּית הַגּוֹן, שֶׁלְפִי דְבָרָיו יֵשׁ יַחַם שֶׁל קוֹרְבָה לְזוֹה עִם מִשְׁפַּחַת אִמּוֹ.

וְיוֹתֵר קֶשֶׁה הִיָּה לוֹ אַחֲרֵי-כֵן לְשַׁבֵּת בַּחֲדָר אֶחָד עִם נַעֲרָה זֹו וְלְהַטְיָף לָהּ לִקְחָהּ, הַתּוֹרָה, שֶׁהִיָּה צְרִיךְ לְלַמְדָּהּ, לֹא הִיָּתָה מִן הַחֲכָמוֹת הָעוֹמְקוֹת

הדורשות שימת-לב; צריך היה ללמדה קרוא וכתוב זרנון וקצת חשבון; אבל הישיבה לעצמה היתה קשה עליו.

והאם התנה עמו על שעות מלאות, וכשהוא נכנס לחדרה, יוצאים ההורים וסוגרים את הדלת עליו ועל בלומה — שם התלמידה — ומשם לא יצא, עד שיכנס האב שוב, והו סימן, שעברו השעות.

בימים הראשונים לא הביט בפניה, אבל הרגיש שנערה יושבת אצלו. כשהשמיעה קול, נכנס אותו הקול ישר לתוך אזניו. כלום לא הלך ממנו לאבוד, שקע בלב, התפשט באיברים וזעזע את העצבים.

קרב אליה פעם אחת לתקן שגיאות בכתיבתה; וכשכפף קומתו על הנייר שלפניו — הרגיש נגיעת שער ראשה אל מצחו; התחילו ידיו ורגליו רועדות, ומעטו נזרקה טפת דיו על הניר.

צחקה בלומה, צחק גם הוא, והביט בה בפעם הראשונה. ומאז התחיל מסתכל בה בכל יום, וראה שאמת מה שאומרים עליה בעיר, שהיא היפה בנערות.

וגם בכתם הקמץ והשחור שעל סנטרה הסתכל ומצא, ששקר הוא מה שאומרים עליה בעיר, כי מדבקת היא לה בכונה רמיה שחורה כדי שתראה יותר נאה.

כשהוא בא להטיף לה לקח, היא מדובבת אותו לפעמים, מוציאה ממנו מלים בעל-כרחו, פעמים שהיא מבדחת אותו; פעמים שידה נוגעת בידו באקראי — והוא בא לידי זעזועים נעימים.

בא לידי הכרה, שהיא אהובה עליו; כלומה, שהוא אוהב אותה. אלמלא שהיה הדבר קשה כל-כך, כדאי היה להניד לה, עד כמה הוא אוהב אותה; הרי היא-גופה מחכה לכך! פותחת לו פה!

ובדיעבד אינו מרגיש כל-כך צורך בדבר; מקבל הוא הימנה נחת-רוח גם בלא-הכי. די לו שיהי תמיד מורה, יושב אצלה, מסתכל בה עד כדי שביעה והולך ומהרהר בה לילה-כלו.

„ואפשר היה טוב לנסות? אפשר שיצליח? ודאי שיצליח! הרי היא גופה!... הרי אביה!... בשביל מה הוא יוצא ומפקיר לפנינו את החדר כלו?“ אפשר שבלומה תהיה לי ל...“

אין הוא יכול להשמיע לעצמו ברור אפשרותו של רעיון כזה, מפני שזה גורם לו הרגשה זרה בכל איבריו... הרגשה כזו שהרגיש, בשעה שהניחה עליו בלומה בפעם הראשונה את ידה... ומיד אחר אותה ההרגשה הוא מרגיש ריקניות מטרידה...

בא הוא לידי מסקנא, שהוא צריך להתחיל בדבר. אבל אינו יודע כיצד להתחיל. קשה הדבר, מכיון שהוא מהרהר בזאת, לבו מתחיל דופק-דופק, לשונו מתעכבת, וכשרון הדבור אובד.

מוטב לו יותר שימתין, עד שתתחיל היא. הרי אין לו כל-כך צורך בדברי: בין כך ובין כך הרי הוא מקבל הימנה לפי-שעה נחת-רוח! וכך הלך הדבר ונמשך, עד שהתחילה בלומה מראה לו פנים זועפים... והוא אינו מרגיש כל-כך צער בדבר, מפני שלהרהר בה יכול הוא בין כך ובין כך. אין ברשותה למנוע ממנו את ההרהורים. מוצא הוא צד טוב בהרהורים. מפני שהם עולים לו, לאדם צעיר כמוהו, בנקל, בלי התחלות קשות...

כשהוא רוצה, הרי הוא רואה אותה אפילו בביתה, ורואה אותה בכל צביון, שהוא הפיץ... צריך הוא רק לסגור את עיניו בשביל זה. ובאחד הימים, כשנכנס לבית הוריה, הפסיקו לו את הדרך ואמרו לו מתוך חיוך שהיום אין בלומה יכולה ללמוד: אורחים בבית. וכשנכנס למה, פגשו אותו מתוך בדיחות-דעת ואמרו לו, שיברך את בלומה במזל-טוב: היא נתארסה.

אמרו לחתן ולמחותן, שזהו המורה של הכלה. המחותן הסביר לו פנים והושיט לו חמשה רובלים — ל"מתנה".

מאז התחיל דואג ומתעצב. מרגיש הוא למפרע, שיבוא יום, ואותו החתן יבוא ויוליך את בלומה למקום שיוליכנה; הוא לא יראנה שוב. ואז הרגיש בעצמו פתאום זרם של כח חדש. יכול הוא לנשט אליה ולגלות לפניה את כל לבו; אבל יודע הוא ומכיר שהשעה מאוחרת... ואחר כמה ימים, כשבא להטיף לה לקחה בקש אביה ממנו שיעריך בשביל בלומה מכתב יפה לחתן, כמו שנהוג.

הוא נכנס אל חדר בלומה, לקח גליון, ישב וערך מכתב. המכתב יצא באופן, שאין למעלה הימנו; זה היה זרם של אהבה כבושה שפריץ לחוץ.

כל מלה — נצוץ שורף, גחלי אש בוערה. אהבה מתוך יאוש—מכבה את עצמה.

אלא, שהמינים נתחלפו שם: דומה היה כאילו לא כלה לחתנה, אלא חתן לכלתו כותב את המכתב.

כשקראה בלומה את המכתב, נתנה בו עינים זיקניות. הוא לא יכול לעמוד בפני מבטה. קם וברח מתוך הבית. ושוב חזר לחיות כבראשונה והיה מקבל קורת-רוח מהרהוריו בבלומה. התחילו משדכים לו נערות; אבל הוא אינו מרגיש צורך בדבר: הרי הוא חי לו בנחת אפילו כשהוא רווק!

פגש הוא עכשו עם כמה נערות, והוא אדיש אצלן לגמרי. אדיש היה כשראה לאחר שנה את חצי פניה של בלומה מרחוק, אך כשחזרה לצדדין ונראה לעיניו חצי הפנים, שהכתם השחור בתחתיתו — הודעוץ כלו, רגליו

התחילו רועדות וברכיו נוקשות. הוא הרגיש בכל איבריו אותה ההרגשה הנעימה, שהורגל בה ושמשאירה אחריה ריקניות מטרידה...

כל יפיה של בלומה וכל מציאותה הצטמצמה בשבילו באותו הכתם הקטן והשחור. בזה מרגיש הוא את השם המפשט "נערה". כתם קטן מזכירו מציאות נערה ויחוסה אליו.

וכשהוא רואה כתם קטן ושחור על פני אשה, הרי הוא מזדעזע ומקבל נחת. שאחריה באה ריקניות מטרידה.

וכשעזב את עירו והעתיק דירתו לכאן, הביא עמו ועזועים אלו למקומו החדש.

בעיקרו של דבר אין הוא גופו יודע למה ובשביל מה שנה את מקומו? קשה נעשתה חברתו על הנערות, הן התחילו שונאות אותו; אבל מעולם לא רדף אחריהן. לא היה שום דבר, שימשוך אותו למקום שיצא משם, ושום דבר לא דחה אותו מן המקום שבא לשם — והוא נשאר כאן.

אילו ידעה ברינה, אשתו של מוטייל*, כל-ולך, השיבות אותו הכתם הקטן והשחור שעל סנטרה, אפשר שהיתה תובעת מאת דיירה שכר-דירה יותר, על מוטייל וברינה הכריזו בשמים קודם ליצירתם, שיהיו זוג זה-לזו.

קוראים היו אותו "כל-ולך", לא מפני שהיה מוכשר להרבה מלאכות, ובקביעות לא עסק בשום מלאכה ומשלחיה, אלא שבדרך ארעי הוא ואשתו עוסקים בכל, ומקבלים שכר עבודתם על פי רוב לא בכסף, אלא—בשוה כסף. עובר מוטייל בשוק ורואה אצל אחת החנויות עגלה טעונה שקי קמח — נטפל בה לפריקה ומקבל בשכרו משפחת מלאה קמח; המטפחת שבכיסו, אף על פי שאינה נקיה כל-כך, גדולה היא ועשויה לדבר והזור לביתו שמח, פעמים נדמה לו, שרמה פשוט את החנוני; ופעמים מחליט הוא, שהחנונים הם בכלל בריות טובות, אינם מדקדקים כל-כך עם העובד, שמא לקח יותר ממה שמגיע לו. כך הוא נטפל להעברת שלגים בחרף, לרבוץ רחובות והוצאת זבל בקיץ, לפשוט עורות במטבחים ולחפירת קברים בבית-עלמין — אינו ממאס בשום עבודה, אינו מעמיד את עצמו על המקח, אחר שהוא עצמו מאמין שעל צד האמת אינו ראוי לשום עבודה, מרמה הוא את בני-האדם, עובד מה שעובד ומקבל מה שמקבל.

כך סובבת גם ברינה ועושה "שרות" בבתי הגבירים; כאן היא עוזרת להכשיר אוזים שחוטטים; שם היא מטגנת שומן לפסח, מקבלת נוצות למריטה, נכנסת לעוזר יום ויומים באפיה ובשול, בככוס לבנים — ומקבלת שכרה בשוה-כסף; בלחם, בבשר, בקצת חלב-חמין וכיוצא בזה, וחזרת לבעלה שמחה. עבודה שלמה מתחלתה ועד סופה לא קבלו מוטייל וברינה על עצמם מעולם; הם אינם מאמינים בכשרונם לעשות דבר שלם, יכולים הם רק לעזור

בעבודה, לרמות את הבריות הטובות ולקבל בשכרם יותר ממה שמגיע להם. וכשאספו את המורה שולמן לביתם בתור דייר, הסמוך על שולחנם, לא קבלו על עצמם מזונותיו כלום; אלא הוא קונה לו צרכי אוכל, וברינה מבשלת ומכינה לו.

ומהכיים הם תמיד לארוחת-הערב, עד שיבוא הדייר לאכל ארוחתו, כדי שיאכלו לאורו. מרמים הם גם את הדייר.

חסרון אחד מוציא מושיל בדיירו, שבלי-לוי-שבתות אינו מקדש על היין. מושיל פותח אז את חלונו כנגד חלון שכנו, שומע את קדושו ויוצא ידי חובתו. "משאקדש על יין גרוע משלי, הרי מושב שאצא ידי חובתי עם שכני, שמקדש על יין משובח וכוס של כסף".

כך חיים להם הללו, עובדים בדרך ארעי, אוכלים ונהנים בדרך ארעי—מרמים בני-אדם בקביעות; גונבים את החיים של אחרים. אין להם כלום, ואין להם צורך בכלום; הרי אפשר לחיות גם כך!

נשפל אליהם ברוך המורה, שנהנה מהם, מרמה אותם, וגונב לו זעזועים נעימים מהכתם הקטן והשחור שעל סנטרה של ברינה.

מסתכל הוא בכתם שחור זה ובא לידי הזדעזעות.

זעזועים אלו הם אצלו חדשים לגמרי; טעם חדש הוא מוצא בהם. הרי הוא נהנה מאשת-איש בפני בעלה, ואין הלז יכל לעשות לו כלום. נהנה הוא שלא מדעת בעלים, והלז אינו מכיר אפילו בדבר...

תְּמָרָא בַר חֵלְאֵי.

משמניע פסח שני לדניאל בעל "מוג'טוב", או רק או, הוא חש בכל אותה השמחה וההשפעה של "זמן חרותנו". חג הפסח גופא חל עליו בהשפעה מרובה יותר מכפי ש"כליו" יכולים לקבל: אפילו בחסד של "דיינו" אחד אינו יכול לעמוד. כשהוא מסב על הסדר בליל שמורים, הוא מסב — מתכוין וכפוי-ראש, כעוף זה ששופכים עליו מים קרים כל-כך הרבה, עד שאינו מרגיש בהם עוד.

זוהי בחינת פחד הבא מתוך אושר פתאומי ונפרו.

ובזה הוא מבאר לעצמו את הסבה, שינטה שלו מתנמנת תמיד על הסדרים, אף-על-פי שלכאורה הדבר מגוחך: כל ימות החורף היא דואגת ושורחת להכין צרכי הפסח; מר"ה ניסן ואילך היא מתחילה עוסקת בטהרת החדרים ועובדת ממש בפרך; בשבוע שחל בו פסח גם בלילות אינה ישנה, וכל זה הוא בשביל הסדרים — וכשמגיעים הסדרים חושפתה שנה! אילו היה בעל אחר על מקומו אפשר שהיה כועס עליה בשביל זה; אבל הוא אינו מקפיד, מפני שיודע את סבת הדבר: היא נפש זעירה! כלום היא אשמה בדבר?! פשוט, אינה יכולה לעמוד בכל אותה ההשפעה, שאפילו לנפש מסטרא דדוכרא קשה לעמוד בה, תיתי לה שהיא נשקעת בנמנום!

אבל הוא, כבעל נפש ממין אחר, אינו יכול לנמנם; מצווה ועומד הוא להזכיר יציאת-מצרים, ומכיון שהוא מזכיר, הוא מתבטל ומתכוין מפני הקטן שביוצאי מצרים, "חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים!" אבל כלום קל הוא הדבר לצאת ממצרים?! ששים רבוא מישראל עומדים ויוצאים! רצונכם — אני מכבה בשבילכם את השמש! עמוד ענן ואש! הים אינו ים אלא חומה!... רצונכם — אטבע את ברואי בשבילכם!... השדות מיותרים, מפני שאין בני-אדם נזקקים אליהם: הרי מן ושלו! ואחרי כל אלה — תורה מסיני!

זו אינה יציאה משעבוד לגאולה: זהו דבר-מה נשגב ולמעלה מהרות... כלום אומרים למשל על שרים ובעלי רשות שהם "בני חורין"? יודע דניאל בכרי, שבשביל דור יתום זה, שהוא חי בו, לא היה

הקב"ה מוותר כל-כך בנסים; ולפיכך אינו יכול לעמוד בכל אותה ההשגה שהוא משיג בלילות אלו.

אבל פסח שני זהו בחינה אחרת לגמרי: השפעה לפי כחו; משל למה הדבר דומה? לאדם שמשים על עיניו משקפים כהות ומסתלק לצדדין, כדי שיוכל להסתכל בפני המה.

בפסח שני הוא מכיר באמת "זמן חרותנו" — בולט מכל פנה וווית! אף-על-פי שאין מרור ואין סדר והגדה, אבל דיו שאינו אומר היום תחנון, ושזונתו ינטה שתחיה מבריאה אותו היום "בחלטנות" (1) ממצה טהונה.

וזמן חרותנו הוא מתחיל מכיר לאו דוקא בפסח שני אלא תכף בימים שבין פסח ראשון לפסח שני, כשהוא שומע את כרכורי החסידה שעל נג שכנו "קפילא ארמאה", הוא מכיר "קול התור נשמע בארצנו"; רואה הוא לכלוב העצים שבחצר אותו השכן — ונוכר ב"תחת התפוח עוררתין"; אפילו געית פרתו של השכן, הוא רמו לחרות, ליציאה משעבוד לגאולה! הכל מרמו לאיזה ענין; אבל מונע הוא את עצמו בכונה מלהזכיר בכל אלו עד לפסח שני, כדי שירגיש דבר בזמנו.

וגם בימי ילדותו היה אוהב את הימים שאחר הפסח יותר מן הפסח גופו; אבל זו היתה אהבה ממיין אחר... שובבות, מעשה ילדות; אוהב היה אז אילן נאה, ניר נאה, קץ צפרים... חלק סבתא מצד אמו היה בו אז; היא היתה כפרנית, משמתה עליו אמו ילדותו, ואביו אנוס היה להכניס אל ביתו "בעלת-הבית" חדשה — הביאו אותו לפי שעה לבית סבתא בכפר, וכשתי שנים שהה שם, הרבה השפיעו עליו אותן שתי שנים לרעה.

יודע הוא ברור, שמה שזנכיל בנו נתחמין ויצא לתרבות רעה, הוא רק מפני שהנחיל לו אותה הזוהמא, ר"ל, שנתדבקה בו בכפר; והרי לפיכך אינו כועס עליו כלל, כשהוא מוצאו לפעמים יושב בביתו שלו בגלוי-ראש ושקוע ב"מיני ספרים" שלו! הוא רק חומל עליו, לעתיד לבא — כבר החליט ברעתו לקבל על עצמו את חלק בנו בגיהנום.

והרי לפיכך הוא מהנך בביתו את נכדו יוסי, בנו הקטן של זנכיל, כדי לשמור עליו מפני אותה הזוהמא.

"יוסי יהיה, אם ירצה השם, תכשיט ועלוי בתורה! הוא עוסק בגפ"ת ומס ולילה, וגם קצת "בתבא רבא" בלה"ק הוא, אף-על-פי שעוד לא מלאו לו י"ג שנים".

במקצת הוא נותן שבה והודיה לפני הקב"ה, שקבע לבנו מול נרוע, ועשה אתו — עני מדוכא, עד שהוא אינו יכול להחזיק את יוסי בביתו ולהתערב בהנכחו.

(1) קניירליך בלע"ז.

הוא החליט בדעתו להשתדל — להשיב את התורה לאכסניה שלה; להציל את יוסי מאותה חוזהמה, שהתדבקה בו בכפר, וששלה היה אוהב כל-כך בימי ילדותו את הימים שאחר הפסח.

אבל עכשו אהבתו לאותם הימים היא אחרת לנמרי: עכשו אינו אוהב את ימות החול אלא — בשביל פסח שני.

וכשהוא יוצא ונכנס בימים אלו בתוך הקלווה, הוא מונע את עצמו מלהסתכל בקלחים הירוקים של לענה, הנדלים אחורי הקלווה — מקום שפך הדשן והעבשטי — כדי שלא יבא לידי חיוב ברכה: שלא חסר בעולמו דבר — מפני שאותה הברכה הוא מהדר להרחות לפסח שני; ואז הוא מכון לצאת בברכתו, לא רק על אותה הירוקה שהוא רואה, אלא על כל האילנות שמלבלבים בעולם ובחצר קפילא שכנו ועל כל השדות והעמקים והיערות והגנות, שהוא זוכרם שם... סביב לבית סבתא; ועל כל עולמו של הקביה, שיצא משעבוד לנאולה.

וזהו היום היחיד בשנה, שהוא מפנה בו את לבו לדברים בטלים; ולא עוד אלא שהוא מסית גם את יוסי התכשיט, שיצא אל החצר במרא וחצינא ויחפר חתיכת גן אצל החלונות, כעין ערוגה של ששה טפחים.

אבל מים שאינם נגובים אינם מתוקים: מכיון שהוא מתיר לקטן את הבטול והעסק בחולין — הלז מסתכל בו בעיניו הרכות, מפהק בפה מלא והולך ומוציא לו מתוך הארון יורה דעה חלק שני ומתעמק בהלכות אבילות. ופתאם נדמה לו לדניאל, שאין הספרים מונחים בארון על סדרם, דבר שהיה אמנם מקפיד עליו תמיד; והתחיל מוציא את הספרים ומסדרם על-פי אותו הסדר, שהיה חביב עליו. בין כך נתלגלג לידו ספר קטן: מגדל עז לרמיה לוצטוי.

זה היה השריד היחיד, שנשאר לו מכל אותם הספרים, שהיו לו בשעת חמוצו או — כמו שהיה הוא רגיל לאמר — משעת זוהמתו.

הוא לוקחו בידו ומשימו על השלחן אצל נכדו כלאחר יד. זה הגון לקריאה... בעהמ"ח מסלת ישרים... לשון של זהב ממש! הקטן נתן את עיניו בספר, מלבלב בו בקמוש מצה, יקם והולך לו אל הקלווה.

דניאל מביט אחר נכדו באנחה שלא מדעת, ופתאום התחיל חש בצערה של בדידותו.

זו מהיכן? הוא משיג על עצמו.

הוא לוקח בידו את ספרו הקטן של מחבר מסלת ישרים ומעיין בו. רנשי בדידות מתנברים עליו, מגיעים למדרגת צער, הוא נזכר, שזה כבר לא היה בבית בנו.

כשנכנס אליו מצא אותו שקוע בעיון בתוך ספר אחד מספריו הקטנים.
שכתוב על שערו "יסודות הסצילוגיה".

— הלא אוהב אתה ספרי מליצה! הא לך ספר אחד! מספריך! הוא,
לשון זהב שחוט!

הלו מקמט מצח בהקפדה גלויה, משקיע את עיניו בספרו, כאומר:
הנה לי אבא, בדברים בטלים שלך!

— "האוויר בחוץ כל כך צח!... כשחזרתי היום בבוקר מן המקוה
נתלחלו סנדלי בטל!

— ומה בכך?

— לא כלום, כך. דומה ששנה שחונה וגשומה תהיה עלינו!
מבורכת בכל!

— ובכן?

הוא עיב את בית בנו, וחזר אל ביתו, הרהורים שאינם ברורים כל
צרכם מצערים אתו. הוא פנה אל ינטה והתחיל משיח עמה:]

— כמדומני, ינטה, שבהצרנו יש מקום לך נאה! אפילו אילנות
יכולים אנו לנטוע!

— כלום מדעתך יצאת?! — עומדת עליו ינטה בתמיה! — הוצאה
זו למה?! מוטב לתקן את פרצות הגג!

— כן, אמת, אבל — כך... אני אומר — לכשאתעשר!

— תתעשר?! הלונות יפתחו לך בשמים!

הוא פוסק שיחתו עם ינטה באנחה מתוך יאוש — — — — —

ולעת ערב כשנכנס אל הקלויו לתפלת המנחה, ומצא שם את נכדו —
יושב שקוע בספר "פריימגדים" ומתחבט בנדון עוף חי שפרח וטבל ביורה של
חלב רותח — נזכר שהוא, הזקן, בלה היום את שעותיו בהרהורים טפלים של
"צפרים עפות" ו"אילנות נאים" ושטותים ובטולים של מבלי-עולם, וגאנח וקרא
על נכדו: "חמרא בר הלא"!

ומתוך צערו השתקע במחשבה והתחיל מונה על אצבעותיו: לא ימוש
מפיך... ומפי זרעך — ומפי זרע זרעך... אבא עליו השלום — אחה, אני—
שני, נכדו — שלישי, ומכאן ואילך התורה מחזרת על אכסניה שלה.

ובניו של תכשיט זה בודאי לא ידעו עוה, אי"ה, מהו אילן נאה ומהו

אוויר צח!

פְּרוֹשׁ קָצֵר.

הרבה תביעות יש לו לשלמה חסיד על ה"רבש"ע" בעולם הזה; אלא שברובן הוא מעביר על מדותיו בוותרנות של נדיבים ומתפיש עם קונו. במה שנוגע לפרנסה מצומצמת ולקויה לפרקים — הוא נטרצה מכבר; מפני שבעקרו של דבר הרי יש גם להקב"ה נגיעה קרובה באותו ענין; כשהפרנסה מצויה בריוח — הרי כבוד שבת אחר ושמחת יו"ט אחרת לנמרי; הרי אתרוג הגוף, אורחים הגונים, נדבה הגונה — הנאה לו יתברך, הנאה לבריות והנאה לעצמו. ואלא מאי? נוח לו לרבנו של עולם ששלמה חסיד יכבד את שבתו בכסא דהרנסא, יברך על אתרוג, שזכה בו במתנה על מנת להחזיר — ובלבד שיהא עני מחוסר פרנסה? אם נוח לו יתברך, הרי נוח גם לו. לשלש בתולדותיו שהיו גדלות, כנראה, בלילות, והגיעו כלן פתאם ובבת אחת לפרקן — הוא אינו דואג כלל; מפני שיודע הוא ברוח, שאין העכוב — כדעת ה"פלג" שלו — בשל חוסר נדוניא, אלא פשוט: כל אותם החתנים, שדפקו על דלתיו ומשכו את ידיהם מפני חוסר נדוניא — לא היו מאלו שהוכרו עליהם בשביל בנותיו — ארבעים יום קודם היצירה.

הבל שזוגתו פְּרִידָה היא בעלת מח מטומטם; אינה מבינה בענינים אלו. היא אינה יודעת, שנשואי בנות הם ענין, ששייך יותר לתקן עולמו של הקב"ה. דיו לאדם מישראל, שהוא מטפח ומגדל בנים. על השאר ידאג לו מי שהדבר נוגע אליו ביותר.

היא הדיוטית; אין נשמתה מסוגלת לענינים דקים. יש בה מנסותם של אחיה. ברם גדולים דברי הו"ל: הנושא אשה צריך לבדוק באחיה! ולפיכך היא מצערתו ומטרידתו בטענות וקטטות, מכרות עליו: "בשלך! בר מזל-ביש"י! הכל תלוי, לפי דעתה, במזל! אינה יודעת אשה זו שאין מזל לישראל.

קשה עליו צערו, שאשה זו מצערתו. היא מעמידה אותו בנסיון. ולכשתרצה, אדרבה: היא מרבה את שכרו לעתיד לבא. יסורים כשהם לעצמם הם ממרקין עונותיו של אדם — על אחת כמה וכמה יסורים, שיש בהם מעין נסיון.

ולפעמים בשעה, שהשלום שרוי בבית, הוא מהרהר בדבר והושד אותה, שהיא מתכונת בקטטותיה לטובתו, לבצר לו חלק הגון בנך-עדין, כדרך שאתה מוצא אצל "שמן ופנינה" — ואז מתחבבים עליו היסורים, שהיא גורמת לה, וכבר נמר בדעתו לחלק עמה בעוה"ב חלק בחלק.

במה שנוגע לבריאות הגוף — האי מאי? כלום מבני בניו של עשו וישמעאל הוא? בעיקרו של דבר — "תחתונות וקדחת" שהוא לוקה בהן לפעמים — אינן בכלל מחלות, כאב שנים והדקירה, שהוא חש לפרקים בחוה — בודאי אינו אלא מיחוש בעלמא, מיחוש הוא מיחוש, אעפ"כ לא קרה עוה, שיהא צריך להפסיק ה"ו בשבילם אחת מתעניותיו, ה"פלג" שלו היתה אמנם מטרידה אותו בשכבר הימים במיחושיה-שלה; ואז היה אנוס להזקק לרפואתה, מפני שאז עדין לא היה להם זרע של קימא; ולפי דעת רופאים היתה למיחושיה שלה איזו זיקה למניעת ההריון, אבל עכשו כשיש לו ברוך השם, בנים ובנות — כבר אין לה עליו פתחון פה, על הכל הוא מוותר לפני קונו, אך על חלול כבודה של "כנסת-ישראל" אינו יכול לוותר, ולפעמים שהוא בא על זה לידי התרסה במחשבה כלפי מעלה.

יודע הוא, שסופו יורש גיהנום, ושהרבה צדיקים ואפילו נביאים נענשו על עון זה; ואעפ"כ כשהוא מניע להרהורים ממין זה, אינו יכול לכבש את יצרו; הוא מטיה דברים ומתרים במסירת נפשו, מתרעם הוא לפעמים על מדותיו של הקב"ה, שהצריך את ישראל בפרנסתם — לאומות-העולם; ובוה נתן פתחון פה לרשעים שבהם להיות מונים אותנו במה שמונים, אחר שהם אינם מבינים את עמקותו של אותו ענין ותמציתו של סוד הגלות, שהיא יותר לטובתם ולתקונם, משהיא לרעתנו ולענשנו.

וכאילו בכונה מאת ההשגחה, כדי להעמידו בנסיון קשה, נגור עליו להיות חנוני קטן בין שני שכנים נוצרים, אחר מימינו, בעל חנות גדולה; ואחד משמאלו — והוא סנדלר פחות ושכור.

תינה כשהחנוני הנוצרי מתכוון תמיד לצערו ולגרם לו נזק, הרי ענין פרנסה נוגע בדבר, לכשתרצה — הרי יש לו במקצת צדקה על זה: יודע שלמה בעצמו, שהוא בחנותו הקטנה גורם הזק לחנוני מנהיץ זה; הלז צריך להכין סחורה הרבה למלאות את הריקנות שבהנותו הגדולה ולשלם עליה עיסקא, צריך הוא לשפר את חנותו במאורות הרבה, במשרתים רבים ובעצמו צריך הוא ליהנות מן העוה"ז כאדם, שאין לו חלק לעוה"ב — הרי שאנוס הוא להנביה את המקח על סחורתו כדי שירויח כל צרכיו, מה שאין כן לאדם מישראל כשלמה חסיד; כלום מה צריך לו? קצת סחורה הוא מביא בעצמו על שכמיו בכל לילה מן החנויות הגדולות שבעיר, צרכי ביתו אינם רבים:

דיו בפת קיבר לימות החול, חלות סלת לשבת ויום, שכר למוד בשביל בניו, קצת בנדים נקיים כדי שעור כבוד הבריות. צריך שלמה למכר בזול, מפני שאם לא כן, מי פתי יעזב חנות גדולה ומשופרה כזו של שכנו, ויסור אל חנות? — והרי הוא מזיק לאותו השכן וגורם שנאה לעצמו.

כל זה ניחא; אבל כשמגדוץ זה מתנפל עליו בקטטות ובזיונות — מפני מה הוא כולל עמו ביחד את כל היהודים בקללה אחת? כאילו על דעת כל היהודים הוא עושה מה שהוא עושה?

בינו לבין עצמו הוא מתודה, שלפעמים מתקשים הטרחנים שבקונים כל-כך על המקוה, עד שהוא אנוס להוריד מכפי מה שעולה לו בעצמו על חשבון ברורי המדות והאיפה ואיפה... צער הרבה גורמת לו הכרה זו. יודע הוא שבעולם האמת אין טענת אונס נשמעת: היב אדם לקים את התורה במסירת נפש. בודאי כבר מציתים לו מקום בניהנום על עבירה זו.

וסוד זה מתגלה לפרקים בחוץ, ושוב: יהודים רמאים!

כאילו לא כתבה התורה אצל אבן ואבן — אני ה'!

וכאילו אין חבריו מתקוטטים בו בקליוז על עון זה!

גרוע הרבה מן החנוני הוא סנדלר שכור זה: בין שהוא יוצא מחנותו בכעס על שאין זוגתו הפצה לתת לו בהקפה, בין שהוא נתפס שם על דג מלוח גנוב, בין שהוא מכה את אשתו מתוך שכרות — הוא מקלל את היהודים ואת היהדות! כאילו הם שחויבים לו בכל זאת.

יולדים יש לו הרבה לאותו סנדלר; והם מרויחים אצלו חתיכות חלה בשבתות השנה בשכר, שמסירים את המנורות מעל השלחן, ואוכלים הם את החלה בהפוץ ולתיאבון; ואף על פי כן, כשהם מתקוטטים בילדיו, הם מכריזים, שהיהודים מרעילים את ילדי הנוצרים בחלת שבת.

בימי הפסח הם נמנעים מלקבל חתיכת מצה משום חשד דם, שהם חושדים באותה מצה; ואף על פי כן כשעולה הדבר בידם לנגב חתיכה מאותה המצה החשודה, הם גונבים ואוכלים.

וחלונות פתוחים מבית הסנדלר לחצר המשותפת נגד חלונותיו של שלמה; וילדי הסנדלר רוכבים על ספי חלונותיהם, מרימים אגרוף כלפי הילדים המכבישים בעד חלונותיהם שלהם.

את כלכם נשחט! את כל היהודים!...

ומעבירים הם באצבע צרדה על צואריהם שלהם להראות לילדים המבוהלים את אופן השחיטה.

יודע הוא שלמה, ששקר הדבר: את כל היהודים לא ישחטו, אין זה בגדר אפשרות, מן השמים יעכבו — אבל אותו העלבון! הוא אינו יכל לנשא עלבונה של האומה.

שמא באמת הפקר אנחנו לכל? והילדים מסתכלים בו ברתת ובמבטים תבעניים; והוא מסתמך ומתבייש להביט בפניהם.

רבוגו של עולם—הוא מתרים ושווען—נוח היה לפניך להקל מעל הגוים עולה של תורה ולהתיר להם את הכל... את הכל!... הרי זה רצונך! ומי יכול לעכב על ידך? אבל כלום מה חיבת בזה כנסת-ישראל? "עלבון זה מפני מה?"

ובחג השבועות, כשעמד בקלויז קודם קבלת התורה להתפלל שמונה עשרה בלחש, והגיע ל"אתה בחרתנו"—הגיעה התרסתו לאותה מדרגה, שהיא יכולה להגיע בלב חסיד אמתי העובר את בוראו מאהבה—אתה בחרתנו ללעג וקלם!

רוממתנו מכל הלשונות כדי שיסקלנו באבנים! ברוך שבפיהם! והשתקע שלמה חסיד בעצבות נוראה, ולא יכול לכבש בעד דמעותיו, דמעות עלבון, דמעות צדיק עלוב.

ומתוך עצבות עמד לקרא "אקדמות" בצבור; והוא קורא מתוך אונס, אינו מגביה את קולו כשעור, מתכוון הוא להכעים את המלאכים באמירה זו, לאותו הננון המזרז, המזכיר, שיר נצהון של חיילים, הוא מערב בכונה שבר-יבבה ויוצא לו שיר של פגעים.

וכשהגיע הקהל לפסוק: "יקרא ויאה את אין תערבין למרוותא"—שאנו הצבור בקול יוצא מתוך לב רחב, קול מכיר את ערכו, הקול חדר אל לבו של שלמה.

כעין נצוין של אור הנעלם נתלקח בתוך השכת לבנו... הוא מבין עכשו את כל אותן הטענות, שהללו טוענים על ישראל, לכל אלו יש פרוש אחד קצר, שבעל האקדמות הבינו במלואו: יקרא ויאה את אין תערבין!...

ולא קשה עליו הדבר לסלה לכל אלו הנסים, שאינם יודעים לבחר לעצמם מבטאים הולמים את מחשבותם.

ומתפלא הוא על עצמו, שלא הבין את הענין על בוריו עד עכשו. ב"אתה בחרתנו" של מוסף השיג עוד יותר, ואחר התפלה התפיים עם קונו והלך לביתו לקיים מצות "ושמחת בחגך".

שְׁנֵי וּכְחָנִים.

קוראים לו סנדר בעל הוכוחים, מפני שיש בו נטיה יתרה לאותו דבר. אלמלי הוכוחים, היה כבר מפסיק את בקוריו ערב ובקר בקלויו; מפני שלפי מצבו ויחוסו לסביבה של נוצרים ויהודים מתוקנים, שהוא שגור אצלה — אין הבקורים הללו נאים לו. סוד גלוי, שהוא גופו אינו משתדל להכחישו: הוא אינו בא לקלויו — להתפלל אלא להתוכח.

גם בין מכיריו משאנים בני־ברית קוראים לו "וכחני", אף־על־פי שהרבה פעמים הוא מראה ותורים וסבלנות יתרה בשיחותיו עמם: יכול הוא לשמוע אותם טופלים על היהודים עברות תמורות אפילו עלילות דם — ולשתק בהסח דעת נמור. הוא היה וכחני לדבר אחד.

זרות זו היו מכיריו הנוצרים מיחסים להרבה זרות ממין אחר, שהיו מוצאים בו.

ככה לא היה נוח לו, שיקראו אתו בשם: "אלכסנדר לוויטש" אלא דוקא: "סנדר ליבביטש", ועל דבר זה היה מפקיד עד לכדי הולשה. בפספרט שלו מצא כתוב "יברי" — ועמד ושרטט את המלה ותלה עליה: "זשיר". אלמלי נטיותו הנפרזה לגמול חסדים ולתת מחנותו בהקפה — לשאינם בני־ברית יותר מאשר לבני־ברית — היו הללו קוראים לזרות אלו פשוט — "דרכי שגעון", אבל "הם" לא הגיעו עדין לאותה מדרגה של כפית טובה, ודקדקו לחזור בשבילו אחר לשון נקיה: "זרות, הפכים יש באדם זה!" היו לוחשים עליו שלא בפניו.

הרבה מן הזרות היו מוצאים בו גם אחיו בקלויו: הרבה הקלה בעיני דת היה מתיר לעצמו בפרהסייה בתוך עמו, אך בשום אופן לא התיר לעצמו כעין זה לעיני מי שאינו בן־ברית.

כשהיה מטיל בשבת חוץ לערב וראה את אחד ממכיריו הנוצרים — מהר וכרך את מטפחתו מסביב לצווארו.

ביתו היה יושב לפעמים בגלזיראש, אבל מכיון שראה בעד החלון נוצרי סר לביתו, חרד וכסה את ראשו.

הזרות המנוהכת ביותר היתה בו: נטיותו לוכוחים, וכוחו לא היו מאלה הנהוגים בקלויו: בשל מחלקיות, עניני דת, פוליטיקה וכדומה; וכחני לדבר אחד

היה: צריך היה רק שתתגלגל השיחה בין חבורת אנשים על איוו מלחמה — ומיד הוא נדחק בתוך החבורה, ומתחיל מספר בשל יהודים, שנלחמו במלחמת פלבנה, מלחמת היונים עם התוגה, האמריקנים עם השפנים, האנגלים עם הבורים. והוא מתחיל — מספר נבואות ונפלאות, איך השתער חיל יהודי אחד ידוע לו בשמו על פלגה כלה של האויב — ופורה לארבע רוחות!

וחיל יהודי אחר, שמסר את עצמו בידי האויב, ושם התפרץ, הכה אהור וקדם, והבקיע לו דרך אל אוצרות האבק ושלה במ אש! ואין ספוריו של היום דומים לספוריו של אתמול. נכר הדבר, שהוא אינו מספר; הוא בודה ובורא, אבל הצד השווה שבכל הספורים הוא, שאלמלי היהודים לא היו מנצחים לא האנגלים — את הבורים, לא הינקים — את השפנים ולא התוגר — את היונים.

ושהיהודי, כמו שהוא חלש לכאורה, הוא גבור לכשירצה. מטבעו אינו שקרן כלל, אלא כשהוא מגיע לדבר זה הוא משקר בתמימות; הוזה, מספר — ומאמין גופו בספוריו, וכשמנסים השומעים להכחישו, או אפילו להטיל ספק בדבריו — הוא מתוכה, מתרגז, מתקוטש ומביא את המשיחים לידי גחך גלוי. הימים — ימי הפרעות בקישינוב, הוא התחיל משכים לבא לקלוז בקר וערב.

וכשהוא מתקרב אל הקלוז וראה מרחוק ראשי הכתות והקבוצים שבחצר — הרי ראשו מתקדם ועובר את רגליו.

והקבוצים שמחים לקראתו, מתרווחים ומבצרים לו מקום; והוא מספר, ומספר הוא נסים ונפלאות על גבורת היהודים שם, בבירת בסרביה, ומספר הוא את הדברים עד מפי עד נאמן באופן, שאין להטיל שום ספק בדבר, אלא שלפי השערות מעלימים הצוררים את הדבר, כדי שלא ישמעו היחפים, ולא ייראו לחדש פרעות להבא; לפיכך אין הדבר מתפרסם בעתונים.

וכשהוא מספר, הוא מצייר אפילו את אופן ההריגה, ואת הכלי שבידי הנלחם, ואז הוא מרים אגרופיו ועיניו בולטות ובווערות, עד שאלמלי ירקון פניו, כפיון קומתו וצנימת כל גופו — היה יכול להפיל אימה על סביבו. והכנופיות שומעים ומתענגים; מתאנחים מתוך התפעלות, מנענעים בראשיהם ומתנחמים שעוד יש קצת גבורה בישראל: "זהו דרכו של יהודי, פוסקים ואומרים; כשהוא חלש, הוא חלש מתולעת; וכשהוא גבור, הוא משסע אריות".

אלא שכשהם נפרדים נפוגה נחמתם: מסתכלים איש בפני רעהו ולוחשים:

מעשיותיו של סנדר!

הוא אינו שקרן כלל. בעסקי ממונות יכול אתה להאמין בדבריו יותר ממאה עדים; אלא, פשוט, רואה הוא את הדברים כמו שהם צריכים להיות לפי דעתו. — והוא מתוכח עם כל מי שבא לידו, רק עם שכנו החדש לא התוכח עדין, ומהדר הוא אחר איזו אמתלא להתודע אליו ולכבדו בוכוחיו.

שכנו "קנסטנטיין קומירב" הוא מנהל ספרי חשבון בסניף של הבנק הדיסקונטי, קטולי הוא מלדה; ואין צריך לאמר — שהוא שונא ישראל. אהב גם הוא את הוכוחים.

בעיקרו של דבר, אין דעתו נוחה מן הפרעות; אפילו ההגבלות אינן כדאיות בעיניו.

ההגבלות שבבתי-הספר אינן אצלו הגבלות כלל; מפני שהוא בעצמו נהג לחנך את בניו בביתו; אינו מאמין בפרדגנותם של הרוססים.

הוא לא מצא עדין עצה קבועה בשביל העבריים (הוא אינו מכנס בשם זידים), כל יום ויום היא משתנה אצלו.

ואוהב הוא התודעות עם העברים המלומדים-במקצת, ומתוכח עמם לפרקים.

וכשהוא מתוכח, הוא מראה בעליל ומתוך ספרי סמטיסטיקה (שלפי שעה אינם מצוים תחת ידו) — שהיהודים הם שכורים, שטופים, גסים, המרניים, אפילו על שפיכות-דמים הם חשודים! והא ראה! — עלילת-דם!

ובעלילת-דם הוא מאמין אמונה טהורה, מפשטה, אמונה קדומה, וגם יש לו על זה מעשיות, שאין להטיל בהן ספק, מפני שהוא ערב באמתתן.

והדרת פנים יש לו לקטולי זה: עינים שקטות ופתוחות, לחיים מלאות וחמואות, זקן רחבה, צהובה ורכה, וכרסו בולטת מעליו בשעור הגון.

וכשהוא מספר בשל היהודים השטופים, השכורים והחשודים על שפיכות דמים — הוא מעביר את ידו העדינה על זקנו הספוגית, זוקף את עיניו באיזו נקודה שבספון החדר, ומספר דברים כמטיף מוסר, מזכיר הוא אז בתמונתו אחד מן השליחים.

גם הוא משקר בתמימות; בודה ומאמין בכדיותיו; רואה הוא איך צריכים הדברים להיות כפי חפצו.

ושנהים התודעו; והוכוח התחיל.

זה מוכיח, שהיהודים הם גבורים לכשירצו, ולוקחים נפשות רבות במחיר חייהם; והלו מראה בעליל, שהיהודים הם גסים, בעלי עולם-הזהה, נוטים מטבעם לעבירות מנונות, ואינם מאמינים בחיי עולם-הבא...

זה מרים אנרופיו, שוכח לישר קומתו, ומדבר ברתיהה, והלו מחליק זקנו מבליט כרסו וממשיך בדבורו.

בתוך הוכוח הרנישו, שאין אחד משיב כענין על דברי רעהו... אדרבה:
נותר נראה, שאיש-איש סומך ומסיע לדעת חברו...
ומאז התחילו שניהם — מבריחים את עצמם מפגישה. התודעותם
נפסקה.

תָּוֹ לָ הַי

אין שמחה לר' שלמה העובד, כשמתת חג האסיף. ואין השמחה גדולה אצלו בזה שמאספים אז תבואות השדה והכרמים, אחרי שלפי שעה, עד שיבא גואל צדק — לא את זיתיו מוסקים, ולא את ייגו בוצרים; ולא עוד אלא אפילו כשיבוא משיח צדק, יש תקוה, שלא יהיו בני ישראל זקוקים לכל אותן הטרדות: האדמה תוציא הכל מן המוכן, ולברכת השנים שב"שמנה-עשרה" ול"אדמה מארר" שבהושענות תהיה אז כונה אחרת לגמרי, על פי צרופים וגימטריות, שיגלה לנו משיח בן דוד.

אבל השמחה באה לו מהשנה, שהוא ישן בסוכה. יודע ר' שלמה, שחוש ה"משוש" הוא הגם שבכל החושים, ממש-בהמו, וקשה לו התקון. תינה — חוש הראיה. אתה מתקן ב"האר עינינו בתורתך"; חוש השמיעה — בשמיעת מאמריהם שליט"א; חוש הטעם — בהנאה מסעודות מצוה; אפילו את חוש הריח אתה מעלה עשן ומניע מתוך קטורך לבחינה גבוהה של הסתכלות והתפשטות הגשמיות, שבאופן אחר אינך יכול להגיע אליה.

אבל חוש עכור זה של "משוש", העלול ביותר לפגומים וקלקולים בהמייס — ברמיזן — במה יכול אדם לתקנו אם לא בשנה שבתוך הסוכה?

והוא מציע לו בעצמו את מטתו בסוכה, והולך לישון לא מתוך ליאות הנהוגה אצל ההולכים לישון, אלא, אדרבה, מתוך התעוררות ופכחות, כאלו עכשו זרה לו השמש וקם מתוך שנתו, עולה הוא על מטתו כ"בעל תאוה" — ברמיזן.

והוא שוכב ומתגלגל מצד אל צד, הפיץ הוא להנאות את כל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו בנשוש מטת הסוכה.

מרגיש הוא עכשו אחד מששים באותו התענוג הצפון לצדיקים לעתיד לבא בסוכת עורו של לוייתן.

לבו, ראשו, כל אבריו — מלאים שמחת יום-טוב.

"הוי רבש"ע — הוא קורא מתוך רגש — ושמתת בחנך אתה וביתך"!

חוזר הוא הרבה פעמים על הפסוק, ומדגיש בהנאה מיוחדת, כל הברה והברה של הפסוק.

ומתוך מלת "ביתך" הוא נזכר בבנים, שגלו מעל שלחן אביהם. ומטיח דברים במחשבה כלפי הבורא ברנו שמתוך חבה, כביכול, כאשה, שיש לה עוד חסד נעורים — מטיחה דברים כלפי בעלה.
 "עד מתי, רבש"ע, אבינוראב הרחמן! למה יאמרו? וכי מה יש לך על בניך? כלום אינם שומרים מצותיך? ומה לו לאב שהגלה את בניו!"
 ומוזה הוא נזכר בבניו, שנתפורו לארבע רוחות השמים ובא לידי "מרה-שתורה".

וחפיץ הוא להצדיק את נפשו בעיני עצמו.
 "כלום אני — שהגליתים?! וכי מה הפצתי מהם?! שלא יחללו שבתם בקריאת ספרי "פגול" שלהם!"

ומה אם גם דרשתי מהם, שיתפללו כיהודים?! הלא באמת נורא הדבר; קרקפתא דלא מנח תפילין!

ומה אם בקשתי מהבכור שלי, שיטבל קדם התפלה במקוה?! הלא כבר נשוי הוא, והרי הוא בכלל "בשר ששהה ג' ימים בלי הדחה!"

יודע הוא אמנם שכשיצא הבכור לאמריקה, והשני לטרנסבל, והשלישי לא חפיץ בשום אופן להטיל מום בעצמו, ובא לעבוד בצבא, והרביעי יצא למקום שיוצא ולומד שם, כביכול, מה שלומד — בודאי אינם טובלים בשרם במקוה, אינם מניחים תפילין ומחללים את השבת בפרהסייה.

במקצת הוא נוטה עכשו לדעת זוגתו: צריך היה לנהג בהם, שמאל דוחה וימין מקרבת; צריך היה שלא לדקדק עמהם בקיום המצוות — קלות כחמורות.

אבל נח לה לאשה זו לפטפט ולהאשים! כאילו מגוי וגמור, איזו מצוה קלה ואיזו חמורה!

"היא אינה יודעת, שהכונות הנשגבות ביותר טמורות דוקא במעשים הפשוטים, לכאורה, ביותר, והוה מחסדי הבורא ברוך-הוא עם בריותיו השפלים, שאין נשמתם מסוגלת למעשים נשגבים.

וכלום יכול היה לשער מראש שהמה כליכך יתריסו ועיזבו אותו לגמרי?!

מי לך גדול מן האב הרחמן האינסוף, ברוך-הוא, שבודאי צופה הוא ומביט עד סוף כל הדורות, ובודאי ידע את סופה של הגלות והתפקרות הדור — ואף-על-פי-כך... כבשי דרחמנא... לא כבש את מדת-הדין!

לא — הוא מתאנה ומפסיק במחשבותיו — לא יכלתי לנהג בהם, ימין מקרבת, הלא הם הקדיחו את תבשילם באופן מבהיל! הבכור התפקר לגמרי ואמר

בפירושו, שאין מעשי המצוות עיקר, שהם היו ריקים מ"תוך" וכי העיקר אצלו — התכלית, הרעיונות שבמעשים.

עפרא לפומיה!

והקטן למד מן הגדול, והתחיל שואל בעזות: איך אתפלל "רפאני", בשעה שאני בריא?! איך אתפלל על "טל ומטרי" כחרף בשעה, שהעולם צריך הרבה יותר לשלג?!

"עברנים! כאילו העיקר הן המלים שבתפלה!"

כאילו אין צרופים, כונות ורעיונות נשגבים באותן המלים.

"זה מבקש טעמים למצוות, וכיון שהוא מוצא טעם מצוה בעבירה, הרי היא חשובה עליו כמצוה!"

"אינם יודעים בעצמם מה הם מפטפטים!"

וחפץ הוא להצדיק את נפשו; אבל לבו נוקפו: נמירא, אין זרעו של אדם עובר עבירה במויה, אלא אם כן נכשל בה הוא עצמו בשונג.

בין כך הרגיש בעצמו, שהוא משתקע בעצבות, ועובר על מצות עשה של "ושמחת בהנך", עבירה גוררת עבירה!

ומתחיל הוא מתעמק בענינה של סוכה, באתרוג ולולב, כדי שיבא לידי שמחה של מצוה.

צריך הוא באותה שעה למקטרה שלו: כשהוא מעלה עשן, הוא מתפשט בנקל מתוך גשמיותו; יחד עם העשן הוא, כביכול, מתמר ועולה.

הנאה זו של עשן היא, לפי דעתו, המעבר בין הנאה גשמית לרוחנית, הנפש נהנה בו יותר מן הגוף.

והוא ירד מעל מנתו, והתחיל ממשש בחשך בפנת הסוכה, ומצא את מקטרתו, את השלחופית המלאה טבק ואת כל טפליה.

הוא הצית במקטרתו, התכסה בענן של עשן, והתחיל — משוטט ברעיונות.

סוכה זו... מצוה קלה, לכאורה; אבל כמה הררים תלויים בה! כמה סודות, רזין עלאין! "שלוש דפנות כהלפתן ורביעית אפילי טפה"; "גוד אחית —

גוד אסיק"; "לביד", ממש מעין תבנית בריאת העולם!

"לכאורה — פשוטי כלי-עץ; קצת קרשים, יתדות, קצת סכך ירוק — גשמיות! ואף-על-פי-כן ביחד הם מצטרפים לסוכה! כביכול, דירת ארעי לשכינה.

ומתעמק הוא להשיג בזה סוד הקשר שבין גשמיות לרוחניות, סוד הצמצום, ונדמה לו שהוא משיג, משיג הוא, מה שאין הפה יכול לדבר.

ממש מעין "ויחוו"!

עולה ויורד הוא על הסלם שבהויה, מאצילות שבעשיה עד העשיה שבאצילות.

ומשיג הוא את עצמו בנפש-רוח-נשמה-היה-יחידה — עד לשרש השרשים, שתחת כסא-הכבוד!

ושם... אין אסור והתר... אין מצוה ועבירה... אין רשעים וצדיקים — הכל רק מחשבה אחת, נאצלת, מחיה את כל המעשים שבעולם השפל. ומשיג הוא את הכל ב"רצוא ושוב", ב"עליה וירידה" כשלהבת המודקרת על הפתילה: כל מציצה מתוך מקטרתו מעלה אותו מדרגה אחת, וכל הפסקה והפסקה מורידה אותו.

ומן הסוכה הוא נזכר באושפיון, ומתיחד עמם; ומן האושפיון שלכל לילה, הוא נזכר בסדר ההושענות שלכל יום; וחפץ הוא לזכר את ההושענות של מחר.

והוא נזכר:

מחר הוא "אום נצורה"...

הוא הודעו. המקטרת נפלה מתוך ידו! דומה שענף-העשן אשר סביבו — נתבקע, נתעבה ונפל לקרקע.

— רשע! — צעק על עצמו מתוך יאוש — שבת היום!

הוא געה כל אותו הלילה בבכיה, דומה היה שהליל האפל, והלבנה הכרומה חבקו יחד את הסוכה הכפופה והשתקעו עמה באבלות. לצפרא לא יכול להסיח את דעתו מן הדבר — אפילו לרגע אחד. נהג הוא כעין אבלות בצנעא, הוא נכשל בהלול-שבת.

ויודע הוא ברוח, שלא הביא היצר תסלה זו לידו, אלא מפני שבניו מחללים שם שבת בפרהסייה.

ויודע הוא ברוח, שבעולם האמת יהי נדון בניהנום בשביל הלול-שבת של בניו; ואפילו תשובה לא תועיל לו, וכבר נכנע בלבו מפני מה שצריך להיות; ולואי שיפטר לפחות בענשו את בניו.

אלא שגם עכשו אינו יכול לבאר לעצמו את הדבר, איך יכול היה להגיע למדרגה כל-כך גבוהה ולהשיג השגות כל-כך נשגבות, על-ידי עשון הבא בעבירה? וזוכר הוא מכל השגותיו שהשיג אז: "ששם הכל — אחד, פשוט; רעיון אחד נאצל משלשל שרשים בכל פעולה ודבר שבעולם המעשה".

ונדחקים בלבו דברי אותו האפיקורס — בנו במשמע — שאמה שהמצוה שנתרוקן מתוכה הטעם, היא חספא בעלמא, ושהטעם הנכנס בעבירה מעלה אותה למדרגת מצוה.

עפרא לפומיה!

ונאבק הוא עם היצר, ומחפש דרכים לתשובה.

זֶקֶן חוֹלָה

שנוי דעות יש בעיר בנוגע לשנותיו של נפתלי הזקן. כששואלים אותו אם הגיע לשנת הששים, אינם שואלים אותו בהדיא, אלא שואלים אותו, אם זוכר הוא את "העפוש" של שנת תרי"ח; ואז הוא אינו לא מודה ולא כופר, אלא מניע על הדבר ביד והולך לו.

וכששואלים את בנו על הדבר, הם מעמידים פני קפדנים על כל אותה השאלה — למה היא באה? ומתריצים ומתנים למפרע: "בלי עין הרע" — ומוסיפים בחשאי: "הרבה — הרבה מששים!"

העולם מתייחס בחשדנות גם לדבריו וגם לדבריו בניו בענין זה. אומרים, שכמה שהוא מחסר, כך הם מוסיפים על האמת; אף-על-פי שלכאורה אין לאותם הבנים שום צדקה ושעם, שיתאכזרו כל-כך אל אביהם, ויחסרו משנותיו שיחיה לשנותיו שחיה. אדרבה: ידוע נפתלי הזקן בעיר לאביר-חמץ. מכל המשת בניו הנשואים ושלשת התניו — קצתם אוכלים עדיין נקיים על שלחנה, והשאר יושבים בבתים אשר בחצרו המרוחת ובבתים שקנה בשבילם סמוך לביתו, עד שיושבי קרנות, כשהם רואים את ביתו של נפתלי "הנמוך ומרוח" בין הבתים "הצרים וגבוהים" של בניו — הם מברחים ואומרים: "הנה התרנגולת על אפרוחיה!"

רובם של בניו — סוחרים ומוכרים על השבון הזקן, וקצת מהם — על חשבונם שלהם ובכספו, "בטיחותו" של הזקן. אלו ואלו נהנים ממנו עצה; ועל זה הוא מקפיד תמיד: צריכים הבנים, בין אלו ובין אלו, לקבל הרשאה מן הזקן על כל קניה ומכירה.

והבנים אמנם לא הפסידו עוד בזה כלום, מפני שאם הפסידו — על אחריות הזקן הפסידו, לא הפיץ נפתלי שעצתו תביא הזק לבניו.

עין זקן, ששרשיו הזקים וענפיו מרובים — אומרים עליו בעיר, הוא באמת לבניו כשרש לענפים. זן אותם בלחה, במוחה בדעותיו ברצונו, לא נועז אחד מבניו אפילו לשכור מלמד לילדיו קודם שבאה עליו הסכמת הזקן. כשחלה הזקן, עמדו הבנים כמעט בתמידות סביב למטתו, והצטערו.

יותר מהם הצטערו הילדים: הנכדות לא יצאו מקושטות ולא בקרו התונות, שמא יודע לזקן; והנכדים לא יכלו למלאות פיהם צחוק, שמא יקפוד סבא. ענן של מרה-שחורה ירד על הבית, על החצר, והכביד על הכל. יש אמנם שהעצבות מפרנסת את האדם השקוע בה ומהנה אותו בהנאה מיוחדת במינה — כשהיא נובעת מתוך הלב, הנאה זו באה לאדם מתוך נקמה ונאווה:

הנאת נקמה לו לאדם בעצמו, בצד החלש שבו, על שלא יכול לשנות את הדברים באופן רצוי ומשמה, ונאווה יש לו לאדם לפעמים, כשהוא מכיר בעצמו שהוא-הוא לבדו המרגיש בצער זה ושאהרים מחויבים לגוד לו. לפעמים יש לאדם קורטוב הנאה בצער ופגעים רעים גם על ידי נטיותו להרוש ורעננות שבשגנוי מצבו.

במה דברים אמורים? כשהצער נובע מתוך הלב — אבל צער זה בא להם מן החוץ, צער מכריע, שאין למצטער שום חלק בו. אסור היה על הילדים לדבר בקול רם, שמא יקפיד הזקן, הקטנים, שלא הבינו זאת, הרגישו בדבר על-ידי הציביות בבשרם, שחלקו להם אמותיהם בסוד; ומכיון שהדבר נעשה בסוד, הבינו הנצבטים, שאין לשאל מפני מה ציביות אלו, שסכנה היא לשאל ושצריכים להעמיד פנים ענומים, כדרך שאבא ואמא עושים, וכמו שכל באי הבית נוהגים.

הפצים היו הקטנים בלב שלם, שישוב סבא לבריאותו, ובלבד שיסתלקו העננים מעל הבית.

מביט הזקן על ענפיו וענפי ענפיו ועל כל אותו "האנוש" הרומש סביב למטתו במיעוט שיחה, בכונד-ראש, בדרך-ארץ — ונהנה, סבלן הוא אצלם. הוא רק אז אינו יכול לסבול, כשאחד מהם — וביחוד, מן החתנים — יושב לו ואוכל בהדר זה מה שהוא איכל, קבע או ארעי, מפני שבימים אלו סר ממנו התיאבון לאכילה לגמרי. מתרגז הוא ואינו יכול להבין, כיצד בני-אדם קובעים מקום ואוכלים, ומקשקשים בשניהם בחינת-בהמה על האבוס? תיתי להם לבנים, שעמדו על הדבר, והם מתרחקים ממנו בשעות אכילה בריהוק האפשרי.

וגם עכשו הכל נעשה על-פי פקודתו ועל דעתו, שוכב הוא על מטתו פוקד ומצוה בכל מה שנוגע לעניני מסחר, בין אלו של בניו ובין שלו.

לפעמים, שפחד המות מרגיזהו, ואז אינו הפין לדעת בשום ענין ועסק שבעולם, דומה עליו שכל העולם מלא בקבוקים של האפותיקה, התולים, תחבשות וסמים, כגון אלו שעל שלחנו וכל באי עולם עסוקים רק בענין אחד — להוסיף חיים על שנות נפתלי הזקן.

והבנים אינם עסוקים באמת אלא בענין אחד: באיזה מן הדוקטורים יבחרו למחר? לאיזו שעה צריכים להחליף את התחבושת? אימתי צריכים להשקות את ההולה טפטופים אלו? יין זה? סמים אלו? — וכיוצא בזה.

נהנה הוא במקצת מתוך מחלתו; אבל הפיץ הקדוש-ברוך-הוא לצערו — והטיל את חתנו הצעיר במחלה קשה ומסכנת; ולא עוד אלא שהשכיבהו בהדר הסמוך להדרו, ודלת וחלונות פתוחים מזה לזה.

שכנים ו"אנשים-טובים" נכנסים ויוצאים; דוקטורים יוצאים ונכנסים; הדוקטורים סרים אליו, ממשמשים בדפקו, וזורקים שתיים שלש שאלות לחללו של החדר — והולכים להם אל החדר השני. שם הם מתמהמהים ועוסקים בכובד ראש.

רואה הוא שהשכנים, כשהם נכנסים, הם יוצאים אצלו ידי חובתם; שואלים בשלומו, שומעים תשובתו — ונכנסים להם ל"שם", "שם" יש שהם נשארים ללינת-לילה.

נוטה הוא להאמין, שהשקרן הלו אינו חולה כלל; מתחלה הוא רק למראית-עין, ושהרופאים הללו אינם שוים כקליפת השום כשאינם מרגישים באותו הוייף.

ושומע הוא את השכנים כואבים על אותו צעיר-יהיר שלא בפניו, מעוררים עליו רחמים ומספרים בשבחיו.

וחפיץ הוא להתקוטט באותם הכואבים, ולהניד להם, שכל זה אינו אלא בדיות וטעויות בני-אדם; שכל אותן המעלות, שהם מונים בחתנו, היו בו אמנם אז... כשלקח אותו לו לחתן... אבל עכשו — כבר נתקלקל.

אפילו הילדים מתעוררים יותר אצל מטתו של הדוד. פה שקט... כיבוש... הכל הולכים על בהונות רגליהם... עוסקים סביב מטתו מתוך דרך-ארץ.

ושם גדול השאון, ויוצאים ובאים נתקלים זה בזה, אינם נוהרים בריצהם מלהפיל כסאות, ומעמידים רעש בלי שום דרך-ארץ.

אבל הרעש יוצא מתוך דאגה עמוקה.

ומרגיש הוא בטעמו של דבר.

והלא לפיכך הוא הקפיד יותר.

"עץ צעיר!" מגיעה לאזניו אנהת שכנה אחת, והוא יודע, שאנחה זו — ודאי שאינה על חשבונו.

"פתיה!" — הוא כועס עליה בלבו — "כאילו מנויות לפניה שנות בני-האדם ויודעת מי צעיר ועל מי חתמו בראש-השנה של אשתקד!"

ובא הוא לידי הקפדה; וכמדומה לו שהוא שונא את כל בניו ונכדיו.
 ושהם שונאים אותו. כל הצעירים שנואים עליו והוא — עליהם!
 וכמדומה לו ששקרן צעיר זה, אינו אלא עושה עצמו חולה.
 וכמדומה לו שכל הדוקטורים הללו אינם יודעים כלום מתורת הרפואה.
 כשלא עמדו על הדבר.
 אלו היה סיפמ בידו...! —

שְׁתֵי מִיתוֹת.

על פני המגרש הרחב שלפני האכסניה בכפר אהה, העומד על פרשת דרכים בין עירות וכרכים קרובים ורחוקים, נזדמנו שני בעלי-עגלות משתי עירות סמוכות, טעונים אורחים ואורחות מכל המינים. שניהם עמדו לעשות הפסקה לשעה קצרה, בכדי לתת ריוח לאורחים לטעום טעימה כל-שהיא באכסניה.

הודקרו הנוסעים והנוסעות מעל גבי העגלות והתחילו מתברכים ודורשים בשלום זה לזה, כשכנים קרובים של שתי עירות סמוכות:

— שלום עליכם! עליכם שלום! מה הדשות במחנכם?

— שלום, ברוך השם! ובעירכם?

— לא כלום! אלא חיים סרבינר... מכיר היית בו?

— נו?

— אומרים... שבק לנו חיים!

— חיים סרבינר?! כיצד?!

— חיים?! אימתי?! היכן?!

— לא בביתו — לעיר המהוו נסע, נספחה בו שם המחלה הידועה,

מהו אדם עפר ואפר? היום — חי, מאר — די!

— ברוך דין האמת!

נשתתקו האורחים העליונים. עוברת הברכה מפה אל פה בחרדת קדש; מפני שהיא יוצאת מן הלב, היא נראית בכל פעם כחדשה ומשפיעה על השומעים השפעה מרגיזה.

— רגלוהי דבר נש ערבין ליה!

— עין צעיר נקטף בעצם ימי פריחתו!

קריאה זו עוברת אצל הנשים מפה אל פה וכל אחת מצרפת לה אנחה מיוחדת וספוק כפים מיוחד.

ושוב נשתתקו. דומה, שכל אחד פורש מן הצבור הזה ומטה און לעצמו. בודק בנפשו, אם אינו חש באבריו; אם אדם כסרבינר יכול היה

למות מיתה חטופה כל-כך, פתאומית כל-כך — מי זה יכול להיות בטוח בעצמו?

— אדם נפלא היה חיים! מפסיק אחד מתוך שתיקתו.

— אדם בלי "מרה", זבוב לא הרגיו בחייו.

— חכם עתיק היה! המבדיל בין היים למתים — הוא העביר את כל החכמים על דעתם ושמונם בכיסו.

— במקום שהוא היה "בורר", כבר ידעו הכל למפרע, שהאמת על

צדו.

— כתבא רבא! הכל היו יראים מפני עטו!

— זה היה "יהודי בפה מלא".

— היהודים הישרים הולכים וחסרים. נשאת רק הזבורית.

— המבדיל ביני וביני! צורתו עדיין מרחפת לעיני!

שפחתו של בעל האכסניה עמדה על מפתן השער ושמעה את הבשורה

המעציבה — הזרעוזה גם היא.

היא הקשיבה לשבחים של המספרים אחרי המת; פניה חורו וסמקו.

ובאחרונה זלפו עיניה שתי דמעות:

"ברוך דין האמת!" רחשו שפתיה.

אין האורחים יכולים להרגיל את עצמם אל הרעיון, שחיים סרבינר מת

ונפטר מעולמו. השבחים הולכים ונשנים.

— אדם יקר.

— לב טוב — לב יהודי.

חכם עתיק.

ספרא רבא.

— יכול היה להיות רב בקהלה הגונה...

חיים סרבינר מת ונפטר מעולמו של הקדוש-ברוך-הוא; אבל קם לתחיה

בלבות האנשים. אותם האנשים בראו אותו שוב בלבם — בריאה חדשה. על

אפו ועל חמתו של מלאך-המות חיה יחיה, ולא עוד — אלא שואריך ימים!

פסק התיאבון אצל האורחים למעימה. הכל שקוע בעצבות. הכל מביטים

זה לזה, כאומרים: "ראה מה עשה מלאך-המות!"

— עתה צא ואמור: "כל מה שעשה הקדוש-ברוך-הוא לטובה עשה!"

ושוב שבחים.

* * *

"טיר-רירק טיר-טר" — נשמע קול עגלה מקשקשת ויורדת מן ההר שעל

דרך עיר המחוז. מכרות העגלה, שאורחים חדשים באים. פנו דרך!

עמדה העגלה החדשה אצל האכסניה.

רק אורח אחד הביאה.

מי הוא זה?!

— היים?!

— סרבינר?!

נשתתק העולם. אבד מהם כשרון הדבור. מסתכלים הם זה בזה —
ונרעשים ונפעמים.

הראשון היה בעל האכסניה שפתח פה לאלמים:

„ברוך רחמנא, די יהבך לן...“

— זו מהי? שאל האורח החדש מתוך צהוק.

— הוציאו עליך שסרדע ש... ש... כי...

— כי מתי?

— הן, הן! מנענעים כלם בראשיהם.

— קצת אמת היה בדבר: חולה מסוכן הייתי; ממש — לאחר יאוש,
אף-על-פי-כן נתפסו הרופאים בראים, ואני לא הפצתי למות.

* * *

שוב עולים נשכחות על לבות בני-האדם...

נוכר אחד מן האורחים, שחיים סרבינר הוא אכזר ורשע לממוק.

ואחד נוכר, שחיים זה הוא הדיוט, שלמד בזקנתו פתגמים יפים מתוך

ספר מלין דרבנן, ושהוא דלמור ומוסר פשוט. הכל יראים מפני עטו.

ושחיים הוא אחד מן השוטים המחזיקים את עצמם לחכמים, ומשתדלים

לפתות גם את כל העולם, שיאמינו בהכמתו.

ושהוא אדם מלא עברות, שאפילו יוסהכפורים אינו מכפר עליהן.

שפתתו של בעל האכסניה נזכרה גם היא הנשכחות מן הימים שהיתה

משרתת בבית סרבינר... שתי דמעות חדשות נולו מתוך עיניה, ומהרה להסתר

בהדרה-בישול.

חיים סרבינר שב לתחיה בעולמו של הקדוש-ברוך-הוא. כנגד זה גוע

וימת אותו סרבינר שבראו האנשים בלבם.

אין איש מוריד דמעות על המת השני.

”בְּסִי ר”

אחרי סעודת שהרית של יום הפורים — מסתלק לו ר' דוד הלמן מעל השלחן, נכנס לפנים, סוגר מאחוריו את הפתחים הפנימיים ופותח את הדלת שלצד הרחוב, שבעדו נכנסים היום החוזרים על הפתחים לבקש נדבות. עושה הוא זאת לא משום יוהרא ולא לשם הידור מצוה, אלא, פשוט: אינו אוהב, שיהיו ילדיו באותו מעמד, כשהוא מחלק נדבות בסכומים הגונים. — הבסירים הללו — אומר הוא לעצמו — נושים לפזרנות קודם שהם נעשים מוכשרים להרויח פרוטה. אין הם יודעים ערכו של כסף, זהו דבר ידוע! כדאי הוא להרנילם לקמצנות, על אחת כמה וכמה — שאסור להראות לפניהם פזרנות!

נחלקו עליו הדעות בעיר: קצתם מרננים אחריו שהוא קמצן; אשתו אדרבה, רואה בו פזרנות. אחרים אומרים עליו, שאינו קבוע במדותיו, אבל הוא גופא יודע בעצמו, שאינו לא קמצן ולא פזרן, אלא סוחר זהיר, שעושה כל מעשיו בחשבון ודעת.

מוצלח הוא בעסקיו, וביחוד — במסחר העיסקא והלואות על תנאי פרעון לשעורים, הסוחרים הקטנים מאמינים שהוא „בר-מזל“, וכשהם לויס אצלו — עסקיהם מתברכים. הוא גופא אינו מאמין במזל; כבר אמרו חז"ל: „אין מזל לישראל“, מזל זה אינו, לפי דעתו, אלא „אליל העצלים“. אדם סוחר מישראל אחראי בעד מעשיו.

מענות ותביעות על רבש"ע אין לו, כשיש לו עליו איוו קובלנא, אין זה אלא בשל הבנים, לפי-שעה אין לו נחת מהם.

את שמואל, בנו הבכור, צעיר כבן שמונה-עשרה שנה, אוהב הוא יותר מכולם: הרי הוא, לכאורה, פרי גומל כבר, בילדותו לא חשך עליו כל עמל; שכר לו מן הטובים שבמלמדים, אף-על-פי שמעולם לא קוה לטפח בו מורה-הוראה.

כשהגדיל הבן, התחיל קובל: „חכמת-העולם... צריך הוא למורים... מינים-חדשים של ספרים, משלהם!“.

מהיכא-תיתא... אין הוא חסיד שוטה, שיהי שונא השכלה וחכמת-

העולם. אדרבה: אדם סוחר מישראל — לבו צריך להיות ער לכל מה שבעולם. אין לך דבר, שלא יהי בו רגע של תועלת לך, או לאחרים. עמד ושכר לו מורים וקנה לו ספרים, אף-על-פי שלא קנה מעולם לטפח בו דוקטור או רוקח.

למד הבן ולמה, עד שנפטר ממוריו, ודוד הלמן נהנה מן הדבר, שסוף-סוף הגיע לאותו יום, שיכול הוא להעלות בחשבון את כל שכר-הלמוד, שהוציא על בנו, ולתת להכמתו ומדרגת השכלתו שום בכספים לאמר: "השכלתו של שמואל היא בת כמה וכמה דינרי כסף".

התחיל שמואל משתקע מעצמו בספרים...

ומזה לא נהנה אביו שוב: "כלום זוהי תכלית לאדם, שישתקע בספרים ישב בטל ויהנה מן העולם בלי שום זכות?"!

והבן אומר לו, שהספרים הללו עוסקים באלה בני-אדם שנהנים מן העולם בלי שום זכות, ובאלה, שהרבה זכיות להם, ואף-על-פי-כן אינם נהנים כלום.

— כיצד? — הוא תמה.

מחלק לו הבן את העולם לפלגות-פלגות: "עובדים — ואין להם, אינם עובדים — ויש להם, מכניסים, מוציאים..."

הדברים מתקבלים על לבו, כדאי להאנח על זה.

מבאר לו הצעיר תולדות ההון... שאלת הקרקעות... מוחו קולט את הדברים בנקל: הרי זה ענין סוחר... קרוב ללבנו.

ומנבא לו הצעיר ליום, שכולו טוב... שותף עולמי... הכל יהיו עובדים בשוה ונהנים בשוה...

— בלי דאגה? בלי צער של סלוק חובות?

— בלי דאגה, בלי צער של סלוק חובות, כל אחד בשביל הכל, והכל בשביל כל אחד.

— בלי עושק ועלבון לאחד מן הצדדים?

נהנה האב מכל זה, כמו מאגדה יפה: כדאי הוא לחיות ולקוות לימים טובים כאלה...

ולפרקים, בשעות הפנאי, הוא מפציר בבנו, שירצה לפניו את הענין, אף-על-פי שכבר הרצה אותו זה לפניו לכל פרטיו כמה פעמים.

מוצא הוא בענין זה איוו פרטים, שאינם מתקבלים עדיין על לבו, אבל בכללו הרי זה ענין סוחר מאד נעלה, הכל בנוי על חשבון מדויק, על חוקי צדק ומשפט.

והעיקר — חסכון מרובה רואה הוא בזה לעולם! ההון העולמי יצא לחפשי, יעבוד, ישא פרי, הרבה כחות לא יכלו לבטלה!

אלא, כשבנו מעיר לו, שלפישעה — עסקיו בנשך ויתר מסחריו מגונים הם, שנקיי־הדעת מערערין עליו — הוא מסתכל בו בתמיה:
— הלא לפישעה לא הוציאו עדיין את הקרקעות מידי בעלי הקרקע ולא...

— נשך, שחק מאזנים ומחיקת המדות — יותר מגונים מהתאחזות בקרקעות.

— יותר מגונים? מהיכן יצא לך זה? כלום איני עובד יותר משש־עשרה שעות ביום?! כלום איני מסכן את הוני?! לפישעה הרי יש עוד ערך להון!

— המסחר הוא בכללו דבר מגונה.

— המסחר? הרי הוא מציל לפישעה את העשוקים מעושק יותר גדול! אלמלא המסחר — כלום היה הפועל מקבל בעבודתו את המחיר שהוא מקבל?...

— המסחר הוא רמאות, השתמשות במחסורו של חברו.

ומתחילים מתקושטים ומתפרדים מתוך קטטה, עד שהם מתפייסים שוב. אין ר' דוד יכול להיות שריו ברוגו הרבה על בנו; יותר מדי אוהב הוא אותו. כך הם חיים — האב והבן בכפיפה אחת, בקטטות ופיוסים.

טפה מרה היא זו בחיי שמואל הצעיר: אלמלא עסקיו המגונים של אביו והשבונותיו עם הלויים, שעליו לראות תדיר, יכול היה להיות בבית הוריו בשופי, בחדר הם ומרווח, אצל שלהן ערוך — ולהקדיש את ימיו לספרים, ואפשר שהיה יוצאת ממנו תועלת לעולם!

וטפה מרה היא זו גם בחיי האב: גדול צערו, כשהוא רואה את בנו בעל־מום גמור בעולם המסחר, אין "בסיר" זה מבין ערכו של כסף ושל מסחר! אינו מרגיש שזה ממש כהקרקעיות אצל בעל הקרקע, ויותר כשר מהתאחזות בקרקעות. הרי המסחר לפישעה מתוקן על יסודות הצדק והאמונה! בא הוא לידי מסקנא, שהנקמה היותר מורגשת, שעשו בנו שונאינו, היא זו שהשניאו את המסחר על צעירנו! ולא עוד אלא שהשניאו אותו בשם הצדק והיושר! "אל תהא להם כפרה עולמית!"

נכנס לו ר' דוד ועמד אצל שולחנה שמסודרות עליו קבוצות מטבעות — בעלות ערכין שונים, ונענה לעניים, שנכנסים ויוצאים, באותה שעה לא הרגיש ששמואל בנו נטפל אליו וישב מאחוריו.

נכנס בעל־בית הגון ומטפחת בידו — סימן, שלא בשביל עצמו, אלא בשביל איזה, נסתר" הולך הוא לאסוף.

— הי! שלמא, אהר"ל! חגיטוב עלינו! — קדמהו דוד — יובל שנים לא ראתיך! תיתי לך שבפורים, לפזתה, אינך פוסח על ביתי, פני האורח מסמיקים:

— הרי ר' דוד, שיחיה, צריך לדעת מעצמו, מפני מה אני מונע רגלי!
 — יודע, יודע אני, הַנְּשֹׂאֵר חַיִּיב; ולפיכך? לפיכך אינך רוצה לתת לי
 אפילו זכות תביעה? גולן! שמטן! עוכר ישראל! מפונק אתה, אינך יכול
 לשמוע קול תובע, ולי נצרכה אותה תביעה! המבין אתה? גולן! נצרך לי,
 שאפגשך ואתבע ממך; מפני שכל־זמן שתובע אני, נדמה לי, שהחוב הוא
 מזומן!

מסתמות טענותיו של האורח.

— ולא עוד, אלא שעזבת אותי, ומצאת לך מלוה אחר!
 — אני?! — תמה הלז — אני?! מלוה אחר?! מה ר' דוד סח?
 — אם לא כך — מה אתה עושה?
 — לא כלום!
 — אינך עוסק בפרקמטיא כלום?! — מעמיד עליו ר' דוד את עיניו —
 הרי אתה גולן לאשתך, לבניך, והושא כל־פִּי־מעלה! לא לתהו בראה! מחויב
 אדם לעשות!

משתתק האורח; ור' דוד הושב מחשבה:

— שומע אתה, אהריל? חוב ישן... זהו מין עפוש על הנשמה. מביא
 לידי עצלות, וגורם רעה ללוה ולמלוה. הריני מוחק מעל השבונך את הַנְּשֹׂאֵר־
 חַיִּיב, ואתה בוא וקח כסף מחדש ועשה עסקים, הרוח ופרע על הסדר.
 — מאה שנים תחיה, ר...

— גרנו אין צורך בדבורים. העצלים מדברים הרבה, הא לך נדבה,
 ולך עסוק במצוה לפי שעה, מחר כשתמצא לך עסק, תבוא לקחת כמה שיהי
 נצרך לך.

יוצא אהריל, ונכנס אורח אחר כפוף־ראש, בלי מטפחת ביד, משנכנס
 עמד ונעיץ עיניו בקרקע.

— ליד־יכך באת?! חיים?!

הלז מסמיק ועונה באנחה מרוססת.

עונה גם ר' דוד באנחה מתוך השתתפות, שאינה משברת אלא חצי
 גוף, — מרים רובל שלם ונותן לו.
 כשפנה הלז לצאת, עצרו בחצי דרכו:

— אמר נא, ר' יהודי! יודע אתה, שנשקעת אצלי בַּנְּשֹׂאֵר חַיִּיב?
 חמשים קופיקות במלואן?

— כך... אמת... אבל...

— מה — אבל?!? קבצן! יהי רצון, כאילו אספת היום בחמשים
 קופיקות פחות!

— ויהי רצון, כאילו נתתי לך רק מחצית הרובל.

מפריש הלז ביד רותתת מתוך הכף הקמוצה חמשים קופיקות ומוסרן למלוח.

— עכשו הרי אתה שוב בטוח אצלי — זורק ר' דוד מלים בחללו של החדר — כשינגלל השם־יתברך איזה עסק של ריוח לידך בוא ואלוה לך קצת כסף.

זוגות נכנסים וזוגות יוצאים — ור' דוד עסוק אצל שולחנו. פעמים שהוא מקמץ ומתקוטט עם התובעים, ופעמים שהוא נעשה ותרן עד לכדי בזבוז. ביחוד הוא מבזבז כשתובעים אצלו על "הכנסת־כלה".

זוהי בנינו של הקדוש־ברוך־הוא — מבאר הוא את נימוקו לעצמו — בנין בית בישראל ובעולם. הפיץ הוא להיות שותף הגון להקדוש־ברוך־הוא. נכנס אליו זוג, שמאסף נדבות בשביל נשרף אחד.

גם זהו אחד מן הדברים, שר' דוד מבזבז עליהם ביותר.

קם הזוג לצאת, אך ר' דוד עצר באחד מהם :

— בחור יפה! אימתי תשלם את שמונת הרובלים, שנקפאת עליהם?

— אמת... אבל... הרי יודע אתה, שאני יורד... והחוב אינו אלא שיורי

עיסקא...

— שיורי עיסקא?! ועיסקא מהו? — בא ר' דוד לכלל כעס—הוי

יודע, הדיוט, שעיסקא הוא קרן; תמציתו של קרן! איני הפיץ לערוב את הנך היום; אבל מה, דע לך, שארד למטלטלי ביתך, ואמכר את נוצות כריך! הדיוט! שמטן! עוכר ישראל! נגב! שקץ!

ובמדה שר' דוד שופך חמתו על האורה, מתגבר בו כעסו יותר ויותר, כאילו הטיל בו נחש ארס במקום הכואב ביותר, להתנפל עליו באגרופיו הוא חפיץ.

האורה יצא נעלב, ושמואל, שעמד כל העת מאחורי אביו, לא יכול עוד לכבוש את כעסו. הוא הרניש את עצמו נעלב יחד עם האורה. נעימה היתה לו ההכרה, שהוא משתתף בצערם של הנעלבים, מתענה עמהם, ואינו נושא אפילו את פני אביו.

עמד והסית בעצמו יצרהרע של כעס:

— "עוכר ישראל" קרא אבא לנעלב זה? מי עוכר ישראל? עני זה,

ששלם קרן, והתקשה על שלומי עיסקא? או... שמא... הנושכים... המוצצים?...

— בסיר!

— והרי מושב היה, שתקמץ בנדבות אחרות, ותמחול שיורי עסקא

לנעלב עני זה!

— בסיר אתה!

ומתחילים מתקוטטים האב והבן, זה טוען, שעסקא הוא דבר מגונה,

עושק, עול, מציצת־דם, והמסחר כלו אינו אלא רמאות.

והלז טוען, שלפישעה לא הוציאו עדיין את הקרקעות מידי האצילים.
ועסקא הוא ענין חשוב, תמציתו של קרן.
ומתקוטטים שניהם, ואין איש יכול לקלוט במוחו דעת חברו. נשבתת
השמחה, ומתהלל כבוד הפורים.

תיתי לו לחיט, שבכניסתו הפסיק את הקטטה בין האב ובנו. והטריד
את שמואל בחליפת-בגדים חדשה שהביא לו.
קם שמואל ויצא עם החיט — לחררו, והאב סגר אהריהם את הדלת
וחזר לשולחנו.

מהרהר הוא בדבר ורואה את בנו בעל-מום גמור בהיות-העולם. בסיר-
בסיה, שלא יגמל עולמית.

חג מִחְלָל.

מתוך טיט. זוהמא ותהרובהו הניח ביתו של אפרים-מאיר ויצא בריאה
הרשה: נקי, מצוחצה ומסויד, הקירות נוצצים לבנים כסיד ההיכל, וכאילו
מחייכים בחיוך של ילדים השמחים בעצמם; הרהיטים מרוחצים ומשוחים;
הרצפה נוצצת. האויר שבחדר התדקק, וכשאתה מוציא הברה מפין, היא עוברת
ומתנגלת הפשי בחללו של החדר, עד שאינך מכיר את קולך, ונדמה לך,
כי לא אתה, אלא הצורות הנשקפות מתוך הראי הבהיר שעל הקיר
הוציאו את ההברה.

כל ההפצים שבחדרים לוחשים ואומרים: ערב פסח היום!
לא האמינה שרה, אשתו של אפרים-מאיר, שתפטר כל-כך מהרה
מהחמץ; אשה חולנית, בית מלא טפלים, בעל קצת קפדן, אוהב הוא, שיהי
הכל נגמר ונעשה על צד היותר טוב.

מן השמים רחמו עליה והזמינו לה את רבקה המשרתת לימים אלו,
אלמלא אשה זו ספק הוא, אם היתה נגאלת בשנה זו מתוך החמץ.
רבקה אחרה קצת לבוא; היא באה אחרו, ראש חדש, ואף-על-פי-כן
הרי נגמר אצלה הכל בזמנו.

קודם לכן לא יכלה לבוא, היא ישבה בתוך ד' אמות מצומצמות
והמתינה לנס: שמא יודמן? ... סוף-סוף! ... כבר עמדה חרף כלו בנסיון של
קור וקפאון, רעב כמשמעו, ומחסור בכל אכזריותו, עזובה, הפקר לאסון, שרויה
בצער-נענועים כאשה וכאם—לא הפצה להראות לרבונו-של-עולם, דרך' ולרדת
למדרגה כוונ... ומכיון שכל-כך התעקשה, הרי מן הדין היה, שתחכה עוד
שבוע, עוד ימים: אפשר יודמן?

חכתה—חכתה, וסוף-סוף נכנעה מפני רצונו של רבון העולמים...
ואחרו שכבר היה הכל מסודר בבית, והצית-ריסר בני שרה כבר יצאו
רוחצים ולבושים והשמש החולנית נטתה לצד מערב והכינה מקום לליל החג—
ישבה רבקה לקלף בולבסים לסעודת-הערב והשתקעה במחשבות.
אשתקד לא עלתה על דעתה, שתניע לידי כך!

פרנסה — אין זה ענין לכאן! לא ראתה רבקה עדיין אדם שיאמר: „יש לי פרנסה יותר מדי! בואו ושלו קצת ממנה“; ושוב לא ראתה אדם בוטח בהקדוש־ברוך־הוא שימות ח"ו ברעב! אשה שיש לה בעל—יש לה פרנסה, פעמים — בדוחק, פעמים — בריוח, כך הם החיים: מרור והרוסת יהדי. נזכרת רבקה במרור — מיד היא פוסקת בקלוף ולוקחת קלח־חזרת ומתחילה מפוררת אצל התנור כדי להפיג מרירותה, שיהי כשר לסעודה, ושוב משתקעת בהרהורים וזכרונות.

„אשתקד... ערב־פסה... מכיון ששקעה השמש הפיח רוח נעים, רוח חגיגה ומלא את הלבבות... נעשה לה פתאם קל ונוח בלבה... נראה לה ברור ובטוח שאחר הפסח יגאל העולם... יפתחו שערים... קול נעים ומבורך... הפרנסה תשתבח... וראי שתשתבח! הרי זה ברי אצללה. נתמלא לבה חדוה וישבה לה בביתה כלפי נרות החג והמתנה עד שיבואו „שניהם“ מן הקלוזיז. ובבית הכל מסודה, נוצץ, ממתין, כעין מה שמורגש עכשו בבית זה... והקערה מסודרת. קערה זו שארנה ורקמה בשנה שאחר חתונתה, באותם הלילות, שהיו ארוכים מאד, כש„הוא“ לא היה בביתו, וקצרים — כשהיה „הוא“ עמה...

נתארכו לה הרגעים בהמתנה: הרי הכל כבר ערוך ומסודר, ברוך־השם, הכל יש, אפילו כרפס! הכוסות נוצצות, היון מתאדם, המפה פרושה, — מפני מה הם מתמהמים?

תיתא לה, שזה אינו, אחר החתונה ואין לה מה להתבייש, כשתרצה, יכולה היא להגיד, שלא על בעלה, אלא על בנה היא מתגעגעה כל־כך. הרי הוא, ברוך־השם, בן הגון לאלהים ולאנשים! פתחה את הדלת, שלצד הרחבה, וישבה על המפתן, כדי שתפגשם כשהם שבים מן הקלוזיז. קדמה אותה לבנה יפה, שופעת אור רכיך, חביב ושקט כאהבת אשה ואם... ומן הנהר שמאחורי הקלוזיז נשמע קרקור צפרדעים ממלא את הללו של האויר, נדמה לה כאילו הן מברכות ואומרות: „הגא־טבא על כלל־ישראל — אמן סלה!“

נתמלא לבה חדוה יותר; צר נעשה לה המקום, עמדה ויצאה לקראתם, והם כאילו נחבאו וחכו לרגע שתצא — נפגשו מתוך חגא־טבא ונכנסו... השתקעה רבקה כל־כך בהרהוריה, עד שלא הרגישה שכבר הגיע קלח החזרת עד קצו ואצבעותיה התגרדו במפרר.

התעוררה ומצאה טפת דם במרור — חרדה וזרקה את המרור החוצה שלא תראה בעלת־הבית: דם, בידוע, שהוא גם טרפה וגם חמץ! כרכה מתוך אנחה משלית על מקום הפצע: לא נרפאו עדיין הפצעים שהסב לה סיוד הכתלים — ועוד פצע נוסף! הפסיקה במרור, וקרבה שוב לקלוף.

הרהורים נדחקים ועולים: כאילו קורא לפניה איזה אדם מתוך ספר הזכרונות.

אכן זה היה סדר! כאילו נתנו לה מן השמים תענוג של שתי שנים בבת-אחת על חשבון שלהבא...

האב אינו זקן עדיין והבן כבר אינו ילד — התערבו שני קולות נעימים, זורמים-זורמים, מתמוזגים ומשתפכים... קשה היה להבחין ביניהם. דומה היה שקול אחד מלא ונעים, זורם כנחל של שמן. והיא האשה-האם. המלכה של פנה קוסמת זו — שוחה וטובלת בורם זה.

הוי! כמה הפצה או לחבקם יחד ולאמצם אל לבה הנוער בשתי אהבות שונות, שאחת מגבירה את חברתה!...

קשה היה להכיר בין הקולות... ואז נזכרה בפעם הראשונה, שלבנה מלאו עשרים שנה, ובקרוב יקרא לעבודת-הצבא. זו היתה טפה מרה אחת בליל שכולו תענוג. אבנים קשות שקעו ברגע זה על לבה. אף-על-פי ששלמה שלה הוא, לכאורה, בן-יחיד...

עברו ימי החג, והתקוות לא נתקימו. הפרנסה הזרעה עוד יותר, ממש עד לכר להם!

ועוד קודם שנתקבל בנה לצבא, יצא האב לאמריקה; יצא לבקש את אשרו. אפשר שלגברים יש אושר גם בנכר; וכאן העמידו עליה חובות ישנים: איזה "נפלי" נולד לה אחר שלמלה הבכור. לא הוציא את הדישו. אפילו "שבעה" לא ישבה אחריו; לא הורידה עליו דמעה. אפשר שבשביל כך גענשה, ופסלו לה את זכותיו של בן-יחידה.

נלקח שלמלה לצבא, והיא נשארה לפי-שעה יחידה. עזובה ועניה. מתפרנסת היתה במכתביהם.

מתחלה הבריאו אותה שניהם בהבטחות: הבן כתב, שהוא מקוה סוף-סוף, שישלחו אותו לחפשי, מפני שהרופאים מצאו את לבו — שלא כרגיל... דופק הוא יותר מדי... טבע אמו בו: גם לבה דופק שלא כרגיל!

והבעל גם הוא כתב, שהוא מקוה לשוב מהר, אלא שלפי שעה אין לו להוצאות-הדרך, כמה שהוא מרויח, מספיק לו בקושי ללחם צר.

והיא קותה והכתה, מכה היום כלי-בית, מחר — מלבוש-יתיה, עד שנסארה ערומה, כבולבם זה שבידה; ובין כך הגיעו ימי חרף קשים, היא לא היתה "מפורסמת" בעיר ולפיכך שכחו אותה בעלי-הקצבה.

ומתחמת היתה בלילות הקרים באהבה וגעגועים, ומתפרנסת היתה בתקוות והבטחות.

ועבר החרף ואכל את כל כלי-ביתה, והיא חכתה, שסוף-סוף יגיע לה מכתב עם קצת כסף מבעלה, ואפשר — יבא בעצמו, ואפשר גם בנה יבוא ודאי שיבואו שניהם להגיפסה!

באחרונה הניעו לה שני מכתבים מבנה ומבעלה :
בנה מבקש שתשלח לו עשרה רובל. הוא כבר התיאש מלשוב לביתו.
יצא עליו הגורל להשלח למקום רחוק מאד, ובלי כסף קשה מאד ליהודי
בצבא.

הבעל קובל וכואב ומסיים בהבטחות. שבסוף הקיץ הבא, אם לא
ישוב, אפשר שיקחנה לשם.

ברכו עליה בקלוזי את החדש ניסן, שלא בשעה טובה.

ימי הפסח קרובים ; ומה תעשה ? שמא לקבל קצבה ! ?

ומה תענה לבנה ?

כמדומה, שהכל כבר מכרה. אבל—לא ! הרי נשאר הפיץ אחד !

היא קותה, ששניהם ישובו לחג הפסח, וההביאה בשבילם את החפיץ
הנחוץ ביותר : את ה"קערה" המרוקמת, שיש לה שום בכספים.

עמדה ומשכנה את הדבר היקר, קבלה שני רובלים ונסעה לעיר
אחרת בלי הכרה ברורה, למה היא נוסעת, לפי־שעה היא בורחת מן המקום
שרעבה וקפאה שם חורף כולו — וקוטה תקוה בוגדת.

וכשבאה לעיר, שאין מכירין אותה, נעשה לה ברור, למה נסעה...
והתחילה מבקשת לה שרות.

בקושי מצאה לה מקום. הסרסורית הביטה בה בתמהון ולא הבינה
בתחלה את מבוקשה : נדמה לה לזו, שהיא בעלת־בית כפרית ודורשת
משרתת לביתה.

וכשהגידה לה רבקה ברורה, שהיא הפצה להיות משרתת, הסתכלה
זו בפניה, בידיה... ומשכה בכתפיה.

— ספק, אשה ! ספק אם תמצאי בכאן שרות !

— מפני מה ?

— ראשית, מפני... מפני ש... שאיני יודעת כיצד אומר : בעלות־הבית

שלנו מבקשות משרתות... לא כמותך... ושנית... הרי ידיך, פניך... מסופקני
אם תצליחי לעבודה קשה.

ראתה רבקה אחר־כך שאמת דברה הסרסורית, ככל בית שבאה בדקן
אותה בפניה ובידיה, הניעו עליה בראשם ואמרו : לא ! לא משרתת כזו
נצרכה לנו.

עד שבאה לביתו של אפרים־מאיר, ובכך נתקבלה ; כאן נראה, שמחום
בה וגם היא שמחה : תיכף אחר החג תוכל לקבל כסף למפרע ולשלח לבנה
עשרת הרובלים.

ואפשר, תשלח גם לבעלה איזה עזר !

וחפצה היא להשתדל להאמין, שהיא שמחה, אלא שבכל פעם, שהיא

סוקרת מהדרר-המבשלות לחדר הבעלים על מטת ההסיבה, הרי היא מרנישה
מהמים מתהפכים לארכו ולרחבו של לבה!

ושרה היא אמנם אשה טובה, ואחר שיצא בעלה עם הציתריסר בניו
אל הקלוזו התאנחה מתוך שמחה של גמר עבודה וישבה לשיה קצת עם
המשרתת הטובה.

— תודה להשם-יתברך, הכל נגמר בעתו, יודעת אני? עד כמה שיד
אדם מגיעה, כמדומה, הכל נעשה בכשרות! אמת? רבקה!
— בודאי שכך.

— ואני כמה דואגת הייתי, לך! כאילו אין הדבר נוגע, הבעלים הם...
— לא, שרה! למה תאמרי ככה? יש לבעלים דאגות שלהם, גם הם
אינם טועמים טעם גן-עדן בעולם; האמיני לי!

— אמת... כך!... אבל יודעת את? אשה חולנית כמוני, ובנים נתן
לי השם-יתברך! נחשים — שרפים!...

— יאריכו לך ימים, שרה, למה תאמרי ככה? בנים הם בני-...
ילדים-מה הם יודעים? כל הבנים טובים — טובים...

מצטרד קולה של רבקה, כאלו יוצא מתוך כלי-חרס שבור, דומה,
שלבכיה היא מתכונת, אלא שנמרה בשיעול—בעל שברים רבים.

ואפרים-מאיר חזר מבית-הכנסת עם הציתריסר בניו — בהנא-טבא
שיצא משבעה פיות קטנים וגדולים, והתמוז לברכה ערבה אחת.
ישב, המלך" לשלחן, סביביו—בני המלך", רק קטן שובב אחד ריץ
בחדר לכאן ולכאן נפרץ גם לבית-המבשלות ושב משם תמה וצוחק:
— רבקה בוכיה!... חי-ההיחה!

— בוכיה?! מתפלאת שרה ונכנסה לבית-המבשלות.
— מרור אני מפררת, מקדימה רבקה את פניה! הוי כמה חריף המרור
חשנה זו!

חוזרת שרה לכסא-המלוכה; ואפרים-מאיר מסתכל בה ברוגז ולוחש:
— נו, רואה את? כלום לא אמרתי לך? זוהי אשה אומללה! אלהים
יודע מה קרה לה! ולמה לי צרה זו, שתחלל אשה זרה את חגי? והרי מוטב
היה לעשות הכל בעצמך, ובלבד שלא יהיה — החג מחולל!...

עַל שׁוֹם מָה ?

המורה הצעיר יצחק פינברג מצא בהניכתו הצעירה פרי חדש, שהוא חייב לברך עליו „שהחינו“: מיום שהוא משמש בהוראה לשעות, זאת לו הפעם הראשונה לתת לקח בעברית לבתי-ישראל.

והנערה צביה גרינברג היא באמת נערה מצוינה, אינה דומה כלל לשאר הבנות: שוקקת לדעת, ממעטת בדבורים ומרבה לשמוע; וכבוד סיד אינה מאבדת משמועתה כלום.

על השכר התנה עמו אביה, אך על פרטי הלמודים התנתה ההניכה גופא: אחר שעמדה לפניו בבחינה כוללת וקצרה, מצא, שהיא יודעת שפת-עבר ידיעה הגונה.

קצת בקיאה בספרות הילדות, אף-על-פי שלערך שנותיה והתפתחות גופה כבר רחוקה היא מתקופת הילדות: הושבת היא לפעמים מהשבות רצינות באופן מיוחד לה.

מרצון טוב מותר עכשו פינברג על דעתו, שהיתה קבועה אצלו: מהלוקת יש לו תמיד על סופרי הילדות, שהם מכניסים לפעמים בספוריהם ענינים רצינים אם כי — בהצעה ילדותית, טוען היה, שזהו בלתי מובן לקוראים הקטנים, ובאופן היותר רצוי, אם עלה בידי הסופר להבליע את הענינים בנעימות ההצעה, היופי והשדול הילדותי, עד שאין הילד מרגיש בהם — הרי הלכה עבודתו לאבוד.

עכשו הוא רואה, שזה אינו הולך לאבוד; אדרבה ענינים אלה נכנסים ללב הצעיר בלי הכרה, מתחממים שם וגומלים, וכשהם יוצאים אחר-כך בזמנם, הם יוצאים באופן מקורי.

— ובכך מ—ל גרינברג — התקשה המורה הצעיר — מה המה הלקחים שאת מקוה לקחת מפי?

זו היתה אצלו שאלה כהוגן; מפני שבין תלמידיו הוא יודע, מכיון שהם מגיעים לפרק של ידיעה כזו, הם פוסקים ויוצאים לעולמם.

ומדמיון גרינברג מעקמת את החוטם הטברי, שזכר בו הקדוש-ברוך

הוא את פניה היפים, משלשלת עפעפים על עינים דובדבניות וצל של הדיה עובר על פניה: איך היא אוהבת שיקראו לה מ— ל.
— שמי צביה גרינברג — היא מודיעה לו שנית — הפצה אני ללמוד נ"ך במקורו ועל-בוריו וגם לקרוא בספרות עברית לפני מורה.
פרי חדש הוא זה לו. "שהחינו" הוא מברך עליה.
והתחיל לומר עמה. והיא אינה מסתפקת בפירושיהמלות ובהמשך הפסוקים.

מתאמצת היא לקלוש את רוח הנביאים.
קרקע פורה מצא בה, והשב מחשבה לעשותה תלמידתו.
ציוני רוחני היה פינברג. הקדיש לה שעות יתירות וטיוול-ערב, ובאר לפניו פרשת הציונות הרוחנית — לכל פרטיה.
והיא קולטת את תורתו ומוציאה אותה באופן מקורי.
ויש שהם מתאהרים בטיוליהם. שקיעת החמה מוציאה אותם והלבנה שבאמצע הרקיע מכניסה אותם; ויש שהם מרחיקים הרבה מן העיר; שוכחים הם בשיחותיהם את ה"מקום המצוי": הם מטילים ב"כרמל", בשרון, בין הרי הלבנון, בין קולוניות פוריות.
ופעמים שלאור הלבנה עיניו שוקעות בה ולבו מניד לה, שהיא יפה כשולמית בשעתה... ונוכר הוא שהיא עלמה והוא נבר... והרהורים מזועזעים נדחקים ועולים במוחו...

שיחתם נפסקת פתאום... הוא מסתכל בה... היא אינה עומדת בפני מבטו וכובשת פניה בקרקע.
ואז מתחיל לכו נוקף אותו: "היא תמה, זכה כמלאך אלהי הצבאות, אני? אילו ידעה היא את מחשבותי!"...
נכלם בפני עצמו, והתחיל משתדל להאמין, שרגשותיו אלה הם רגשי אהבה מופשטה, אהבת-אחים, יהי רצון כאילו זהו זכר! והרי שיחותיהם באמת אינן דומות כלל לאלו שמשוחים עם נערה.
והאמין בדבר.

ואהבה זו התגברה בלבו יותר ויותר, היו ימים שהשמים כאילו התכוננו להרעימם ושפכו נשמים מרובים, השעה לא היתה כשרה לטיוולים, בלילות אלו הצטער בנדודי-ליל וסר ממנו תיאבון לאכילה.
ופעם אחת טילו בשדות, הערב היה ערב של קיץ; והלבנה כוששה לצאת, נקל היה לו בהשך להאמין בטהרת אהבתו, אחרי שלא ראה את פניה, הוא דבר לפניו בציונות הרוחניות, בטהרתה וקדושתה, שאין בה אף צל-צלה של פניה זרה וגשמית, אחר שזוהי עבודה כולה לעתיד רחוק, בשביל דור שאין לנו אליו נגיעה קרובה.
וזהו עבודה מתוך מסירת נפשו!

„עבודה שיש בה קרבנות גדולים: קרבן של כל היהודים המצוים בשביל יהדות שבעתיד ו!...“

והיא התלהבה והסכימה לדבריו.

ומתוך רגש לחץ את ידה בהשך.

ומתוך רגש ענתה לו בשתי לחיצות.

עלה על מוחו ענן כבד... הרגיש בעצמו שהוא גבר והיא עלמה...

לבו התחיל נוקף אותו ורגשות חדשים העיקו עליו. דבורים חדשים צורבים על לשונו.

הפץ היה לאמר לה דבת חדש, שהוא אוהב אותה במין אהבה מצוינה.

אלא שירא, שמא טועה הוא בה, שמא טהורה היא כמלאך-אלהים, ואז הרי יאבד הכל. הוא תתרחק ממנו לגמרי!

משל ברוחו וחזרו לביתם.

ואתו הלילה לא טעם טעם שנה, מהרהר היה בדבר: „אפשר שהיא

אינה רחוקה כל-כך ממנו? ... אבל... אביה? כלום יסכים? הוא מורה עניי הללו — אדם אמיד.“

„ואפשר — אדרבה: אביה הוא אדם הדיוש, מאמין הרבה בבתו מכבד

אותה בדרך-אריך של הדיושים. אפשר שלא יתנגד...“

וגמר בדעתו למחר להתגבר על חולשתו ולהניד לה את המלה החדשה.

ולמחר טילו — טילו ודברו על טהרת הציונות, ופתח את פיו להוציא

רגשותיו, אלא שלשונו נסתבכה בפיו. הודה אמנם בפניה שאוהב הוא אותה,

אלא שהתף והקדיש את אהבתו בקדושת „אהבת-אחים“.

אהבה בלי פניה!... כזו של הציונות!...“

והיא האמינה לו, ובארה לעצמה, שבודאי גם רגשותיה והתלהבותה

אליו לפרקים נראה להיות מעין אהבה זו.

התחיל משתדל יותר להאמין בעצמו ובטהרת אהבתו. צביה היא אצלו

מלאך, כרוב, נשמה; הלול-קודש הוא אצלו, שמהשבה זרה תגע בה.

וכך עברו חדשים, כלו ימי הטיוול והחרף בא והגים את המטיילים

לתוך הבתים; והלילות הארוכים, לאור המנורה, לעיני הורים — היו מסוגלים

יותר לאהבת-אחים מאשר לאהבה-פגולה.

ועבר החרף וכא האביב, והצפרים הגים חג אהבה לעיני השמש על

עפאי העצים. והאביב אוהו בכלוריתם של טילים וטילות צעירות וממשיכם

בין אותם האפריזונים הרעננים ומעניש אותם בצער-רגעוגעים וצריבות-אהבה

לעיני החוגנים.

עלה על לב פינברג להקדיש את הימים הללו ללמוד „שיר השירים“.

שמה הוא בדבר שמכיון שאהבתו „אהבת-אחים“ יכול הוא לבאר לה

את המקומות הסתומים בכאור גלוי... בלי שום בושה... הרי תורה היא וללמוד היא צריכה! כלום יש לך אה, שמתביש מפני אחות?
ונושא השיחות שבטיולים הוא עכשו — נועם השפה העברית והשירה
שבה:

...אתי מלבנון כלה... מראש אמנה שניה הרמון...

— אין אתה יכול להכריע איוו ממיני האהבה הישבה יותר אצל אוהב
זה: אהבת הארץ, או אהבתו לפרידתו? דומה לך שאחת מבארת את חברתה
ושאין אפשרות לזו בלי זו...

— ואהבתו לטבע? לשדה? לחיים? שנך כעדר הקצובות... כחוט
השני שפתותיך... כפלה הרמון... תאמי צביה... שושנים... תימרת עשן
מקוטרת מור.

— מבינה את זאת? לפעמים, כשאני רואה, למשל, אותך מרהוק,
גרמה לי שאת יוצאת ומתגלמת מתוך ענן עשן.

— וכמה נוגעים כאן הצניעות העברית עם הבטוי הפרימיטיבי, הגלוי,
התמימי, הברורי!...

— כיצד?

— הרי: גן נעול... כמגדל דוד צוארך... תלוי עליו כל שלמי הגבורים...
גל נעול... מעין חתום. ונזולים... ודוקא מן לבנון! ושלחך פרדם של ראש
בשמים... זוהי שפה צנועה, שאין בה, לכאורה, אלא צואה, שתלויים עליו
שלמי גבורים, עפרים, תאמי צביה, גן מעין רמונים... אבל האוהב הטבעני
מבטא בה את הרגעים... החזיונות המזועזעים ביותר, שמוצא בפרידתו.
— והתאנה הנטה פניה? אותה התאנה, שנתנה את המלבוש הראשו
לאשה הראשונה...

צביה מעמידה עליו עינים זיקניות מתוך הויך של סקרנות... נפגשת
בשתי עיני גבר בווערות באש כבושה. דומה, ששתי נפשות מפרכסות מתוך
שני זוגות-עינים להתחבק, להתנשק, אלא שהן אסורות לגופות רשלניות
וכברות...

אחרי כך שוקעים מבטי צביה לקרקע, מה שהוא אצלו סימן מובהק,
שהרגישה בדברים הצפונים — ונוח לו.

— ועד כמה ידע טבעני זה להבחין בזעזועים קלים שבקלים!... עד כמה
חקוקים בזכרונו זעזועי עפרים ותאמי צביה, כשהם רותחים בבקר בקרירות
הטל... או כשהם נראים מרהוק קופצים מתל אל תל... או כשהם רועים
בשושנים ומנענעים בראשיהם!...

שוב מעמידה היא עליו עינים זיקניות... ושוב שוקעים מבטיה בקרקע...
שוב דופק לבו מרהשי, אהבה-שהורה! — ונוח לו.
והטיוילים נעימים עליהם, והשיחות מלאות נועם-סוד, הוא סגל לעצמו

סגנון מיוחד לבטא את הכל בגלוי ובנוסף של מורה באופן שהצניעות לא תפגם, והלב ירגיש בכל זאת ועוזעים וצריכות נעימות.

מאושר הוא בהכרתו שהוא מדבר עמה בכל מיני ענינים באופן גלוי, בלי שום בושח, לא — מצדו ולא — מצדה, ממש כאח עם אחות. מתנאה הוא באהבתו ונחום שהוא מרגיש אז בלבו.

„גברותי“ בווערת וכלה בחום אהבה-טהורה.

ופעם נכנס להדרה בלי דפיקה על הפתח, ומצא אותה השופת-זרועות ונלוית-חזה והיא לא נודעועה כל-כך ולא נחפזה, אלא לקחה ולבשה במנוחה את מעילוניה.

זו היתה אצלו „תעודה“ מאתה על יחוסו אליה, שאינו אלא יחוס אח לאחות.

והרבה נחת היה לו מזה, — והרבה-הרבה הרחר בדבר...

הוסיף להם הקדוש-ברוך-הוא פנים חדשות: מכיר חדש, כדי להציל את הנאהבים מבטילה ושעמום שבתדירות.

זה היה הצעיר שמואל זוסמן, מורה עברי, שסר לכאן למצוא פרנסה בהוראה, והתודע אל הווג.

זרם של רעננות הכנים זה בשיחות הטוילים, מפני שהוא אוגנדי אדוק, מתלקחים ביניהם וכוחים, פעם — עם פינברג, פעם — עם צביה, שמחים הם הנאהבים בוכוחיהם, מפני שעד עכשו לא היתה להם שעת-הכשר לברר לעצמם את גודל אהבתם לארץ האבות, שהרי שניהם היו בדעה אחת, כל אהבתם לארץ-ישראל התבטאה אצלם ברעיון קומפלימנטים: „חמדת לבתי, משאת נפשי“; הוא הזה את „הכרמל“ כעין ראש גערה יפה ואהובה, ואת מגדל דוד — כצואר של שיש על הזה רחב, יורד ומתרומם, ואת העמקים — „כהמוקים“, ואת ההרים — כבליטות יפות, ואת המעינות המסתתרים בין מגדלות מרקחים — כסוד כל נועם וחשקת החיים... והיא הזתה ערוגת הבושם כלהי צעיר המעלות פקום, ויער עם הניץ החמה — כקוצות פה, ויונים — כעינים רוחצות בירדן, ונלילות הארץ — כגלילי זהב, הכל — בלי שום הערה של בקרת, יכול היה כל זה להפיג את חנו, אלמלא שבא אוגנדי זה בוכוחיו ועורר ענין רב בשיחות.

והצעיר זוסמן נראה להם גם יותר מדי בכל השקפותיו, וזה שהרבה להם ענג ונחת-רוח, אין הם יכולים שלא להכיר את יתרונם ועדינותם עליו, אומר אתה לו, שהיהדות קודמת במעלה ליהודים — ומוחו אינו תופס את הדברים.

טוען אתה אליו: דור העתיד! — והוא מסתכל בך ואומר, שהדור הקיים הם האבות של הדור העתיד.

ובאים הם לכלל כעם, וקוראים עליו: „איצטומכא“

והוא מהיך חיוך ופה ומספר, שפעם אחת התקשה פילוסוף אחד באיזה רעיון נשגב ולא יכול להוציאו עד שמלא מקודם את תביעות האיצטומכא.

והמה רבים, מתוכחים ונפרדים — שמחים ורצויים זה לזה.

קרה פעם, שהעלמה גרינברג לא השתתפה בטיוול. הלכו שני המורים הצעירים זה בצד זה והתנללה שיחתם על ענין אהבה-טהורה.

הניע עליו זוסמן ידו.

— כיצד? אינך מאמין באפשרות אהבה-טהורה?

— בין צעיר וצעירה? ומעיקרו של דבר? לא.

— הרי הנסיון...

— נחא, נחא! אותם הנסיונות, שאתה יודע — ודאי שתחלתם היה יחוס מיני, אלא שעמדו הנאהבים וכחשו בעצמם לשם איזו נטייה, עד שהורגלו בדבר, ולמאי יש בני-אדם, שמטילים מום בעצמם!

— הרי אתה גם יותר מדי חפץ אתה למוד את הכל כאמה שלך! יודע אני צעיר וצעירה שמקושרים באהבה-טהורה, רוחנית כל-כך, עד... עד שהיא אינה מתבישת להראות לפניו... שלא בנימוס... נו ממש, כמו לפני אח!

— זה סימן רע לאותו האהוב.

— כיצד?

— צריך אתה להבין קודם-כל, מהו רגש זה של בושה.

— ולדעתך?

— רגש הבושה הוא הצד התחתון של רגש הכבוד.

— כביכול — תאוריה! באר את דבריך!

— כל אדם מכיר את עצמו כמו שהוא, אבל בדמיונו יש לו איזה ציור של בריאה כמו שהיא צריכה להיות, ציור של שלימות. חפץ אדם להיות תופס מקום בכל הלבבות, כך הוא טבעו — להשתרע, לפיכך משתדל כל אדם להראות לפניך לא כמו שהוא, אלא כפי ציורו שבמוחו.

— כדי למצוא הן בעיני?

— כשציורו במוחו אינו בהיר וקבוע לו כל-כך, הוא מתראה לפניך כפי ציורך, שאתה שואף אליו, כפי רצונך, ובלבד שיתפוס מקום בלבך, ואלא כשהוא בעל-רצון וצורה קבועה, הוא מתראה לפניך כחפצו וכפי ציורו, ומאמין הוא להכריעך, שתתן לו מקום בלבך בעל-כרחך.

— הרי הוא שקרן בין כך ובין כך!

— שקרן? לא! זוהי שאיפה לשלימות. הפיץ הוא להראות שלם לפחות בלב.

— ובכן?

— כשהוא עושה מעשים חיוביים בשביל כך, זהו מה שנקרא כבוד; וכשהוא עושה מעשים שליליים, היינו כשהוא מעלים על מה שנראה אצלו רחוק מציור השלימות שבמוחו — זוהי בושה. ולפיכך אתה מוצא רגש זה "אצלן" יותר מאשר אצלנו מפני שהן יותר שליליות.

— תורה חדשה!

— ולפיכך אתה מוצא אצלן מדרגות בושה שונות בגלוי מקומות שונים; יותר שהמקום מושך אליו לבות גברים, יותר יש לה עליו ציור דמויני של שלימות, ויותר היא מתבישת בו, כשנערה מראה חוסר צניעות ובושה ביחס לאיזה גבר — זהו סימן שאינה מתנגעת לתפוס מקום בלב.

זה היה דין קשה לפינברג. בא לכלל כעס. קרא על רעהו: גם! איצטומכא! חמרני! והפסיק את יהוסו אליו לגמרי.

מאז לא היה זוסמן מטייל עם צביה, אלא כשהיתה לבדה.

והוכוחים חלים ביניהם כמקודם: היהדות או היהודים — מי קדם למי? והיא נזרת עליו שאין רגש העתיד מפותח בקרבנו, והוא מהיך ואומר, שהיא בבחינת בעל-מום, ושצריך אדם למצוא פשרה בין תביעות הקיום שבהוה ותביעות העתיד.

ובא הוא לירי הקפדה ואומר, שכל אלו הרוחניים אינם אלא בעלי-מומים ביחס להחיים.

ופעם שוב התגלגלה שיחתם על האהבה המתורה ושאינה מתורה.

וגם כאן היה דורש פשרות: צריך אדם צעיר לעשות פשרה בין נטיות לבו ולמוגן יחד באופן שלא יגיע נזק לאחת מהן.

ופעם טיילו בשרות. הערב היה ערב של קיץ, הלבנה בוששה לצאת, והוא דבר ענינים נשגבים בדבר הפשרות, ובדבר הנועם שבחיים, וכעס על אלה הסנפנים המצעירים את עצמם ואת אחרים לשם איזה שקר, שהגה מלבו איזה בעל-מום.

והערב היה נעים ומלא-סוד והצפרים חגגו חג אהבה על עפאי העצים, והערב אוהו בכלוריתם של טילים ושילות צעירות ומשכם בין אותם האפרוניים הרעננים, והעניש אותם בצער-נענועים וצריבות-אהבה לעיני ההוגנים.

הוא לחץ את ידה, והיא ענתה לו בשתי לחיצות.

ומתוך החשך נפלה נשיקה חמה על לחיה, נשיקה של שיר השירים, והסמיקה, אלא שלא נראה בחשך.

ולא הספיקה לכעס, מפני שנמצאה סגורה בורעותיו כמו בגלילי והב.

וחפצה להחליף, אלא שידיה נמצאו שלובות על צוארו, והוא לא הבין
להוציאו משם.
פשרה נעשתה בין הנטיות.

ולמחר טיילה עם פינברג שלה ועסקו בשיחות כמנהגם. התפלא פינברג,
שהיא מתרגזת היום, מתוכחת עמו בענינים, שהיתה תמיד עמו בדעה אחת!
וכועסת היא עליו פתאום וקוראה: בעל-ימומים ביחס אל החיים!
לאחר ימים מועטים, כשבשרו לו זוסמן וצביה, שנעשו התן-כלה, האמין
בעצמו שהוא שמח על הדבר. אלא שהוא דואג, שמא תפגם רוחניותה אצל
גם זה.
מוריד הוא דמעות ואינו יודע על שום מה: אם מתוך שמחה או
מתוך דאגה...

ש ו ג א

כתפים רחבות, ידים חזקות וכה ענק נתן אלהים להיים הסבל להטעין שקים על קרוננו מהאסמים ולפרקם לתוך הספינות שעל הנהר מעלות-השחר עד צאת-הכוכבים — מפני שהרבה פיות עומדים פתוחים וממתינים לעבודתו: ממתין הקבלן, שספק לו צרכיו בימות-החורף וקנה אצלו את ימירקיצו למפרע בהצי מחירם, כדי למכרם עכשיו לבעלי התבואה במחיר מלא... גם הקבלן הוא אדם שזקוק לפרנסה.

עומד סוחר התבואה ומחכה לנמר עבודתו של חיים, כדי שישלח את ספינתו בהקדם למקום המכירה והרווח כמה שחשכו לו בראש השנה" ושלים חובות ועסקא—והמותר ישאר לפרנסתו.

מחכה לו גם אברהמיל הנושך, שהיים הסבל עומד אצלו בתשלומים לשעורין, ובחרף נשאר קפוא על שבועותיו. עכשיו זקה עליו עסקא בשביל השבועות שעברו בלי תשלומים וממתין, שיתחיל להרווח ולפרע שוב על סדר פרשיות הקיץ.

ממתין במקצת גם החנוני בשביל איזו שבתות-הקפה; גם המלמד — בשביל נשאר של שכר-למוד — אבל כל אלה אינם אלא טפלים לעקר. בעקרו של דבר הרי הוא עובד בשביל בני-ביתו. הלא כך התחייב ביום החופה שיוון ויפרנס את אשתו כהלכת גוברין יהודאין.

וחוקה לכתפיו של חיים, שלא יבייש את פני המהכים: הוא יצרף סוף לילה לתחלתו של יום, ויומו גומר אצלו תמיד עם השכנת הלילה. הוא עובד חרוץ, עושה שלש הקפות, בשעה שהבריו עושים שתיים, לא להנס הוא מחליף את סוסיו שתי פעמים במשך הקיץ.

עובד הוא קשה, יותר מכל אחיו בני-אומנתו אף-על-פי שלכאורה אין הוצאותיו מרובות משלהם. הוא אינו מבקר מעולם בבתי-הויין, אינו מוציא על עצמו הוצאה יתרה במלבושים—ידוע הוא לקמצן על פחות משוה פרוטה. מכובד הוא רק על שכר-למוד בשביל בנו הקטן "הירשלה"; מקוה הוא לטפח בו איש, שלא יהיה סבל עני כאביו. הוא אינו יודע עדיין ברוי לאיזו מדרגה מגיע בנו בלמודו אבל זה הוא ברור אצלו שסבל לא יהיה ברוך

השם. שאיכריו אינם מסוגלים לכך, רוחני הוא! התורה התישה את כחו ועשתה אותו עדין, רך וקלוש כמלומד.

והויץ מבזבזו זה הוא קמצץ לכל צרכיו. עד שלא היה זקוק לעבוד כל-כך עבודה קשה; אלא שמיום שנשא אשה שאפו שניהם—הוא וחנה זוגתו—לשני דברים: הוא חלם כל אותן השנים לקנות לו בית, והיא—פרה חולבת. התחיל הוא עובד עבודת-פרך, והיא היתה מקמצת בצרכי הבית. שניהם העלימו זה מזה: הוא, כשקנה תרנגולת, רמה את חנה במהיר הקניה, ואמר לה יותר ממשלם, והמותר הסתיר ממנה; היא רמתה אותו וקנתה בשר באישלו למהצה. מכפי שאמרה לו, והמותר הסתירה ממנו, וכך אספו וצברו בצרורות סתרים. בין כך נולדו להם בנים; התרבתה ההוצאה, הצרורות נלקו בחסר—התגברה הרמאות בין הבעל ואשתו ונתמלאו שוב הצרורות. הוא ראה בחלומו בית מרווח ממש—ארמון! וחצר שיש בה דיר מיוחד לסוסו, כדאי גם לבהמה זו שלא תטעם שוב טעם גלות, ותקנה לה שביתה בקביעות, והיא רואה בחלומה פרה מסובלת... נוחה כאם... דדים—ככדים... שופעת חלב, שופעת— שופעת... אין קדרותיה מספיקות...

מחכה היא עד שיתקיים חלומה ויקנה לו בית; אז תשתדל בקנית הפרה.

סוף-סוף ראה חיים, שאם יחכה, עד שימצא בידו די כסף לקנות בית, יזקין בדירות, וביתו ישאר חלום.

בינתיים קרה מקרה שבעל-בית אחד נתן דעתו ללכת לאמריקה וביתו עמד למכירה בחצי מחירו.

נזרק רעיון במוחו של חיים: יותר ממאה רובל כבר יש בצרורות; אם יקח בהלוואה לתשלומי-שעורים עוד מאה רובל, יוכל לקנות אותו הבית, ומכיון שיקנה, הרי חייב יהיה לשלם, חוב הוא ענין אחר לגמרי: מכיון שאתה חייב הרי יש עליך נושה! חוקה שתעשה מה שתעשה ותשלם.

וכך עשה—ומכיון שעשה, הרי שלם שבוע בשבוע, וכשהתאחר בשלומיו צרפו עליו עסקא קטנה, ושוב שלם על הסדר.

וכשמלא בתשלומיו כשלושים רובל, עמדה עליו חנה בטענת הפרה.

— כבר הגיעה העת, שתהי גם בחצרנו פרה חולבת! שלא ירוה הירשלה שלנו כל-כך צנום, נבוב-עצמות!

זו היתה טענה נשמעת. עמד ודן בעצמו: הרי יכול אני לקחת שוב אותם השלושים שמלאתי, בצירוף עסקא קטנה, והי רצון, כאילו לא שלמתי עדיין כלום.

לקח מאת הנושך שלו עוד שלושים רובל וצרף שני תשלומים בבת-אחת.

נתקיימו הלומותיהם של היים וחנה. סוף־סוף נעשו בעלי קנין. ובערב־שבת מקצר היים בעבודתו ונחפו לבית־המרחץ. שם הוא דן את גופו ברות־הירותחין. בר־מזרח הוא שם על האי־צטבא העליונה. הכל יודעים אותו למזיע נפלא. נכור המרחץ. קולו: „הבהב' עולה ובוקע את כל הרעש. שמעמידים יהודים עירומים בערב־שבת במרחץ. מעולם לא הלאה אותו הכלך. נכנס לשם בקומה כפופה. תחת תשעה קבין וזהמא ואבק ויצא משם בקומה זקופה, בגוף נקי ומעודן ובנשמה מצוחצחת. אפילו קולו נעשה מצוחצח. הרי הוא עכשיו כלו שלו: אין תשלומי עסקא, אין חובות, אין שקים—יש רק ר' „חיים בעל־הבית“ ושבת של שלום ומנוחה. יש שאין חנה מכירה או בקולה. נדמה לה, שזהו קול של היים אחר, ידוע לה מכבר... קול היים בשנת ההתנוה...

נושא הוא את עצמו ככובד, בחולשה עדינית, בליאות נעימה, בפסיעות מפונקות. קשה באמת לנשמה רכה כזו לשאת גוף מגושם כזה, ומתוך אנוחות ענוגות הוא נכנס לביתו שלו.

ומשעה זו עד מוצאי־שבת הוא מכיר בכל הנע ורנע, שבביתו שלו הוא שרוי, ברשותו ובקנינו. הוא וחנה שותפים בו ולאחר מאה שנה יהיה שייך להירשלה שלהם.

ובליל־שבתות בשעת הסעודה מספרים הבעל ואשתו בקנינם, כאילו חדש הוא אצלם ואתמול נעשתה הקניה.

משתדלת חנה להקטין את ערך הבית: על פי חשבונה יוצא, שאם תחשב שלומי העיסקא, תקון ארעי בכל שנה ומניות של הבטחה באחריות מפני האש — עולה זה הרבה יותר ממה שהיו רגילים לשלם שכר־דירה.

והוא משתדל להקטין את ערך הפרה: „את החלב את מוכרת, כדי לפרנס אותה. נכי את הולד על חשבון פרנסתה בחורף, כשאינה נותנת לך חלב; נמצא שאת עמלה וטורחת, ואחרים שותים את החלב—וכל זה רק בשביל כוס חלב אחת להירשלה, שהיית יכולה לקנות בכל יום בלי טרחה וסכנת הפסד במיתת הבחמה!“

והם אינם מתכונים כלל להקניט זה את זה; אדרבה: הם מסכימים זה לזה על החשבון, אלא שסוף השיחה נומרת בפסוק רגיל:

— אבל שוכחת את להביא בחשבון, שסוף־סוף הרי הבית שלנו רכושנו קניננו!

סוקר הוא או פנות ביתו מתוך חיוך של נחת כאדם שמביט על ספינותיו הטעונות כל־טוב.

מודה חנה לדבריו ולוקחת ממנו בשביל זה הודאה בעל־כרה על הפרה, וסוקרת היא אז את הדיר שבחצר ומרגישה בטעמו של „קנין“.

* * *

כך עובד לו חיים עבודת-פרך, מקמץ בהוצאותיו ומשלם עסקא ושאר-
עסקא; ובעיקרו של דבר הוא מפרנס את ביתו ומשלם שכר-למוד בשביל
הירשלה.

הירשלה הוא באמת נער מצוין, יש לו תשוקה ללמודים, הוא לא
יהיה סבל: אין לו כתפים כאלה שיש לאביו.
ותשוקה עזה בוערת בלב הירשלה לקחת תורה מפי המורה החדש —
האדון גרוסברג, זהו צעיר, שהוציאו אותו מן הקורס הראשון שבאוניברסיטה
על-פי הדרכים שרגילים עכשו לגרש הניכים מבתי-הספר... הוא בא לכאן
בעיקרו של דבר לעשות נפשות לתורתו בתקון העולם... אלא שלפישעה
אדם חי מחויב להתפרנס, ועוסק בהוראה. מורה מצוין הוא בעיר, לא מן הזולים.
אומרים עליו שהוא משתכר יותר ממאה רובל לחדש בחמש שעות של
עבודה.

משתוקק חיים למלא רצון בנו, אבל כיצד יכול הוא להגיע למורה
כזה?

הבריק לו רעיון במוחו:

הרי מורה זה אינו יושב ברחוב תחת כפת הרקיע! ודאי שצריך לו
הדר למעון, ביתנו, ברוך-השם, מרווח, יש בו חדר גדול ומטבח מרווח, שאפשר
לחלקו ביליון, אפשר שיקבל המורה את החדר הגדול בשכר ההוראה, ואנו
נצטמצם בחדר-המטבח...

והרי מורה זה אינו מלאך: צריכות לו שתי סעודות ביום, אפשר זמין
מוזנותיו אצלנו ועוד נרויה בו!

הסכימה גם חנה על הדבר: טרחה, היא אומרת, אינה שוה אצל
שום כסף: כלום יכולה היא להוציא אותה הטרחה לשוק ולמכרה בכסף?
הוא תטריח, תבשל, תכין, תכבס לבניו—וחזקה שתרויח אצלו כמה שתרויח.
היא כבר השבה לחזור אחר דיר, באמתו של דבר, למה לה חדר גדול
כזה? חיים הוא יושב קבוע על קרונה, אורח עראי הוא כאן בלילה, הירשלה
גם הוא אינו כל היום בביתו, נשארת רק היא — נשמה בודדה אחת! די לה
זוית אחת במטבח, ואלא מאי: בנוגע לישנה? בלילה בקיץ ישנים גם בחצר,
בחורף מועיל הצמצום להם החדר במעוט הסקה, אין אסון כשבעלת-בית היה
קצת ברוחק, הבית שלה והדחק—שלה, ברוך השם, שאינה דירית.

הסכים גם המורה גרוסברג, נעים לו להתאכסן בבית הדיוש המוני
יותר מאשר אצל איזה בורגני, הלא אוהב המון הוא!

ושלשתם אינם מתהרטים על הדבר, נתקימה נבואת חנה: היא מרויחה
קצת אצל אורחה: והעיקר — הירשלה לומד אצל האדון גרוסברג.

* * *

ובלילי-שבתות, בשעה, שחיים פנוי ונשמתו מצוחצחת ומסוגלת לשיחה אפילו עם אדם כאדון גרוסברג—נכנס הלו, יושב אצל השלחן ומשיח, הפיץ הוא לרכוש את נפשות הסבל ואשתו לתורתו בתקון העולם...

...והוא מציע דברים, מערער על העשק ועל הסדר המשחת... ולדוגמא הוא מעמיד את חיים עצמו עושה לו חשבון: כמה מרויחים אחרים מעבודתו? כמה נשאר לו? אחרים אוכלים, שותים, משמינים, מענגים וצוברים!... צוברים הן, שאינו שלהם!...

...הכל צריכים להיות בשוה! הכל צריכים לעבוד בשוה ולהינות בשוה!...
 ...הן ונכסים—זה אינו של יחיד! זה קנין הרבים! יש לכל יחיד רשות ליהנות ממנו ובלבד שיהי עובד!

מקשיב חיים לתורת גרוסברג מתוך דרך-ארץ ושותק; והנה פוקחת עליו עיניה ובולעת את תורתו: זה היה באמת עסק טובי—מההרת היא. וכשהוא יוצא, פונה חיים לאשתו מתוך קריצת-עין וקמיטת-מצח.

— חנה — לוחש הוא ואומר — הרי אדם זה... הזהר ממנו! הוא שונאנו!... שונא נורא!...

— שונאנו? — תמחה חנה — כלום אין חשבנו עולה יפה?! הרי באמת הדבר רע!... כמה מוצצים את דמך!...
 — כך, החשבון—חשבון צדק; אבל... הוא שונאנו!...
 — שונאנו?

— ודאי! הלא שמעת: הוא שונא לבעליהן ונכסים, מוסף חיים וסוקר את פנות ביתו, כאדם שמביט על ספינתו, שעמד עליה נחשול בים, או מרגישה גם חנה את טעמו של דבר, ומסכימה לדעת בעלה.
 — נקל להם לאותם הקבצנים להפקיר נכסים זרים, מפני שאין להם כלום! — פוסק חיים ואומר מתוך נחת-רוח של גאווה.

אָב וּבָנָיו.

בין ארבעה אחים גדל שמואל הרוף. חמישי לבשן ויחד עם זאת — „בן-זקונים“ היה להוריו. הוא נולד הלש בשבעה עלול לכל מיני פורעניות וחליים רעים. כננס בין ענקים היה בין אחיו. שכולם היו בריאים, בעל-יגוף בעל-קומה; והוא היה כחוש, זעיר ושדוף.

אבל הקדוש-ברוך-הוא אינו מקפה את קיומה של כל בריה ובריה בעולמו: הפשפשים הם עם לא עז, מחוסרים אכרי-הגנה — חננס השם-יתברך בריה רע, שמגין עליהם.

וגם שמואל נולד וכל-יזינו עמו: צעקני היה, וזה היה מגנו. קשה היה לעמוד בפני קולו המנסה, וזה הועיל לו שלא הניחתהו אמו לרעוב אף רגע אחד. את כל חייה היתה נותנת לו, ובלבד שישקע קולו. פעמים שהיתה כורעת על עריסתו לשעות ארוכות ולא הוציאה את דדה מפיו, שמא יחדש בכיתו.

השתעשע הילד וטפס על הכסא ונפל משם — מיד מבהלים עליו את כל הרופאים, שמא יתחלה ולא תהיה תקומה לבני-הבית מפני צעקותיו. אכל הילד אכילה נסה והקיץ בלילה מתוך כאבי-בטן — מיד העירו עליו את בית-המרקחה ובחנו עליו את כל התחבולות הדוחות, ובלבד שיפדך מהר מצעקותיו.

מ„מיעוש אכילה“ ורעבון לא סבל הילד מעולם. אחיו הורגלו להעביר ביחס אליו על מדותיהם ולותר משלהם, ובלבד שלא יתנפל עליהם בצעקותיו.

קצת עריץ היה הילד בקולו על בני-הבית: כחו — בפיהו. כשהגדיל קצת, החליף את כל-יזינו: את הצעקות — באנחות והתאוננות. מתאנח היה לעתים תכופות ומתאונן על חולשת-יגוף, על דאבון-לב, על אפיסת-כח ועל כל מיני מכאובים, שלא ידע לקראם בשם; וגם אנחותיו היו „מלוחות“ ומרגיזות כל-כך, עד שקשה היה לעמוד בפניהן. טפה מרה היו זורקות בחיי אחיו העליונים. אפילו על התן תחת חופתו היו יכולות להשפיע עצב.

הוא אמנם לא היה מתכוין כלל להטיל טפה מרה בחיי בני סביבתו; ולא עוד אלא שגם הוא גופא לא היה כלל מבעלי "מרה-שהורה". אוהב היה את השמחה שבחיים. כל אנהותיו לא היו אלא מעין "הודרות" והגנה על עצמו: "אדם, כשהוא חש באיזה מאבריו—כך היה לומד ומלמד את אחרים—צריך הוא להכריז על עצמו בשעתו, כדי שיחישו לו עזרה, שמא יאחר את השעה ויבוא לידי סכנה".

הרגיל את בני-הבית שיחמלו עליו.

בין כך ירד אביו ממדרגתו. קשה היה עליו לשלם שכר-למוד בעד חמשה בנים — עמד והפסיק בהנוך ארבעת הגדולים, ועסק רק בהנכו של בן-זקוניו.

התחילו הגדולים עוסקים במקצוע-ממכה, כשהיו סמוכים עדיין על שלחן אבא; והקטן עסק בלמוד והצליח. כשמלאו לו שבע-עשרה, יצא לו שם למדן. אחיו הדיושים כנגדו, והם חולקים לו כבוד. ויותר משהם מכבדים אותו, הם אוהבים אותו, ויותר משהם אוהבים אותו, הם מרחמים עליו. כך הורגלו לחמול על שמואל הקטן.

ומי שגדול מחברו—יצרו גדול יותר וצרכיו מרובים. התרבו גם צרכי שמואל. עמדו לו אחיו לעזרה במלבושים נאים וביתר צרכיו. כך הורגלו מכבה, ששמואל ילבש בגדים יותר נאים ושלא ידע מחסור. שמואל הוא "בר-המלה". נודמן לו אדם עשיר, שחפץ לקחת אותו חתן לבתו בתנאי, שגם אביו יקצוב לו נדוניה.

עמדו אחיו ואספו ביניהם סכום הנון לנדוניה והוצאות-החתונה. זה לא היה משום אהבה וחמלה גרידא; היה בזה גם קצת חשבון פרטי: אחר שיבססו את שמואל באופן נכון, שלא יהיה זקוק להם שוב — יוכלו לחשוב גם על עתידותיהם.

ושמואל נשא אשה והתחיל מעמיד הורות; אלא שבין כך הלכה הנדוניה לטמיון. במסחרים רבים התחיל ותכניות-מסחר רבות וחדשות עוד היו במוחו לנסות, — אלא שלא הספיק לגמרם, עד שכלתה הפרוטה.

באותו זמן מת אביו, ועזב אחריו קצת ירושה. עמד אחד מן האחים והציע, שימחלו כלם על חלקיהם לטובת שמואל. נתנו בו יתר האחים את עיניהם בתמיהה:

—ועד עכשו איך היית סבור? ! שנקבל ירושה ושמואל יגוע היו ברעב? ! חותנו של שמואל נעשה עני קודם שמת ולא עזב אחריו כלום. גם כסף-הירושה הלך לטמיון, כך דרך העולם: מעות ירושה ונדוניה אין בן-אדם רואה בהן סמן ברכה.

ושמואל מוליד בנים, אלה שהיו קטנים מקודם, נעשו גדולים; הצרכים הולכים ומתרבים, ופרנסה אין לפי-שעה.

והוא אמנם לא אבד תקותו. אדרבה: מלא הוא תקוות, שאיפות ותכנות של מסחרים חדשים, ששום סוחר אינו מרגיש בהם. יודע הוא ברי, שכל מה שעלה לו במעות-הגדולה והירושה, לא היה אלא מקרה. אילו היו עכשו מעות בידו, היה בונה עולמות.

אבל אותן המעות אינן, ומה שרע עוד מזה — פרנסה אין. התייעצו האחים הרוקים, ונתנו לו סכום כסף בתנאי, שיפתח לו חנות. אבל זה לא היה לפי-מדת שאיפותיו ותכנותיו הרחבות. ומה עשה? הלך וחבר הר של אבנים לחציבה בכך-וכך, ונתן את כספו — דמי-קדימה. חכירה זו לא לקח בשביל עצמו בלבד, אלא — גם לטובת אחיו. שותפים הוא עושה אותם בחכירתו.

עמד והמציא להם חשבון מדויק: כמה וכמה אבנים לרצוף הרחבות; כמה וכמה — לבנין בתים; כמה וכמה — לשריפת סיד. צרף מה שראוי לצרף. נכה הוצאות כמה וכמה — הרי לפניכם חשבון מדויק של רווח. מכיון שהכסף כבר היה נתון — אנוסים היו האחים להאמין בחשבונו ול-המציא בזמנו גם את יתר הכסף.

בעל-החשבון היה שמואל. כשטעה, לא טעה אלא במשהו; ובחשבונות גדולים כל משהו עושה הרבה.

בקושי הצילו האחים את כספם, ושמואל יצא נקי. אלא ששנים מהם קבלו על עצמם הלבשת-ביתו, ושנים — מזונותיו ושכר-למוד בשביל בניו. לפי-שעה נשאר שמואל שמה בדבר; מאחר שצרכי פרנסתו לא יטרידוהו, וכל להרהר בתכנות-מסחר חדשות.

והרהוריו לא היו לבטלה. מסחר חדש מצא: להספיק שעות לאמריקה. הוא אמנם לא היה מעולם באמריקה, ולא סחר מעולם בשעות. אבל מה בכך? די לו לדעת, ששעות עושות הדבורים יחד עם דבשן ממיץ פרחי-שדה. שוב מספרים בני-אדם, שבאמריקה עובדים אדמה יותר מבכאן; הרי — שמועטים שם עשב ופרחי-בור, הרי שקשה שם גדול-הדבורים. יוצא מזה, שמחיר השעות באמריקה צריך להיות גדול; הוא מאמין, שימצא שותפים לעסקיו, אך מצטער הוא, שהריוח לא יפול לכיס האחים. אינה ממדת-היושר כלל.

אבל שותפים לא נמצאו לו. אז התחיל המעשה בהנהר והיער; אילו היה כסף די בידו, היה לוקח את היער בחכירה לעשרים שנה. מעלה יתירה יש ליער זה, שהוא עומד על שפת הנהר. מעצי היער יבנה טחנה, את הקמח יטעין על רפסודות של עצי היער וישלח אל הכרך, שם יפתח בית-מסחר עצים לחוד ומסחר קמח — לחוד, בסובין יפסם שורים לשחיטה. אוצר נחמד, מעין שאינו פוסק הוא רואה כאן! צריך רק לעבוד עליו, אלא שבינתיים מתה עליו אשתו.

חייב אדם לברך על הרעה. כשם שמברכין על הטובה : נשא אשה אחרת וקבל נדוניה חדשה.

התחיל מחפש אחר שותפים לעסקו החדש ולא מצא.
קצירי-ראי הם כל אלה, שנקראים, כביכול, סוחרים בעירו. למטה מחוטמם ולמעלה מקרקדם — אינם רואים כלום.

הוסיפה לו אשתו ההדשה נפש אחת על נפשות ביתו ; אחר-כך, כשאולו השעורים מתוך הכד, מרדה בו ויצאה הימנו בנט.

ימים רעים הגיעו לו : שנים מן האחים מצאו להם בינתיים שעת-הכושר לצאת מתוך הרוקות. "ליחיים שלהם" בצוארם ואינם יכולים שוב להשיגה בשמואל.

אלא שהזמין לו הקדוש-ברוך-הוא רפואה קודם למכה. בנו הבכור — אהרן, הגיע לשנות-בגרות והתחיל מרויח כספים יפים. שמואל סלך מלקחת כסף מאת בנו, אלא לזה לפי-שעה ; ואהרן מצדו לא מצא תועלת וצורך אחר ברוחיו, אלא שיתנם לאביו.

על ספרים נתגדל אהרן, שני דברים היה מחבב מקדמות ילדותו : קריאה בספרים ועבודת-אדמה ; וקרוב להאמין, שהנטיה השניה גם היא לא באה אלא מתוך הראשונה : ודאי שקרא הרבה בספרים מאלו המשבחים, ומעריצים את עבודת-האדמה... מקום כושר נודמן לו אצל אחד מקרוביו שהיה הוכר שדות, ובכיתו היתה ביבילותיקה עשירה. השתמש אהרן גם בשדותיו וגם בספריו של קרובו, ויהי משניה ביום על העבודה שבשדה, ובלילה השתקע בקריאה.

כשנכנס אהרן לפרוודור עולמו, כבר היתה לו דעה-קדומה ותבנית-קבועה לאותו העולם, שלא ראהו עדיין בעיניו. הוא הרגיל את עצמו להביט על החיים כחשדנות יתירה ובנטיה למצוא בכל דבר את ה"שחור" שבו.

ה"חפוש וההשתדלות" מולידים באדם כשרון ל"מצוא" : התפתח באהרן כשרון למצוא את הרע שבדבר ולבראו בדמיונו במקום שאינו.

התחילו מצערות אותו השאלות הידועות : מפני-מה ? למה ? מה היוצא ? היכן תכן החיים, שבשבילו כדאי כל אותו הצער העולמי ?

משמיע הוא לפעמים את דעתו בקול רם, ומתכוין שיגיעו הדברים לֵאזני אביו. זה היה בימי אלמנות-אביו, כששדכנים התחילו דופקים על דלתיו.

מסתכל בו אביו מתוך דאגה, מתאנה ומיעץ לו לשאת אשה. התרים הבן וקרא : "על אלו שישנם צריך להצטער, ואתה חפץ שאוסיף עליהם ?"

אהרן התיאש מן הנשואין ; וכדי להפיג את צערה-הבדירות וחסרה-התוכן שבחיים, השקיע את עצמו בעבודה ; והתחיל מרויח סכומים יפים ; אלא שהרויח לא היה אצלו עיקר, זה היה מפל, העיקר היתה העבודה.

כשמלאו לו עשרים והמש, נודמנה לו נערה נבונה ויפהפיה. והוא נהנה הרבה מהתודעות זו. הוא מצא בה שותף הגון לדעותיו. מביטה היא על החיים דרך משקפיו־שלה וכאלו רוחו מדבר מתוך גרונה.

הוא והיא — שני פכחים בעולם מלא שכורים.
או נודע לו, שבעיקרו של דבר, איננו מחוסר כשרון־אהבה; אדרבה אוהב הוא את הנערה בחמו של נער בן שמונה־עשרה. חלומות־ילדות חזרו אליו. עכשו הוא יודע מה שבקש לו עד עתה: בקש לעצמו נערה, שתהי שותף עמו לדעותיו.

והוא דפק על לבה בזהירות דפיקה אחת. והיא ענתה לו בשתים. נכר, שהיא הקדימה אותו במחשבתה על הדבר. כשבא — בא אל המוכן. והכל הלך על צד־היות־טוב.

ופעם רמזה לו על סופו של דבר; והוא לקה לעצמו מועד לחשוב על זאת. הוא לא ירא כל־כך מפני הנשואין, כמו שירא מפני תוצאותיהם: מי יאמר לו שלא יוליד תקף בנים? ואפשר — בנות? ואפשר — הרבה גם מאלה וגם מאלה?

מנוחתו וסדר־חיוו יתקלקלו; והוא מקפיד מאד על התמידות בסדר־חיוו.

ואפשר שרוחיו לא יספיקו לכלכלת־ביתו ויהי סובל מחסור; ומפני זה הוא ירא מאד, "מחסור" — וזהו מלה המטלת אימה על הכל, וכיחוד — עליו. ואפשר שעל־ידי מחסורו יהיה אנוס לפגום במדת ישרו ואמונתו, ויבוא לידי־כך, שירויה כסף שלא בכשרות. ועל זה הוא דואג יותר משהוא דואג על כל!

יש לו עוד הרבה־הרבה להשוב על זאת. הלא רואה הוא, שהיא אינה חושבת כלום. צריך הוא לחשוב גם בשבילו וגם בשבילה. שמא אה־כך לא יהיה הדבר נוח גם לה.

ועד שהוא יושב וחושב — נפגשה "היא" באדם צעיר אחר, שרגיל להקדים את מעשיו למחשבותיו; ושתוף־דעות מצאה גם בינה ובינו.

החתונה חלה אצלם קודם שנגמרו מחשבותיו של אהרן.

או פרש אהרן מעל החיים ביאוש נמור. מאמין הוא ש"היא" היתה הטובה בנשים; ואם היא בגדה, הרי שכלן בוגדות. טרחניות וקלות־דעת...

הוא שב להשתקע בעבודתו והרויח כסף לכיס אביו, שהתקוטט בו בתמידות על שהוא מוציא את זמנו לבטלה ומורד בחיוו. הוא התקוטט ואהרן התריס. שמואל קורא על אהרן "איגואיסט" והלו אינו מרגיש בעצמו נטיה זו. אהרן קורא על אביו "איגואיסט" וגם הלו אינו מבין, מה שייכות יש לו ולנטיה זו — עד שראו שניהם, שהם רחוקים בטבעם ודעותיהם זה מזה

ואין ביניהם, לכאורה, שום שתף, אלא מה שזה מרויח כסף שלא לצורך ולזה יש צורך בכסף שאין לו.

מלאו אז לשמואל ארבעים וחמש שנה; וכשלקח את אשתו השלישית, לא לקחה אלא מפני שחשב להתחיל חיים חדשים: הוא מרגיש את עצמו קצת עיף משאיפותיו הרחבות, שגולו ממנו את מנוחתו.

באמתו של דבר כלום מוטל עליו לזוג עולמות? אמריקה עם אירופה? יערות וטחנות? כלום מחויב אדם לעזוב אחריו אוצרות קורח — ירושה לזרוע? ! כשתרצה, הרי תכניתו לא הלכו לבטלה; הספקת שעה לאמריקה נעשתה עכשו לאחד מן העסקים ההגונים, אצל אותו הנחר כבר בנויה טחנה, וביער כבר חושבים עצים ועושים מהם רפסודות, הקרחות שביער כבר נשכרות למרעה-בקר. חסר רק, שכל אלו יבואו בהכירה לתוך יד אחת. הוא הרה וילד רעיונות חדשים, ומכיון שהביאם לעולם נמצאו עליהם קופצים. עכשו הוא שואף למנוחה.

הימים היו ימי התלהבות של ישוב ארץ-ישראל, והוא חשב ומצא, שבסכום ארבעת אלפים רובל יכול אדם לקנות לו כרם בארץ-ישראל ולהיות במנוחה.

ומה שיכול אדם אחר לעשות בארבעת אלפים, ודאי שיעשה הוא בשני אלפים. כחמש מאות רובל מצא אצל אשתו השלישית, המש מאות נתנו האחים. נפל הגורל על אהרן, שיתן אלף—ונתן. בשעה טובה ומוצלחת יצא שמואל לעלות לארץ-ישראל, והבטיח לאחיו, שישלח להם לשנה הבאה אתרוגים ולולבין מכרמר-שלו. כשהגיע זמנו לשוב מא"י, שלחו לו הבנים הצעירים, שנשארו בגולה, להוצאות-הדרך.

אף-על-פי-כן לא שב תיכף לביתו; בחזירתו השתקע לפי-שעה באודיסה, והסתבך שם עם איזה שותף מר-ממון במסחר שער-גמלים, וכששב לעירו שב אלמן ועני.

בשעה טובה שב, על-כל-פנים—בשביל אהרן. כבר מלאו אז לאהרן שלשים וחמש שנה. צרכיו היו מועטים, ורוחיו—מרובים; ומתוך היסודעת נצבר בידו סכום כסף הגון.

התחילו אחיו מצערים אותו שיבוא סוף-סוף בבית-נשואין. זה מראה לו על הלבן שבשעה, זה—על קמטי מצחו; זה מזכיר לו אזהרת רופא אחד, שבדקו בימים האחרונים, והעיר שהרוקות מוזיקה לבריאות-גופו, וכולם יחד טוענים עליו: אם לא עכשו—אימתי?

קשר קשרו עליו האחים, היבמות—הכל! באותה שעה התודע עם העלמה המילדת מ—ל עליושה ברקובנה זלקינה, שקנתה לה רשות בעיר זו. היא היתה באמת מקור של ברכה בשבילו:

יפה—ולא יתר על המדה; מלומדת במדה, כפי שצריך למלאכתה. דעות קבועות אין לה, ויכולה היא להשתתף עמו בדעותיו. מנוסה היא בנסיונות של עני, ואינה כרוכה כל-כך אחר קשומים; והעיקר — אהרן גופא מודה עליה שהיא „אבן טובה“.

באותה עונה נפל אהרן למשכב וחלה שלשה שבועות. במשך העת ההיא לא סרה עליושה מאצל משתו. היא הפכה משכבה השקתו סמי-מרפא, האכילתהו, רחצתהו עד—שהבריא.

אחר-כך נפלה היא למשכב, ואהרן נמל לה במדה גדושה את הסדה עמו. התחילו מספרים עליהם בעיה שאהרן ועליושה הם חתן וכלה. כמו אהיו והשתמשו בשעת-הכושר.

התחיל אהרן בודק בנפשו, ונדמה לו, שהוא אוהב אותה לפי-שעה אהבת-רעים, ומוכשר הוא לאהב אותה אחר-כך אהבת-גברים. בנוגע למצבו החמרי על אחת כמה וכמה, שאין לו מה לדאג: יש לו קצת כסף מזומן, ומלבד זאת הוא מוכשר עוד לעבודה.

מצד עליושה לא היתה מניעה.

כתבו תנאים ושברו קערות.

מכיון שהגיע לאזניו קול שבר ההרס, נדמה לו, שפקעו איזו נימין בלבו.

רעיון חדש, שלא חשב בו עדיין כל אותם הימים, תקף אותו. תמיד היה הרה, שמא יוליד בנים תיכף לחתונתו; עכשיו התחיל מפקפק, שמא לא יוליד כל-כך מהר.

על-פי הסטטיסטיקה מכיון שהגיע אדם לשלשים ושש, הרי הוא בחוקת „בר מיתה“, מהיכן יש לו יסוד לחשוב את עצמו יוצא מן הכלל?

יעברו עוד כחמש שנים או יותר, עד שתלד עליושה, ואז תהיינה שנותיו למעלה מארבעים. עד שתמלאנה לבריה ההדשה שנותיה ותגיע לפרק הנזק ויהי לה צורך בהורים — יהיו הוריה וקנים, שאינם מוכשרים כלל לחיים ולעבודה פוריה; ואפשר שכבר יעלו אז עשבים על קברותיהם, אחת משתי אלה היא ודאות גמורה.

הרי שהוא מוליד יתומים עוזבים למפרע, ומרבה אסון בעולם!

„אומלל, מה עשית?“ הרהר בלבו.

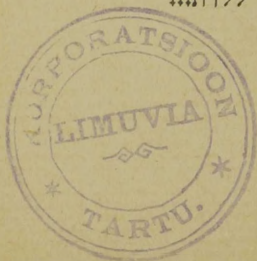
כשנשק את כלתו אחר שבירת הקערות מפני הנימוס, זלגו עיניו דמעות וקלקלו את הפוך שעל להייה.

כשנשקוהו אחיו פקעה סבלנותו, ודחפם מעל עצמו בחשאי.

כל אותו הלילה ישב נדהם ואובד-עצות.

ביום השני הכיר יותר את אהריות מעשיו.

רואה הוא לעצמו עתיד קרוב: בנים... בנות... עליושה מקשה ללדת...

עליוטה הולה מסוכנת... אסכרה בין הפעוטות... צער גדול והנוך... עול... כשלוך-
כה... חסר-פרנסה... חסר-מנוחה — יציאה מחוץ לשטתו שהורגל בה,
"על הראשונים צריך להצטעה ואני בא להוסיף?!"

אביו בא קרוב ליום החופה. צריך היה אהרן לעשות באותם הימים
את הצעד הגדול, שתחלתו מרה וסופו מתוק: לקרוע את התנאים ולבקש
סליחה מאת עליוטה. יודע הוא ברי שהיא תסלה לו; ולא עוד, אלא שתסכים
לרעיונו ותאהבהו עוד יותר על הדבר, אחר שיהוד עמו הוא מציל גם אותה
ממעשה, שתצטרך להתחרט עליו תמיד.

אלא שהוא ירא קצת את אחיו; הם יטביעוהו ברוק שבפיהם: יותר
מדי הם סומכים את עצמם על סכום הכסף שנצבר בידו!

ואביו בא ותכנית הדשה במוחו:

לישא אשה הוא הפיץ ולנסוע לקנדה. שם יתחיל היים החדשים, היים
של אכר עובד אדמתו אלא שאין לו כסף.

שמח אהרן במה שמצא דרך להחליץ ממבוכתו: עמד ונתן את כספו
לאביו...

ספ

רַנֵּעַ שֶׁל הַלְשָׁה.

רנע של חולשה היה לו רנע זה.
הוא הרואה ומרגיש את הנולה, המרגיז תמיד את ה"יצר-טוב" על
ה"יצר-הרע" שלו...

והוא הלא רגיל להתיעץ עם שכלו בשעה, שהרגש מפתחו!
הוא המקריב את הרנע על מזבח המחר; הוא שסמא את עיני ה"יצר
הרע" של ה"הוה", והוציא את כל כחהתאוה שלו על שאיפות עתידות!...
הוא, המלמד את הכל לחיות בעתיד רחוק, שאינו יודע כליון —
הוא נכשל ולא עמד בנסיון של רנע!
רנע של חולשה היה לו רנע זה.

מי שיצרו מסיתו, ילבש שחורים וילך למקום שאין מכירין אותו!
הוא לא ברח מפני יצרו ולא רדף אחריו, אלא שצרכי העולם-השפל
הורידוהו מעולמותיו העליונים, והטרידוהו בטלשול-דרכים ובלגנות-לילה
באכסניות שונות, במקומות שאין מכירין אותו.
ישב לו בחדרו, שקנה שם שביתה, וקרא קריאה ארעית באיזה ספר
לזהורורי בין-השמשות, שהלכו וכבו.

הרגיש צורך באור, הכה בכפתור, ולפניו הופיעה בריה זו שתמיד היא
ומדת לפניך עמידה שטוחה וכפופה, תמיד היא מהיכת לך, תמיד היא
מלקקת אותך בעינים, נראה לך, שכל עצמה לא נבראה אלא לשמש אותך
והיא עומדת באיזו זווית פנויה מכל עבודה, ומזוינת בזריזות להראות לפניך
ברגע הראשון, שיעלה רצון לפניך.

רצה היה האורח לצוות, שיביא לו הלז מגורה לתוך חדרו; אלא
שבין-ךך הסתבך רעיונו באיזה ענין, שקרא בספרו.
והלז מלקק אותו בעיניו, מחייך בחיוכו הרגיל ושואל בלשון של
רמיוה:

— אפשר אמצא הן בעיני אלופי לשרתהו... להמציא לו ענג?...

לכתחלה לא הרגיש כונת ההצעה, — ואחרי-כך, כשהרגיש בה, — נתברכמו פניו: צניעותו נפגמה.

רוצה היה למלא פניו של הדיוט זה קלון, אלא שלא מצא מתוך בעם, דבורים לאדם שכמותו, והחריש והסתכל בו. והלו מתחיל מספר בשבחה של זו... עד שנפטר מלפניו מתוך דברי-שבח והלל.

רגעים מעטים עברו, ובאופל החדר, יחד עם המנורה הופיעה זו.

זה היה רגע של חולשה.

החדר והלב נתמלאו אור של גיהנום.

והספר שעל השלחן נפל פרקדן על הפרקע; ובמוח עלה ענן מחשיך, מעיק ומתעתע, שאין אתה רואה בו את הדברים כהיותם, וההויה, שהוא מראה לך, היא נשמית יותר מדי, ערומה, מלאה עזות ומשיכה... והרצון בא בשביה, והשכל הצטמצם והתחבא בפנה נסתרה, והיצירה רע משתיק את היצר-טוב וגוער בו:

„ניחא, ניחא! אחר-כך אציית לך!”

וה„פרידה” הנאה היא אחת מאלה יצירות-הענג הצעירות, שלא חרב עדיין מקורן הנפשי — שמרגישות עוד בטעם החטא יותר, מאשר בתועלת השכר... ויש עוד בהן קורטוב של תום, צניעות ודבקות.

והצניעות ההדדית עוררה עוד יותר את האש הפנימית, והרצון נכבש לגמרי.

הויה של רגע בלעה את העתיד עם שאיפותיו העדינות ולכדה את כל המבצר שבלב.

לא! היא לא בלעה, רק עמדה כמסך מבדיל בין העבר והעתיד, תפסה משם לעצמה רגע אחד, שאין לו קשור לא עם מה שהיה ולא עם מה שעתיד להיות.

ושני יצירי-הטבע עמדו נכנעים תחת הכה הענקי, השליט בכל העולמות.

וגר האדם נככה מפני אש-אלהים; ויהי השך מסביב ואור—בפנים.

ויהי לילה. * * * * *

* * * * *

איזו תנועה מתרחשת בחוץ...

„דננג! דננג!...”

הפעמון מושל בצלצל-ארוך ושופך על העיר אנה-המרעישת, יללת-

ליל...

והתנועה מתגברת... ונוגה אש מתפרץ באלכסון-רחוק בעד החלון

היהודי של החדר ומפיץ אור חצוף על רזעולם...

דננג! דננג! מזהיר הפעמון: התעוררו, חולמים!

דננג! דננג!.. בואו והצילו!

וי לה לאזהרה הבאה לאחר-זמן! האש אחזה בכל פנות הבית. בני-אדם, כשהם שבויים בקסמי בעל-החלומות ופתוייו — נשמעים בקושי לקול הפעמון: אותו השקרן הנפלא רוקם גם את קול הפעמון בתוך ארג קסמיו ומפתה את שבוייו להאמין, שיום הג מבשר הפעמון.

ומתנברת התנועה... רעש... צוחה...

„סולמות!... חבלים!... מים!...“

— האורח שבחדר!... הצילו את האורח!...

והיצורים שבחדר התעוררו.

ברגע הראשון מהרה היא אל הדלת, אלא שנוכרה, שאין היא יכולה לא להכנס ולא לצאת בשעה ובמקום שעינים מצויות.

וכשנוכחה שמוצא אחר אין — כבר עבר הרגע הכושל: האש אחזה בבית והבקה אותו הבוק-עולמי. ריה-עשן וקישור פורץ לתוך החדר... מורגש חוסר-אוויר... מהתקרה נופלים פירוורים.

הגיע הרגע להתיאש מהצלה.

היא פתחה את זרועותיה והתקרבה אליו להבקו.

זה לא היה הבוק-תאנוני; זה היה צריך להיות הבוק של שני „ברואים

בצלם“, שתי נפשות, שאסון אחד קרבן קורבת-אחזה.

„אם להשרף — נשרף הבוקים ומתוך נשיקה!“

כך היה צריך להיות פירושו של הבוק זה.

והוא ראה בעיניו את קצו. אוצר כל תאוותיו וכחות-נפשו התלכדו

לזרם אחד של תשוקה לחיים והצלה ממות.

ומוצא לא היה לזרם חזק זה. המות הוא ודאי.

פגש הזרם היין מעכב ונעתק מ„חיי-ההוה“ ל„חיי-העתיד“:

„שם-טוב... „כבוד-בנים“... „עלבון-אשת-חיק“... „שיחת-הבריות“...“

„אבדת-הכבוד, רכוש-העבר“... „שמחת-נזקם של אויבים“...“

מרגיש הוא את קניני-העתיד, עננו וצערנו כמו שמרגיש בהוה. העתיד

בלע את הרגע.

לא, לא בלע, אלא שרגע, שאין בו שום תועלת, שאינו יכול לתת

יותר ממיתה מנוולת — נדחק בין העבר והעתיד וקשרם יחד לענין אחד.

והתעוררו בו רגשותיו להציל לעצמו שם-כבוד; להציל רכוש-העבר

שלו בשביל העתיד:

ברחוק-מקום ממנה ככל האפשר רוצה הוא להשרף: בדרך ישאיר

לעולם את גחלי-גופו.

וביתר כחו שנשארו בו נדחק ושבר את דלת החדר הסמוך, שגם הוא
 כבר מלא עשן וקישור.
 והוא בורח מפניה לשם.
 והיא רודפת אחריו בורועות פתוחות.
 דננג! דננג! בואו והצילו!
 —הכלים! סולמות! מים!...
 האורח!.. את האורח היחידי בהררים!

זרזים מסכנים את נפשם, נאבקים עם כהדהאיתנים, קופצים לתוך
 מלתעות האש חוטפים אודים בידיהם. אין הם מרגישים בכיות, אין הם
 מכירים בסכנת-הרגע. גם הללו מרגישים באותו רגע את העתיד יותר מן ההווה.
 בשישרפו או יחנקו ישאירו אחריהם שם-עולם.
 והתקרה מתפוררת בפנים, והקישור שורף ומכלה את אורח-הנשימה
 מרגע לרגע...
 והוא בורח מפניה, והיא רודפת אחריו בורועות פתוחות....

בין החיים והמתים.

הפצה ההשגחה להתל בי — ותובילני מלויה נוצרית אל לוויה ישראלית : שימת-עין במתינות על פני-המת שבחדר מיוחד... משפחת לעינים... אנחה על פי נמוס... שיחה בלחש... התלוננות על עצירת-גשמים... ירדת שער-התבואות... מתי יום הסעודה?... את אלה ראיתי ושמעתי שם.

ופה... הדבר היה ברנע האחרון, הנע של נסיסה, ברחוב עמדו קבוצים קטנים צפופים ונפרדים, והתלחשו. מתוך הבית נשמע קול צעקות—אבל הן היו דומות יותר לתפלה מתוך יאוש, אילו הייתי אלהים. לא הייתי עומד בפני תפלה כזאת. וזאת היתה תפלה בלי טעמים ; רצון מפשט של בני-אדם אמללים, שאינם מתחשבים עם האפשרויות ועם המציאות. בשל רצון כזה אין בני-אדם נמנעים מלהתפלל אפילו על המפרפר, שדמו שותת מתוך צוארו. לעולם אל ימנע אדם את-עצמו מן הרחמים, אפילו הרב הדה מונחת על צוארו — כלל זה יכול היה להתפתח רק אצל עם מלומד ביסורים ובנסים בישראל.

ברצון מפשט כזה בקע עם זה בימים שעברו — את הים והוציא מים מהלמיש, וכבש שלשים ואחד מלכים...

אבל הרנע האחרון עבר... הקרובים הוצאו... הצעקות יצאו מכלל תפלה לכלל מהאה וטענות.

והמחאה מרגיזה את השומע, והטענות אף-על-פי שהן ישנות שכל איש טוען ומרצה בעת צרה כזו, אבל מפני שלא באה עליהן מעולם תשובה מספקת — עוֹדן בחזקתן, ואינך יכול להסיה דעתך מהן ; בשגם, כי כל טענה אינה נבדקת על-פי מהותה וצדקתה, אלא על-פי ערך לב הטוען ; במדה שהלב הטוען מתמרמר ותובע, הטענה צודקת יותר...

ואנשי הרחוב עוברים ואצים — איש לכצעו ; יש רודף אחרי גמילות-חסד, ויש בורח ומשתמט מפני המלוה שלו ; ויש רצים סתם, שאינם יכולים

לעמוד, מפני שאינם מוצאים שום תועלת וריוח בעמידתם — וכעברם על הבית ועל קבוצי האנשים, יעמדו בעל-כרחם ומתוך ריצה.

נכר הדבר, שכל המחשבות והמזימות, שהתרוצצו במוחם ושהביאו את המכוננות החיות הללו לידי תנועה הזקה — התחבאו פתאם באיוז פינה שבלב. הפנים המקומטים מתפשטים בהתעוררות... הנשמה שבתוך הנפש מזדעזעה ומציצה בהרדה מתוך העינים...

ובחרדה ובלחש הם שואלים: "מי מת?"

אבל בטרם עוד ישמעו את שם המת, וכבר לכם מתרכך ועיניהם דומעות; השאלה לא היתה לשם-תשובה, ורק — מפני הנימוס; וזהו בודאי הנימוס היחידי הנהוג בשעה זו מפני שבעיקר הדבר, מאי נפקא מניה — מי שמת? בידוע, שאדם חי מת!...

ואני מתעסק, מבטי, מקשיב — מתהלה מתוך תשוקה לדעת: רוצה אני רק לראות איך ובשלמה בוכים אנשים! כמדומה לי, שאני עומד מחויץ להם ומביט עליהם!... אבל מבלי-משים... אני חש דקירה בתוך חוטמי... חניקה קלה בגרוני... מעיני זוחלת דמעה... הריני בא לראות ונמצאתי נראה!

עלמה אחת מוצאת מתוך הבית... ראשה פרוץ, בגדיה פרוצים, שוכחת גדר-הצניעות: לבה מגולה, שכס אחת מציצה מתוך קרע-שמלותיה. אבל אין כל סכנה בדבר! אין יצר-הרע שולט ברגעים הללו... טרוד הוא לרחוץ את סבינו! — היא נאבקת... אנשים טובים אוחזים בידיה, לוחשים עליה חנונים... פיוסים... אבל אין הפיוסים נכנסים ללב האמללה, מפני שלא יצאו מן הלב; יודעים המפסים בעצמם, שהם מדברים שקרים לשם-שמים, ושבעיקר הדבר צדקה העלמה כטענתיה נגד רבונ-של-עולם...

אמא, א... מ... מ... מ...!

כמה מן המרידה והמהאה יש בצעקה המטורפת הזאת!

"ויש רהמים בשמים, אם אם נלקחת בדמיומיה מעל בתה?!"

כדברים אלו נשמעים מתוך הצעקה הנואשת הזאת.

ושכנים סוגרים הניתוחים, ונשים רחמניות, שלא מצאו עוז בלבן לגשת ולהביט מקרוב בפני האסון — פתחו את דלתות הדריהן ועמדו על המפתן ועל ספי הלונות-הבית — והן מתיפחות ומיבכות.

ואני הפיץ לכבש את יצר בכיתי ושואל את נפשי: כלום מה קורבה יש לך ולמת זה? או שמא המות — דבר היוצא מגדר הטבע? ! כמה קרבנות לוקה המות מן החיים על פני כדור הארץ ברגע זה! כמה אבותו כמה כלות וחתנים מתחת הפותיהם!

אבל פה אין מקום לפלוסופיה יבשה! במקום שהאסון האנושי בולט כל-כך ומתך מוטל לפניך — בעל-כרחך אתה בוכה! מסתמא יש קורבה ביניכם! שותפים אתם באסון גדול אחד!

ואני בוכה ומתבייש; ועל-הנם אני מתבייש, מפני שלא אני האחד הבוכה. הכל בוכים! זוהי מרידה, מרידה במדה ידועה באלהי החיים והמות! והא ראייה: היתומים מטיחים דברים כלפי-מעלה באופן גם, ואין גוער בהם — כאלו הכל מודים בדבר.

ושבחים אחרי המת... ושבחים על שבחים... והערות... והערות על הערות... ואין בני-אדם מתבוששים לגזם ולהפריז במדה גסה כזו! הם דוברים שקרים בתמימות המביאה לידי גיהוק! ולא די שאינם מתבוששים, אלא כל אחד ואחד סומך ומסייע לכזבו של חברו! דומה, שהמיתה הוא באמת כפרה על כל עונותיו של אדם, וכל ודונותיו ושגגותיו נעשו לו כזכיות!

אבל לא! גם זהו רק להגדיל את המרידה כלפי-מעלה! המרידה מתפרצת ונדרחת החוצה! הכל כובשים טענות ומתאנחים מפני היר החזקה, המושלת בחיים בכפיה ואונס! החותכת להם חיים ומות בעל-כרחם!...

ובין כל היתומים המוצאים יוצאה וננררת יתומה אחת אלמת-חרשת מלדה ומבטן; ובעיניה — האורגן היחיד, שעל-פיו יכולה היא להשתתף בצערם של בני-אדם ולקבל את חלקה באסון המשותף. היא מבטת מבט-פראים, היא שואלת ותומהת!... ויש גם לה איזו השגה קלושה בדבר המות!

אשרי שאיני אלהים, ואין אחריות מבטים כאלה עלי!

והכל? בוכים... ופה מתעוררת שאלה ומנקרת במוחי: בכיה זו בשל-מה היא? האמנם כדאים החיים לבכות עליהם כל-כך? כלום הרבה יינות עזבה המתה במרתף? הרבה בגדים נשאר בארונה? ומה אלו היתה חיה — היתה נוסעת למעינות חויץ-לארץ? היתה מבקרת בבתי-יטרון? שומעת מנגינות נפלאות? או יצאה במסקרדה?

רעב, מחסור, נדודים, דאגת העתיד, צער גדול-בנים, הגבלות, מלחמה תמידית, שמיעת-עלבון — ערבב את כל אלו הסממנים, ויצאו לך חיי היהודי, וקראת את שמם, גלות!

וכשתוסיף על זה: צער בחשאי, הכנעה מוחלשת, הכרת שפלות עצמו, בריה שתמיד היא חייבת לכל, ולעולם לא תפרע מחובותיה ועוד ועוד — ויצאו לך חיי אשה עבריה, שבעלי-הלשון לא המציאו עוד מלה יפה, שתהא הולמת את המרקחת הזאת...

כמדומה, שאין מה להתגעגע על חיים כאלה!

אבל לא! לחנם אתם ממעטים את דמותם של האנשים הללו ומגבילים אותם!... האנשים הללו משרים בעצמם, שהם השאור שבעיסה!

הם צריכים לחיים והפצים חיים! כן, המה אדוני העולם! מתמציתה של הליות המת והספרו — אני משיג את הסוד, מפני מה יש אצלנו קופות רחבות של „הכנסת-כלה“ — מה שאין כזאת אצל כל אומה ולשון: חשה ומרגישה אומה זו, שאחריות העולם והחיים מוטלות עליה...

ואחד משלנו שכבר התרחק מאתנו והתחבר „עמהם“ — מתרץ לי את הדבר על-פי הגיונו שלו: „אין עולם-הבא לישראל! אינם מאמינים במלכות שמים, ולפיכך קשה עליהם פרידתם מעולם-הזה“...

רבון העולמים! מה לא בדו עוד על עם ישראל? אין לישראל עולם-הבא! ובאיזו שפה ואצל איזו אומה נאמה, שהעולם-הזה הוא פרוודור לפני עולם-הבא? שמא בשפת בורית? ואצל הרומנים?!

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא — אבותי ננוו בעולם-הזה אני לעולם-הבא — שאלו את ילדינו, ויספרו לכם מהו עולם-הבא!

והנה לפניך קץ החיון: טהרה... הלבשה... מטה... ההתקוממות מגיעה למרום קצה! כמדומה, המתקוממים נכנסים למלחמה עם הנושאים המתאכזרים לגול מהם את אמם ולקברה באדמה... הם נאבקים ומתגוששים... מעמידים רעש... ומביא הדבר לידי גיהוך... ומתוך גיהוך אתה פותח פה, ו... ובוכה ומתיפה בדמעות...

חפץ אתה לראות עוד פעם את המתקוממים? בוא לעת-ערב אל בית-האבל לתפלת-המנחה, ושמעת שם את הקהל קורא מזמור: „כי יראה חכמים ימותו... כצאן לשאול שתו מות ירעם... אך אלהים יפדה נפשי... אדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמות נדמו“...

המתקוממים שומעים ונאנחים, הם נכנעו.

רק מחדר הנשים עוד תשמע יבבה מקושעת, אנהה רצועה וכבושה וגם זוהי התחלה של הכנעה והתרצות...

זָרִים.

שניהם ירדו מן ההר. הם באו בדרכים שונים, בשבילי כפרים, שמתעקמים על גבנון ההר ונבלעים בקמת השדה; וכשהם נגלים בבת-אחת, הם מתיחדים לדרך כבושה אחת העולה העירה.

אחד מן "ההולכים" נשא תרמיל על כתפיו; והשני הלך יחף, ומנעליו החרוזים וקשורים זה בזה, היו משולשלים על כתפיו לכאן ולכאן.

המה באו קרובים זה לזה, אלא שלא ראו זה את זה, מפני ששניהם היו עסוקים: היחף בדק את פצעי רגליו, ובעל-התרמיל הסתכל בעירה הקרובה ומנה את בתי העשירים על-פי הארובות הגבוהות.

ואחרי רגע קצר נפגשו פנים אל פנים. נסתבכו מבטיהם זה בזה, אלא שנפרדו תכף זה מעל זה: זה נתן עיניו בכלב נודד שנודמן כנגדו וזה הכביט אחר עורב צורה שטם באויר.

שניהם הלכו ביחידות זה בצד זה.

עדה כנוסה ומפוזרת הפסיקה להם את הדרך: לוויה של מת באה מן

העיר.

הלוויה היתה יהודית בכל סמניה: היא הלכה כפופת-קומה ודוממת, כאילו זו משפחה של אלמים-חרשים, אין קול אנחה נשמע, מפני שאין בין בני הלוויה לא בן ולא בת. נשים חסרו בה לגמרי, היא הולכת הליכה שבין זחילה לבריחה; דומה לך, שבני הלוויה עומדים על מקום אחד, אלא שהדרך קופץ כנגדם. . . בדומיה כזו ובפחזנות-כבושה כזו נושאים תיל מורד שנתלה בבית-דין, בשעה שהשררה חוששת שמא יפרוץ המרד בשביל מיתתו בין יתר החילים.

עתים מתגלה, עתים נעלמת מעל הלוויה, "המטה" המכוסה במכסה המזוהם — שנתקדש בוהמתו, בין הלופיה והלופי-הלופיה — דומה, שהיא אינה נשואה, אלא שמה על גלי ים קטן וחי, ים שחור של ראשים שהורים וכפופים.

ותחת המכסה — מת עטוף בתכריכים.

ואין המלומים עשופים שחורים, ולא משפחות שחורות הם נושאים, מפני

שהכל פה שחור בפנימיותו; עוד גרוע משהור; בלי שום צבע... התעוררות כבושה. הכל שותק פה בברוך-דין-האמת".

הלויה נטתה בבת-אחת לצדדין ובאה אל שביל צר בין קוצים וברקנים. אנשי הלויה התחילו נשמטים ומתפרדים... תלשו כל-אחד קומץ של ירק חי ורקו כל-פירמעלה.

— האדם ציץ השדה! — פסקו ואמרו, וחזרו לעיר שלא בדרך שבאו.

בדד בא המת לבית-עולמו; בודדים נשארו גם שני הנודדים.

בעל-הילקוט הוריד את משאו הקל מעל כתפיו ועמד לפוש; והיחף הרים את מבטיו ונפגש במבטיו של חברו.

— אדם, בעונותינו הרבים!

— יסודו מעפר וסופו לעפר.

שניהם הרגישו את עצמם מדוכאים. לפנישה כזו לא חנו.

היחף ישב על שרש עיץ כרות שבצדי הדרכים וזקף את עיניו בחברו. הלו ישב כנגדו על עמוד נופל של עמודי התלגרף.

לעיניהם נגלה השדה הלבן, הציץ ומביט הבסת-אלמים כנגד ההר. מחציתו של השדה היתה מכוסה במצבות לבנות שהושחרו. קצתן נוטות. קצתן כורעות ורובן שוכבות שטוחות שכיבה של נפילה. מחציתו השנייה הראתה מצבות לבנות יתר מדי זקופות יתר מדי, כאילו הן צומחות ועולות מן הארץ. ביניהן נגלתה ונתעלמה. נתעלמה ונגלתה המטה הבודדת, ועמה— קצת מחברי השמשים, שתעו שם כצללים.

— אדם יסודו מעפר.

— וסופו לעפר.

— הבל הבלים! קהלת היה חכם גדול.

— ואף-על-פי-כן גם קהלת לא הפיץ למות.

— כך הוא האדם. אף-על-פי שבאמתו של-דבר, מי הגיד לך —

מות זה מהו שתירא מפניו.

— וכל אותם החיים מה הם שתתאוה אליהם? אפילו פרוטה אינם

שויים!

— למי שהם שויים, אך לי ולך אינם שויים אפילו פחות משהו פרוטה!

— ושלנו יתרים בעולם.

— ודאי! בני העולם רובם עניים ומעוטם נחשים. מי שאינו פושט

יד לנדרבה, כבר לא יתן לך נדבה אף אם יראך גוסס!

— נכנס אתה לאותם הבתים ומבקש פרוטה — אומרים לך: בטלן!

לך עבוד! מבקש אתה עבודה — אומרים לך: סרובינו העניים קודמים!

— והשם־יתברך... — אל אחטא בשפתי — מתנהג לפי בני עולמו;
עושה הוא לך, שתפקע מררתך. זה מקרוב מתה עלי אשתי. או מזל!
— ומולי שלי עוד יותר גרוע: זה מקרוב לקחתי אשה — וגרשתי
מביתי. מלאך־המות ולא אשה.

בעל־התרמיל פתח את תרמילו והוציא משם פרוסת פת־קיבר וחניחה
באמצע. שניהם התחילו צובטים מן הפרוסה. לועסים ומנענעים את הלסתות.
— בעיקרו של דבר הריני עדיין יהודי בריא ולא מן הזקנים —
דבר האלמן לתוך חללו של האויר — אלא שאני עוזב... פלג קשה
להיות אלמן.
שניהם נשתתקו.

ושוב התחילו מסיחים ומתנים את קב צרותיהם זה לתוך חיקו של זה.
כאילו הם מיודעים ושכנים טובים מימים רבים.
כשקמו ממקומם, זרקו עוד מבט אחד על השדה הלבן, ונדחקו ביותר
זה לזה. מתוך אנחה רצוצה התחילו לקרב אל העיר.
ועלה על לב האלמן לשאל לשמו של חברו, אלא שמצא את עצמו
כל־כך קרוב אליו בשיחתו, עד שהתביש לגלות את עצמו, שאינו יודע עדיין
את שמו.

והיחף הרגיש בשיחתו, שהוא מדבר אל חברו בלשון „אתה“, ונכלם
בפני עצמו: הוא לא זכר מאיזה רגע ומתוך איזה ענין נעשה לו קרוב כל־
כך?

להיכן? ... — שאל היחף בלשון של עופרת, מפני שקשה לו הדבור
בין ב.אתה בין ב.אתם.
— אני הושב להכנס לבית השוחט.
— ואני — לשמש בית־הכנסת.

עם הערב־שמש נכנסו לעיר בכי־טוב: פגשו אותם בכלי־זמרה, שהובילו
חתן וכלה אל תחת החופה.
רוח החגיגה, ששרתה על החופה ועל מכובדיה הלבושים פאר —
הרחיקה מעליה את זוג הנודדים, הכרוכים בסמרטוטים. הם נשארו עומדים
מרחוק והסתכלו במה שלפניהם.
אור נרות החופה התמוז בנגה בין־השמשות, ופרש ערב של אפל כל־
כך יפה על פני החוגנים, עד שנראו כברואים מעולם אחר שלא באו לכאן
אלא באקראי.

— כמה אושר ונחת־רוח על פניהם של אלו! — העיר בעל־התרמיל...
— וכמה קנאה בעינים הללו, כשהן מביטות זו על תלבשתה של זו!
רואה אתה?

— הן, כך היא המדה, מה שיש לזה חסר לזה, אין בעולם די בשביל הכל, כשאני שבע — זהו על השבון רעבונך!
שיחתם נפסקה בבת-אחת, קול ההזון הגיע לאזניהם כשהוא מסלסל בשיר: "מי בן שיה, שושן חוץ!"

הכל נדחקו לשמוע בשום-לב את קריאת הכתובה, שכותבים אותה בשביל כל הכלות בנוסח אחד, זוהי אחת מן המגלות שאין בהם לא טעם ולא תוכן, ואף-על-פי-כן ישמע אותה האדם, בין צעיר ובין זקן, היום ובכל הימים, בכונה ובשיס-לב.

— דומה, שזוהי התונה עשירה — העיר האלמן.

— הן, אפשר שהמחותן יתן למחר סעודת-עניים!

— ואפשר גם מעות יחלק!

והם אמנם לא נשארו מרומים, למחר תיקן בעל-השמחה סעודה הגונה לעניים.

ההכנה היתה רבה, והעניים ישבו מסביב לשלחן, ועמדו בנסיון של המתנה.

— היכן יהיר זה עם סעודתו שלו? — לחש האלמן לשכנו היחף מקוצר-רוח, או שמא נחנק שם.

— זהו מפני שבעל-השמחה שבע — ענה בן-זוגו היחף.

ובין-כך חזר בעל-השמחה עם בקבוק יין-צרוף שבידו על כל המסובין ומזג לכל אחד את כוסו, הבקבוק היה גדול, אך כשהגיע עד למקום "הזוג" — התרוקן, את הכוס האחרונה נמע היחף שלא במלואה, לאלמן לא נשאר כלום, הוא נתן עין-צרה בחברו.

הבקבוק שנתרוקן הביא דאגה בלב העניים על השבון כל הסעודה, שמא לא תהי מספקת לכל המסובין; ולפיכך כשנכנס בעל-השמחה לחלק מתוך סל גדול חלת-לחם וצלי-עוף לכל עני — התחילו נדחקים זה לפני זה, וזה על זה, ידיים למעלה... ראשים למטה... מי שזכה לקבל מזה — בא רזו וחטפה מידו...

נודרו האלמן ושרבב יד ארוכה מעל לראשים שלפניו, ונמצאה בידו מנה יפה, אך קודם שהחזיר את ידו, חטפה הימנו פלוני.

הוא רדף אחר כתפיו של פלוני באגרוף קשה... אנרופות ומהלומות קבל בחזרה... התחיל בועט במכהו...

אנרופות, סטירות, בעיטות...

— אוי-אוי-אוי! — צרח פלוני מנהמת לבו.

זה היה קול היחה, קול שבעט בו האלמן בפצעי רגליו.

שניהם הכירו זה את זה מתוך גמר השבונם במהלומות.
וכשנפרדו זה מעל זה, פתח היחף את פיהו לשלח אחר האלמן קללה
נמרצה:

— יהי רצון ש...
קללתו נשארה על לשונו: הרי אינו יודע עדיין את שמו! אפילו
בקללה הנונה אינו יכול להתנקם באויבו זה.

מִבֵּית הַחֹלִים.

מכיון שהרגיש שמעון הזקן בחמלה היתרה, שרופאי בית-החולים מעניקים לו היום יותר מכל הימים — הבין שהם מתיאשים הימנו ושימיו ספורים — ונתן לב לשוב לביתו.

נוח נעשה פתאם לאחיות הרחמניות, למשרתים ולשכניו במטות, כמו שגם הם נעשו אצלו ותרנים ונוחים. כל אלו שהיו מוצאים עד עכשיו ענג ובדיחות-דעת להרגיז את הזקן — התחילו בבת-אחת להרחיב את גבולו, לותר לו משלהם במדה מרובה, עד כדי משוא-פנים.

והוא הבין שהם פורעים לו את המס האחרון; ולפיכך לא רצה לקבל מהם כל זאת בתורת נדבה, ופרע להם בותרנות על ותרנות.

התחילה סורטת בו ההכרה, שהוא ימות. כאן, במקום שהמיתה הוא כל-כך רגילה וכל-כך מן החולין יש בה.

עלה על דעתו שכשימות, יכנסו איבן הארכן ופידקה העלג... יגלגלו אותו על המוטות, יוציאו אותו לחדר האשכבה... השכנים ילכו אחריו שלש פסיעות וילחשו:

— מחילה, זקן, על שהיינו מצערים אותך ושותים את החלב, שהיו מכינים לך בלילות אצל מטתך!

המשרתים יניעו אחריו: "מחילה, זקן, על שהיינו מקפחים את מנותך; וגם אנו מוחלים לך את טרהנותך עלינו."

ואחרי כן יכנס הפקה הכרסני הלו, בעל-הפנים של זוכית, יזה הזאות, יהפוך את המטה ויתקנה בשביל אחר, שלא יתעכב בודאי מלבוא.
"וסוף פסוק"!!!

אפילו הניטה לא יעשו בו, יודעים הם את מחלתו על-פה ושם בעירו... ובביתו...

הוא גמר בדעתו לנסוע לביתו, לתוך ד' אמותיו שבעירתו שלו, מקום שהספיד שם בחייו הרבה מתים, לזה הרבה לוויות, נחם כמה אבלים ועשה שם הרבה-הרבה הסדים של אמת.

ואפשר לשם צמצום בעתו המצומצמת, כדאי היה שיסע דרך הכפר
שבנו שרוי שם ?

כדאי הדבר על דרך ממה-נפשך : אם לא יספיקו ימיו...
ואפשר בכפר...

מעשה בנואש אהרן, שהתישב בכפר, לא בעצת הרופאים, אלא על
דעת-עצמו. התחיל שותה שם לפי-שעה חלב כבשים וגומע ביצים מגולגלות
ושואף אויר נקי וסופר את ימיו. בין-כך הבריא והשמין, עד שלא הכירוהו
הרופאים אחריו-כן הרבה שנים.

ממי שמע מעשה זו ? היכן היה הדבר ? אינו יכול לזכור. כמדומה,
שאמו ספרה לו את הדבר בנערותו.

— הוי, אמא, אמא ! ויש לך זכות לפני כסא-הכבוד !...

יודע הוא הרבה מקרים, שהבטיחו רופאים הכרָאָה ודאית לחולה, ולא
נתקימה הבטחתם...

הדין נותן שיחולו גם מקרים להפך...

עלה ירוק שעל עין, הגדל על הלון הדרו של שמעון, התמתח והשתמח
למעלה-למעלה, עד שנראה לעין שמעון.

רחב לבבו והתקוה התחזקה בו.

ויחד עם התקוה נפתח בלבו מקור של חמלה לכל שכניו החולים,
שנגזר עליהם להתענות תחת ידי רופאי אליל, רופאים עורים, שהם גופם
הולכים ונחנקים באויר המזוהם של הכרך.

נדיבות לבו תעוררהו להנאות גם אותם בעצה טובה : הכפרה ! הכפרה !
יסעו כלם אל הכפר ! שם ימצאו כל אותם הסמים קודם שנתקלקלו בבית-
המרקחת.

— יודעים אתם מעשה בנוטה-למות, שנסע אל הכפר והבריא ?

מסתכלים בו החולים ומחרישים.

— אמר, עליה השלום, ידעה אותו החולה ידיעה קרובה, כשראתה אותו

אחרי-כך, לא הכירה אותו.

מתאנחים החולים ומסתכלים לצדדין.

— אני נמרתי בדעתי לנסוע אל הכפר, מיעין הייתי גם אתכם לכך !

חיוך עצב של לעג נסתר והארת-פנים-גלויה תעה על פני החולים.

קצתם הסתכלו זה בזה במבטים גנובים ; וחולה קפדן אחר, שמעולם לא שכח
מלהשתמש במקרה לעקוין את חברו — ענה בתמימות של נוכל :

— הנסיעה אל הכפר אינה מועילה אלא לנואשים !

— — — — —
— — — — —
— — — — —

וכשנסע אל הכפר, רדף אחריו מלאך-המות : משעה לשעה נעשתה

מהלתו קשה יותר ויותר. אלא שהוא עבר את השמן הלוה. השט ועובר בארבע פריחות. את כל עולמו.

הוא בא אל הכפר. הנהר העלוה. היער הרענן. העמק החמוק — הכל מלחשים ומרמוזים אליו מרחוק. אלא שאין לחישתם ברורה לו כל צרכה. פעם נדמה לו. שהם מלחשים ואומרים: "בואך לשלום!" פעם נדמה לו. שהם מניעים עליו ואומרים: "אחרת. בן-אדם!"

מעשה השנחה ראה בדבה. שבא בשעה טובה לכפר: בנו משיא את בתו הבכירה. זוהי נכדתו הראשונה של שמעון. בשבוע זה יהונו את יום החופה.

— שקצים שכמותם! לא הפצו לחכות עד שיכריא סבא!

— אין ככך כלום. ימחל להם השם-יתברך. כמו שאני מוחל להם! ברוך שזכני להכניס את נכדתי לחופה!
אלא שהשעול טורדו.

וזהו שעול ממין חדש. שיש בו ממת דרך-ארץ: שעול של כעכועים יבשים וצרודים בלי קולות. זה אמנם דבר בעתו: שלא יחלל בשעוליו את החניגה שבבית בשבוע שחל בו יום החופה. אלא שמצער אותו שעול זה ביותר.

ומתלחשים עליו שכני-הכפר והמחותנים והוא אינו יודע בשל-מה.

מרניש הוא. שנכנס פה לתוך האויר איזה זרם עכור וכבד. מהלל. מדמע ועומד בפני עצמו—ואינו יודע בשל-מה.
מפני מה אין בנו מספר לו בזה כלום?

והשכנים טורחים ומתעסקים בשבילו. מצטערים על האויר הלח של הכפר. שאינו מבריא כל עיקר. מפני שעומד בעמק על שפת נהר. קצתם משתדלים להביא לו עגלה טובה לנסיעה.

— זו מהי? ראשית. באתי להשתקע. ושנית. שבוע שחל בו יום החופה?

מעמידים עליו פנים רוגזים.

בנו וכלתו מתקושטים חדר לפנים מחדר... והכלה. כלה נאה זו. מברחה את עצמה הימנה. ואינה מראה לו אלא את ערפה.
ושוב מיעצים לו מתוך הקפדה סתומה. שאויר העירה מבריא יותר. ושכדאי ונכון היה על-פי כל הטעמים שיסע לביתו.

מספר לו השורב של הכפר: מעשה באביו עליו השלום. שחלה בדרך בנסיעתו לחתונת אחותו. ונשאר במלון. שמא הגיע עתו וידדה יום החופה בשבילו!

וכשיצא מתוך הכפר. והגיע לראש ההר — לפפו אחריו קטועים של נגינות המחולות שבבית בנו. שרחפו באויר וסרטו בלבבו.

והלכו הקטועים ורפו, הלכו וגועו, הלכו ונבלעו. פעם נדמה לה שזוהי
אנחת-נוסם, ופעם — שזוהי שקיעה בחלום קשה.

יונים הומות הפסיקו את דרכו.

מצדי הרכים יצאה לקראתו נערה, ודליים על שכמה, איננו יודע
אם הולכת היא מן הבאר או אל הבאר.

מאצל היער הגיע לאזניו קול הליל הרועה על כבשיו. נכנס הקול
לתוך-תוכו ועורר בו נוסח של "אנקת מסלדיך"...

ונשב רוח קל מבין עצי-היער ונכנס לתוך-תוכו, והעיר בו רגשים שלא
ידע פתרונם.

ונזכר בעצים הרמים, העומדים לפני בית-החבש הזקן שבעירו. ושוב
נזכר, שהחבש הזקן מספר, ששמש עוד לפני פירוגוב הגדול, ושיש אצלו
בירושה מיני רפואות, שמועילות לכל המחלות.

מפני מה לא שאל בכל העת אף פעם אחת בעצתו של חבש זה ?

הרי הרבה מילדיו הוא זוכר, שחבש זה הראה אצלם מעין תחית-מתים !

תכף כשיבא לביתו ישלח אחריו !

וכשהחזיר את ראשו לאחוריו, נזכר בחתונת נכדתו, והחליט בדעתו :
"כשאבריא אדיר הנאה מבית זה ; וכשתלך חצופה צעירה זו, לא אבוא

ליום הברית !... !

אלא ששעול זה... הוי ! כמה יבש הוא ! כמה מטריד הוא !... יהי

רצון, שאמצא את החבש בביתו.

מתוך המִתְנָה.

הכל מאמינים בביאת „גואל-צדק“, והכל אומרים בכל יום אחר תפלת-שחרית: „אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח“; אלא שהם מתנים למפרע: „אף-על-פי שיתמהמה, אהכה לו בכל יום שיבוא“.

ואל תתמה על הדבר: „מכיון שהם מחכים לו בכל יום שיבוא, מהיכן הם יודעים בבוקר, מיד אחר תפלת-שחרית, שיתמהמה?“ — שהרי אם אתה בא לידי תמוה, הרבה יש לתמוה, ואין לדבר סוף.

הכל מאמינים כדרך שהם מאמינים; אבל ר' אברהם-שלמה הוקן — הוא פשוט, ישב והמתין לביאת המשיח.

עוד בימי ילדותו היתה לו ידיעה ברורה ב„משיח-צדקנו“, שיבוא רכוב על חמור לבן ולפתע פתאום.

ומשתקע היה לפרקים בדמיון אחד, שנתחבב עליו: בוקר... קצת יהודים ישנים... קצתם מתפללים „שמונה עשרה“ בקלויז מעומד ואומרים בלחש: „ראה נא בענינו“... אמא עוסקת בהנות, מוכרת הבישת טבק „בחשאי“... הבלש מוצא אותה בקלקולה וכותב פרוטוקול... אמא נבהלת... אבא נפעם... באותה שעה נכנס גובה-המס עם ספרו העב תחת זרועו... אחיו הבכור נקרא לצבא... את דודו רוצים לשלח מחוץ לגבול החמישים... ה„שטטני“ נכנס לחדר ומוצא את הרבי עם תלמידיו ועם ספריהם... פתאם — תקיעה-הדה! מלך המשיח בא!

פעמים שהיה שב מן החדר לביתו ונתקל ביהפים קטנים, שהיו זורקים בו אבנים או מורטים את פאותיו וקוראים אחריו: „זייד מצורע“, או היה משתקע לדעת בחזיונו החביב ומוצא בו נחומים על כל עלבונותיו.

ורואה הוא או בחזון את אלו היחפים הקטנים כורעים ומשתחווים לפניו בוכים ומיללים: „סלח לנו מחל לנו אברהם-קא!“

והוא — הימחול? או יענישם כדי רשעתם?

צריך הוא עוד לעיין קצת בדבר ולהתישב בדעתו, אבל עוד ימצא לו

בזמן מן הזמנים שעה פנויה כדי לפתור את השאלה.

כשגדל קצת יותר, נתבכרה הכרתו במה שקוראים „גלות“ ונתעשרו הויגותיו על ימות המשיח.

בדרכו מבית-אבותיו אל החדר, היה עובר על ביתו של הרקח, שהיה יושב בדירה נאה ומוקפת תרביץ יפה ואילנות טובים, כמו שיש לפעמים לעוברי-רצונו, ובת יש לאותו רקח, והוא אמנם פרוצה בתלבשתה, בתנועותיה, בצחקה בפה מלא ובזמירתה — „קול-באשה“! — בקיצור: היא הצופה גמורה! אבל יפה היא, מעשה-קלפה... ומנגנת היא בפה ובכלי — פלאי-פלאים!

נסיון היה בית זה לאברהם-שלמה הקטן, להרגיז את היצר-הטוב על היצר-הרע היה מצטרך כשהיה עובר על בית זה בשעה שפרוצה זו היתה מצויה בן. קשה היה עליו לעקור את רגליו ממקומו.

ומקנא היה בלבו ברקח ואומר: יותר צריך נן כזה לאבא, שיעשה בו סוכה; ויותר נאה היה לננן בנגון כזה, במוצאי-שבת-קודש, אליהו התשבי-בבית אבא!

ומתנחם היה, שכשיבוא גואל-צדק, תהיה גם לאבא דירה כזו בארץ-ישראל.

והלוויים במעמדם והכהנים בדוכנם יננו בודאי הרבה יותר יפה, ובנות ישראל תהיינה כלן יותר נאות.

ומאז נוספו ברקמת-הויגו דירות ותרביצים, מנגינות ובנות ישראל שלעתיד-לבוא.

דואג הוא רק על דבר אחד: מי יודע? שמא לא יזכה! שמא ימות קודם שיבוא משיח.

ויודע הוא, אמנם, שוהי עברה וחוסר-אמונה, צריך אדם מישראל לחכות לו בכל יום שיבוא, אבל סוף-סוף הרבה חכו ולא זכו.

וכשגדל קצת יותר, התחיל מעיין בספר „חובות הלבבות“ ומצא שם את ההבדל בין בטחון ואמונה ועמד על כחו הגדול של בטחון, ואז התחיל מצטער מאד, ברור היה לו שכל אותו עכובי-הנאולה אינו אלא בשביל בני ישראל עצמם, בני ישראל אינם אלא מאמינים פשוטים, בטחון, אותו בטחון שמדובר עליו ב„חובות הלבבות“, אין להם, אילו היה להם בטחון מוחלט, בלי שום קורטוב של „שמא“ והאס-תמצא-לומר, היה הקדוש-ברוך-הוא אנוס, כביכול, להביא את משיח בכדי שלא יעשה את תורתו פלסתר, חסד-שלום.

אבל הוא כשהוא לעצמו יכול לצאת ידי חובת בטחון, בטוח יהיה בבטחון גמור, שיחיה עד שיבוא גואל-צדק.

והתחיל עוסק בתקוה-הנפש שלו עד שהביא את עצמו לידי אותו בטחון, הוא הגיע לאותה מדרגה של בטחון, שעליה עמדו יוצאי-מצרים ובכחה בקעו את הים וכבשו ל"א מלכים.

כשעמד תחת החופה עם צביה שלו — והיא היתה אז כלה נאה
וחסודה, דומה בקלסתר-פניה לבנות-ישראל שלעתיד לבוא — דאג קצת :
שמא יבוא גואל-צדק היום, ויהיה צריך לדחות את החופה ואת הכל לימים
אחרים...

והרבה היה מצטער על הדבר אחר-כך, מפני שהכיר בנפשו, שביכר
היירשעה על היירעולם, והו אחד מעונותיו הידועים לו, שעתיד הוא לקבל על-
עצמו את ענשו בניהנום, לאחר מותו, בהכנעה גמורה.

ולפי שעה הרי הוא מחויב לפרנס את אשתו, לפיכך התחיל עוסק
בדרך ארעי במלמדות.

ומספר היה לתלמידיו, שבמהרה בימינו בקרוב יבוא משיח ויביאנו
לארץ-ישראל, ויתן לנו שם גנות ופרדסים ומה שעין לא ראתה, אלהים,
זולתך.

כשבנה לו ר' אברהם-שלמה את ביתו, לא בנה אלא משום שקשה
היה לו למצוא בית בשכירה, מפני שאין התינוקות.

כשחזר אחרי עצים טובים ואבנים שלמות לשכלול הבנין, לא עשה
זאת אלא כדי שיוכל אחרי-כך למכור את ביתו בנקל.

כשקבע את המזוזה, התנה למפרע, שכשיבוא משיח, מותר יהיה לו
להסירן, אפילו אם יקנה את הבית אחד ממושעי-ישראל, שלא ירצו לצאת
מן הגלות.

ויושב לו ר' אברהם-שלמה ומחכה.

ולפי שעה הוא מעמיד דורות: בנים ובנות — דורו של משיח.

ומחכה הוא ומודקן.

והצרות מתגברות על ישראל, ור' אברהם-שלמה שמח ומחבב את

היסורין, מפני שהם מעין עקבתא דמשיחא.

ומתחיל הוא לחשב קצים, והקצים עוברים, לפי שעה, משיח עדיין

לא בא.

הוא אינו דוחק, אמנם, את הקץ ואינו בא בטרנויא על קוביה: רצונו

להביא את הקץ — מוטב: ואם, חס-ושלום, עדיין לא הגיעה השעה, יאריך-

נא את ימיו של אברהם-שלמה עבדו בן אמתו, שיוכה לראות בנחמת-ציון

בשביל בטחונו הגדול.

והצרות מתגברות, ור' אברהם-שלמה מחשב קצים, והקצים עוברים.

ובא ר' אברהם-שלמה לידי ספק: שמא הוא הגורם בדבר? שמא

הלכה כמאן-דאמר: אין בין דוד בא אלא מתוך — הסתהרעת? והוא —

השוטה — הונה בו תמיד!

והתחיל להסית-דעתו מן הקץ מתוך אמונה ובטחון.

ומסיח הוא את דעתו ומזיקין.

הוקנה לא קפצה עליו: היא באה בזמנה; וזקן תלמיד-הכם, כל זמן שהוקין דעתו נעשתה צלולה. אלא שהושי' הולכים ונפגמים. החלק החמרי הולך ומתנונה.

העינים הן סרסוריי-עברה, ולפיכך לקה בהן תהלה. לא נסתמא, חלילה, אבל קשה עליו הקריאה בספר אפילו במשקפים. תיתי לו, שהוא יודע סדר אחד של משנה על-פה.

ואחר-כך לקה באוניו, והו בודאי משום שמיעת לשון-הרע ושיחות עמי-הארץ. הוא נתחרש כמעט לגמרי.

קשה נעשה על הבריות: אין הוא שומע את קולם ואין הם מבינים את פטפוטיו: שניו נשרו ואבד לו התוך-הדבור.

הרבה מתקוותיו בטלו: אם אין הלכה כמאן-דאמר, שמושי' ירפא את כל בעלי-המומין, הרי לא ישמע עוד את שירת הלויים כראוי ולא יראה כל-כך ביפי הנגים והפרדסים שלעתיד.

אבל בעיקרו של דבר — הוא כבר הסיה את דעתו. ויושב הוא בבית-בנו. הוא היה כל ימיו מלמד לפי-שעה; בנו הוא מורה קבוע לשפת-עבר.

הוא היה משתמש מלבנות בית, וכשבנה, לא בנה אלא למכירה; ובנו לא בנה משום שלא השיגה ידו, והעתיק דירתו לבית-אביו.

ויושב הוא בבית-בנו ומבלה שארית שנותיו, שנות שיבה. בימים האחרונים נעשתה ההליכה קשה עליו. אפילו בשבת הוא מתפלל בביתו.

הוא כאילו נקרע מתוך גוף העולם. גופו הרעוע הוא קבר חי לנשמה חיה, נפסקו כל יחוסיו עם העולם החיצון. רעם כי ירעם, ברק אם יברוק — הכל נשאר מחוצה לו.

פתאם הוא רואה בעיניו הכחות יהודים מכל המינים מתאספים ובאים ביום מן הימים לבית-בנו...

מסתכל הוא ותמה: מה לדוקטור ולאברכים שבקלויו? ! האין? הסידים ומשכילים? ! פאות ומגולח-יוקן? !

מרגיש הוא בהם שנמצאים הם במצב של התרנסות, של עלית נשמה... והוא מביט עליהם בהתעוררות.

אחד מן הצעירים מושיט לו גליון. הוא מוציא את משקפיו, משימם על עיניו בידים רועדות ומביט בגליון.

קשה עליו ההבטה. דומה, שהוא רואה שם ציור של קבוץ אנשים... ומסביב — מלים בלשון-הקודש: — „ובאו... לציון.. ברה.. ושמחת.. עולם.. על.. ראשם..“

הוא מביט בהתפעמות... האברכים גוחנים וקוראים אל תוך אוזניו בקול...

מכל דבריהם אינו שומע אלא מלים בודדות : ארץ-ישראל... שקלים... ציון...
כנסת-ישראל... הירות...

הזקן מרתת. הוא מביט שוב על הגליון. מראים לו על הרצל. הוא
מביט ותמה. הוא מעמיד אצבע על ראשו הגלוי... אחד הצעירים מתרץ לו
ברמיזה, שזוהי מן ירמולקה.

הזקן פוקח את עיניו לרוחה. בת-צחוק רחבה בוערת על פניו. כבותיו
מתרחבות, מצחו מתישר, קומתו מזדקפת. פונה הוא לכאן ולכאן, מסתכל בפני
הנאספים. הכל עונים לו בבת-צחוק, מתאמצים להביא אל תוך העולם הפנימי
של הבודד והגלמוד הזה את כל מה שנעשה בשנים האחרונות בעולם
החיצוני.

אבל כבר אין צורך בדבר. הזקן יודע הרבה יותר ממה שיש להם
להגיד לו.

כל אותם הימים אני פרוש ומבודל מן העולם. שמא בא הקץ —
ואני איני יודע? — השערתו מתחזקת בלבו ומגיעה לידי ודאות...

הוא התחיל רועד בכל אבריו... דומה, שגופו המדולדל חושב להתפורר...
גיל וחרדה מתערבים יחד ומשתפכים על הפנים המקומטים... הוא מפטפט
דברים שאין איש מבינם.

די בשבילו. ליותר מזה לא קוה. הוא קרב ברגלים כושלות אל תיבתו
הוציא משם את תכריכיו והכין אותם למראשותיו.
הוא גם שנתו מתוך המתנה.

שְׁתֵי אֲלֵמָנוֹת.

בבקר, בין סוף לילה ותחלת יום, בשעה שהעבים השחורים המכבדים על המזרח שקועים בעצבות מתוך געגועים על הלילה ומשחירים עוד יותר, וקו עקום וצהוב יוצא בחצי עגול וקוצץ את ציציו העבים מסביב, — קפיץ התרנגול על הגג של בית-האלמנה הנוצרת, יבדוטיה וקרא: קרקררר קרררר.

דומה הוא, כאילו נסר במשור את האויר לשני חלקים:
"מה שהיה עד עכשו עבר ובטל — כך פירושה של קריאה זו —
ומעכשו השבון חדש לגמרי".

נכר היה בתכלתה הרכה של כפת הרקיע, שהוא מחכה לשמש חדשה, שמש אביב, איוו תנועה מתהוללת באויר... מורגשת לכל ואינה נראה לעין. קפיץ התרנגול מעל הגג והתחיל סה בשפתו — נעשה החדש יותר מורגש בהצרה של יבדוטיה.

קוד-קודק" — התלקטו התרנגלות מסביב לתרנגול והתחילו מריקות תשעה קבין שיחה מתוך קלות-דעת.

כלב כחוש התנשא מעל קופה של תבן רקוב והצליף מבט על הפטפטניות, כפילוסוף זקן: "על מה אתן שמחות כך, קולניות!" נהם ברונה, ואף-על-פי-כן התחיל הוא גופו מכשכש בזנבו לכאן ולכאן: הרגיש גם הוא באותו החדש".

הפרה מתאמצת לקום, אלא שתשש כהה מתוך תענית בחורף הארוך והארוך, ואינה יכולה לקום. נושאה היא את ראשה מתוך שכיבה ומגלה שניה כלפי הרקיע.

צמד שורים מורידים ריר ממחלת הרעב; אף-על-פי-כן הם מוציאים נעיה של נחת.

חמשה כבשים כחושים מתנועעים על רגלים דקות: יראים הם לשכב, שמא לא יוכלו לקום — ומריחים באויר.

קרקרר-קרקרר! — בקע בחללו של האויר קול החסיה, שבא עכשו מדרך רחוקה לבדוק את קגו העוזב על הגג.

יבדוטיה שמעה קול האורה מתוך שנת הבקרה התעוררה מתוך נחת-

רוח, קמה ויצאה אל האכסדרה של ה"ה"ה' שלה בקצה העיר, שהציה בתבנית בית-כפרי וחציה בתבנית בית-עירוני. קדמה את פניה ברכת צפרא-טבא של סושה האלמנה, שדרה אצלה באגף ביתה זה כמה שנים. שתיהן השכימו היום שלא כהרגלן.

יבדוטיה יצאה להוץ ושאפה מלא ריאתה אויר ריכך וחדש. יצא מתוך לבה נהם של שמחה וחיוך קל שכן על פניה, כחולה שהבריא; היא התחילה חושבת על עבודותיה הנחוצות:

"קודם לכל צריכה היא לתקן מדגרות לתרגלות".

כדאי לדעת, מה נעשה בשלש הכורות שבמרתף, אם הספיק להם הדבש להורף כולו.

סקרה בעין אחת את הכבשות — ולבה מפרפר בה משמחה: אחת מהן כבר נושעה; המליטה שתי שיות שחורות נוצצות כפחם ומקווצות יפה. אך כואב עליה לבה, כשהיא סוקרת את הנשארות: כמה מקשות הן מרעב, מכחש! אין כח... הריון קשה! חורף עז ואכזרי!

ומה שנהוץ יותר מכל — צריך לתקן את המחרשה ולצאת השדה! וסושה רחשה, מודה אני ויצאה גם היא כנגד שמשו של הקבי"ה היא נזכרה, שהפסח עומד אחרי הכותל.

מונה היא על פי אצבעותיה את צרכיה: בולבסים, מצות, ביצים, — תרגולת אחת לפחות.

ראשה מתחיל סובב מרוב מחשבות ודאגות. אם לא יגיע לה קצת כסף מבתה שבאמריקה, אינה יודעת, מהיכן יזמנו לה צרכיה. צריכה היא להכשיר את הבית; זה לא יעשה איש אחר במקומה — ונמרה בדעתה להתחיל תיקף בדבר, קימעא היום, קימעא מחר — אי בכחה לעשות הכל בבת-אחת!

לוקחת סושה סכין לגרד את הכתלים, ויבדוטיה מוציאה פטיש להסיר את החלודה מעל המחרשה.

ושוב היא מצליפה עין על הכבשים, על התרגלות, על הגן המרחשה וחלקת השדה, הנשקפה מעל ההר שחורה ורכיכה כאילו מצפה לעבוד.

הפטיש נופל מתוך ידיה, הן מצטלפות על חזה, והיא נושאת עיניה כלפי רקיע, כיצה, כיצד אוכל לעשות הכל לבדי? — כך פירושו של מבט זה, וסושה סוקרת את הכתלים מבית ומחוץ, את הקרקע, הספון, העליה, אין מוחה יכול להשיג את הדבר: כיצה, כיצד תעשה לבדה את הכל? כיצד ירדו הקדרות של פסח מעל העליה למטה? כיצד תכניס אלמנה עניה והולנית כמותה את הפסח?

לשעבר לא ידעו שתי האלמנות דאגות יתורות.

לפני שתי שנים היתה יבדוטיה "פריצה" למחצה, סירגי בנה בכורה

ופבלושה משנהו היו לה יד ימין ויד שמאל. היא היתה הלב, הראש שבבית. עצות טובות ופקודות היתה נותנת: מה? מתי? למי למכור, אצל מי ללות. היהודים לא היו עדיין קמצנים כל-כך. אפשר היה להשיג אצלם הלואה בכל עת.

גם סושה האלמנה הענייה עשירה היתה באותה שעה, כשהיתה פיגלה בתה בביתה. פיגלה היתה תופרת לבנים, והיא — האם, היתה „עקרת-הבית“. שני עמודים של ברזל היו סירגי ופבלושה; יכולה היתה יבדוטיה להשען עליהם!

משען הגון היתה גם פיגלה; יכולה היתה סושה להתמך בה. יפה... מלומדת... חכמנית... במעלות אלו אין לאם חלק גדול; אלה הן יותר בשביל העולם. אדרבה, יותר שהיתה פיגלה יפה, יותר משכה עליה עיני הצעירים ויותר הכירה סושה שיבוא יום — איזה יהודי בעל-שפם יתחיל מסובב את פיגלה ופשמא בתשעה קבין של חנופה, עד שיחבקה וינשקה לעיני אמא, ילך עמה אל תחת החופה וסוף — לבלו!

יופי וחכמה — אלה הן בשביל אחרים; אבל בחריצות וטוב-לב יש לפי שעה תועלת גם לאמא.

אצבעות של זהבי לפיגלה, גם לב זהבי היה לה. את שכרה היתה נותנת כולו לאמא. בעבודת הבית היתה עוזרת לה. שומרת היתה על אמא החולנית: „כאילו — אלהים יודע איזה אוצר מונה בחרם נשבר כמותי!“ סושה מקללת את היום של חתמי"פ, שהרשתה לפיגלה לנסוע נסיעת-מיולים לקרוביה שבקישינוב. „לואי שהיתה לשוני מתיבשת לשעה זו.“ וגם יבדוטיה מקללת אותו היום. לואי שהיה סירגי שלה נופל למשכב... ביום שלפני ה„פסח“ השכים ונסע לקישינוב.

שניהם נסעו ביום אחד, וחזרו — לא כמו שיצאו... פיגלה שבה בביוון...

ואת סירגי לקחו מעל עבודת-האביב והושיבו במשמר. פיגלה נסעה לאמריקה.

וסירגי יושב תפוס עד היום.

כשראתה יבדוטיה את פיגלה נוסעת לאמריקה, פקע בה לבה מחמלה. היא ידעה מה שקרה לה, אלא שלא הבינה מה ענין זה לאמריקה? בכלל, יש שאומה זו חודה בעיניה; לפי דעתה הרי פיגלה מאושרת, שלא נהרגה! צריכה סושה לרקד משמחה — והיא מיללת! ואלא מאי חשבה? שפיגלה תשאר בתולה עולמית?...

לבה פקע בה מחמלה על האלמנה; רוצה היתה להכנס ולמנע את פיגלה מנסיעה זו. לפי שהרגישה בעצמה, כאילו יש לה חלק באותו אסון... חוששת היתה, שמא נתקלקלה האהבה בינה ובין סושה...

והיכף השינוי אותה צרותיה של עצמה: הגיע עת הנכוש. עת הקציר—
חסרונו של סירני מורגש. הרבה תבואה נשארה שאהרו בקצירה. כיתומים
עומדות היו השבלים, כאילו לא בשביל בני-אדם גדלו. התציר לא נאסף;
ובקושי בנס הוציאה את ההורף בנוגע לספוקה של בהמתה.

מקוה היתה, שבשנה זו לא יגבו ממנה מס: מהיכן תשלם מס. אם
סירני איננו?

אבל-לא! יותר מוזה עשו לה: לקחו גם את פבלושה למלחמה. ואת
מעט החציר שהיה לה—שמו ומכרו בשביל מס.

הרבה קושיות ילה על כל הענין: למה נסע סירני? ואם נסע מפני מה
מחזיקים אותו שם?... ועוד כמה וכמה קושיות המורות אלא שאין לה את מי
לשאל. רוצה היא לשאל את שושה, אלא שחוששת היא לעורר את פציעה של זו.
ושתי האלמנות עוסקות בעבודתן. זו סוקרת את זו מתוך המלה. הפצות
היו לעזור זו לזו. אלא ששושה אינה יודעת, כיצד עורכים מחרשה, ויברושה
אינה יודעת כיצד מכשירים בית לפסה.

כבר גמרה יברושה בדעתה, שלא לקחת ממנה שכר-דירה בשביל
הקנין; וגם שושה החליטה בדעתה: "הדוקטור כבר צוה עליה, שתשתה חלב;
כשיגיע לה כסף מאמריקה, לא תקנה אלא אצל יברושה, אפילו אם יתנו
לה במקום אחר בוול יותר".

זוכרה יברושה, שאחיה של שושה נלקח גם הוא בחיל-המלואים למורת
הרהוק, הרגישה את עצמה יותר קרובה, יותר מפויסת לשכנתה ומצאה לה
פתהוק-פה להכנס עמה בדברים.

— וכי מתקבלים מכתבים מאחיק, שושה? — שואלת היא מתוך
טפולה במחרשה.

— מאיזה? — גורדת שושה את הכותל ושואלת.

— מזה שבשדה-המלחמה.

— לא — יברושה! אה, מכיון שנשא אשה, הרי הוא כקצוץ ונגור
מאחותו. כותב הוא לאשתו. אהותו הרי היא כמו שאינה. יודע הוא עד כמה
אני דואגת לו! בנים — זהו ענין אחר! ואת, יברושה, מה כותב לך פבלושה?
— כלום, שושה, אינו כותב כלום.

— בודאי, אין לו פנאי לכתוב, יהי רצון, שישוב לביתך בשלום!

— אמן, שושה! כדאי היה שישוב, שישובו כלם, גם אחיק, אף-על-
פי שאינו כותב לך.

ומתחילות האלמנות משיחות בשל מלחמה, בשביל מה ולמה היא
באה?... ובשל בנים... ובשל האביב היפה, ושוב— בשל מלחמות ובשל
בנים...

ופתאום מפסיקות הן באמצע הענין.

נכה שאיוו שאלה נסחבת על לשונה של כל אחת:
 חפצה סושה לשאול — מה נשמע בסירני, ויברושיה רוצה לדעת, מה
 כותבת פינלה.

ושוב יש לה קושיות: מפני מה נסע סירני בפעם הראשונה? מפני
 מה אסרוהו? מדוע לא מחלו לה את המס בשנה זו? ועוד, ועוד... הלא
 סושי היא יהודיה, והיהודים — עם חכם... יודעים הם את הכל...
 אלא ששתיהן יראות לננוע בענין זה.

"סדר" שְׁנֵי שַׁבָּת.

כששקעה שמשו של ערב־פסח נכנסה מנוחה אלמנת ר' דודי עיה לביתה. הצטמצמה בפנה אחת שבאולם וישבה אל הספסל שקועה בעצבות. איש לא היה בבית; אלתר הקטן ה"בן־יחודי" הלך לבית־הכנסת; בנותיה נכנסו לבתי השכנות—יהודה היא יושבת באולם הריק ומתאבקת עם בדידותה. היא אינה מתאבקת עוד — כבר נכנעה.

הכל בבית שריו ברנה בענמימות, וכאילו הויץ למקומו. המנורה הגדולה תלויה שלא מאמצע הספון מבריקה ומאירה, כמו להכעים, יותר מדי היא משפיעה אורה. הכותלות לבנים שלא מן השעור, וכאילו אומרים: יכולים היינו להשתטח כאן, להרוס ולכסות על הכל, אלא כל אותה הטורחה אינה כדאית. הספון מביט ממך והלאה והרצפה אינה מכירה במה שלמעלה ממנה. הכל מה שעל השלחן ומסביב לשלחן — כאילו צבור ועומד למכירה.

קשה עליה הבדידות. היא נסתה לצאת החוצה, אבל שם יותר מרגשת הבדידות: כביכול, חגיגה ברחוב, מנוחה, אור זרוע בהלונות הבתים, נערות לבושות חגיגות מטילות ומקימות שאון עלה, אך פה בלבה כאילו כדור־עופרת מונה שם.

היא אינה יכולה לשכוח אפילו לרגע כמשמעו. שוהו לה הפסח הראשון.

בכלל אין בטבעה לשכוח. חסרה היא כשרון זה. היא לא שכחה עדיין את הפסח הראשון שחל לה חמש־עשרה שנה לשעבר.
הי שנים!

כאילו אתמול נעשה הדבר.

זה היה תכף אחר חתונתה.

עשר פעמים הציעה בערב ההוא מטת הסבה בשביל דודיל ולא עלתה

לה כהפצה:

לא הסבה כזו הגונה בשביל דודיל שלה. באחרונה נצניץ במוחה לשום למראשותיו אותו הפרוץ שישבה עליו היא. כלה. על הכסא קדם החופה בשעת הכסויים. ואז התרחקה קצת מן המטה, הביטה עליה ושבעה נחת.

והשעות כמה ארכו אז! נדמה לה שיותר מדי השתקעו היום הגברים בקלויז.

היא לא שלטה או ברוחה, יצאה החוצה לשייל, כביכול, ועיניה תרו אחרי הגברים, היוצאים מתוך הסמטא שהקלו מצוי שם. היא מצאה אותה, את דודיל שלה, בין הגברים. שניהם חזרו לביתם בצותא.

גם אז קשה היתה עליה השהיה בחוץ. הפצה היתה להכנס עמו במהרה אל תוך רשותה שלה.

ואחרי כך, הוי שנים?

מעשה בארבע קשיות.

הוא דרש ממנה שתשאל ארבע קשיות.

והיא מלאה פיה צחוק וגם הוא צחק ואמר: הלא כך הוא הדין כשאין לאיש בנים חיבת האשה להקשות.

הדבר אמנם לא היה קשה עליה כל-כך. בימי ילדותה עד שנדל אחיה הקטן היתה מקשה את אביה ארבע קשיות בלילות הסדרים. זוכרת היא עדיי את הנוסח.

והיא התרצתה על הדבר והתחילה שואלת.

אבא, אשאל אותך...

והוא צחק בפה מלא: מה את סחה? "אבא" — כלום אבא אני? והוא צוחק והיא צוחקת, וצחוק בצחוק מתערב. טעות נעימה ועליזה טעתה אז שהיתה לה למקור של תענוג להרבה שנים. בכל שנה ושנה בלילות הסדרים כשנוכרו בטעות זו היו צוחקים עד להתנשמות.

שנים של צחוק וחדוה היתה עם דודיל שלה.

אפילו אשתקד... השנה האחרונה... כבר הולח היה.

מתפללת היתה תמיד לאלהים שלא יכלו הצחוק והחדוה מתוך ביתה. כמה סכלות היתה בה ולואי שהיתה מתפללת על אריכות-ימים בשבילו. ולואי שהיו חייה קשים כקריעת ים-סוה, מלאים צער ויגון — ובלבד שהיה דוד שלה חי.

נחל דמעות פריץ מתוך עיניה.

ודמעות על דמעות יורדות וזולפות בשפי, הכל שותק, הכל כאילו מביט עליה מתוך שתוף צער. אנהות מרוססות תוכפות ונשמעות בחללו של ההדר, קרעים של נשמה עלובה הן אלו, נואשת וחבויה באיוו פנה, כמו להכעיס את העולם היא מתכוננת, לכלי לקחת אפילו את המקום הצריך לה.

שאון צעדים נשמע מן החוץ.

מנוחה לקחה קצה סגורה והתחילה מוחה את עיניה. איך היא הפצה

שירגישו בניה בדמעותיה. אינה הפצה לחלל את הנס. אשריהם, ששכחו במקצת.

— הוי עיני כאבות — מתחילה היא להתאונן בקול עוד בטרם הפתח הדלת, כדי להסתיר סבת דמעותיה.

אבל אין איש נכנס, כמדומה, שנפתחה דלת האכסדרה, נשמעה נקישה וקול צעדים — ופתאום נפסק הכל. רעד עובר על עצמותיה.

אלו היו שלש בנותיה שנכנסו באכסדרה ומצאו לנחון לעמוד רגע אהורי הדלת, אלהים יודע מה הן עושות שם.

כשנכנסו נכנסו משיחות, מפטפשות, צוחקות שלא כרגיל.

— די רוח ואבק ברחוב — מתאוננת אחת — עיני דומעות מן

האבק.

— גם עיני מלאו אבק — מודיע השניה והשלישית.

בתוך שיחתן המאונסת נשמעה שוב נקישה. נכנס אלטריל נער בן שתים-עשרה.

— חג טוב, אמא — הוא קורא בקול מעל המפתח.

— חג טוב לך, פרידתי — עונה מנוחה בקול שאינו שלה ובהטעמה

על כל הברה והברה.

אלטריל זורק מבט על מטת החסבה, אינו מוצא עין בנפשו להביט ישר

שמה. יודע הוא שהיום... היום צריך הוא לשבת שש"ם... הוא חוזר סביב

לשלהן, יודע הוא, מה, הכל כיצד צריך לעשות מן "קדש" עד "נרצה" אלא...

האחיות משיחות בקול. אחת נכנסת לתוך דברי חברתה. מנהג זה נותן

קצת עין בלבנו. הוא קרב אל הענין.

— "קדש" — הוא מתחיל בחינת גדול.

מנוחה ובנותיה יושבות אל מקומן. אלטריל גומר את הקדוש, מסיים

"רחין", "כרפס", "יחין".

אחר "כהא לחמא" פושט מעליו אלטריל צורת גדול ושב לילדותו.

הוא נוחן לאוני אמנו.

— אמא! אשאלה אותך ארבע קשיות.

— לחיי, פרידתי, שאל ואני אשמע ואענן...

היא השתעלה. הוי השעול, השעול! היא מתאוננת...

אלטריל מתחיל.

— אבא, אשאל אותך...

הוא הרגיש בטעותו ופסק.

מנוחה לא משלה עוד ביצרה. דמעות ופיחות פרצו מתוך לבה.

נתמלאה חסאה גם אצל האחיות וגם אצל אלטריל.

בכי אחד משותף התפרץ.

אך מנוחה גמרה בצחוק שברור וארוך.
 — טעית, ילד קטן, טעית.
 הצטחק גם אלטריל: טעית, טעית.
 גם האחיות מסיעות לצחוק: טעית, אלטריל, טעית.
 כלם צחקו עד להתנשמות. מתוך צחוק החביאו את ראשיהם תחת
 השלחן.
 וכשגמרו את הצחוק והגביהו את ראשיהם מצאו את עצמם מרומים
 איש איש חפץ לרמות הברו — ונשאר מרומה.
 העינים הנפוחות והלחיים הרטובות גלו את הכל.

בְּלִיר־שִׁמּוּרִים.

ספירידון דימטרוביץ שב לביתו לעת-ערב בפנים מאירים, ושמן של זחיות-דעת רקד בין עיניו. אנא ספירידונובנה ראתהו מבעד לחלון, והרגישה שכיסו נתברך בפעם זאת. היא קמה כנגד הראי, תקנה את פניה ופגשה אותו מתוך נחת וטוב-לב.

אנא זקפה עליו מבט דובב ומפרפר בין ספק לודאי.
בתשובה על שאלתה האלמת קבלה שתי נשיקות רכות על שתי עיניה היפות והנוחות כל-כך לנשיקה; וצרור של שטרות תהב לתוך ידה בתורת הוספה.

— כל-כך? ! תמהה אנא מתוך נחת-רוח מרובה.
— זהו בשביל שנים ! לחש לאזנה, ונגב נשיקה בצואר תוך כדי-דבור.

היא העמידה עליו עין אחת רכה, ועין אחת כבשה בקרקע. העינים האלה הגדילו בו את הצמאון לנשיקות.

— כלום שנים היו היום?
— אחר מאתמול — נשק ספירידון ומנה — ואחר היום. זה עתה.
— בירה?
— זה של היום — בתליה.

אנא הרכינה את ראשה ונשתתקה.
ובאצבעות דקות התחילה ממשמשת בשטרות, מנתה-דומנתה; טעתה בכל פעם והתחילה מראש.

ספירידון לקחה בתוך כך על ברכיו הקשות ולמף-בשערוותיה, ובכל פעם, שהיתה קרובה במיניה אל הגמר — בלבל את דעתה בנשיקה חדשה.

— הי, טרדן! — מתריסה אנא — תן לי לגמור!
— גמר זה למה? המתיני למחר, ותצרפי למנין סכום חדש!
אנא הודעוּעה ונשמטה מעל ברכיו.

— הי, חמלנית שכמותך ! לגלג עליה הבעל.
אנא הביטה עליו מתוך עין אחת בנייפה כבושה.

— איני מחויב לחמול על אדם יותר ממה שהוא גופו הומל על עצמו — מתנצל הבעל הנוזח.

אנא שותקת.

— את אינך יודעת — אומה זו! הולכים להם לתליה ביהירות יהודית, כמו... כ... נו, כחכךן זה ההולך לסיר נכסיו!

— הנח להם לאמללים הללו!

— אינך מאמינה? ! אילו ראית את זה של היום! ממלא היה בישותו את כל הללו של האויר. דומה היה שאינו רואה את התליה ולא... אפילו אותי אינו רואה! רק מבט אחד רפרף עלי. מבט בעלמא! כאילו... עברו אני, שבאתי לטול את צפרניו, פוי, יהירים שכמותם!

— הנח להם!

— כשהפשלתי עליו את העניבה הַךְ בחוצפה! שומעת את? הוא

היך! וקרא בקול כפרא אדם: אחים! בתליתנו אני רואה נצהוננו. השמעת? נצהוננו!

— כך קרא?! למי?

— למי?! לתוך העולם הריק!

שניהם נשתתקו. עיני ספירידון תעו בתוך גובה חללו של החדר.

מלים נזרקו מתוך פיהו:

דמי... ובשרי!... כמה יהירות?

— מה אתה סה? —

— גם אלה הם פטפוטיו שלו על התליה. דמי... בשרי. הדור הבא —

צעק — יאכל את בשרנו וישתה דמנו. בנפשותינו נפדה את... חקקק...

כאן נשתרבה לשונו...

— אמלל!

ושוב נשתתק לשעה קצרה; ואחרי כן קם והסתכל בשעונו.

— השעה-מאוחרת, מנה אל אנא וורו אוחה: לבשי והתעטפי ונלך

אל בית-המסגד! הלא ליל-שמונים היום!

והלילה היה אחד מן הלילות, הנושאים בקרבם סוד בשורת האביב הקרוב. החשך הקלוש בלע את הלובן המלוכלך של שלג נכלם. הקור השולט שלא בזמנו עשה מעשהו בהסתר-פנים, ותלה על מרובי הגנות גבעולי קרח, שעתידים לעלות למחר בהם השמש... והרוח הקריר לא עמד בפני חם הלבבות המקוים לאביב. צלצולי הפעמונים שכבת-המסגד רחפו בוחילה, והתפשטו על ראשי בני-המזותה, וחדרו לתוך האזנים ברזירזים, וחדרו לתוך הלב למי — בכונד עופרת... ולמי — ברפרופים קדושים.

ספירידון ואנא נדחקו זה לזה, ונתקדשו בקדושת הליל, ומתוך הכנעה

הניגית נכנסו לבית-המסגד.

אור הנרות והאפל המרחף... ריח הלבונה וקישור הפתילות... רחב האולם וסוד הפרכת המבדילה... והפעמון המסתתר מקיש כפעם בפעם הקשה פתעית על הכל, ונותן לכל באור רוי, מצרף ומקשר ענין לענין. המקרן עמד על הבימה, והקריא לפני המבקרים מתוך האפוסותולים: . . . ובן־האלהים ברך על הלהם וחלק בין כלם ויאמר: אכלו ודעו כי את בשרי אתם אוכלים! ויברך על הכוס ויתן להם ויאמר: שתו ודעו כי את דמי אתם שותים!

. . . וחיל הנציב הרומי סבו את בן־האלהים וישימו נור קוצים על ראשו. . . ואת שמעון הקוריני הכריחו לשאת את הצלב ויבאו עד לגלתה. . .

. . . והעוברים עליו חרפוהו וגדפוהו, וקראו עליו: הוי, סותר ובונה! אם בן־אלהים אתה, הצילה את נפשך! דננננ! . . . נפל קשקוש מן הפעמון והרעיש לבות המבקרים מתוך שמועתם.

והמקרן לא הפסיק מתוך קריאתו, כאילו הוא היחיד הרגיל ומבין בשיחת הפעמונים, והוסיף לקרא:

. . . ובן־האלהים קרא בקול: אלהי, אלהי למה שבקתני? המלים העבריות־כשדיות, שנשארו בצורתן בכל ההעתקות והתרגומים של האבנגליום, ושאינן מובנות לשומעים, ירדו עמוק־עמוק בקרבם והרעישו את לבותיהם אנחות־אנחות יצאו מרוססות מתוך הלבבות.

. . . ונקרעה הפרכה, ורעדה האדמה, ונבקעו קברים...

. . . ויהודה איש קריות ידע את המעשה הרע אשר עשה, וילך אל הכהנים ויקרא: דם נקי נשפך על ידי! וישלך בפניהם את שלשים השקלים, וילך לביתו ויהנק.

דננננ! שוב מקשקש הפעמון קשקוש פתאומי, ושברי רזים מרחפים מעל לראשי המבקרים.

ספירידון ואנא נכנעו תחת השפעת הקרושה. דומה היה עליהם, שהביר יחד עם המקרן והמבקרים נעקר מעולם המציאות ובא אל עולם העבר; אותו העולם הנפלא, שכל שעה שבו שקולה כנגד דורות; כל יום ויום הוא מהולל של אלפי שנים; עולם של תליות וקרבנות אדם על קדוש האידיה. עולם שבניו הבריאו בדמם ובשרם את הדורות הבאים.

התמונות הקדושות המרחפות עליהם מעל הקירות, דומה שנעשו יותר בהירות וחיניות. הכל ברור, רענן וקים, כאילו זה עתה לוו שניהם את שמעון הקוריני תחת הצלב לגלגלתה, וכאילו זה עתה שמעו מפי מרים אשת זבדיה את הנסים והנפלאות!

דננננ! צלצל הפעמון.

וכשיצאו מבית המסגד, התאנחו שניהם מתוך געגועים קדושים. צלצול הפעמון רדף אחריהם על דרכם. לב ספירידון מלא רגשי קודש. לא יכול להתאפק. פנה ואמר אל אשתו.

— דור של רשעים! עמדו ולא ידעו אצל מי הם עומדים!

— אשרי למי שזכתה להיות באותו מעמד! נאנחה אנא.

— הדורות הבאים שותים מדמו ואוכלים מבשרו הקדוש!

— הוא פדה את כל הדורות!

— אילו קם איש קריות מקברו!

— איש קריות עשה תשובה. בן-האלהים סלח לעונו.

— טוב עשה שנחנק.

— ואת שלשים השקלים זרק בפני הכהנים! בפניהם זרקם — צוחקת

אנא מתוך גחתי-רוח של נקמה-קדושה.

ואחזו זה בידו של זה ונדהקו זה לזה ברגש קדש ורחפו בתוך האויר

החשוך, והצלצול הקדוש לזה אוהם על דרכם.

בשעת הכשר.

א.

נפתלי זעירא שמע פעם אחת בילדותו מעשיה זו:
מעשה בעני, שפגש בחכם אחד וקבל לפניו על עניו, אמר לו אותו
חכם: "יש בכרכי הים עשיר אחד, שיש לו ממוץ קורה ואוהב שעשועי
אכזריות: נותן אלף דינרי זהב למי שמסכים לתת לנקר את עינו, וכמו כן —
בעד קטוע אצבע של ידיו או של רגליו ושאר אבריו — רצונך שתלך
אליו?"

מעשיה זו שמע נפתלי-זעירא פעם אחת בילדותו, ומאז היה אומד
ומעריך את נכסיו לפרקים תכופים:

שתי עינים — שני אלפים; עשר-עשר אצבעות — עשרים אלף; שת
אזנים, חוטם ולשון — הרי עשרים וששה אלפים דינרי זהב!

כשהיה רואה עור, היה מנענע עליו בראשו ואומר: "עשרים אלף
מנכסיו של זה הלכו לטמיון!"

נפל אביו למשכב, הלה שנה תמימה, שמע אותו כואב וקובל, מצרף
הוצאות רפוי ושבת ממה שהיה יכול להרוות, אילו היה בריא — ופוסק
ואומר:

"יותר מאלף רובלים אכלה מחלתו".

נאנח הקטן בחשאי לאמר: "עין אחת הלכה לאבוד מנכסי אבא!"

אחרי פטירתו של אביו, חלתה אמו ואכלה יתר הפליטה.

וכשנשאר נפתלי יתום מכל הצדדים — נשאר עווב וגלמוד, בלי אח
ואחות, בלי דוד וגואל. בירושה נשארה לו רק דירה שכורה, ששעתה לא
כלתה עדיין.

זה היה לו היום הראשון של צער רעב, בשעה שאין ממי לתבוע ואין
לפני מי לקבול.

נעשתה שנואה עליו הדירה שנתרוקנה, שהיא מצערת כל-כך ומוצצת
בתוך הלב ומכה באיזה פטיש נסתר על הצדעים — עמד ויצא להוץ.
נפגש בנער נושא סל מאפה למכירה, עמד והריח בו.

והנער האדון השליט בסלו מונע ממנו בצרות-עין את ריה המאפה ואומר לו:

— יש לך קופיקה? הבלי, והא לך כעך!

— קופיקה! מהיכן לו קופיקה זו? כשהיתה אמו בחיים, היתה נותנת לו לפעמים פת-לחם וקופיקה לקנות לפת לפתו; עכשו כשאין פת-לחם, קופיקה זו מה היא?

והנער בעל-הסל עקשן גדול: בלי קופיקה לא יתן כעך.

בלע נפתלי רוק המיץ ודוקר לתוך גרונו, והביט אחרי הסל הנפלא, ההולך ונבלע בחללו של המרחק.

מאו נשתנו ערכיו: התחיל מעריך את עיניו ושאר אבריו לא בדנרי זהב אלא — בקופיקות, באותן הקופיקות, שקונים בהן כעכים וכל מה שיש בו להשקיט את הרעב.

והרעב מציק, מציק בחשאי; ואותו הפטיש הנסתר רודף אחריו גם ברחוב ומכה על צדעיו "צוק—צוק!"

עלה בדעתו של קטן זה לשאל מבני-אדם את הדרך לכרכי הים למקום ישיבתו של אותו עשיר, אפשר שימכר לו להלז עין אחת במחיר הרבה קופיקות, עד שתספקנה לו להרבה הרבה ימים?

אלא שנתמלא למפרע רחמים על עיניו, דמעותיו התחילו נושרות משם ועפעפיו זזות ורותחות, כאילו מריבות העינים זו בזו, כל אחת אומרת: אני אשאר ואת תלכי לניקור!

העלה בדעתו להחליף עין ביד; את השמאלית ישאיר להנחת-תפיליו לכשיזכה, ואת הימנית ימכור.

בין כך ראה חנוני זקן אחד נושא שני קונסות של סוקר על כתפיו, והוא התאנה ומטיפה תחת משאו.

נצניץ במוחו רעיון הגון, הפסיק לו לזקן את הדרך ואומר:

— רצונך, סבא? אני אשא את המשא להנותך, ואתה תתן לי בשכר

רופיקה!

— ניהא! ענה הוקן שמח.

נשא נפתלי את המשא למקומו, קבל בשכרו קופיקה ופת-לחם הוספה על שכרו.

חג היה יום זה לנפתלי: הוא אכל לשובע וקופיקה נשארה שלימה בכיסו; ולא עוד אלא, שמצא לפניו עסק טוב: הרי יכול הוא לבקש בכל יום זקנים מסובלים במשא, יעשה להם שירות ויבוא על שכרו.

ושוב לא בקש את הדרך לאותו עשיר שבכרכי הים.

הביבות נעשו עליו עיניו וכל אבריו, דומה עליו, כאילו גם נעשה להם ונצלז מניקור וקציצה.

וחשובות נעשו אצלו הקופיקיות. הקופיקה — זוהי תרים בפני הרעב. מהיר כל מוסרע".

התרבו אצלו הקופיקיות קימעה ובחשאי; כשם שהרעב היה מצער בחשאי, כך הקופיקות מנחמות אותו בחשאי.

כמדומה לו, שהוא כבר אינו בדד: הרי צלצול של פרוטות נשמע מתוך כיסו.

וקשה היתה עליו הוצאת קופיקה יתרה מכיסו, כניקור-עין; וכשראה בני-אדם בזבזנים, התרעם עליהם והחליט בלבו, שאלו הם בודאי מקרובי אותו העשיר בכרכי הים, הקונה עינים ואברים לניקור וקציצה.

"יצא נפתלי פעם אחת לבקש זקנים טעונים משא — נדמן לו בריקי ברגלותי עם עגלתו הקטנה.

הנערים קוראים לבריקי זה, שפרנסתו על עגלתו, ברגלותי, מפני שכך דרכו: מעמים הוא על עגלתו פרות ממה שקנה אצל האכרים ביום-השוק, הולך ודוחף אותה העגלה ברחובות, בשוקים, אצל החדרים ובכל מקום שילדים מצויים שם ומכריו: תפוחים, אגסים — אתרוגים שבגלות! שופים מתוקים — תמרים שבגלות! תאנים שבגלות, רמונים שבגלות, שקדים שבגלות — קנו ילדים, משכו וקחו!"

כך קוראים לו הילדים, אבל הגדולים קוראים לו בריקי סני-נהורא, מפני שעניו התחילו כהות מזקנה, וליצנים שבין מכריו קוראים לו חשוק-בנים, מפני שאשתו השניה — מכיון שילדה שלשה נוספים על הציתריסר של הראשונה עליה השלום — עמדה מלדת.

אמר לו נפתלי: רצונך, רי בריקי, אדחוף את עגלתך, ואתה תתן לי קופיקה בשכר דחיפתי!

העמיד עליו ברגלות עינים כהות, כהן אותו בראה ואמר:

— קופיקה בשכר דחיפה — ודאי שאתה שוה, אבל אלמלא היית רעבתן, הייתי נותן לך עשרים ליום ובלבד שתן בעיניך על פירותי מפני הילדים החטפנים.

— רעבתן! ? כיצד ? ! — תמה הקטן: — לולול ברבה, שיכולים למכרו ולקבל עליו קופיקות ? !

— מוטב ! הסכים בריקי: הרי אתה מקודש לי ולעגלתי בעשרים קופיקות ופת-לחם די צרכך ליום.

— וקופיקה בשביל הדחיפה ! הזכיר הקטן.

— וקופיקה בשביל הדחיפה !

התחיל הקטן מרווח עשרים ואחת ליום — שכר עיניו וידיו, הוא קבל פעמים פת-לחם ופעמים סעודה גמורה על שלחנו של בריקי, ובריקי קבל ממנו הטבה: איזו שיריות שאינן מנויות ואינן עולות בחשבון עבודה.

נעשה דחק בכיסו של נפתלי. כבר אין צלצול מטבעות עולה משם. אנוס היה להחליף פרוטות ברובלים. שמח הקטן, ובטחונו הלך והתחזק בהוננו. אבל ההצלחה, מכיון שהיא מראה פנים צוחקות לאדם, הרי הוא צריך לקבל את חלקו גם בכנידותיה ותמורותיה:

באחד הימים יצא נפתלי לחוץ, ולא נראתה עגלתו של בר-גלות.

רץ לביתו של אותו זקן ומצאו יושב בטל ועצב.

— ר' בריקי! היכן עגלתך?

— הוי, חביבא! — ענה לו הלז ברמז: — היום יוס־השוק; האכרים ודאי

שהביאו פירותיהם למכירה, ואני — אין לי במה לקנות.

— ומעותיך היכן?

— מעותי? ! מעולם לא היו לי מעות. ינוקא! הייתי לוקח בהלואה

המשה רובלים אצל אחד משכני — משגיח על המלבן של ר' אפרים קשט.

הרובלים לא היו קנינו של אותו משגיח; גם הוא עני. מכסף בעליו נתן לי

בהלואה, ואני הייתי קונה, מוכר, משלם ומרויח מחית ביתי, ושוב לזה, ושוב

משלם. עכשו נעשה ר' אפרים, לא-עלינו, בעל-שמיטה, והמשגיח צריך היה

להשיב כסף בעליו בחשבון. קטן אתה; אינך יודע מה זו שמיטה, ואינך

מרגיש עד כמה לא ניחא לו לשמטן, שיהא כספו בידים של אחרים! ואינך

יודע עד כמה מסוכן הדבר למשגיח עני, כשאינו מהויר כסף בעלים במלואם!

— אבל סיפו של דבר תבין שעגלתי נתארמלה. לא תצא היום, אתה

לא תרויח את קופיקותיך, ואני לא אמצא פרנסת ביתי.

נתמלא הקטן רחמים על עצמו ועל הזקן המטופל.

נצנץ רעיון במוחו:

— ר' בריקי! אני אלוה לך המשה רובלים!

— ויש לך?

— עשרים.

— ברוך אתה, לי ינוקא! והוי יודע: הרי יתום אתה! איני חפץ

לקחת ממך את כספך בהנם. אשלם לך בעד כל רובל קופיקה לשבוע!

רקד הקטן מתוך שמחה כנדי: מעכשו ירויח שוב עשרים ליום.

קופיקה לרדיפה, חמש קופיקות לשבוע, ולא עוד אלא שהזקן הטוב ימצא

שוב פרנסת ביתו.

שוב התחילה עגלתו של בריקי בר-גלות להראות סימני היום, ומאו

נעשה נפתלי מעין בן-בית אצל בריקי הזקן ורגיל אצל בנו, שכלם היו בעלי-

קומה ומסובל-בשר — העניות הבריאה ואמצה אותם להכעיס — והוא היה

זעיר וכחומש אחד ביניהם; לפיכך קראו לו „נפתלי-זעירא“.

טוב עשה שהסבו לו שם-לואי, מפני שבבית כזה של בריקי, השוך-

בנים' — הזקה שכבר יש בין מפליו אחד ששמו נפתלי, ואם תמצא לומר — אין לפי שעה — לא הורעה הזקתו של 'סניגור' זה לזכות עוד את העולם בזבד חדש. שיקראו שמו בישראל נפתלי.

ב.

בריקי ברנלות היה אחד מאותם ההדיוטים למחצה, שהושבים להם זכות להתאונן על הוריהם, שלא נתנו להם להתהנך על פי רצונם. לפי אמנתו של בריקי באותם הכשרונות שנראו בו בילדותו, יכול היה להיות אפותיקן או אפילו דוקטור — אלמלא שלא עכבו הוריו בדבר!
ומה שקלקלו בו הוריו השתדל לתקן בבניו:

כל זמן שהיו קטנים, היה מבריה אותם מעל עגלתו ומונע את עצמו מלהשתמש בהם שימוש כל שהוא; וכשנעשו גדולים, היו הסגופם משתמשים מלעזור לו במשהו.

שכר-לימוד לא היה משלם הרבה בעד בניו: עגלתו לא הספיקה ל'מותרי' זה.

וזהו לפי דעת בריקי, מותר גמור, מפני שלא השכר עיקר, מי שיש לו תשוקה ללמוד — התורה חוזרת אחריו. כלום הרבה שלם אביו בעד אותו המקצת שהוא רחש לו בילדותו, בין עברית, בין גוית? ! הלואי שלא היה מעכב בידו!

העיקר הוא השפעת אב, קצת מוסר! הוי, מוסר מוסר! 'יסר בנך' — כך כתוב בתורה.

ובימי שבתות ומועדים היה רגיל להגיד דברי כבושים לבניו ולעורר בהם 'תשוקה-לדעת' על פי דרכו.

היו יודעים, טפליא, תורה — טוב סהרה מכל סהורה; — הגעו בעצמכם — סוחרים? סתם סוחר — רמאי! קונה בזול-הול ומוכר ביוקר, ונשבע בהרמות, שעולה לו גופא ביוקר וסופו של דבר: הבריות שונאים אותו, ואינו מוציא שנתו עד שהוא משמט ונעשה עני!

ול'היות עני — זהו עסק ביש! הקדוש-ברוך-הוא ינן עליכם מפני צרה זו, הרי אני אביכם קצת סוחר לכאורה, קונים אצלי, לדוגמא, ליטרא אגסים, אני עומד ושוקל: הוסף אגס — הכף מכריעה לרעתי; נכה אגס — לרעתו של הקונה ומה אני עושה?

משפיל הוא את קולו ולוחש:

אני מניע את הכפות לכאן ולכאן ו — ומרמה.

וסופו של דבר — אני עני!

שמא תאמרו — מלאכה! כל מלאכה היא קבצנות בויה ורמאות!
 כלום ראית מיטיח היט שיעמוד בדבורו?
 תאמר — עשירים!

ראשית, לא כל אדם זוכה שימותו עליו הורים עשירים וישאירו לו ירושה, עשיר מִישראל — דרכו לשמור את בריות גופו במאכל, במשתה וברופאים מומחים והוא מאריך ימים, עד שעולה בידו לאבד מעותיו בחייו בענין רע.

ושנית, מכיון שהם עשירים, הרי הם ברובם בעלי־נשך ואין להם חלק לעולם־הבא, והכל שונאים ומכזים אותם, עד שמשמטים להם את כספם סוף־פסוק!

הכל רמאים בוים, ובכל יש רמאות וקבצנות!
 מה שאין כן תורה.

הרי לך דוקטור: נכנס הוא לבית הולה, שוהה שם איזו רגעים, דופק, בוחן, רושם — מקבל רובל בהשאי ויוצא.

ולא עוד אלא שהוא מזומן להי עולם־הבא: אם מסייעים לו מלמעלה, הרי הציל נפש מיתה!

או קח לך אפותיקין: נכנס אתה אליו בנלוי ראש, מושיט לו פתקא מתוך דרך־אריך — מיד הוא רומז לעוזריו, לפסס, לרקח מיני עשבים, שנמכרים אכסרה... בקבוק... פקקי... פתיל... מקבל היא ממך רובל — קורטוב פחות או יותר — ואתה יוצא לך!

וגם לו יש חלק לעולם־הבא, מפני שפקוד־נפש נונע בדבר: זה לא אנסים ותפוחים! אילו היה מחליף עשב בעשב, היה הורג נפש!
 תורה, תורה, אני אומר לכם, טוב סהרה מכל סהורה!

והבנים היו בנים מקשיבים, ויראים היו מאד מפני אותה העניות, שאבא מרמו עליה בכל פעם; והרי לפעמים תכופות היו טועמים טעם אותה העניות בחוש על שלחן אבא — ולא נשארה להם ברירה אחרת אלא ללמוד.

ומי שיודע איזה דרך נכנסים ניצוצי חמה לתוך טמוני החול להפוך רגבים לאבני שהם — הוא היודע באיזו דרך נכנסה השכלה לביתו של מוכר פירות זה, מאחר שלא שלם בעדם שכר מורים! המה גנבו מאצל הנערים הלומדים, קימעא מזה, קימעא מזה, ספר לימוד אחד בא להם במתנה, ואחד שאלו ולא ההזירו, זה רכש לו איזה ידיעה בחשבון, זה — בדקדוק הלשון, זה — בניאוגרפיה, למד זה עם זה, עד שגדלו ויצאו לעירות אחדות, והיו שם למורים ומתלמדים — כמו שנהוג; וכך נשארו באמצע הדרך, המוביל מאהל העניות להיכל הדוקטורות, כלומר: נשארו שקועים בהוראה ומלמדות לכל

ימיהם; להוציא את הצעיר "זוויף ברקויטץ פרוכטמאין", שזכה להכנס עוזר בבית האפותיקה שבעיר.

ויציאתם לא עשתה רושם בבית בר'קי, לא לרעה ולא לטובה, מפני שבין כך ובין כך לא עזרו לאביהם בשום עזר, והמקום שאצל השלחן לא נשאר פנוי, מפני שעד שיצא אחד הגדולים, התנגב קטן אחד מבין הקטנים ונעשה גדול.

כך גדל נפתלי זעירא בבית בר'קי הדחוק, המלא תורה ובנים. רואה היה אותם מטיילים צפופים בחדר, נפגשים ונתקלים זה בזה באורך ובאלכסון. "אימעניטעלני, רודיטילני, דטלני, דינגי דינגי, דינגם"...

"שם-מספר הוא חלק-דיבור מתחלף במספר, במין, בנטיה"...

במדה שיגדל ה"אחוז" — יקטן המספר"...

היהודיים הם עם תגרני עוסק בנשך"...

ובין-כך מושיט זה האחרון את ידו לתוך סל אנסים, שהונח לפי שעה בחדר, לוקח אנס, ממלא את לוגמיו, לועס ושונה:

"היהודים הם עם תגרני עוסק בנשך"...

ונפתלי זעירא מקשיב בסקרנות מתוך קנאה נכנעת וביטול-היש:

זוהי אמת, היהודים הם תגרנים... עוסקים בנשך... בין שהם לוקחים,

בין שהם נותנים נשך! הרי אני, בר'קי, ושאר בני ישראל, אלא שתמותה בעיניו: "מה ענין זה לאכילת אנס שמחירו קופיקה?!"

"הרי זה עובר על בל'תשחית!"

"אבל... להם הכל מהול. הם עתידים להיות אנשים אחרים לגמרי, הם

לא יהיו עוסקים בנשך!"

אילו היו הוריו קימים, היה גם הוא בוחר לו להיות דוקטור, ולא היה

עוסק כלל לא בדחופת העגלה ולא באותן חמשים קופיקות נשך, שהוא מקבל בכל שבוע לחמשים רובליו המפוזרים בין הרבה ליום.

מרגיש היה את עצמו עלוב, והצדיק על עצמו את הדין.

— אלה יהיו אנשים אחרים לגמרי! אמת? לאה!

כך היה מסיח לפעמים עם לאה הלבנוניה, נערה חורגת שהביאה עמה שרה אשתו השניה של בר'קי — נכסי מלוג לביתו של זה.

— אמת, הסכימה לאה.

לאה היתה מסכימה תמיד ל כל דבריו.

ג.

שרויה היתה שרה באלמנותה עם בתה הקטנה לאה ומתפרנסת מן

המחט, תפרנית היתה, וכך למדה גם את בתה לעסוק בתפירה: מתפרנסת

היתה לא בדחוק, אלא — באלמנות:

כלום תכלית היא לשבת כך בארמלות? ! תינה כל אותן השנים שהיתה לאה קמנה, אבל כשתגדל—מה תהא עליה? מי ישיאה לאיש? אין חבוש מתיר עצמו על אחת כמה וכמה—אחרים!

עד שבא בריקי מעירה הקרובה, והתקרב אליה לשם שידוך.

והיא מצאה את הדבר רצוי והגון מכל הצדדים :

ראשית, הרי הוא זקן בערכה, וחוקה שלא תלד שוב.

ושנית : הרי ביתו מלא בנים ; אפשר שאחד מהם ישא את לאה!

ושלישית : איך שיהיה, יהיה אב ללאה שיראנו לה !

עמדה ונשאת.

והיא אינה מתחרטת.

בטיבעה של שרה להשתקע בחשבונות: מי נתן יותר לצרכי הבית, מחטה שלה או עגלתו שלו? וכאמת כל אלו החשבונות למה הם? כלום כשתמצא את חלקה חסר, תמלא לו? או שמא להפך, יתן לה תוספת כתובה? ! מרגישה היא גם בלי חשבונות, שמיום שנכנסה לכאן אין עבודתה מתברכת כל-כך. אפילו את החצי אינה מרויחה, ממה שהיתה רגילה להרויח. כך דרך העולם: אשה בפני בעלה—גר בפני אבוקה.

היא אינה מתחרטת, אלא שמסקנא אחת ממסקנותיה בשעת נישואין נמצאה פלסתר:

רואה היא עכשו שאין זוגה של לאה בבית זה, אלה הם בני אחרים לגמרי, לא מחומר זה, הם מלומדים.

הם גבוהים ממנה בערך, גם בריקי כנראה, הוא מערך אחר, אמת היא מה שאומרים בני-אדם: „זוג שני אינו אלא שותף לקערה“.

ולפיכך עמדה והבדילה את עבודתה שלה.

תרויח לה לעצמה! אפשר שתקבץ לה אתחלתה של נדוניה!

גם לאה מרגישה עצמה בבית זה כמו מחומר אחר.

נערה לבנונית זו, אף-על-פי שאמה אמרה לה, שבריקי נעשה לה אב ושכל אלו הם אחיה — בכל זאת מרגישה היא עצמה זרה בבית זה, יש איזה חיץ מבדיל בינה ובינם. כשם שחלקה באמא יותר גדול משלהם, כך חלקה באבא קטן וקלוש, יש לה חלק שוה עמם בקערה, בין כשהיא מלאה בין כשהיא חסרה; וכל חוץ מזה הרי היא בריה לעצמה, זרה-קרובה היא בכאן.

וכשנעשה נפתלי-זעירא בן-בית, נוסף לשם עוד זר-קרוב אחר, תיתי לה, שמצאה שם קבוע ליהוסם של שניהם בבית זה: היא ונפתלי הם שני זרים-קרובים בבית מלא אחים.

והבית כמנהגו נוהג, נפתלי דוחף בעגלה, לאה תופרת פעמים לעצמה, פעמים מטליאה בגדי האחים; והאחים מטיילים צפופים בחדר ומשננים על-

פה: "דיני דיני דיננס" ... ולאה ונפתלי מתפרנסים לפעמים מן הפרורים של השכלה הנופלים מן האחים: הוא קבל מהם חשבון "חלוף מטבעות ופרוצנט". והיא גנבה קימעא היום, קימעא מחר.. אלפא-ביתא, צרף, קריאה, כתיבה במקצת — כבר קוראה היא בקישוי ספר רוסי. כשנושא הענין שבספר הוא גער ונערה, היא מבינה את התוכן בנקל.

ומרגישה לאה את בטולה בבית זה ומתקרבת אל נפתלי. ושניהם מביטים מתוך קנאה אחרי האחים המטיילים לאורך

החדר.

— אלה הם אנשים אחרים — זוקף הוא אצבע כלפי צדעו ולוחש ללאה — אמת?

— בידוע! נאנחת הלזו.

— הקופיקה היא היא עין האדם—מסיה הוא בה שוב בדברים שאינם מן הענין—בלי קופיקה — בלי נשמה! יודעת את אותה מעשיה בעשיר שבכרכי הים?

—אלא שהם מצאו דרך יותר קצרה לעשות קופיקות. הם יהיו אפוקירנים ואפשר דוקטורים!

—הגעי בעצמך: יש לי כבר יותר מהמשים רובל....

—באמת?! והיכן הם?

מרכין הוא את ראשו מסמיק ולוחש:

—בנשך הם נתונים.

ד.

וגדול נעשה בין כך קטן אחד מקטניו של בריקי, שלא מצא את התורה טוב מכל סחורה. לבו פנוי יותר להויות העולם. הריח בו אביו שיש בו נשמה הדיוטית, עמד ולקחהו לעגלתו. נדחף נפתלי-זעירא ממקומו הקבוע והלך לבקש לו מקום אחר.

נכנס לו שוב לשלמה ההגוני הזקן ואמר לו: רצונך, סבא, שאהיה משרת בחנותך?

—ובקי אתה בעיני הנות?

— בקי?! איני יודע כלום! אבל כל מה שתצוה עלי אעשה!

הסתכל בו אותו זקן ואמר: רואה אני בך, שאתה צעיר ישר, רבותא הוא עכשו לאדם צעיר שיכריז על עצמו: "איני יודע כלום" אבל אוהב אתה עבודה?

— עבודה? בשכר?

— פשיטא!

— הן!

— אם כן עדיף אוהב עבודה מידען-עצל. השאר בהנתי!

— ומה שכרי?

— חמשים לשנה ומוזנות.

— כיצד? רובלים?

— ואלא מאי?! אדרכמונים?!

— הצלחה כזו לא ראה בחלום.

ומכיון שנשאר בהנתי של שלמה הזקן ונעתק לנמרי מביתו של בר'קי — נודע לו, שכשהיה שקוע כל אותם הימים אצל עגלתו של זה, לא היה אלא בזכותה של לאה.

רק בשבילה הוא מתגעגע עכשו אל בית בר'קי.

בשעות הפנאי הוא יושב ומהרהר או בצירופי הונו עם הנשך או —

בלאה.

ומיד כשהוא פוטר מעל עצמו את כל עבודותיו, הוא ממהר לבית

בר'קי, יודע הוא שימצא את לאה עומדת וממתנה לו בפתח.

ולאה — פעמים שמתרבה עליה העבודה, ואז יושבת היא שקועה על

מחטה, מרוחה כסף בשפוי ואין לה פנאי לקרות בספריה השאולים.

או היא שמהה לקבל את פני נפתלי, לנוח עמו מעבודתה; ומסיחים

הם זה בזה, הוא מסדר לפניו השבון הונו המצוי והעתיד לבוא יחד עם הנשך

והפרוצנט של הנשך, והיא מצרפת לפניו את רוחיה של שבוע זה ושבוע

הבא עם ה"אתחלתא" שלה, ושניהם מוצאים ענין רב בשיחתם, ושניהם שמחים

— בין בשיחתם בין בשתיקתם.

ופעמים שמתמעטת העבודה אצל לאה, מתרבים עליה לילות של

נדודים וימים של שעמום; ואז היא קוראה הרבה בספריה השאולים, וכשנושא

הספר הוא נער ונערה, היא מבינה כמה שמבינה, ואת השאר היא משערת

ומצרפת. ויוצאה היא לעולם אחר, עולם עדין, אציל, עולם של דוקטורים

ואפותיקרנים.

ואז קשה עליה חברתו של נער זה האדוק אל הרובל, מפהקת היא

ושמחה, כשהוא נפטר מלפניה.

יתיה לו לנפתלי, שימי עבודתה של לאה מרובים על ימי השעמום.

ה.

ולאה אינה יודעת, אם היא "יפה כהמה" ו"ברה כלבנה", אלא שאחיה

יוסף ברקוויטץ התחיל לוחש באזניה כזאת לפרקים תכופים. תמוה שנפתלי

לא אמר לה כזאת מעולם!

יוסף ברקוויטץ מספר לה הרבה דברים מצוינים: תולדות ההון, אקס-פלואטציה... צמצום הרכוש... עתידות הפועל... תמוה שהוא נטפל אליה לספר עמה. מרגישה היא צער של התבטלות, כשהוא מספר עמה.

ופעם לחש באוניה דברים... שהיא מתבישת להרהר בס. ופעם עשה מעשה מגונה... דומה לה, שכתם נשאר מאז על הלחי... אבל הוא אמר, שיש לו הזכות על זה... — האמנם?! הוא — ונערה השוכה ועניה כמוני?! * * *

* * * ואין שכרו הדל של יוסף ברקוויטץ מספיק לו לקנות ספרים ולנסיעות תכופות אל הבחינות. לזה הוא — לפעמים אצל נפתלי-זעירא על חשבון עיסקא ופעמים — אצל לאה בחשבון גמילת-חסד "לכשירחיב". צרכיו מתרבים, הלוואותיו מתתכפות. מתחלה היה קשה עליה לסרב; ואחרי כך — פעמים שלא יכלה ופעמים שלא הפצה לסרב — נעשה חסר ב"אתחלתא" של לאה.

ורעיון הגון עלה בלבה: אילו היה לה די כסף, היתה קונה לה מכונת-תופרים והיתה מרויחה יותר ולא היתה צריכה לסרב ליוסף בשעת דחקו: סוף-סוף — הרי הוא... הרי הוא אח! *

ונפתלי נעשה יד ימינו של שלמה הזקן. טרוד הוא כל היום בין בעבודות ההנות בין בחשבונות ההקפה. מונ טוב הוא זקן זה: כשהוא מוצא את משרתו נאמן וכשר לפניו, הוא עושה לו להלו נחת-רוח ומשליך עליו את כל עניניו. כביכול: איני חושש לך! רק הכסא אנדל ממך. ולאורתא הלך נפתלי ל"הצרו" של הפריץ שבעיר לעשות עמו חשבון לסכום ברזל, שקנה זה מחנותו של שלמה ולגבות את המגיע. וכשחזר לביתו נזכר בדרכו, ששכח הפריץ לנכות חמשים רובל דמי-קדימה שנתן למפרע.

בא לפני הזקן וספר לו בתמיה. נתן בו הזקן עין ואמר: מציאה כשרה! הרי שלך לפניך! או שמא יש ברצונך — חלק בחלק!

— כיצד? תמה זעירא: הלא החשבון אינו כך!

— ואלא מאי?

— לפי החשבון הרי אותם החמשים צריך להחזירם להפריץ.

חיך הזקן ואמר: "משטה הייתי בך זעירא! לנסותך הפצתי. אשריך שבריושר אתה! עכשו מה הפצך ממני? נפלה המצוה בחלקך — לך וקיים השבת אברהם, שיש בה קידוש-השם".

הלך נפתלי שוב לחצרו של הפריץ, וכשחזר הלך שלמה לקראתו.
שאל אותו:

— מה אמר הפריץ?

— כלום. אלא שנתן לי עשרה במתנה.

— ואתה קבלת?

— כלום שוטף אני, שלא אקבל כשהלז נותן? ולואי שיתן גם מחר!

הניע עליו הוקן בראשו ואמר: „גער ישר אתה, אלא... חבל!...“

עלה לו לנפתלי באותו לילה מקרה, שכל כספו היה מוזמן בכיסו, כאילו התקבצו מעצמם כל הרובלים כדי להצטרף עם העשרה החדשים, שבאו לו מתוך היסוד-דעת.

הרגיש נפתלי צער ושמחה בבת-אחת: צער בשביל שתי מאות ועוד שמונחים בכיסו בעקרות ואינם מולידים קופיקות; ושמחה — על שסוף-סוף כשהוא מכניס ידו לתוך כיסו, הוא ממשמש בכל הונו בבת-אחת. נתמלא לבו רגש יותר מדי. רץ לו ללאה להריק קצת מעל הלב.

ולאה עבדה כל היום ומקצתו של הערב, ולא קראה זה מכבר בספריה — ולפיכך היתה שמחה לקראתו.

אלא שהיא אהבת טיול בהויץ והוא אוהב יותר שיחות שבבית, תחת גג וכותלות. הוויץ הוא הרחוב. לא נברא הוויץ אלא למשא ומתן...

ולבנה יפה צפה ברקיע ודמדומים נעים שרה באוויר, ורוח קריר וכל מה שלאה אוהבת — בטל רצונו מפני רצונה והלך לטייל עמה.

והשעה היתה מאוחרת, והמקום היה מקום שאין רגלי בני-אדם מצויות.

נראתה לו לאה בשעה זו יפה, נוחה, קרובה.

נתמלא עליה לבו רגשות צורבים, ולואי שתשתוק, כמו שהוא שותק וילך עמה כך הלילה.

אבל היא אינה שותקת, וכשהיא מדברת נעשים רגשיו יותר צורבים, יותר ממלאים ודוחקים.

הוא עמד על מקומו. הפיץ הוא לומר לה איזו מלה. אבל — לא! אין הוא רגיל במלים! לעשות איזה דבר — הוא הפיץ! דבר גדול-גדול, כמו זה שהוא מרגיש עכשו בלבו!

— לאה... לאה!...

הוא עמד והוציא את כל קומץ מעותיו, והכניס לידה של לאה.

— כסף... הכל... הא לך!

ומיד נעשה רוח בלבו.

אלא שהוא מרגיש נהדר-רוח, שקשה לו לעמוד בה, מתבייש הוא.

עמד וברח לביתו.

ובביתו על משכבו, שלא בפניה, ובהרהורים שלא לאור הנר נקל היה
 לו להרגיש את כל העונג של העובדא. * * * * *
 ולמחר בבקר, כשפתח הנותו של שלמה, נכנסה אליו לאה בחטיפה
 ומתוך דעה מבודחת.
 — יחידי אתה?
 — יחידי? הרי את עמי! לאה! מה השכמת היום?
 — כלום! לא יכולתי לישון. מוטב שאתה יחידי בהנות. הבאתי לך
 את הכסף.
 — כלפי מה?
 — כך.
 — לאה!
 — אבל, חביבא, אתה אינך יודע... כשהכסף אצלי הוא שרוי בסכנה...
 — טעמא מאי?
 — יוסיף ברקוויטין... הוא צרכן תמיד... היום יותר מאשר בכל יום...
 הכסף... אתה אינך יודע! אני אומרת לך — קבל בחזרה!
 — בחזרה?
 — קבל את הכסף, שאני נותנה לך.
 והוא הרגיש את הדבר לעמקו; ובאותה שעה נעשתה עליו יותר אהובה,
 על שהיא יודעת מדת הזירות בכסף, וחפץ היה שישקע השמש ויהי לילה,
 וירויץ תיכף אחריה לביתה: הרי בין-כך ובין-כך אינו מקבל היום קופיקות
 על מעותיו. יום זה אינו יום.
 וקודם שיצאה פנתה אליו ואמרה:
 — אם יכול אתה להלוות לי המשים לצורך קניית מכונה — מוטב!
 — להלוות? כיצד? על חשבון עיסקא?
 — תינח על חשבון עיסקא! מגממת לאה ומסמיקה.
 — טוב ויפה. הא לך.
 קבלה לאה את החמשים ויצאה לה; ושמתה נפתלי מרובה היום:
 ממשמש הוא בכיסו, וכסף נתן ללאה, ולא עוד אלא שכסף זה עושה
 פירות.

ו.

והמכונה בחדרה של לאה מרעישה עולמות לילה ויום ומזניסה; ויוויף
 ברקוויטין מוציא; ונפתלי-זעירא בא בכל לילה לביתה; ולאח פעמים שהיא
 שמחה בו פעמים שהיא מתמרמת ושופכת עליו קיתון של המה.

והוא מקבל על עצמו את המתה באהבה, אף-על-פי שאינו מרגיש כל-כך ברור את סבת כעסה עליו. מסתמא כך ניהא לה שתכעס; וכי מה איכפת לו? הרי זה רוע לב לאדם, שאינו מזמין עצמו לחברו בשעה שצריך לו להלו איש שיכעס עליו!

מספרת היא לו מתוך ספריה ומתוך שיחותיה עם יוויף ברקוויטץ. שהכסף הוא דבר נמאס. מביא תגרה לעולם וצער ועלבונות...

— כיצד? — הוא תמה: — כסף מביא צער? ! כסף? !

כועסת היא עליו ופוסקת: הדיוט אתה! אדם של קופיקה!
אפשר צדקה בזה.

ושוב מספרת היא לו על איזו שותפות, שעתידה לבוא לעולם... וזה נוח לו. בחפיץ לב היה מקבל לו לשותפים את שלמה החנוני ואת יוויף ברקוויטץ כשהיה אפותיקרן, ולואי שייסכימו גם הם! ומספרת היא לו באיזו שאלת הפועל... ועוד שאלות... ולו יש רק שאלה אחת לשאל הימנה, וזהי שאלה שכל חייו תלוים בה. שאלתו קצרה ופשוטה: חפיץ הוא לשאל הימנה: יפה אני לך שאהיה לך לבעל?"

אבל ירא הוא לשאל מפני שהיא כעכנית.

חסל סידור העגלה לבריקי הזקן. כל ימיו רמה עשק, גול, גנב, נענע בכפות המאזנים, גדל דוקטורים ואפותיקרנים לעולם. עד שהצטנן, עלה בלילה על מטתו, ובבקר לא קם. חולה מסוכן הוא.

שמה רננו אחריו שהוא מרבה כל-יך בנים לעולם — הרי הוא בדה, עוזב במטתו, ואין מי שייסעדהו בחליו!

נפגש יוסיף ברקוויטץ בנפתלי והתנפל עליו בבקשות:

— זעירא! הרי אתה משלנו! אבא מוטל עזוב; הרגתא ולאח — הלא ידוע לך — עסוקות בעבודה, צריך לו איש שישב אצלו.

ולב נפתלי נשבר בקרבו על אותו זקן, ויודע הוא, שיוסיף ברקוויטץ אינו יכול לעזוב את בית-האפותיקה ולשבת אצל אביו: הרי בית-אפותיקה אינו הנות!

ומבין הוא, שקצת חוב מוטל עליו בזה, אלא שקצת קשה לו:

הוא מקבל כבר בשכרו אצל שלמה החנוני מאה לשנה, שני רובל לשבוע.

כשיעזוב את החנות לשבוע, ינכה לו זה שני רובל, ומי יהוירם לו?

— יוויף, רצונך? רובל לשבוע תהויר לי!

— בשביל מה?

— כיצד... בשביל שישבתי אצל אביך.

— אבל יודע אתה שאין לי!

— אין לך? אוקפם עליך בחשבון עיסקא!
— ניהא.

נכנס נפתלי לבית בריקי ולא מלא שבוע. שוב נשארה שרה מותרת
לכל העולם. בריקי הוקן נסתלק מן העולם.

ז.

ובין כך הגיעה העת ליוסף ברקויטץ לנסוע להאוניברסיטה ולשהות שם
עד שישבו אפותיקרן גמור.

ואז כמעט שנתקלקל יחוסו הטוב של יוסף ברקויטץ לנפתלי-זעירא:
הוא דחק בו שילוח לו שוב עשרים וחמשה להוצאות-הדרך.
מתחלה סרב נפתלי. קרא עליו הלוי: אדם של פרוטה! קופיקה חיה!
קבל על עצמו את הדין, אלא שהלוי הולך וקובל. „בשליך לא אוכל
לנסוע!”

נפל עליו לבו: אחריות כזו לא יכול לקבל על עצמו! הרי בשביל
עשרים וחמשה שלו יאבד אפותיקרן בידים!
נעתר לו, אלא שחפץ לזקפם עליו על חשבון עיסקא.
נכנסה בשעה זו קליפה באותו יוויף וחפץ להראות הקפדה יתירה על
כסף שלעתיד לבוא. והתעקש על אותו עיסקא.

ותור זה קשה היה על נפתלי. בשלמא להעמיד עשרים וחמשה משלו
בספק סכנה, הרי הוא מציל אפותיקרן לעולם! אבל להניח מעותיו בלי
עיסקא — הא כיצד? מוטב שישמע עשר פעמים „קופיקה חיה”, ולדבר זה
לא יסכים!

ומכיון שאחד היה צריך להיות „נותן” ואחד „מקבל” — נצח הנותן את
המקבל, והסכים יוויף על העיסקא. קבל את הכסף ונסע לדרך.
ונפתלי, מכיון שנכנס לבית בריקי, לא יצא משם שוב. קבל הוספה,
שכר-מוזנות, אצל שלמה החנוני ונעשה דייר קבוע בבית האלמנה, ושניהם
שמחים ומרויחים זה מזה: הוא אינו מדקדק עמה על טיב המוזנות, והיא
הזילה לו קורטוב ממה שקבל שכר-מוזנות משלמה החנוני.
„יש לך עסקים טובים בין בני-אדם, מהרהר נפתלי, מעין זה וזה נהנים”,
אלא שצריך לחזור אחריהם.

יוויף כותב מכתבים תכופים ללאה. בכל פעם הוא קורא לה לואי חדש.
פעמים — „יונתי”, פעמים — „פרידתי”, פעמים — סתם „אחתא”; והמכתבים
כתובים מזה ומזה; ובכל מכתב הוא מעירה על ספר חדש, שתקרא בו, ובסוף
המכתב יש הערה: „מורגש צורך בכסף!”
ומכונת-התופרים של לאה — יותר שהיא עובדת, יותר נעשית מומחה

לדבר. אין ללאה פנאי לקרוא בספרים. דיה שהיא קוראה מכתבי יוחף. כל מכתב ומכתב הוא כעין ספר.

ופעם מצא אותה נפתלי שקועה בקריאת מכתב ודומעת מתוך שמחה. נטפל אליה לדעת — מה זה.

התחילה קוראה באוניו מתוך המכתב געגועי יוחף אליה. שמע נפתלי והשתומם:

יש לך בני אדם — הוא מהרהר בלבו — שיכולים... לקרוא כל דבר בשמו! הרי זה ממש. כאלו היה יוחף זה בתוך לבי! כאילו שמעו הרהורי וחלומות ו-ו — הצער שבלבי!

„ואפשר... מי יודע?... אפשר כל הגברים מרגישים בשוה!
אבל לא ההרגשה — עיקר! צריך לדעת איך לקרוא את זה. שאתה מרגיש“.

והיא קוראה, והוא שומע, ודמעות זולגות מעיניו.

— נפתלי גם אתה בוכה!?

נכלם מפניה וברח.

באותו לילה הרהר בדבר:

„אילו הייתי יודע, שיוחף אוהב אותה כל-כך...“

„ודאי שזהו לה אושר גדול. הרי אפותיקרנית תהיה!“

„מפני-מה לא למדתי להיות אפותיקרן?!“

ומאז התחיל מביט על לאה מתוך דרך-אריץ; גמגם בלשונו בדברך

אליה בין לשון „אתם“ ולשון „את“.

וכשעלו על לבו זעזועי אהבה סלד בהם וגרשם מתוך לבבו.

— לא ידעתי, לאה! — התנצל פעם אחת פתאם מתוך שיחה — לא ידעת

אם יוחף ברקויטץ אוהב אותך כל-כך!

— ומהיכן אתה יודע, עד כמה הוא אוהב אותי? — חפצה לאה להתלוצץ קצת.

האני לא אדע!?! מי שאינו יודע ואינו מרגיש — אבל אני... אני

יודע. אני מרגיש...!

התחילו דמעות נוזלות מעיניו.

פרץ צחוק מלא מפי לאה — נכלם מפניה וברח.

ח.

ומכתבים הניעו ומכתבים פסקו, וכשפסקו — פסקו לארך ימים.
לאה הצטערה בצער-געגועים ונסיונות של פקפקות בכטחון לב אוהב.
לפרקים תכופים היא יושבת ענומה ובוכיה.

קשה צערו של נפתלי מצערה: אין הוא יכול לראות את לאה בוכיה. כמה בוערת בלבו תשוקה למחות דמעוניה מעל לחייה, אלא שהוא סולד בה — בידו ממש.

ובאהר הימים נכנס להדרה ומצא אותה נבוכה. פניה הכסיפו שפתיה רותחות, ועיניה תועות לכאן ולכאן.

— מה לך? לאה!

היא הוציאה מהיקה מכתב.

— מיוזף ברקויטיץ?

— הן. הלואה קטנה הוא מבקש.

— וזה הכל?!

— במכתב רצוף עוד איזה דבר.

— מה?

— הא לך! פתח וראה!

— זו מה? ! תמונה?!

— זו תמונת כלתו. ההלואה נחוצה לו להכנות ...

לא נמרה את דבריה. בני פריץ מגרונה.

הרבה ימים אחרי כן לא יכול לדבר עמה. היא ישבה בודדה ועגומה

הספידה את זה שמת בשבילה.

מת! ? לא! זה שלא חי מעולם בשבילה!

וכשהתפיסה עם מה שכבר עשוי, הצטננו הגעגועים במקצת, ועל מקומם

בא צער עלבון.

כיצד הלז הקל בה כלי-כך? ! כאילו אינה אלא מין חומר בלי

הרגשה?

קשים נעשו עליה הספרים, המכתבים וכל מה שיש לו איזו שייכות

אל יוזף ברקויטיץ.

מרגישה היא צורך לשפוך את לבה לפני נפתלי. צריך לה שותף

לצער.

צריך לה איזה „גברי“ שילחם על כבודה, לפחות, שלא בפניו של הלז!

קללות, הרמות, בזיונות צריכה היא לשמוע על חשבוננו של הלז!

ובלילה לאור לבנה פגומה טיילה עם נפתלי ושפכה לפניו את כל מה

שהעיק על לבה.

ואז היתה שעת-הכזושר לנפתלי, שיפתח גם הוא את לבו ויזכה בחלקו.

מוכשרת היתה בשעה זו להאמין באהבתו של איזה אדם אליה, להעריך

אותה האהבה במחיר גבוה ולפנות לו מקום בלבה שנתרוקן.

והוא אמנם הרגיש בזכות שיש לו; אלא שקודם-לכל השתתף בצערה.
 הרים אנרוף כלפי חללי זה שאינו בכאן וקרא:
 — אותו יהיר! אותו חלל! לפחות יהויר לך כל כספך בצירוף
 העיסקא!
 נדמה לה ללאה, שהוא... שהוא הלוח איתה ליוזף ברקושיץ לומז
 ועכשו הוא תובע עליה עיסקא.

עמ

שְׁתֵּי יַבְמוֹת.

ססיל וברונה הן שתי יבמות צעירות, נשאות לשני בני שלמה הזקן האוכלים שנות נקיים על שלחן אביהם. כך דרכו של שלמה הזקן בכל הימים שהוא מתגורר בכפר: להחזיק את בנו על שלחנו יותר ממה שהבטיח להם. את בתו הבכורה החזיק על שלחנו עד שנשאו הבנים. אז, כשהיה צריך להכניס זמורות זרות אל ביתו — הרחיקה והביאה אל תוך רשותה, כדי שלא להרבות קטטות בביתו; גמירא: אין שתי ניסות חיות בשלום בכפיפה אחת. נדמה לה לכל אחת, שהחברתה נכנסת בנבולה; מה שאין כן יבמות. שהן יותר נחות זו לזו על-כל-פנים ויש ביניהן שתוף-דעות בשנאתן לחמותן. את שני בני זקוניו יש בדעת שלמה הזקן להחזיק על שלחנו כל ימי חייו.

ססיל הצעירה, כבת שמונה-עשרה, נשאה לשמואל הגדול מאחיו; כבר מלאו לו עשרים-ושלוש. בנעוריה בבית-אביה היו מרגנים אחריה, שהיא נערה עליוה.

היא היתה באמת עליוה; מן השושנים המתקדמות בפריחתן. אוהבת היתה את הקשוח, את הרחוב ואת ה"פגישות" עם צעירים. אוהבת היתה לאכל, שתות, לשמח ולהיות יפה. ויפה היתה וצעירה ורעננה.

ואוהבת היתה את היפים, הצעירים, הרעננים. היא אמנם לא אהבה בהם אלא את ה"יופי", ה"צעירות", ה"כח-הרענן" שבהם בלי שום הבדל — מי הם נושאי ה"רעננות".

ראה אביה את מבטיה המחרידים, את יפיה המגרה, את חטיבתה המבליטה ומתבללת שלא בעתה — ויתהלחל. הקדים והשיאה לאיש, טוב עשה, שהשיאה; מפני שלא היה בדעתה כלל לחכות, עד שתקבל התרה על החיים הנעימים — מאת הרב-החזן-והשמש. ושמחה היתה באישה, בקרשוב הרעננות, שמצאה בו עד שכלתה את הקרשוב.

או בחלה בו נפשה; אלא שיחד עם ההתרה על הנשואין, שוכה אותה אביה בה—נאסרה לכל באי עולם.

ומבטיה מחרידים; וחיוכה מרנין לבבות; מושכם... מושך ונמשך... ועולמו של הקדוש-ברוך-הוא כל-יך מלא לבבות דופקים! רעננים! יודעים לחיות! תאבים לחיות! יש בלבה די אש בשביל כלם!

אלא שהיא בבית המיה. מרננים אחריה, שהיא עליזה — שלא כמנהג בת ישראל.

בעלה אוהב אותה בכל חם גברות. שיש בו; ויותר שהוא אוהב יותר הוא קנאי, שומר הוא על מבטיה; אורב למבט אחרים — עליה. יש לו די עת לזה; אוכל נקיים הוא. אבא סוחר-מוכה, והוא בא על המוכן. הוי—כואבת היא לפעמים בחשאי—מה הלז חפץ ממני?! דוב אורב הוא על הדבש שבכורת!

ולפעמים, שהוא אינו אלא "כלב שומר ערמת עשב בחצר". יודעת היא שמרננים אחריה; ונשמרת על נפשה, שלא להעיר חשד. אותו הלב שיש בו די אש בשביל הרבה לבבות, ישאר התום. איש לא ידע את הסערות המתחוללות שם.

ברינה היא בת עשרים ושתים, נשאה לברוך, הצעיר מאחיו על שתי שנים. מכיון שעלה בגורלה להיות כלה בבית שלמה הזקן, הרי ממדת היושר היה, שתחכה היא על הצעירה, אחר שהיא יכולה להמתין יותר מן "ססיל". גם היא יפה דיה, אלא שאין יפיה מטרוד כל-יך. אינו קורע עיני עורים. אותה יכול לראות רק מי, שעיינים בוחנות נתן לו אלהים. זוהי שושנה חבורה וכמוסה בעליה. יש בה מטעמן של תבלין למאכלי שבת: "שומריה מבחינים בהם; ומי שאינו שומרה אינו מבחין כלום". אבל אין בכך כלום: בעלה אוהב אותה כמות שהיא. אין לו שום צורך, שידעו הכל את ערכה.

דיה, שהוא יודע.

ואהבה בעד אהבה.

בנעוריה בבית-אביה היתה נערה בישנית. קשה היה לה להביט בפני גבר. קשים היו עליה מבטי הגברים; והלא לפיכך נתן לה אלהים אשמורות ספגניות, שתוכל להורידן לעת הצורך על בבות עיניה המלאות רך וסוד: מכיון, שהביט עליה גבר, הורידה את עיניה החנינות לארץ והפקירה את לחייה המפוקסות, את מצחה הבולט, את הטמה היפה — את הכל הפקירה למבטי בני-אדם.

משעה שנשאה נעשתה הצפנית: אינה מכסה כלל על אהבתה לבעלה; מבטת היא ישר על בני-אדם. יש לה שני אוצרות של מבטים. באחד היא מהוננת רק את בעלה. אסון הוא להמצא תחת מבטים אלו; ויכול

הלב להתוך בהומס; ומאוצר אחר היא משתמשת בשביל בני-אדם ולדבריו-
הול. נעימים הם גם מבטים אלו.

ופטפטנית נעשתה: מדברת היא עם הכל על הכל! ומקבלת את כל
אדם בסבר-פנים יפות. אמה, כשהיא באה לפעמים להראות עמה, אומרת
היא, שנעשתה בתה אחרת לגמרי.

מחבב הוקן את שתי כלותיו, נוהר שלא לבכר אחת על רעותה: ירא
הוא מפני קנאות וקטטות. כל-כך הוא אוהב שלום ומנוחה!

ואוהבות שתי הכלות את חמיהן: ססיל אוהבת בו את הדרת שיבתו,
את הוקן הלבן המתענג בארבו; את הוד פניו רחב מצחו וקמטיו שאין
ביניהם חלא-תזעה, הרגילה אצל זקנים מקומטים. דומה שאין אלו קמטים של
זקנה, אלא קמטים — שנעשים לרצון, כשאתה מתאמץ להוכר בענין חביב
עליך.

וברינה אוהבת אותו, מפני שהוא אבי בעלה, ומפני שהוא איש
טוב.

כך דרכו של ר' שלמה הוקן: כשהוא צריך לעשות איזה תקון בביתו:
לשכר שכיר, לקפח שכיר ממקומו, או לקחת מורה לנכדיו בני בתו, שהוא
מגדלם בביתו — הוא מאסף את כל בני הבית להתייעץ עמם: יש לכל אחד
מאוכלי שלחנו הפשה-הדבור, דעה ובחירה; והוא צובר את כל הדעות, מנפך,
בודקין — וסוף-סוף הוא עושה כרצונו; מפני שגם לו יש דעה, והוא-הוא
בעל המעשה, הרי אדם קרוב לעצמו. אבל לא זה העיקר, בעיקרו של דבר
נהגת עמנסיפציה בבית הוקן.

מורה חדש נכנס לבית ר' שלמה בשביל נכדיו: הארון, ציפרמן, הוא
צעיר, אדם יפה, מנומס, דבורו נאה, נוה ויודע לבדח דעת הבריות. ססיל
יודעת לו הרבה, מעלות-טובות.

כמדומה לה, שצעיר זה יכול היה לרכו אליו את כל האש שבלבכה,
עד שנכנס ציפרמן לכאן, לא יהעה הברל בין גבר לגבר: ידעה רק, ששתי
כתות יש בבני-אדם, כת אחת היא זו של „נקבות“, שהיא נופה שיכת אליה;
וכל השאר הם כת „גברים“.

מיום שבא ציפרמן לביתם, נקבעה בלבה צורה מיוחדת לגברים: כשהיא
מהרהרת בהם, אינה רואה צורה אחרת אלא-זו של ציפרמן, השאר, יודעת היא
שאינם כמותו.

כמה משתוקקת היא לדבר עמו ביחידות! אלא שיראה היא,
שמא יבישו אחריה, גמר הדבר יכול להיות, שיגרשו אותו מתוך
הבית.

כמה משתוקקת היא להסתכל בו! אלא שהבית מלא מבטים מכל עבר ופנה! בארינה של מבטים היא לכודה, כוננוב זה — בתוך ארנ השממית! אש מתלקחת בלבה. כל אשה, כל נצוצי הומה התרכזו עכשו אל תוך נקודה אחת.

הבל שנכנסה לחופה כל-כך מהר!

וכך היא נדונה באש זה ששה חדשים.

במשך "הזמן" הזה רחש לו ציפרמן הרבה לבנות בבית זה: נוח הוא לזקנים, רע לצעירים, ורצוי ל"שערות הארוכות", כמו שהוקן כולל יחד את הנשים שבביתו; אפילו הזקנה הקפדנית שבעה בו רצון.

ברינה מפורת עליו מלא חפנים שנכחים שלא-בפניו, ומקצת ננותו — בפניו, זה אינו אלא לשם התול, כדי לפתוח לו פה לבדיחותיו המגרות.

"מעולם לא ראתה גבה, שיהי כד-כך רצוי לבריות! כל-כך קל בתביעותיו בנוגע למאכל ומשתה! וכל-כך משמח!" — כך היא משבחת אותו בפני בעלה, ומנענע הוא לה בראשו, ומודה, שנם הוא מוצא בו הרבה טעם לשבח.

ככלות הקיץ הודיע ציפרמן, שאינו יכול להשאר בשכר, שקבל עד עכשו, חובע הוא הוספה אצל הוקן.

הוקן קרא לאספה, בניו כלותיו ואפילו הזקנה השתתפה באספה, צריכים החברים והחברות ליהנות מן החופש הניתן להם לחות דעה, אם לפסוק הוספה לציפרמן או לא.

מתלקחת הבערה בלב ססיל: לפחות מלה אחת טובה חפצה היא להשמיע פעם אחת בפרהסיה על ציפרמן; אלא שיראה היא להשמיע, שמא "יחשדה".

— כדאי, כדאי הוא, המא — מכריעה ברינה את הכף לזכות-כדאי הוא הוספה, איש הגון הוא; אדם מצוין; אני אוהבת אותו כל-כך!

שומעת ססיל ומודעועה:

מה פשטטה הלזו?!

ומבטת היא על סביבה בתמהון מעורר; אבל אינה פוגשת אף מבט אחד מאלה שהיא מחפשת אחריהם, הכל מסכימים לדעת ברינה.

— כן, אמט! כדאי הוא! הרי הוא מורה טוב! אדם שאינו מן המצוי!

— נח לכל.

— אין בו שמץ יוהרא.

— אני אוהבת אותו כל-כך!

ושוב מודעועה ססיל ומקנאה היא בחברתה.

יש לך אדם, שנולד במול כזה, שיוכל לאמר בפרהסיה מה שלבו

חושב" — כך היא נאחזת ואומרת לנפשה.

בֵּית־הַסֵּהַר.

בית־הסֵהַר שבעיר פלוגית בלע בלילה אחד וכבת־אחת ארבעה תפוסים. שלא הכירו זה בזה ולא ידעו על מה הם נתפסים. אלא מכיון שאתמול חלה עקספרופריאציה על קרון הדוהר ושלשום היתה התנפלות על הפוליציה — התנפלות שנגמרה בשפיכות־דמים — הסכימה דעתם לשעה, שעל אחת משתי העברות הללו הם נתפסים.

אחד מהם היה צעיר עוזר בחנות, ששמו יופא פינשטיין—אדם נמוך, שכבר רכש לו שעון של זהב וכלה נאה בלא נדוניא, והיה מעשן מתוך קנה של ענבר, שמו של השני הוא עכשיו מטוסר בולבה, וקודם שברה מאיזו בית־סוהר שבאיזו עיר היה ידוע בשם הורודט פושקט.

השלישי הוא יהודי שכלו פאות, זקן ועינים. זה היה אחד מה„נכדים“ שעבר זמנם, ושורפ החיים עקר אותו מתוך איזו עירה וסחפהו לכאן, כמדומה לשם התול בעלמא. ארבעים יום קודם יצירתו נגזר עליו שיקרא בשם גרשון גרשקויטץ בהרב, שם כזה היה מסוים וחשוד אצל הפוליציה, ומרגלי־הרש מהפשים אחריו זה כבר.

הרביעי היה איש צעיר מגודל בלורית, בעל־חוטם ומשקפים, ידוע לתורני באיקונומיה הפוליטית, וכבר זכתה אותו הפוליציה בשלשה חפושים. הפוליציה נהגה בהם מנהג יוצאים מן הכלל: לא הכתה אותם לא לפני התפיסה ולא אחרי כן ואת תביעותיהם מלאה בדיוק ובזמנך, מטוסר בולבה, כבעל־נסיון ומומחה לדבר, השמיע את דעתו, שהרך והנמוס שהפר ליציה נהגת בהם הם סמך, שכבר נגזר דינם לתליה.

בין מטוסר וחבריו נכנסה רוח פסקנית עוד מיום הראשון למאסרם. הוא לא מצא אותם זכאים לשם אסירים, ולא יכול למחול להם את הדבר, שהוא צריך לישב עמם בכפיפה אחת, מעולם לא קרא אותם בשם. זה היה מנהגו עם כל מכיריו, שלא היה קורא אותם בשמותם שנכתבו בספריי־הלידה, אלא היה מסב לכל אחד שם חדש כפי טעמו ונמוקו, כך היה קורא את התורני באיקונומיה פוליטית בשם „מפתח־ליל“; את הנכר היה קורא „עקספרופריאטור“, ואת העוזר—בשם „שפש־שמך“. תמיד היה מתקוטט בהם ומצער אותם בתחבולות.

שונות. וכשנבא להם את נבואתו ואת סופם הקרוב — הפצו להאמין, שאין זה אלא כונה רעה להרבות צערם. אף-על-פי-כן, כשהרהרו על הדבר כל אחד בלבבו, מצאו שיש רגלים להשערתו של מטוסר והתחילו מונים את ימי חייהם האחרונים.

ה"נכד" עמד כל הלילה על משתו וסיים את חשבונותיו עם אלהים ואנשים. נשמתו הזדככה מכל אותם הכתמים הרגילים אצל אדם שכמותו. שמא קבל רובל שהסר לו מאצל אדם שיתר לו!... שמא האמין בעצמו כדו שיאמינו בו גם אחרים!... שמא רמה את עצמו ונמצאו אחרים מרומים עמו!... בין אדם לחברו... בין אדם למקום... בשר ודם מלוכלך בחטאים. אלמלא שכן, לא היו יסורים ממרקין העולם". הוא שב לפני קונו בתשובה שלמה. ובנשמתו התלקה נצוץ אחד משל אבותיו היהודים הגדולים: קדושי סלאוויטא. הקדוש ר' מיכל, עשרה הרוני מלכות — וכל אותם הרוני מלכות שבכל הדורות.

וברור נעשה בעיניו, מפני-מה הוא נתפס למלכות, ובשביל מה הוא יוצא לגרדום.

וכשזכר באשתו ובני-ביתו כון את לבו כלפי מעלה ואמר:

אבי יתומים ודין אלמנות! הריני מוסר בידך את כל אלה התלויים בי, ואני מוכן ומוזמן ליהרג על קדושי-השם!
הוא גדל והתעלה כמשך הלילה למעלה מכל הבלי העולם. כל הקיסריים והשררות נכללו אצלו בשם אחד, המלכות, שמשמעותו אחת היא בכל הדורות... ושאינה מתורגמת לשום לשון, ושאינה מעוררת לא אהבה ולא שנאה, לא כעס ולא רצון...

למחר בבקר, כשקם מטוסר מעל משכבו והתחיל פוסע בתלל החשוך של החדר, נתקל ב"שפשיש השמן" והסיעו מלפניו באנרוף. — אל תוחל לבין עיניי — לחש אחריו.

פגש אחריו-כן ב"מפתח-הלילה", והוציא גם עליו קב של בון וקנתור. אחריו-כן העמיד את עיניו על האקספרופריאטור והשהה את עצמו עליו, כאילו לא הכיר בו... אחרי רגעים מועטים חזר לאחוריו והביט אחריו זמן הרבה מתוך השתוממות.

ובפעם השנית, כשנתקל בו, נסתלק לצדדין, ושוב הסתכל בו.
— סביטוי! — נורק מתוך פיהו, שמעולם לא יכול לעצור בעד הרהורי לבו.

ומאז פסק לקרא לו "אקספרופריאטור", והתחיל מביט אחר כל תנועותיו ומקשיב לכל מלה היוצאת מפיהו.

ו"מפתח-הלילה" לא מצא מנוח לעצמו. הוא תעה באפל החדר, כצל של איזו בריה משונה, וטען לעצמו:

— עול נורא! לא אשמת, לא בנת— ואתה יוצא ליהרג! מפני מה?
 מפני מה?
 כך עמד לפני כל אחד משלשת חבריו לאסוף, נעץ בו עינים צעקניות
 ומעץ:

— מפני-מה? מפני-מה? אדרבה, שואל אני אתכם—מפני-מה?
 מטוסר מעמיד עליו מבט מגבוה: מה זה "מגרגר"? — דבר מטבורו.
 — אדרבה! בינה בדבר! זה אינו סיביר או "קטורגה". שם אתה רואה
 לפחות אקונומיה בדבר; עובד אתה עבודת-פרך ומביא רוה לממשלה. האינרניה
 שלך מתנגלת בדבר של ממש. יש לך "קונטה" בבית-החיים; ולפי שעה אתה
 מצטעה ומקוה, שסוף-סוף יתרחש לך גם ותגאל. אבל פה—לא זה הדרך! רואה
 אתה לפניך את התליון... מרגיש אתה את הכריכה על צוארך... מלמעלה
 שמים כחולים... שמש מאירה... מלמטה ראשים שחורים... ורגע אחד —
 פסיק!...

רעד עבר על בשרו של יופא, ומטוסר הסתכל בו מן הצד, הסתכל-
 הסתכל, עד שירק בפניו וסר מעליו. הלז מחה את פניו ושוב חזר לשאלתו:
 — מפני-מה? מפני-מה? לא אשמתי — וליהרג אני יוצא!
 — בני! — מנחם אותו הנכד — וכי נוח היה לך יותר, אלו היית
 אשם במיתתך?

— מה הוא סה? — שאל מטוסר בחשאי, מפני שלא הבין כל-כך
 בשפת יהודית. יופא תרגם לו את הדברים, ומטוסר שמע והקשיב, והשתקע
 בשמיעתו! ונדמה לו שאין מהו קולט את הדברים לכל עמקם; הוא חזר
 עליהם בעליפה ובהשאי כעל איזה פסוק מתוך האבנגליון.
 וכי נוח היה לך יותר אלו היית אשם במיתתך?

ראשו הגדול התנועע לכאן ולכאן בין שני כתפיו הרחבות.
 קול הריקה של בריה מוחלד נשמע מתוך האפלה. כולם החזירו את
 פניהם כלפי הדלת, שנפתחה בצרות-עין, ויחד עם נצוץ קלוש של שמש-חורגת
 נדחק ונכנס משניה בית-הסרה, ובקול שלא היה לא דק ולא יבש שאל לתוך
 הללו של החדר:

— ואין לכם בקשות או תביעות אלי?
 מטוסר הגיד את בקשתו, שהמשניה ילך לו תיכף מזה למעון רוהין
 ושרין.

הנכד הניע בראשו על השררה והחזיר ממנו את פניו.
 התורני באיקונומיה פוליטית קם עליו בשאלתו: "מפני-מה? מפני-מה
 אני יוצא לגדרום?"

יופא פתח בכפי ויללה ובקש הרשאה לכלתו על בקורים בכל יום.
 כשיצא המשניה פנה מטוסר כלפי יופא באנרוף מזוין, אבל בורברגע

החזיר הנכד את פניו ומבטיו הבודדים נהו על מטוסר. רפו ידיו של זה ובקומה כפופה חזר למקומו.

בקשתו של יוזפא לא היתה לבטלה. למחר נראתה נערה עומדת על המדרכה שמנגד, ועיניה תלויות אל הסדקים הארוכים, המשמשים במקום חלונות בבית-הספר. הראשון היה מטוסר שראה אותה והרגיש בה. על פי דרכו באיזה רגש קדום המיוחד לו, שזוהי כלתו של יוזפא. ובאה בלבו תאוה לרוק בפניה ממקומו. אלא שבין-כך שקעו בה עיניו... והיא עמדה שם רנעים מועטים עד שנעלמה.

במשך בקורה של כלת יוזפא, נחבא מטוסר בוות אחת רחוקה מן הדלת; הוא לא יכול לשמוע את היללות ואת ההספד ש"מקושט" זה עושה על עצמו. ויותר מזה הרניזו אותו צלצולי הנשיקות משם.

ורק לשעת-הפרידה נגש אל האשנב המוחלד שבדלת והביס אחריה. למחר בבקר בשעה הקצובה כבר עמד מטוסר אצל הסדק הארוך. המשמש חלון בבית-הספר, וחכה לאותה הנערה — בעלת-החוטם סולד וסנטר מהודר.

וכשראה אותה בפעם הזאת נלה בה סמנים חדשים: "הרי שפתיה כל-כך דקות כטרפים הללו של שושני האביב! כיצד הן יכולות לנשק נשיקות כל-כך נסות, כמו ששמע אתמול?"

הוא לא הפיץ להנאות את יוזפא ולבשר לו שהוא כבר צועדת על המדרכה שמנגד; דיהו מה שמניע לו בשעתו.

ולשעת-הפרידה טפס מטוסר אל האשנב הקטן שבדלת וקרא:

— עלמה! אפשר שתואילי להביא לי דבר בבואך לכאן?

— לענני ולרצונך — נשמע קול אשה — מה הפצץ ואביא?

— הפצצי?... מה הפצצי, את שואלת?

קשה היה לו לענות לכתחלה על שאלה זו. הוא לא הכין את עצמו לדיי-כך...

— נפרורים! — נדחק ועלה על לשונו — הביאי לי נפרורים! קשה לשבת בבית-הספר בלי נפרורים.

— מהר יניעך הפצץ על ידי יוזפא.

ולמחר השכים מטוסר ועמד על הסדק הצר, בשעה שיוזפא עדיין היה סרוח על משכבו. עיניו תעו ברחוב ובדקו בעוברות ושבות על המדרכה...

פתאם קפיץ ממקומו. התנפל על משכבו של יוזפא והתחיל סוחבו ברנלו.

— ישן אתה? שם מכים אותה! — קרא מטבורו.

— את מי? — שאל הלז בין שנה ויקיצה.

— הוי, פשפש שכמותך. את מי?

הוא עזב את יוזפא וחזר לסדק הארוך. שם נחה עליו דעתו: הוא ראה

חברת הוליגאנים שהפסיקו את דרכה והרימו עליה אנרוף; אך היא השתמטה מהם בשלום.

— הי שומע אתה? — קרא אחרי יוּפּא. שיצא לחדר-הבקורים — אל תלכלך את לחייה בנשיקותיך!

— ומה למחר? — שאלה הכלה בעד האשנב. אחר שמסרה ליוּפּא את גפריריו של מטוסר.

— למחר? — ענה קול מתוך הטבור — שוב גפרורים!

— שוב גפרורים?! — תמחה הכלה וצחקה במדה שיש אפשרות לצחק במקום כזה ובשעה כזו.

וצחוק פריץ גם מפי מטוסר; ומאז נעשה נוח ליוּפּא. הוא חדל מלצער והתחיל קוראו בשם „החתן“.

ופעם אחת בלילה התעורר התורני בבהלה. איזו חריקה נשמעה לאזניו. בחללו של החדר הבהב וקרץ איזה אור קלוש מתוך החשך הגשוש...

— שרפה! — צרח הלז מבוהל.

— ומהיכך? — נשמע קול מטוסר בנחת—כשתשרף, תשאר התליה אלמנה אחרריך!

— מטוסר?! מה אתה עושה שם?

— גפרורים אני מבעיר להאיר את האפלה. החתן שלנו מתחטא. איזו רוח טמאה נכנסה בו היום. בניחותא, בניחותא שוטה שלי! בכיה זו למה?

מתוך השכת החדר נשמעו אנקות רצוצות. מטוסר שפשף בכל פעם גפרור על הקופסא. ויהי אור — ויהי חשך. דומה היה, שאיזה ענק ממצמץ בעיניו, ונאנק באנקות של גסיסה.

כלם ישבו על מטותיהם. איש לא שאל לסבת בכיותו. כולם ידעו והרגישו בדבר... התורני התחיל ממלמל וגמר בבכי שפריץ מתוך לבו. מטוסר הניע בראשו הכבד בין כתפיו הרחבות. הנכד שפשף בידיו על הקיר הטחוב שש פעמים בסרוגין במקום נטילת-ידיים והתחיל פוסע בתוך החושך.

מטוסר זקף פתאום את קומתו לכל ארכה ורחבה, וסטר בידיו על מצחו. זה היה אצלו סמן רגיל לרעיון חדש המנקר במחו.

— גוספודין סביטו! — החזיר את פניו כלפי הנכד ואמר—עצה טובה שרצה בלבי, להציל את החתן שלנו.

— הא כיצד?

— הרי אנו לתליה ביני-כך וביני-כך! נניד כלנו לפני השררה, שאנחנו

היינו באקספרוסיראציה ובהתנפלות; את הכל, את הכל, את כל מה שהם רוצים—אנחנו עשינו והחתן לא היה עמנו!

דומיה מורגשת מלאה את החדר, כאלו החושך גופו השתקע בהרהורים על הצעתו של מטוסר.

הדומיה הרגיזה את בעל-ההצעה. הוא ראה בזה עלבון לעצמו. שאין הצעתו מתקבלת תיכף. וכלום מה יש לחנוך בדבר? הרי היא כל-כך פשוטה וקלה. אין איש חסר וזה נהנה!

— גוספורדין סביטוי! אם אתם הוככים בדבר, הריני מוכן לקבל את הכל על עצמי. שדים לשחת! הנני!

— מה אתה אומר? — נשמע קול רך ורותת של התורני. מטוסר לא זכה במענה.

ושוב השתרבבה הדומיה, והחשכה חכתה לתשובה.

— גוספורדין סביטוי! ולדעתך?

— בניו—נשמע קול רך ומכריע ממשתו של הנכד — איני יודע עד כמה אתה מסוגל להבין את הדבר... מסירת-נפש בשביל הצלת-נפש — זוהי מדרגה גבוהה... לא כל אדם זוכה לה... אלא... כיצד אבינך בדבר? הא למה זה דומה? למי שטובל את עצמו במים טמאים. מבין אתה? גוף בעד גוף. אבל לא נשמה בעד גוף! אנחנו נהרג על קדושי-השם. נהיה יושבים בנגד ערן (יש גן-ערן גם בשביל חסירי אומות-העולם) החתן יהיה מוצל. אבל האמת? האמת תחגור שק ותהי קובלת עלינו לנצח! שקר גמור ננחיל לעולם. שאנחנו עשינו מה שלא עשינו.

ועוד הרבה דבר הקדוש, ומטוסר הרגיש בהם יותר ממה שהבין; וכבר פסק הקדוש מלדבר, ומטוסר עודנו עומד שקוע בשמיעה, ראשו הכבד התנועע בין כתפיו הרחבות ושפתיו רחשו:

הא למה זה דומה? למי שטובל את עצמו במים טמאים;

גוף בעד גוף, ולא נשמה בעד גוף;

האמת תחגור שק ותהי קובלת.

ונדמה לו, שהוא עומד ב"צירקוב" ושונה פסוקים מתוך האבנגליון.

גִּסְתָּה

(מילקומו של נודד אחד).

I.

נולדתי בנציבין, בגרתי באספמיא, תבן הכנסתי לעפריים — גלות ערכתי, וסוף־סוף מעולמי לא יצאתי. אחר עשר שנות טלטול, ישיבות קבע ושנוי מקומות, פגשתי שוב בעיר מולדתי.

הושד אני את רוב הכותבים את שובם לעיר ילדותם מתוך השתפכות־הנפש — שאינם כותבים תחת השפעת הרשמים, אלא — כשהם יושבים כבר בביתם, שבנו להם בנכר; ואולי — עוד קודם נסיעתם.. כותבים הם תחת השפעת הזכרונות ואפשרות דמיונות. נוח לו לבן־אדם לשכח את כל החסר, הקטנות, הצער הפעוטי, הבצה שב־עבריו ולגום על כל קרטוב של נעם, יופי, ראוי ושלם. לפי השקפתו, שהוא עומד עליה עכשו — ובלבד שתצא לו פועמה יפה, שיש לו עליה קנין עצמו. עד כאן מגיעה נטיותו של האדם לעצמו!

איני קובע מסמרות בדברי; אולי מרגישים בני־אדם באמת, מה שכותבים, אלא שאני איני יכול לספר אהרת ממה שהרגשתי אני.

משנתבכרה בלבי ההחלטה לעקם את דרכי, כדי שאוכל לסור אל עיר מולדתי, התחלתי מתפרנס גם אני בזכרונות נעימים. הכל התחבב עלי. דמיוני שפר לפני את הרי, עמקי, נהרי, הדרי, בית תפלתי — כל מקום, כל פנה נעשה אצלי, בית מקדש, ארון־הקדש ללוחות ילדותי. חברי, חברותי, אוהבי, שונאי — גם שונאי התחבבו עלי, את כלם יחד הפיץ הייתי לראות ולהראות. בזרועותי אני משתוקק לחבקם.

וסוף־סוף הביאתני העגלה אל המקום, אשר עמדו שם רגלי — לפני עשר שנים. פה עמד העגלון להשקות את סוסיו מן הבאר. מפה ועד העיר עוד יש חמשה מיל לנסיעה.

או לפני עשר־שנים עמדתי על המקום הזה, והבטתי אל תוך הללו של העולם הרחב, הארך, המשתרע — סודי עתידותי — ולבי נמשך

לאחור, למקום שאני יוצא משם, במושכות נענועים; עכשו אני עומד ומסתכל על ערשי, שאינו לפי מדתי, ולבי נמשך אחר הסביבה, שנקלעתי בה זה עשר שנים.

או עמדו סביבי חברי שבאו ללוות אותי. ידעתי, שנסיעתי תשאיר ביניהם קרחה, כאותה שהשאירו הם בלבי — עכשו אני עומד בדד ומסתכל. הרים... עמקים... כלום אלה הם הרי? ! אלו הם עמקי ילדותי? ! שקר אני עושה בנפשי; אנכי הכרתי כרגע את הרי ואת עמקי; המה לא השתנו בלא-כלום, אבל דוקא מפני שלא השתנו עשו עלי רשם מרגיז.

הכרתי גם את העגלון הוקן, שהנחתו זקן, הולך שחוח, ומצאתו זקן הולך שחוח.

היא-היא הליכתה, הליכה עגלנית, הדומה לטפיפת האווים, הוא-הוא קולו הצרחני; צורד הוא על אוני, דוקא-מפני שלא נשתנה בכלום. די לי להשקיע מלבי לרגע קטן את השלשלת הארוכה של כל עשר-שנות חיי בנכר והרי יום זה אינו אלא המשך של יום יציאתי מעיר מולדתי. שרט מכאיב הרגשתי בלבי.

שני רנשי-צער אני יודע, שאני מסבירם לי עליפי אופן אחד: צער נענועים, וצער האזכרה.

משל למה הנענועים דומים? לחתך של אומל בבשר החי: אדם, מכיון שגדל והתפתח בתוך סביבה אחת, הרי הסתבך עמה, שלח בה ערות, נימים, והסביבה שלחה ערותיה אל תוכו. אוצר רשמיו לקוחים ממנה. פועל עליה ונפעל ממנה, אבר אחד הוא בגוף צבורי זה. כשהוא קם ויוצא, הרי הוא הותך באחת את כל הנימים המשותפים; ואין החתך מעלה גלדה, עד שיסבך את נימיו המחותכים אל תוך הסביבה החדשה. אם הסבך החדש עולה יפה, אז פוסק צער-הנענועים, ועל מקומו באים זכרונות נעימים. הדמיון משכיח מן הלב כל אותם מקרי העבר, שאינם עלולים להרבות עונג לאדם. בוחר הוא רק את הטוב, היפה, ההגון, ומשלים את החסר, עד שיוצא לך אליוויה רצויה לפי השקפותך עכשו. רשמיו העבר, כפי שהיו באמת ושלא היו מסוגלים להסתבך בסבך חדש, היים עוד זמן ידוע, עד שנעשים נותר, פגול חוץ למקומו וחויץ לזמנו ומתהילים — גוססים, גועים ומתים.

אוי לו למה, שהעבר שלו אינו מסוגל לא-לסבך חדש ולא לגוועה! אדם כזה ילך וישוב לו לביתו!

משל למה צער האזכרה דומה? לצער הגוסס, שאתה מעירו, כדי שיתאבק עוד עם מלאך-המות.

מה שהיה ראוי להסתבך עם הסביבה החדשה, הרי הסתבך, הקרטוב

הבריא של העבר הרכב הרכבה הימיות במשהיות הדשות ושנה צורתו. מה שלא היה ראוי להרכבה, גוע; כשאתה מעירו, אתה גורם צער לעצמך. "טר... טר... טר..." הקימה עלי עגלתו של בעריל הזקן נקושה מטרדת, ומוליכה אותי דרך שדרות אילנות על-יד נהר שקוף. שמש של בקר-הקיץ שופעת על המקום אור מזהיב. עמקים... גבעות... צפרים מצפצפות — כל זה יפה ונעים מרחוק, כשאתה נזכר בהם יחד עם ימי ילדותך; אבל מקרוב הרי הוא סורט, דוקר, מרגיז, חודר לעמקך וסורט.

II.

משיל והולך אני בחוצות העירה בין שני צדי רשות-הרבים צרה, שאשפתו של זה נכנסת לתוך תחומו של זה, ואין איש מתרעם על חברו. נכבדה רחוב זו לבני הגלות; פרק שלם של הלכות שבת ודיני כרמלית: יש בה תל והריץ של פחות מן ד' אמות; בימות-הגשמים גם שלולית מים עוברת בתוכה.

יתי לי, שאינם מכירים אותי. מבישים אחרי מכל הלון פתוח. כמו שנוהגים להביט בעירות הקטנות אחרי איש, שהורם סתפחו מן העולם הרחב והשליכחו לתוך פנה שקטה זו. קצתם משערים, שאני "אגנט" לחברת "זינגר", וקצתם מתפקדים על השבוני ופוסקים ואומרים, שאיני אלא "בעל-דרשה" מן החדשים.

מסתכלים ומסתכלות, עד שהם פוסקים.

הם לא הכירוני, אבל אני הכרתים. דומה, שעירה זו שקועה היתה כל אותן השנים בשנתו של הוני המעגל, וזה עתה הקיצה.

שוב אותה הנחת-רוה הבאה מתוך עצלות; שוב אותם הפנים המנמנים בין מתוך רעב בין מתוך שובע. עניים ועשירים, פועלים ופטרונים נפגשים ומתברכים, כאילו אין ביניהם שום השבונות. כאן נתקימה כבר תקות הנביא: "וגר זאב בין הכבשים ונמר מתפרנס אצל גדיים".

כמדומה לי, שגם השמש מתעצלת פה בלכתה.

מפהק אני במלאפי, ושרט דוקר דקר בלבי, צער מבחיל אני מרגיש.

גענועים מתלקחים בלבי אל ביתי, כאילו ירא אני, שמא תסגר עלי העירה את שעריה, ולא תתנני לצאת.

אבל איזה כח נסתר עומד על גבי ורוחפני לבקר את כל מצבות ילדותי; מוטל עליך, לזחש לי אותו הכח, שתלך ותקבל שכר גענועך כל הימים לערש ילדותך.

כך הולכת כלה קודם החופה להפוק על קברות אבות, ומטילה בין המצבות בשעה ששם בביתה, יודעת היא, נערות חוננות ומחוננות. הנני בסמטא הצרה; סתומה מצד אחד בטור של אחורי החצרות, ופתחה מצד שני לעמק ירוק, רחב, משתרע, שכנו של העולם הגדול. מקצת בתים עומדים שם נמוכים, משלכים כלאחר-יד; אחוריו של זה כנגד פניו של זה. הנה הקלויז, שם מנגד — ביתו של שלמה חזן. על כתלי הקלויז מחויץ מצאתי עוד תמונות להתרת שאלות אלגבריות; ציפורות, שירי כתבתן כמו בן. כך היה מנהגנו אז: לקמץ בנר ולהשתמש לענינים אלו בלבנת הסיד שעל הכותלות. צריך אתה לבא לידי ההלטה, שכתלי הקלויז לא סידו מחויץ כל אותן השנים.

תאווה באה בלבי להוציא עפרון מתוך כיסוני ולהתיר על אותו הכותל שאלה אחת מאלה הרשומות פה. עיני נמשכו אחר "טור של פלור", טור זה היה חביב עלי תמיד. כעין שיר שהרווינו עולים יפה: שתי ציפורות מצטרפות... אחר-כך הן מתכפלות, מולידות אברים מרכבים רבים-רבים; אלא שבכל הרכבה והרכבה אתה רואה בעיניך את היסודות הראשונים הולכים ונגבהים, הולכים ונפלים תמיד על שעור קבוע, הרמוני, היסודות המקוריים אינם בטלים, אבל אינם נפרדים. כשהם נפרדים — זהו סמן לקץ וכליה... קול נקישת דלת, שהגיע לאזני, בלבב את מחשבותי, וחזרתי לאחורי. זו היתה דלת בית שלמה חזן, שנפתחה, איש זקן יצא ונכנס, רעיוני נסחבו בבית זה.

שתי מצבות עומדות לפני: הקלויז ובית-החזן; מצבות שאין עליהן כותבות, אבל איני זקוק להן; זכרונות ילדותי כמו כננדי בצבעים בהירים; משתקע אני בהם לאנסי.

III.

נער בן שש-עשרה שנה הייתי אז, שקוע מילדותי בכצה זו, ישיבת-קבע היתה לי בקלויז, ובית-החורים לא היה לי אלא בית-מלון לארוחות הימים וללינת הלילות.

ארבעה ימים בשבוע מתחבט הייתי בשים ופוסקים, היום החמישי בקיץ, ולילו — בהרף הקדש אצלנו להעביר בו פרשיות השבוע עם פרוש רש"י ונמוקיו של "אור החיים".

זה היה בתחלת ימי-ההרף, אורך הלילות לא היה מרגש עדין כלי-כך, כקצורם של הימים, הרקיע, אותו הרקיע, שזה מקרוב, בשבת-בראשית, יצא משוכלל ונקי מתחת יד היוצרה, זה לא כבר נתלו בו המאורות להאיר ולאותות מועדים — אותו רקיע היה מכוסה וכרוך, כביכול, בסמרטוטים, עבים ספוגיים,

מימי המבול, עבים שאינם יכולים להחזיק את מימיהם, עלו וכסו את השמש לימים ולשבועות. רקק הרחוב התנוציץ מתוך בטחון מהלש בשלותו ובמלואו. יכול היה אמנם להיות בטוח, שלא יסתכנו בני-אדם לעבר בו, שמא ישקעו עד ארכובותיהם. יכולה היתה שכנה אחת לצאת על פתחה ולגנות ולקלל את זו שכנדה בקול רם, בלי שום חשש, שמא תעבר אליה הלזו ותקרע את מטפתה מעל ראשה".

אבל זה היה ביום החמישי לשבוע. יום החמישי היה יום-הדין לבני העירה: יום-השוק חל בו. צריכים בני ישראל ביום זה לשחות בכצה, לצאת לשוק, להתנול, להתקושט, להטוף חררה, שאחר מהפך בה, עד כדי שירוחו להוצאת-השבת, שבכללן: שלומי חובות לשלשה ימים שלפניה ופרנסה — לשלשה שלאחריו. בני-אדם מתפללים ביום זה בהשכמה ומאחרים לבא לקלוזו לשעת מנחה. הקלוזו ריק מאדם ביום זה. כנסת ישראל מפרפרת ומתכוססת ברקק, שברא ממנו הקב"ה את עולמו. ודאי, שאין השכינה שרויה אז בקלוזו.

ברד ישבתי; נער אחד בתוך חללו של הקלוזו. הנדודות מביאה לידי הרהורים.

יושב אני על ספר החומש, מביט כפעם-כפעם אל החלון שבכותל מערבי הפתוח אל העמק, הוא מזכיר עוד לעין, שיש צבע ירוק בעולם. מבעד לחלונות שמאחורי, יודע אני, שנשקפה בצה מבריקה ומבחילה; נפשי צמאה לשמש ולירק, לאותו הירק שנברא בשלישי לשבת, לעצים, לעץ-החיים ועץ-הדעת, לגן-עדן אני מתגעגע כמו שהיה קודם הטא בשעה, שחיה ואדם הלכו עירומים...

החומש הפתוח מביט עלי עלוב. מסיח אני את דעתי אל הפרשה.

ויהיו חיי שרה מאה ועשרים ושבע.

...בת ק' כבת כ' ליופי, בת כ', כבת ז' לחמא...

ואין לבי נמשך, לא אחר זו של בת ק', ולא אחר זו של בת ז'.

אלא אחר זו של בת כ'.

מהרהר אני ביפיה של שרה.

ולפי שרשיי לא נתן לי פרוש מספיק על יופי זה. צריך הייתי לעמד על הדבר מעצמי. תבנית שלמה ומשוכללה היתה אצלי בשבילה מן המוכן. יפיה של כנסת ישראל כפי שהיא מצוירת בשירי-השירים.

ראשך עליך ככרמל...

ודאי, שכרמל זה דומה לראש מסולסל של נערה.

עיניך יונים... רוחצות על אפיקי חלבי.

מאמין אני, שיש אפיקים של חלב, ואם הם עגולים-גבנונים, קטנים;

יונה קטנה שחורה רוחצת ושטה באמצעיתו — הרי זה בודאי יפה. כמעט כעיני נערה.

כפלה הרמון רקתך... להיך כערוגות הבשם.

רמון זה הוא פרי שנשתבחה בו ארץ-ישראל. ודאי שהוא יפה. אם הוא כעין תפוח. הרי יש עליו בודאי פקוס. כעין מה שאתה מוצא על לחי בת שכנתנו.

שני עפרים תאמי צביה רותתים ומודקרים תחת הויתה של שרה אמנו כשהיא בת כ"י.

מה יפו פעמך בנעלים...

קטועים-קטועים של איוו תמונה זוקרים לנגד עיני ביחודות; אין ביניהם צרף.

ההרהורים מצערים אותי מציתים בי אש זרה. איוו קדחת. איוו גרוי אני חש בעצמותי. ונדמה לי שאיני מהרהר כלל. איני הפיץ אלא לשער את יפיה של שרה אמנו. ופתאום עולה על דעתי ללמוד קצת בשייר-השירים: גם זוהי תורה. אני מתנצל-למוד הוא צריך.

מסכת כתובות נודמנה לידי. מחפש אני אחר איוו תוספת בפרק בתולה נשאת.

דינה בת יעקב — בעיר שכם-עולה על לבבי. יעל אשת הקני...

מכיר אני שאני בדה. ונהנה מן הדבר; וכשאני מכיר בהנאתי. אני מתביש בפני עצמי. מסב פני אל החלון המזרחי; נזכר שוב בקטעי יפיה של שרה. דלת בית שלמה חוץ נפתחה ודבורה בתו נערה בת-שבע-עשרה — יצאה. עמדה נכנסה.

הכרתי בה ברור את יפיה של שרה.

כאותה שעה נפגמה תומתי.

עד החלון הזה. המביט עלי עכשו תומה ומתנכר; עד החלון הזה על הויק הראשון. שהתלקח בי לנערה זו — מהיכן יצא.

IV.

דבורה. מכיון שהתנבנה אל לבי. שוב לא יצאה. בין כשאני יושב בקלוז כפוף על הגמרא. בין כשאני שוכב בלילות על מטתי. מהרהר אני בה.

נגמר בדעתי לבקש דרכים לבית שלמה חוץ.

תיתי לי שקולי היה רך. נעים ומלא. קול. טנורי בימי הבתול. זה נתן לי מהלכים בבית-החוץ. בחגהפסה כבר נמניתי על משורריו. ועמדתי עליו בצד העמוד לברך את הטל. לשוא הרעישו עלי הורי עולמות: המה

לא הפצו כלל, שאהיה לחזן; מורה-הוראה קוו בי. המה לא ידעו את הקסם המושך, שיש שם בשבילי.

אורח קבוע, עיל בלא בה, נעשיתי בבית-החזן. כבר לא נכלמו מפני כשהשכמתי לבא ומצאתים שוכבים עוד על מטותיהם.

ועד הפסח כבר עלתה לי לראות "פעמי בת נדיב" שלי דוקא בלי נעלים; וכבר עלתה לי להבין על פיה את כל דקות הענין, שבשירה-שירים. וכבר עלתה לה לדבורה להרגיש שאני מסתכל בה יותר מדי; וכבר הבנתי מפני מה נפגשת עמי דבורה במסדרון בכל עת שאני נכנס ויוצא: הפצה היתה לשמע מפי מלה, והיא שמעה. ומלה בעד מלה.

בשבת הוליה-מועד של פסח לא ישבתי בקלוז ללמוד שירה-שירים, אך נחבאתי לצאת עם דבורה אל העמק הירוק, בינות לברמים ופרחי השדה. שירה-שירים היתה לי דבורה. כשני עפרים, כתאמי צביה טפסנו על ההרים ועל צוקי הסלעים, כאילו הולכים אנו לבקש אברה.

תומת שנינו נפגמה במחשבה; תקון הלבנו לבקש, ושם ביער, העולה בין "המוקיריכי" ההרים, תחת עין ענף עמדנו שנינו מחרישים, מסתכלים איש בפני רעהו, עיניה סגורות על חצין מחם שכרון. שמש האביב הופיעה מבעד לענפים על עבר פני דבורה הלוהטים, ותראה כצוחקת מתוך שנה. רוח קל ושוכב הרים את קוצות שערותיה מעל מצחה ושטחן— מרחפות באויר; אותו הרוח הניע את סטרי חוותה, הפרופה למחצה, ונלה טפח וכסה טפחים, אני שאפתי את הרוח אל קרבי בשאיפות תכופות. אור צורב נגה בלבי, שני צפרים שרקו ממעל שריקות חתונתם, ומתחת רמוז נפשותינו אשה לרעותה כעין שבועה על האהבה. נשיקות וחביקות היו לעירבון על השבועה. די היה זה בשביל בהור, שיצא מן הקלוז והקדיח את תבשילו בצנעא.

V.

מסתכל אני עכשו על הבית מכל צדדיו, וכאילו קורא אני מעל קירותיו את כל המאורעות שהשתלשלו ובאו עלי אחרי כן. החביקות והנשיקות הגנובות, שהיו בין לי בפעם הראשונה, כבר לא הרווני די ספוקי. נדון הייתי בגיהנום, שבראתי לי והרחבתיו בשבילי מיום ליום.

חמשה משוררים מצאתי בביתו של החזן, כלם בחורים מלאים רעננות וחרות-החיים, חרות בוטחת במדה שאתה מוצא בין ילדי הרקק. נדמה לי, שהמשוררים הללו מסתכלים בדבורה שלי יותר מדי, צר-עין

הייתי ; ובאמתו של דבר כלום יכול הייתי לותר על המבטים ? וכי מה נשאר לי יותר ממבטים ?! מרגיש אני בכל מבט, שאני נותן בה — את כל העונג הדוקר שיש בצער התשוקה ; דרך העינים נשמתי מגפפת את נשמתה ; מתחממים ובווערים אני והיא באור העינים ; המבט הוא, קניני שלי וזכותי עליה. כלום יכלתי להפקירו ?!

השודים נעשו אצלי גם מבטיה של דבורה. נדמה לי בכל פעם, שכשהיא מבטת אל איזה מה "משוררים", אינה מבטת גירדא, אלא קורצת, רומזת מה שאין הפה יכול לדבר.

ואש-חשאי בער בי, ורקב אכל את עצמותי. הפין הייתי שתתעורר דבורה לכל הימים, ורק כשתחפין להביט בי, תפקחנה עיניה !

הפין הייתי, שילקו פני דבורה בהטטיות ובהרות עד שתתננול בעיני הרואים, ואני אקבלה כמות שהיא.

יותר הייתי חפין להביא על כל ה"משוררים" ננעים, כמו שהביא המלאך על פרעה בגלל שרה אמנו.

בשלישה דרכים קונה בממלכת-החי כל זוג את זוגתו : ביופי, בקול נעים ובנבורה. גם האדם לא יצא עוד לגמרי מנדר בעל-חי, אלא שאצל משוררי ההזנים נוהג עוד דרך רביעי : כשרון הברוה. יותר, שנער משורר יודע להגיד בדיחה יפה, יותר הוא מתחכב על הנערות. לפיכך מתפתח אצלם כשרון לעקספרמטות, ל ש פ י ע ה בכדיחות עוקצות עד למדרגה פיוטית. הצד-השנה שלבדיחות ממין זה הוא, שהן נשמעות לתרין אנפין, שאחד מהם הוא רמו והערה סמבלית לאיזה דבר שיש בו יחס מיני..... תהי הכונה בהן איזו שתהיה — על-כל-פנים המבטאים צריכים לעורר באיזה צד זכר לאיזה ענין גם, מגרה... שהבתולות מתבישות בו...

ומתבישות הנערות וצוחקות מתוך בושה ; אלא שגדול תענוג הצחוק מצער הבושה ; ולכשתרצה, חביב עליהם גם הצער : בדיחה כעין זו מכניסה אל תוכן זרם מן החוץ, שמוציא אותן מתוך קפיאתן, מנענע ברגשותיהן, מביאן לידי צער, רנה, צחוק, פיוס — לידי התרגשות ושנוי-מעמד.

לפיכך נוטה כל-יך דעתן אל בעל הבדיחות היפות.

חזן, כשהוא יורד לפני התבה, ה"משוררים" עומדים עליו ממינו ומשמאלו, הרי תפלתו ודאי, שעולה אל השמים, ואין מלאך יורד אליה לקבלה ; מפני שסכנה היא לו לאותו מלאך לרדת אליהם, שמא תפנס תומתו.

בשלישת הדרכים הראשונים עליתי על חברי, אך בדרך הרביעי הייתי הדיוט גמור, בקשוי הבנתי את לשונם. אין המנהג אצל ה"משוררים" לקרא איש את חברו בשם, שהכריז עליו החזן ביום הברית, שמות יש להם משלהם. עד היום אני יודע את שמותם, יודע אני רק שאחד, הקטן שבכלם, נקרא "ורת" ; השני, "שופר" ; השלישי, "נערה" ; הרביעי, "יתד" ; החמישי, "אשרי-יצר". אותי קראו : אנקת מסלדך."

ונערות השכנות מתאספות ובאות אצל דבורה בשעה שהמשוררים בבית.
טוב עשו שבאו. כלן היו מכוערות, והזכירו לי, עד כמה עולה עליהן דבורה
ביפיה.

"זרת" נכנס החדרה. "יתד" משרבב לו הגלו למכשול. זרת נופל.
צוחקות הנערות.

— מה מצאת? זרת!

— טבעת קדושין מצא.

צוחקות הנערות ומסתמקות.

— מכיון שנפלת, הרי יש לך תקומה.
צחוק.

— תזכה להכנס לחופה.

— קודם ההתונה!

צוחקות הנערות ומסתמקות.

יש לך מספר מסוים של מלות, שהנערות כשהן לעצמן, הרבה הוגות
בהן והרבה מבטאות אותן בשפתותיהן; אבל מכיון שהן שומעות אותן יוצאות
מפי נערים, מיד הן צוחקות ומסתמקות.

— תן סיגרה ונתפים.

— כבקרת! כלב שוטה אהיה, אם אתן לך!

הלז מצביע כנגדו בימינו תחת חוטמו של זה וקורא:

קרוץ מחומר! תהי כלתי בתולה מנוולת, אם אקח ממך! אגת
מסלך! תן לי סיגרה משלך!

שומעות הנערות את שמי החדש ומסתמקות ומצחקות. אלהים היודע
איזה רמזים חשדו בשמי זה; ונדמה לי, שגם דבורה צוחקת. עלוב הייתי.
ונדמה לי, שדבורה מביטה עליהם. חיוך קל מחליק מעל שפתיה,
שלא על השבוני.

פגוע הייתי.

לחנם הצטערתי: היא לא הביטה עליהם באותם המבטים, ששמנה
בשבילי ולא חוננה את איש באותם החיוכים, שפניה היו מסוגלים להם. חיוכי
הנפש היו, זה היה קניני שלי.
מחשבותיה היו נתונות לי.

אבל כלום מה ענין לי ולמחשבותיה? ! ענין רב היה לי ולגופה
היפה!

השדני הייתי במדה מרובה, ואלהים הוגה אותי על פשעי.
הרנישו החברים ביחוסה של דבורה אלי, והתלחשו עלי, לקשור לי
שרץ בכנף בגדי.

עמדו וכתבו בנחלת שחורה על הקיר הלבן דברים מגונים עלי ועל דבורה.

איני יודע עד כמה האמין האב ב"עלילה השחורה", אך תוצאות הדבר היו שדבורה בכתה כל היום. אני ישבתי עלוב. וחברי הצליפו עלי מבטים מרעילים מתוך חיוכים מרגיזים.

מאז ישבה דבורה סגורה בחדרה בשעה שהמשוררים היו מצויים בבית. נסיון היה לי לדעת. שביני ובינה אינו מפסיק אלא כותל אחד של טיח תפל. כשהיתה יוצאה לחוץ ועוברת דרך הדרגה קשה היתה עלינו אפילו פגישת מבטים. האב הנרעש המציא את עצמו במבטיו כחומה נשנבה ביני ובינה. מבטים אלו לא היו לא מבטירגו, ולא מבטים מפחידים. אלא סתם מבטים מפסיקים. אב אמלל היה; נתון בין הפטיש והסדן. בין הזהירות והדאגה לתומת בתו ובין הפחד שמא ירגיזני ואעזבהו; ואני כבר הייתי עיקר גדול אצל העמוד. טועיל הייתי לפרנסתו בקלוזי באותה מדה, שהייתי סכנה בביתו.

יחוסנו הגלוי נפסק. להפגש עמה ולזרוק לה מלים לא היה באפשרות; אלא שאויבי למדו אותי להשתמש בדבר אשר זדו עלי. בכתב העלילו עלינו, ובכתב התחלנו משתמשים. ושליח מיוחד במינו נמצא לנו: קוראים היינו אז גם אני גם היא ספורים ורומנים בשפת ז'רגון. המרכז המיוחד לנו היה "שמאי הזקן, מוכר ספרים". ספור שלקחתיו ממנו וקראתי בו ציינתי עליו את שמי. ואז ידעה דבורה לקחת אותה לחפש בו, ובודאי תמצא שם מקומות בהשתפכות-נפש של הגבורים, שאני הופכם כלפי פניה; וכן גם היתה היא נזהגת.

ופתקאות... ומכתבים... ושירי אהבה... האש העצורה בעצמות הוציאה זיקים; הזיקים התגשמו בכתב; הכתב הוסיף אש למדורה.

VI.

כבר היה לנו אז ענינים משותפים; להשכלה שאפנה, חלומות חלמנו, בונים היינו מגדלים באויר; שנינו נסע אל העולם הגדול, אני אהיה משורר לפי-שעה, ובתוך-כך אלמד-אלמד ואהי דקטור; היא תהי תופרת לפי-שעה, ובתוך-כך תלמד-תלמה, עד שתהי אקושרית; אח"כ... אח"כ...

כמה משתלבים המאורעות בנקל אצל החולמים בהקיץ!
 ושתוף-דעות היה בינינו, ושונאים משותפים, ואוהבים משותפים.
 זה היה בירה תשרי.

מנוי וגמור היה אצלי, שזהו הראש-השנה האחרון לשהייתי בעירי.

אבי הקים על החון צד „שכננדי“, עד שלא יכול עוד להחזיק אותי אצל העמוד. פרנסתו היתה בחזקת סכנה.

ובראש־השנה עמדתי אצל החון, וסלסלתי בפסוק „זכרתי לך חסד נעורייך“. המננינה היתה הרשה, שיצרה החון סמוך לראש־השנה. זו היתה הרכבה לירית של „רומנית“ „נסלוית“, מתובלת במה שקוראים „תבירות יהודיות“. הסלה, שנתנה לי, היתה השאור שבעסה. זו היתה מעין של געגועים, מבטא הנפש בשעה שהיא מתבודדת ומצרפת זכרונות העבר עם תקוות העתיד!

נדמה לי שאני רועה צאן... דבורה הולכת אחרי במדבר... שודדים לוקחים אותה בשבי... אני יושב ומחלל בהליל, ומתגעגע על חסד נעוריה... הנפש שבי קוננה, והעירה את הלבבות הרצועים—לבני. דרך החלונות של עזרת־הנשים נכנסה זעקה מחרדת, ורחפה על ראשי הגברים. הודעוץ הקלוו, ודאי ש.אל-מלך-יושב-על-כסא, האוהב כל-כך דמעות עמו, התרה והתפיים בשנה זו אל עבדיו.

כשהלכתי לביתי, לא ידעתי, שהחליטו המתפללים להכריח את החון, שיהויקני על מעמדי. המתק דיני ונתבטל ה„צד שכננדי“, ואני לא ידעתי.

ואחר ראש־השנה היה לי ראיון-פנים עם דבורה במדבר בארץ זרועה פרחים נובלים. זה היה בקצה העמק, מקום שמתחיל היער, בין „חמוקי החרים“.

מחרישים ישבנו ענומים, עצבים; קשה היה עלינו להכיר שמחר נפרד.

תפוחים הביאה לי „שולמית“ שלי להנעים בהם את רגעי פרידתנו. חפירה הפרתי וטמנתי בה גרעיני תפוחים; כשאשוב, מצפה הייתי לשבת עמה תחת העץ, שיעלה על המקום הזה.

מחרישים ישבנו, שמש האסיף חשכה את אורה מן המקום. לח הודר הרגש באויר; לח קריר המנעים עליך את החום, שמחויץ לצל. בקרבת מקום ישבנו, נשיקות... חביקות... אך ריקן הלב! אש זרה בוערת שם.

מביטים אנו מבט הדדי, וכמו מתוך שכרות, ניצוצים יוצאים מתוך העינים... הנפש מתפורת בניצוצים... מתפתלים ומתלכדים ניצוצי בנצוצותיה... מאפילים על ההכרה... ראשי כבד עלי... היא ישנה... נשימותינו מתתכפות. מתפתלות, מתלכדות... אני נופל... היא מודעוזה מתוך תנומה... מחליפה את אופן שכיבתה...

אש בועה, עצוה, מתפרץ לצאת...

הפקר!

התחלחלנו...

כשבה אברה לו לרועה מתוך עדרו והלך לבקש אהריה. הש כלבו
במציאותנה והרים קול נביחה.

הכלב הציל אותנו ברנע המשבר.

שבנו הביתה ולבתינו דופקים, דופקים, מחורים היינו את פנינו לאחור,
ושתוף דעות כבר היה או בינינו, ונשיות משותפות היו לנו, אלא שלא-
התמוזג עם הנטיה הבהמית, המינית; בעינה עמדה זו האחרונה — לברד;
אורבת תמיד לשעת-הכשר; עולה ומאפילה על הכל, בתוך כל אותן השיחות
המפשטות, המחוכמות, ההומניות, המוסריות—שהיינו עוסקים בהם לפעמים —
הרגשותי, שאצלי יושבת בריאה, שפנים יפים וגוף נאה יש לה, ושאני משתוקק
אליה עכשו לא פחות ולא יותר, משהייתי משתוקק אליה קודם שבאנו
לשתוף-דעות.

גם הוא יותר מדי רגש מיני זה, ולא כל הרגשים העדינים ראויים לו
להרכבה; לעשות בו שנוי חימי.

החלטתי לא נתקומה, התרבו לי אוהבים בקלוזי ובעזרת-הנשים, ושוב
נשארתי אצל החזן.

VII.

אויב הקים עלינו אלהים: סבתה של דבורה, אשה זקנה וקפדנית
שישבה בבית בנה, וגמרה את ימיה האחרונים, אורבת קשה וגלוית עינים היתה
זקנה זו, בספרי החינותיה לא יכלה לקרא בלי משקפים, ועל פני או על פני
דבורה היתה מכורה כל קרץ עין, כל תנועת פנים של חדות הלב, כל רמז
בוטה, בעינים לא מזוינות.

ודאי, שבעלת-נסיזן היתה בימי נעוריה.

לא יכלה לראות נער ונערה יושבים ביחידות ומתלחשים:

„כל סוד, יש בו גנבה!“ היתה מסגנת בין שפתיה על חשבוננו.

„אהבה... אהבה! כבר ידועה אותה האהבה! אל אחטא בשפתי! אהבה

למלא תאוה, ואחר-יכך, כאותה גרוגרת של ר' צדוק, כמו שכתוב בקינות“.

„מי שאוהב את התפוח ביפיו, אינו אוכלו!“

„תרמית היא זו לא אהבה!“

מבקרת חדה היתה על הבהורים.

ומעשיות היתה יודעת; כל מעשיה מתחלת ב.אוהב עד לכדי מסירת-

נפש“ וגומרת ב.אסון ונערה מחוללת“.

ומספרת היתה את המעשיות באוזני דבורה.

וחולמת היתה. פעם חלם לה: שושנה עטופה, שלא נפתחו עדין עליה,

נערים שוכבים באים למצא את סודה הכמוס בה... מפשיטים מעליה לבוש

אחר לבוש, עלה אחר עלה... עד שמתנולת ומשליכים אותה למרמס-רגלים...

פעם הלם לה: תחמם חובק יונה עד שנחנקה.
פעם הלם לה: אווזות צחורות, זכות, נשקעות בבצה ואינן יכולות
לצאת.

ומספרת היתה את חלומותיה לדבורה, והיא שמעה והתעצבה.
אנכיותי נפגעה; מבקש רחמים הייתי על הזקנה שתמות, ויפסקו
חלומותיה.

וכשקרה אסון מגונה לנערת השכנה בטיוליה עם "זרת" הקטן... התתכפו
החלומות של הסבה, ומעשיותיה נתרבו. וכשהיא מספרת לדבורה, היא מצליפה
עלי עין אחת מלמטה למעלה, כלומר: "כלכם צדיקים!"
אני הייתי אצלה סמל כל הבהורים. בי שלחה הציה בשביל כלם.
וכשנשארתי בדרך עם דבורה, דברנו על אדות הזקנים והזקנות, שאינם
יודעים את טיבו של "הדור הצעיר", אינם מאמינים, שיכול נער לאהוב נערה.
בלי נגע בה לרעה... אינם יודעים, מהו "אהבה טהורה" שאינה תלויה בדבר...
אהבת נפשות...

באותה שעה הכרתי בעצמי, עד כמה אני משקר לנפשי וכלמה כסתה
פני: ירא הייתי להפגש במבטי דבורה, שמא תרגיש בהרהורי. אבל מה היה
לי לעשות, ואני הפצתי להמציא לי זכיות מיוחדות על בקורי התמידים אצל
דבורה! הפצתי, שתאחו זקנה פטפטנית זו בדאית.

הפצתי זה התפתח אצלי, עד למדרגת תאוה.
נושא שיחותינו נהיה מאו "אהבה טהורה" — שאינה תלויה בדבר.
איני יודע אם הפצה סבה להעמידני בנסיון, או אם היה קרשוב אמת
בדבר, פעם אחת באתי ולא מצאתי את דבורה, סבה הפסיקה עלי את הדרך.
— דבורה יצאה לשיל עם עלם אחד!

— מציעים לה שדוך הגון... צעיר מלומד, יפה, עשיר, הפין הוא לקחתה
כמות שהיא בשביל יפיה! — היא קראה לי את הצעיר בשם.

זקפה בי את עיניה, ובחנה אותי.
העמדתי לה פנים, והתחלתי מהלל ומשבח את הצעיר:

— ודאי, שדבורה תהיה מאושרה, יהי רצון שיגמר הדבר בכי טוב! —

סימתי.

כמדומה לי, שבאמת הייתי קצת שמח.

VIII.

זה היה לשנה שניה בשבוע, שחל בו, שבת-חזון. הסבה כבר שנתה
לנו חיים.

תלגרם הגיע לחון מבתו הבכירה, שישבה בעירה הקרובה, שהיא חולה מסוכנת.

ההורים הנרעשים נסעו אליה בו ביום. דבורה נשארה יחידה. למחר לעת-ערב נכנסתי לבקרה, ומצאתיה שמחה: מכתב הגיע לה מאת הוריה, שהמחלה הוקלה מאחותה, ולשבת הבאה ישובו. היא היתה עסוקה בכבוס ונהויץ לבנים לשבת-נחמור. בראשה השה קצת מהבל נחלי המגהיץ. אני הפרעתי מעבודתה. ישבנו שנינו סמוך לשלחן לשיח, לקרא בספר ולבלות עת. השמש שקעה מתוך עבים. צריכה היתה דבורה להעלות נר לקריאה. רוח בא, הגיע את קלעי החלון. זרם אויר קר פריץ לתוך החדר, עלעל את עלי הספר, גלה מפת השלחן, הויזו שמשות החלון שמנגד. איזו יד נעלמה עושה פרעות בבית...

הרגשתי קרבת סערה.

הבטתי החוצה וראיתי שדרה ארוכה של עבים שחורים-תכולים עולה ממערב להפגש עם הרי עבים הבאים ממזרח — וזיום כנגד הריצים... כתמים תועים ברקיע, הולכים ומשתרבים, בולעים, כובשים ונבלעים... נוראות מתחוללות למעלה.

התנגשות הרוחות, פרוד הרעות, נפל בפמליא של מעלה. נצחון האראלים — ודאי שלא יבא אלא מתוך מבול דמעות על המצוקים, שותק האויר שתיקה קשה.

ובטרם שנמרתי בדעתי לשוב הביתה, נפתרה היחידה במטר סוף. האראלים מתקוטטים מתוך רעמים... הם תוכפים בברקים, כדי להחשיך את העינים המעיזות להביט למעלה... חולשה היתה לדבורה: יראה היתה מברקים ורעמים. צריך הייתי להתיאש מצאת עד שיפסק המטר.

אבל המטר לא פסק, החשך התעבה. שלוליות מים שטפו ברהובות, הדי הרעמים לא פסקו. ברקי סרק תוכפים ורותתים, מופיעים על העולם להצאי רגעים בזה אחר זה, ונותנים לו תמונה זרה, לקוחה מאיזה עולם, שעל איזה כוכב רחוק!

אנוס הייתי להשאר בבית דבורה לכל הלילה.

ההבל, שבלעה דבורה בשעת הגהויץ, עמד וגבה את שלו. ראשה כאב עליה.

בחילת לב היא מרגישה.

— הוי; רע לי! — קראה דבורה, נבהלת.

נזור עלי באותה הלילה לטפל בה יחיד. מששתי את בגדיה; השכבתיה על מטתה וישבתי שומר עליה; עד שישנה את שנתה. אחר שהוקל לה הקיצה, אלא שלא יכלה לקום. אבריה כבדו עליה.

וקורצים השמים ; והד רעמים רחוקים מתגלגל ברקיע ; ואנו יושבים עסוקים בשיחה.

ודברנו אז על כל ועל הכל.

עד הבית הזה, שבכל משך שבתי אצלה באותו הלילה, לא עלה בלבי שום הרעור! לא אצל נערה ; אצל אוהב יחדי ישבתי.

עד החלון הזה על זיקי הראשון.

ועד הבית הזה על יחוסי האחרון.

התודעו לי נערות, שאינן מדקדקות על טהרת האהבה ; נמשך לבי אחר אחת ; באה אחרת יפה הימנה, ומשכתי אליה וכן הלאה ; את דבורה לא ההלפתי.

איני יודע איך ומתי נהיה הדבר, שהפסקנו מלדבר על אדות נשואין ושתוף-החיים.

שתופים אחרים היו לנו. אהבה טהורה שוכנת בינינו. הנשואין הם כתם אצלה.

לאהוב באהבה מפשטה יכול אדם אפילו ברחוק מקום, ובכך נסעתי. בימים הראשונים היו בינינו חליפות מכתבים, אח"כ נתמעט בינינו החומר למכתבים.

ענינים אחרים... אנשים חדשים... חיים חדשים... שתוף-דעות חדש.

לאהוב באהבה טהורה, יכול אדם גם בלי מכתבים.

איני חפץ לכחד ; שכחתי לגמרי, ודאי שגם היא שכחתי.

IX.

התעוררו בי זכרונות חיי, בין שהם מצערים אותי בין שהם נעימים עלי — חפץ אני לראות את כל מצבות ימי נעורי.

ואני ירדתי אל העמק, שמה יש צנור מפכה מים חיים מן ההר. זה היה עלי מקום חביב. אוהב הייתי לשמוע המיתו הענוה ; ידיעות מתוך בטן האדמה היה מספר לי ; ומפכה הוא והולך, מתפתל ויורד בהריץ צד אל הנהר הקרוב. שם הוא נלחם עוד על עצמיותו. חוצה הוא בין מימי הנהר והולך ביהירות במשבריו שלו, בצבעו שלו, בזרמו שלו — עד שהוא מתבטל בששים ונבלע.

ומפכה הוא גם עכשוו כמו שהיה מפכה אז. כח מקורי יש בו שאינו פוסק, בולע הוא מי חים, כדרך כל הבארות, אלא שהוא מוציאם בצביונו שלו. מפכה הוא, כמו שהיה מפכה, אלא שאין בשוי המיתו ברור לאוני עכשו כל-כך.

שקוע אני בתרהורי. זיו קל העירני. לפני עומדת אשה צעירה, וכדה בידה. לשאוב מים מן המקלה באה. מבטנו נפגשו נתפתלו... עיניה נמתחו... הודעוה... פסיעה לאחור... נפל הכד מידה.

אחר מבט שוקע וחודר הכרתי את "דבורה".
חידה היא גם זו: פני נשתנו הרבה יותר, משהשתנו פניה, ואף-על-פי-כן הקדימה היא להכירני. ודאי, שכח החושים וכשרון-ההכרה משתנה אצל השוטפים בזרמים חזקים יותר מאשר אצל הטובעים בכצת העירות. והידה היא גם זו, שלא הכרתיה אלא ברגע חרדתה. כשעברו רגעי ההתפעלות, מסתכל הייתי בה, וצריך הייתי להודות, שאיני רואה בה עכשו מה שראיתי בה לפני רגע, ודאי שסמני-הנפש מתנלים יותר על פני האדם בשעת חרדה והתפעלות. מאמין אני, שאילו הודמנו לפונדק אחד שני בני-אדם, שלא ראו איש את אחיו עשר שנים, ויישנו בחדר אחד כשני זרים, והעירו אותם מתוך בהלה פתאומית — ודאי שהיו מכירים איש את אחיו כאילו אתמול נפרדו.

שאלת שלום... תמהוק... שיחה במקוטעים... היא לא הציעה לפני ללכת עמה; אני לא בקשתיה שתלך עמי. שנינו עקרנו רגלינו והלכנו. טיול היה זה.

היא ספרה לי בקצרה קורות ימיה: נשואין שהיו על-פי השבון יותר מאשר על-פי נטית-לב. גרושין... נשואים שניים על-פי נטית-לב בלא חשבון... מיתת הבעל... שומרת יבם... צער החליצה... המסך נופל מתוך עני ומחסר.

ספרתי לה גם אני והארכתני בספורי. הרחקנו ללכת. באנו עד לחמוקי ההרים המכוסים ביער. זרם אור רענן נכנס לתוך דברי והפסיקני בשיחתי. תחת עיץ תפוח עמדה דבורה, והסתכלה בי. לא יכלתי לשער את מחשבותיה, מפני שעסוק הייתי במחשבותי שלי. הבטתי על סביבי. "יחידה הוא התפוח במקום הזה?"

— כן, היא עונה.

— ומי נטעו? אני שואל מתוך ערמימות ונקיפת-לב.

היא זקפה בי שני מבטים וחיוך בתיל, מתבושש, נגלה על פניה. נדמה לי שאני רואה את שרה בת כ"ב ככל יפיה מבעד לצעיף חורי ומקומט.

ומושכת היא ודוחפת; וגורמת צער ונועם. מביטה עלינו השמש ממעל מבעד לנביבי הענפים; ומלמטה צללי העלים וכתמי האור מזודעים, מזדקרים ומתלחשים.

ואנו עומדים ושותקים.
 תולעת הילק הדבקה בפיה אל הגזע הרב של התפוח. ימי הגויעה
 הראשונה היא לה. צריכה היא למות ולהבקע. צפרת־כרמים יפה תצא ממנה.
 זה הוא מחזה, שהיה חביב עלינו תמיד: אוהב הייתי לנגע בקצה התולעת
 בימי גויעתה ולראות אותה מתרגשת. שבה לתחיה, ומתחילה מתנועתת הנה
 והנה בפחיוות נפלאה, כשהיא דבוקה בראשה אל מקומה.
 אני ננעתי בקצה התולעת. היא התחילה מתנועתת.

— גסיסה — אומרת דבורה.

— כך. צער גסיסה היא חשה.

קרקור צפרדעים הגיע לאזני מן הבצה הקרובה. לא הכרתי מה הי
 אומרות: "ישקני מנשיקות פיהו" ? או "הבל הבלים אמר קהלת" ?
 צפרת־כרמים יפה ועליוה הודקרה ופרפרה לעיני.
 היא רמוזה לי על ענינים, שלא היתה לי בהם השגה ברורה.

זמן קמחי.

א.

עד שבא מרדכי קופרמן והקים את טחנתו הענקית בעיר פ., היה שלמה קמחי הטוחן היחידי בעיר. הוכר היה אצל הגרף את טחנת-המים שעל שפת הנהר, והיה מרויח ומפסיד, מפסיד ומרויח; אחר נכיון הפסד מרויח ורויח מהפסד, היה נשאר לו: מחיה לשנה כולה, הלבשה לפי כבוד ביתו, שכר-למוד בשביל שני בניו וקצת "חובות" סתם. פעמים שהוא היה חיב לאחרים, ופעמים — שאחרים היו חיבים לו. המנהל היחידי שבטחנה היה קרובו של שלמה — אברהם חבד, אדם הגון, כשר לאלהים ולאנשים ומסוגל לכל ענפי מסחרים שבעולם.

אך פתאם בא מרדכי קופרמן, והקים טחנה ענקית, הכולעת ופולטת בלי הפסקה, וכובשת לעצמה תחומין לקמחה בהרבה עירות מקרוב ומרחוק. צריך היה שלמה לסגור את טחנתו, אלא שלא יכול שלמה לסגרה, מפני שדמי החכירה גופם עולים לו כחמש מאות רובלים לחדש, אם יסגור את הטחנה, הרי זה היוק ברי של חמש מאות לחדש; אם לא יסגרה, הרי ההפסד עדין בחזקת שמה; והלך והשקיע כספו וכסף זרים בקנית חטים הרבה בשביל טחנתו, הצריכה לעבוד בשנה זו במקום שלש טחנות ולעמוד במלחמת ההתחרות עם ענק זה, שוקף הטם כלפי הרקיע, שופע בעשן ומנסר בשריקות של חוצפא.

ושער החטים עלה מיום-ליום, שלמה הוסיף וקנה מיום ליום, על סכום דמי החכירה נוספו עכשיו שלומי חובות ורבית, הסתבך שלמה בעסקיו, עד שהגיע לידי שמיטת-כספים.

והטחנה הענקית של קופרמן שופעת כל היום בעשן אביב, שורקת ומנסרת, שואפת ומנשמת; כשהיא שואפת היא בולעת טחנות וטוחנים — ומעכלת אותם; וכשהיא מנשמת, היא מוציאה אוצרות של קמח משובח וכובשת לה שוקים.

אנוס היה להתפשר עם קופרמן, שיסגור את טחנתו העומדת בין-כך

ובין־כך להסגיר; ומסר בידו את כל החטים שהיו באוצרו על תנאי „שותפות לרביע“, ובלבד שיגן עליו קופרמן מפני בעלי החובות.

לסוף שנה נסתכנו החשבונות: שלמה תבע את חלקו ברוחים; קופרמן תבע חלק של הפסד — שלמה נשאר בחוקת „המוציא מחברו“ והלו — בחוקת „האוחז ביד“. לא נשאר לו לשלמה, אלא לפול למשכב מתוך כאב־לב ולמות. וכך עשה.

במיתתו של שלמה עבר אברהם חבד למחנתו של קופרמן.

„ורשים“ לא הניח שלמה אחריו מפני שאין קוראים „ורש“ אלא למי שאביו הניח לו ירושה, ושלמה מת עני כמשמעו. הוא לא הניח אחריו אלא יתומים: שני יתומים ואלמנה אחת. זלמן הבכור היה כבן חמש־עשרה. שמואל הצעיר היה עוד בחוקת קטן ונשאר על אפטרופסותו של זלמן. בימים הראשונים אחר פטירת אביו, שקד זלמן ללכת בקר וערב לבית־הכנסת. שמר את ה„קדיש“ לנשמת אבא העלובה, והשחה את עצמו ביותר על התפלה.

ובתפלותיו התבונן להתחנן ולבקש מלפני אב הרחמן, אבי היתומים, שישלח בערה במחנתו של קופרמן, שתשרף על חטיו, על קמחה ועל כל מה ששיך לה; ובכלל „מה ששיך לה“ היתה כונתו אפילו על קופרמן וביתו.

קנאתו התגברה בלבו יותר ויותר; ובה־במדה התחזקה בו תקותו שסוף־סוף יפנה אלהים לתפלת יתומו, ויחריב את המחנה על קופרמן, והמחנה שורקת, מעשנת ומצליחה.

בא הזמן שהפסיק זלמן בתפלותיו ובאמירת הקדיש לגמרי; הוא יצא מבית־הכנסת מזוין בשנאה כבושה ונטירת־איבה לבית קופרמן. ובכל יום ויום היה הולך סביב למחנה, מסתכל בבית קופרמן רואה בשלותו ומוסיף אש למדורת קנאתו.

וכשהוא מביט על ארובת המחנה הזקופה כלפי שמים מעל לעירה הכפופה — נדמה לו שכל אותה העירה, על אנשיה ועל ענייה, התכווצה מפני פחד גאונה של אותה הארובה השרובה, ובטוח הוא זלמן שרוצה הוא קופרמן; לא לבדר־רצחו של אבא, אלא גם של אמו של אהיו.

ובא הוא לידי החלטה, שלכל לראש צריך הוא להשתדל למצוא איזה סכום של כסף, בסכום זה יסחר וירויה, בודאי ירויה, ושוב יסחה ושוב ירויה, עד שיגיע למדרגתו של קופרמן. או יבנה לו טחנה גדולה — גדולה, יביא את קופרמן לידי שמיטת־כספים, ואז כשיתעלה, ישב בכתם מרוחים, ילבש מלבושי כבוד, ויעשה מה שלבו הפין.

צריך להשתדל, להרויח כסף, בלי כסף אי אתה עושה כלום. אבל איך מרויחים כסף? והשאלה הזאת עלתה גם על לב אמו שרה.

עזובה באלמנותה. היא נשארה צפויה לרעב ולמחסור. מטופלת בשני יתומים. בלי שום משען או תקנה למשען.

אחד היה רק אברהם. "חבר", אשר דאג למצבה, והשתדל לפני קופרמן, שיקף לה סכום מסוים של שקי קמח באיוו הנחה קלה, כדי שתמצא מחיה לביתה, מתחלה. כשהציע לפניו את הדבר, זקפה בו את עיניה: "מחסדיו של רוצח בעלי אתפרנס?! אבל הוא רמז לה על הבנים, על המחסור והרעב, והיא הסכימה לפי-שעה על הדבר, עד שיגדל זלמן שלה קצת, יצא בין אנשים, וימצא לו משלה יד.

ומאז היא משתמשת בכל שעת-הכושר להתקוטט בזלמן, על שהוא הולך בטל, אוכל ואינו עושה; ושכבר הגיעה לו העת לעשות בשבילו, בשביל אמו האלמנה ואחיו היתום.

קשה היה על זלמן לשמוע מפי אמו תוכחות על דבר, שהוא גופו מצטער עליו ומהרהר בו ימים ולילות.

— צריך לבקש עבודה! — השב זלמן.

אבל אין הוא מוכשר לשום עבודה, ואין שום עבודה מוכשרת להעשיר, והוא חושב עוד: כתיבה יפה יש לו; וגם במלאכת-החשבון אומרים עליו, שהוא הרוץ ומהיר; יכול הוא לפי-שעה לשרת בתור עוזר למנהל ספרי-השבונות. מעוזר פשוט יכול הוא להגיע למדרגת מנהל.

משרת מנהל הוא משרה יפה, הגונה ונותנת שכר טוב. הרבה טחנות יכולות להשרף, להחרב ולהסגר, ומנהל יקבור את כולן, וימצא לו מקום חדש.

יודע הוא שהתנאי העיקרי, שבעלי העסקים דורשים מאת עוזריהם הוא "אמון רוח וישרת לב".

"אמונה וישר" יכולים לפתוח לפני אדם דלתים רחבות, אלא שהם מן הדברים, שאינם נקנים אלא מתוך נסיון. הרבה צריך אתה לעסוק באמונה וישרה, עד שיכירו בך בני-אדם את המעלות האלה, והוא קבל על עצמו לעמוד בנסיון.

מחכה הוא לשעת-הכושר: למקרה שיבא לידו, פעם אחת. כשהלך זלמן בטל הרגיש פתאם נגיעה חמימה של יד רכה על ערפו, ויקפץ מעל מקומו — מזדעזע. לפניו עמד "חבר" צוחק על מכותו.

— מה לך כי נודעזעת?

הלז ננלם וההריש.

חבר-התחיל מטיף דברי כבושין באוזניו: לא נאה לצעיר כמוך, שילך כל ימיו בטל! כלום אינך יכול למצא לך איוו עבודה; הלא קצת כתבן אתה? אינך עליו השלום. היה מתפאר בך, שאתה מליץ ובעל-חשבון.

— עבודה — התחיל זלמן מגמגם — הפיץ הייתי לעסוק באיוו עבודה...
 ובלבד שתהיי... שתהיי... שאעסוק באמונה ויושר!
 הוא הרגיש שאינו מדבר כענין, וכפף קומתו נכלם.
 — ודאי, ודאי שכן! הוטף [חבר] "חבר" ומבליע על מבוכת הצעיר; בנו
 של קמחי יעסוק באמונה ויושר, לדוגמא, בשחנה זו יכול אתה למצא משרה
 קבועה באיזה מקצוע; כמו למשל, לפקח על הסקאים; להכניס ולהוציא
 שקים רקים; ואולי גם לרשום סכום שקי הקמה, שהסבלים מובילים לחניות
 וכדומה.

— וקופרמן כלום הפיץ הוא לקבלני?

— הן.

— מהיכן אתה יודע?

— כבר דברתי עמו.

— ודאי שאני הפיץ!

למחר כבר ישוב זלמן ישיבת-קבע בחצר המחנה, ורשם רשימה לסכום
 השקים, שנמסר על ידו, כעשר פעמים קרע אותה לקרעים והעתיקה מחדש,
 לא-מפני שמצא בה טעות אלא מפני, שחביבה היתה כבר עליו המלאכה.
 עסוק היה בעבודה.

ב.

זלמן שמר את נדרו: הוא עסק בעבודתו, שנמסרה על ידו — בהריצות
 ובוריוות, שאין כדומה לה. הנער, אשר היה הולך בטל, נהפך בין לילה
 לצעיר רציץ, עסוק, רושם רשימות, סובב בין אוצרות הקמה, עיניו משוטטות
 בכל. הוא לא הפיץ כלל לדעת את הגבול, שהגבילו לו, ורואים כל העוסקים
 בשחנה, שנער זה חסר היה פה, "חבר" שמח בו מאד, בכל אותם הימים,
 שהיה רואה את זלמן הולך בטל, היה מצטער עליו הרבה, הוא ידע שסופם
 של יתומים כאלו: שחיתות המדות, כשהיתה שרה מתאוננת באוניו על בנה,
 שאינו מתפלל ואינו מניח תפלין, היה מניע עליה ראש:

— על התפלה את דואגת, ועל מעשיו אינך דואגת כלל... הלואי
 שלא יתפלל, ורק שיהי אדם מנומס וסוחר!

ואז נתן אל לבו להכניס את זלמן בין עוררי שחנת קופרמן.
 מתחלה, כשהציע חבר את הענין לקופרמן, סרב האחרון בדבר,
 אך חבר הזכיר לו, שמחויב הוא לפחות לעשות עם המנוח חסד זה מפני
 שהרבה — הרבה הוא אשם בחורבן ביתו, קופרמן, אמנם לנלג בו ואמר,
 שכך דרך התגרין: זה נופל וזה קם; איש נבנה מחרבנו של רעהו, אך אז
 השתמש חבר בתחבולה אחרת; הוא העיר שיש בשחנה נחיצות בנער כולמן.

הרבה הולך לאבוד; הרבה גונבים, הרבה חומסים, מפני שאין האנשים מספיקים להביט על הכל.

ותחבולה זו הועילה. קופרמן נאות להכניס את הנער בשכר קטן. זלמן מצא חן בעיני קופרמן, אשר ראה, שבכל מקום שזלמן פונה, הוא פונה בפקחות, בזריות ובוהירות, ביחוד גדול כבוד זלמן בעיניו מעת שהתחילו הסקאים, הסבלים וכל הפועלים שבטחנה, מתאוננים עליו. ואז קצב קופרמן לזלמן שכר עשרים רובל לחדש. זלמן היה מאושר, הוא ידע מפני מה הוסיפו לו על שכרו. והחליט בדעתו להוסיף על אמונתו ועל ישרו, עד שיגיע לאותו המדרגה, שהוא מקוה לה.

ופעולה ממשית אחת כבר הספיק זלמן לעשות בירחים הראשונים ; והפעולה הביאה לידי כך, שקפחה נפש אחת מעובדיה :

ישכרבער הזקן היה פועל קבוע בטחנה בין המלאים, עבודתם היתה למלאות שקים מתחת האפרכסת ולשאתם על שכמם אל תוך אוצר הקמה. זקן היה ישכרבער, הולך שחות, הרבה טחנות שמש קודם שזכה בו קופרמן. כל ימיו עברו עליו אצל האפרכסת ותחת שקים מלאים, את כל כחו הוציא קמעא-קמעא לתועלת בני-אדם, להכין לחם לרעבים ורווח לכיס בעליו. אם אין שתי העבודות שיכות אליו לגמרי, עכ"פ יש לו בהן חלק הגון.

שמה היה הזקן בעבודתו, הוא לא היה הסג'ולום צר עין : ירווחו להם בני-אדם כמה שירוחו ! כלום משלו הם לוקחים ? העיקר הוא, שישאר בשבילו ובשביל בני ביתו כדי שתי סעודות ליום וקצת הלבשה, למה לו יותר ?

אולם, כחו התדלדל, הוא חרל לעבוד באותה מדה של זריות, שהיה רגיל בה מנעוריו, נדמה היה לאותו זקן, שהשקים שבדור הזה הם כבדים ממה שהיו לפניו והמדרגות שלפני הפתחים, שהוא צריך לעלות ולרדת מעליהן נעשו יותר רחוקות זו מזו, אחדים לגלגו עליו ואמרו, שכבר הגיעה שעתו לשבת בכיהמ"ד ולאמר "תהלים", הן את מנס עבודתו, שאדם חיב לעבוד בחייו בשביל תקון העולם — כבר שלם במדה גדושה, אלא שבני-אדם הם רעבתנים, זוללים, מששים שנות חייו הוא מונה ארבעים וחמש שנות עבודה, ובהן לא עלה בידו להשאיר איזה סכום קטן לכלכל איזה עשר שנות שיבה האחרונות, את הכל אכל בשנות עבודתו, רעבתנים הם, זוללים וסובאים הם הפועלים... וכי על כן אין הזקן יכול להפסיק את עבודתו, יש לו בביתו אשה וקנה ובן-זקונים, נער בן שתים-עשרה, צריך הוא לכלכל אותם, וזלמן נתן בו את עיניו : זקן זה, מלבד שאינו ממלא את חובתו כראוי הוא מפריע עוד את האחרים בעבודתם, מעכבם על דרכם ! הוא העיר פעמים אחדות את אוני פטרונו, שאין הטחנה בית-מחסה-לזקנים, ושצריך להרחיק את

הזקן ממקומו ולהעמיד תחתיו איש אחר, יותר זריו. קופרמן נענע לו בראשו. אלא שלא יכול לעשות תיכף כעצת זלמן: הזקן התיחס באיזה צד קורבה למשפחתה של מרת קופרמן. וירא היה קופרמן שמא תפנסתו אשתו שלא מדעתו. יותר טוב איפוא היה שיעבוד כמה שיעבוד ויבא על שכרו. וזלמן עמד על דעתו. שיותר טוב לשלם לו את שכרו הנס מאשר לתת לו לעבוד באותו אופן שהוא עובד ושעתיד אדם זה להביא הפסד מרובה ואסון על המחנה: — קרוב הרבה, שיפול מעל המדרגות ותשבר מפרקתו...

ואחרי ימים מספר נוכח קופרמן, שצדק זלמן בהשערתו: הזקן הלך שחוח תחת שק מלא, שנדמה לו ביום זה כבד פירשנים מאשר ביום אתמול. הוא עקר את רגלו השמאלית מעל המדרגה הראשונה. נדמה לו שלא מצא את המדרגה השניה על מקומה. רגלו השמאלית התחילה רועדת. — הי! — קורא אחריו מלאי — פנה דרך! כלום ב' שמונה-עשרה" אתה עומד שם? זקן!

הזקן נפל. השק עבר על ראשו. הוא התגלגל על שקו. שניהם הפילו את המלאי שהלך לפניהם.

אסון לא היה. אלא ששני השקים נקרעו. והזקן ישב מאז נקי לביתו ועל מקומו בא מלאי אחר, צעיר זריו; שלא מלא עדיין את מכסת עבודתו בחיים. הפועלים ידעו, שיר זלמן פה — באמצע, והתחילו — יראים מפניו.

ג.

לקופרמן היתה בת ובת-שבע שמה. היא הונגה בכל הסגלות. שיש בכחן למשוך אליה את לבות צעירי הדור. היא היתה בתי-חידה, שלא מלאו לה עדיין שבע-עשרה שנה. בגדולה וזקיפת קומתה היתה כבת-עשרים. היא היתה יפה ועליוזה. בת להורים עשירים, אוהבים ומפנקים את בתם במדה שקוברי בנים יכולים לאהוב שרידה יהודה, אור מוצל מתשעה שמתו בילדותם. באי הבית, אשר היו תלויים בפרנסתם בחסדי קופרמן, היו מתיחסים אליה בחבה ורצון, כי ידעו שביחוס טוב ורצוי לנערה, יקנו גם את לבות ההורים.

בת-שבע ידעה כבר, שהיא עתידה לפול בגורל אחד הצעירים. כבר לפני מספר שנים, כששכרו לה מורים ללמדה שפות ופרישה על הפנסתה, אמרה לה אמה, שאם תלמוד הישב ותדע הרבה, תמצא לה מהר חתן, היא ידעה, שהרבה מן הצעירים מסתכלים בה מתוך דפיקת לב. גם ידעה, שאותו הצעיר, שתעלה בגורלה, יהשוב את עצמו למאושר שבמאושרים. צעיר אחד כבר אמר לה זאת בפירושו. והיא נהנתה מאד לשמוע את הדבר הזה.

זרות היו מונים בה מכירה בנוגע לתלבשתה: בימי החרף היתה לובשת בגדים קלים ולבנים; בימי הקיץ — שחורים וארוכים מן המדה; על מצנפתה ומנעליה היתה מדקדקת, שיהיו תמיד מצבע אחד; ידוניה וחגורתה צריכות היו להיות מגוון שונה ומהופך לגוון שמלתה. מסרק שערותיה היה דומה לפריעה מסודרת; אבל מה שלבשה ואיך שלבשה היה מוסף עליה חן מיוחד. דומה היה, שאיוו הרמוניה נפלאה מסתרת תחת הפריעה הזאת, ורומזת לך: על אפך ועל המתך תמשך אחרי!

בחדרה, מן היריעות הפרושות על הרצפה, הכלים, הספסלים ועד התמונות שעל הכותלות, היה הכל מסודר בסדר, שכשאתה מביט על כל זה אין אתה רואה שום קשר הרמוני; אלא שכל צרוף ופלוגה שבהם הוא קטע של ציור אחד נפלא, הרמוני.

איך שהיו השנותיה של בת-שבע ביופי, ברור הדבר, שהיא הפצה להיות מיוחדת, נבדלת, יוצאה מן הכלל. היא לא הפצה להיות נבדלת מחוץ לבני-אדם, אלא—נבדלת בתוך בני-אדם.

בהתרוועותה היתה מברחה את עצמה מבנות העשירים, כל מכירותיה היו בנות עניים ובינונים, ודבר זה הוסיף לה חן ושם-טוב בעיר; ממרקת היא את עריצות אביה—היו ממליצים עליה: הרי הוא כפרתה!

לפעמים, שהיתה למשא על מכירותיה מפני שהיתה שופעת עליהן בעשרת קבין דברים על ענינים, שקראה מתוך ספרים; אולם, יכולה היתה לדבר הרבה בננות הנשואין עפ"י שיטת טולסטוי, ובה בעת להתפאר, שמציעים לפניה שרוך מפואר ושאפשר שיגמר הדבר בימים האלה. כל מכירותיה כבר הורגלו בה; הלא בת-עשיר היא... מוחלים לבת-עשיר מה שחושבים לחסרון לבת-עניים.

ומשתתפת היתה בת-שבע במעשה-הצדקה. חברה היתה בכל החברות המתיסדות ונחברות בעירות הקטנות; החברים, החברות היו שמחים בה, מפני שקלה היתה לנתניה עד למדת פורנות.

ד.

בת-שבע לא ידעה את ולמן קודם שבא אל ביתם; היא שמעה רק שהוא בן אלמנת קמחי. ע"ד האלמנה שמעה פעם אחת איזה דברים באספת החברה. מעת שבא אל ביתם הספיקה לראות אותו פעמים מספר רץ בהצר הנה והנה, רושם רשימות ומתקוטט בפועלים.

הלילה היה אחד מלילות הקיץ היפים ביותר. בת-שבע שכבה במטתה נגד חלון הדרה הפתוח אל הגן, סכני-שושנים שגדלו סמוך לחלון שלהו אל תוך ההדר בדים ירוקים גם ריח הלילה חדר אל החדר. עצי הגן עמדו

צפופים, שקועים ועסוקים בטפוח פרי כמו מתוך שנה. מבין העצים נראה הירח כמתגנב להביט החדרה. הוא נתקל בראי התלוי על הכותל. הראי השיב ירה בתמונה משונה. דומה היה שאיזה ירה חדש יוצא ומשחכלל מתוך תהו ובהו.

בת-שבע הסתכלה במראה מתוך סקרנות של ילדים; ומכיון, שעברה עליה שעת השנה הראשונה מתוך פכחות, נדרה שנתה מעיניה, ושוב לא יכלה לישון.

רעיונות משלה עלו וצפו על לבה. מאליהם באו בלי מוקדם ומאוחר: — הירח הוא בריאה יפה, שקטה. מי ברא אותו? — אלהים בראו. אלהים הוא בריאה גדולה, נשגבה, שאינה אוהבת אותו. גדול הוא יותר מדאי. אבל יראה היא מפניו. — אומרים, שאלהים משפיל נאים, מגביה שפלים, נותן חיים ואושר למי, שהוא חפץ לתת.

— צעיר אחד אמר לה פעם, שיכולה היא להגביהו עד למרום פסגת ההצלחה. חיים ואושר יכולה היא לתת לו.

צוחקת היא במחשבה על הדבר.

— שקרן הוא! כלום שפל הוא כל-כך שיהי צריך להגבהה?

וזלמן עולה פתאם על לבבה:

— מפנימה הוא זעיר כל-כך?

ורעיון נדחק ועולה:

— אילו עמדה ונתנה את ידה לצעיר עני זה?... בודאי היתה נותנת לו אושר...

וצחוק התפרץ מתוך פיה לרעיון השובב הזה. בצחקה העירה את הוריה שבחדר הסמוך. אמה נחפוה אליה ככהלה.

— מה לך בת-שבע?

נכלמה הנערה ותראה כשקועה בשנה.

הרעיון השובב עולה שוב על לבה. היא מרחיקה ללכת:

...היא מספרת לזלמן... זלמן אינו מאמין באשרו... מתעלף מתור-

הדה... עומדת היא תחת החופה... טבעת על אצבע...

ושוב-צחוק.

מכירה היא שאילו עשתה דבר זה, היה בה מעין גדולת-אל. יכולה היא לרומם ברנע אחד אביון מעל אשפתו ולהשיבהו במרום פסגת האושר.

בכל אותם הרומנים, שקראה עד עכשו, לא קראה עדין כעין זה.

בראשונה התלה ברעיונה; ואחרי-כך התחיל הרעיון מהתל בה. היא אינה יכולה להפטר ממנו. כצל הוא רודף אחריה.

וזלמן נעשה ככה למרכז חלומותיה.

כבר עלתה בידה להתודע אליו. בכל יום לפנות-ערב, כשהוא הולך אל ביתו, היא מעכבת אותו ובאה עמו בדברים. מוצאה היא אותו ראוי להיות נכור בדרמה שלה.

על אדות הוריה לא חשבה כלום; יודעת היא, שהם לא ימרו את רוחה. מעולם לא התנגדו לרצונה. ואם יתנגדו תעשה מה שתעשה, שלא לרצונם; כמעט כל הדרמות הולכות ונעשות שלא לרצון ההורים. לעמוד על רצונו של זלמן גם כן חשבה למותר; אין שום סבה לצעיר זה שיברח מאושר ועושר.

— העיקר הוא האהבה; בשל אהבה עושים דברים גדולים מזה. מי יכול להיות אדון על לבבי הוין ממני? —

כמדומה לה, שאחת הנבזרות שברומנים כבר אמרה כעין זה.

— העיקר הוא האהבה ודומה לה, שהיא אוהבת אותו. הוא יפה, מנומס, מדבר בחשאי, זעיר; היא תהיה גדולה ממנו תמיד. והפצה היא לגלות לו את הכל פתאם ובבת-אחת. נעים יהיה לה לראות איך תרומם את השפל ברגע אחד עד לרום מדרגה, שלא חלם עליה מעולם.

מחכה היא לשעת-הכשר. ירחים עוברים והיא שוכחת אמנם לפי-שעה. אך היא נזכרת—ומחכה.

ה.

פעם אחת התעורר זלמן משנתו בבקר שלא בעתו וכשבא אל הטחנה, מצא את כל החדרים סגורים. הוא יצא לטייל שעה קצרה על שפת הנהר, וכשעבר על הגן ראה את פתח השער פתוח ונכנס בו. תחת עץ-אנוו עמדו ספסל ושולחן מחוברים לקרקע ומכוסים עלים נושרים ולחים, זלמן נקה את הספסל, קטף עלה-מרורים והפכו על גבחתו, פרסו על הספסל וישב לו נשען אל השולחן. השמש קרע את הענן מעל פני המזרה והביט אל תוך הגן ומבעד לענפי האנוו כבהרות-בהרות והובות. העלים הכמושים, הרטובים מלח-לילה-אסיף והתלויים עוד בנס על הענפים, התנוצצו לנוכח השמש בפניני-אור. מראה גסיס-הקייץ התגנש בתחית-הבקר והתלכדו יחדו למויגה אחת. כל הן העצים הצטמצם עכשיו בחליל התפוחים, הזוהרים נגד השמש והעומדים להכנס למאכל בני-אדם לימות-החרף... קשה לשמוע בהמית גלי הנהר; זה לא קול ששון וגם לא קול עצב. סתומה היא גם צריחת עופות-המסע, המתאספים לעזוב את הארץ.

מראה הטבע השפיע על זלמן השפעה קשה. הוא ישב שקוע ברעיונות לא-ברורים.

שאון קל הגיע לאזניו. הוא התעצל ולא החזיר את ראשו לאחוריו.
—זלמן— שמע קול מאחוריו.

הוא התחלחל, קם על רגליו והביט מאחוריו.
כעין אליהו עמדה לפניו. שערותיה היו פרועות, שחורות ונוצצות.
נופלות על שכמה. עיניה היו מתוחות, בוערות. היא היתה לבושה שמלה
ארוכה ורחבה, שלא כסתה על הלובשת אלא כדי לעורר יותר את הסקרנות.
זו היתה— בת-שבע.

—זלמן! אתה— יתום! כן? עני! אמת? מקוה אתה לשאת בת-עניים?
מנולת? מסתמא?

היא הרבתה בננותו, כאילו מתכונת להזכירה, שלא יתעה אחר מראה-
עיניו.

ומתוך שפעת דבורה נחנה ולחשה לאזנו:
—אני אוהבת אותך, אני אנשא לך. אני בתי-יחידה. אתה תהיה עשיר!
יורש אבי...

והיא נעלמה.
זלמן עמד נדהם. הוא לא ידע מתי ואיך נעלמה מפה. כמו שלא ידע.
מתי נכנסה. הרבה שעות אחרי כן חש עוד את הנגיעה החמימה של הבל
פיה על אזנו ועל לחייו. את הגפוף הקל של אהת מתלת-לילה. שנפלה על
מצחו.

הד קול נשיקה עולה עוד באזניו, ואינו מכיר. מתי היה הדבר.
הוא שכח למספר רגעים את חשבון העת: אין הוא יודע מה עכשיו:
בקר? ערב? היכן צד מורח?

כששב הביתה, השתקע על המקרה מתוך כובד-ראש, וחשב עליו
מכל צדדיו. הוא העלה, שראויה עלמה זו להיות נאהבת: צעירה, יפה,
עשירה, יש בה מעלות טובות יותר ממה שצריך לו.
אבל אין ספק בדבר, שזה יהיה מצרו פגם במדת האמונה והיושר.
שהוא מטריח את עצמו ומהדר אחריה כל-כך.
יאמרו הבריות:

—הכנים קופרמן יתום לביתו, העמיד אותו על בסיס נכון, והוא נתן
עיניו בבת-מטיבו.

וגם קופרמן לא יסכים... אינו יכול להסכים; יגרשהו ממקומו, וחזקת
אמונתו תפגם.

הוא החליט בדעתו לגרש מלבו כל הרהור עליה, אלא שלהדיחה מעל
פניו גם כן לא מצא לחכמה; יותר יכול הוא למצא לפעמים תועלת בקרבתה
אליו, מאשר בשנאתה ורגוה, ומאז הגביל את יחוסו אליה בגדר "שמאל אינה
דוחה וימין אינה מקרבת"; האיר לה פנים של חבה בגלוי, והבריה את עצמו

מלהפגוש עמה ביחודות. מנהג זה הביא לו את פריו: במדה, שהבריה את עצמו ממנה, בה במדה התלקח לב בת-שבע אליו. לילות של נדודי-שנה עברו עליה.

היא הכינה רשת לרגליו כפעם בפעם למשכו הגנה. או אל איזה מקום בודה עד שבא זלמן לידי חשש, שמא תמשוך על עצמה את עיני ההורים ואז קרוב הדבר, שישילו עליו את כל האשם, כמנהג ההורים, שאינם יכולים לראות און ביוצאי חלציהם, ואז התחיל להיות זהיר עוד יותר.

1.

זלמן אמנם סלסל בעצמו במה, שעלה לו לכבוש את יצרו. אף-על-פי-כן התיר לעצמו להרהר בדברי: איך היו המקרים הלם לו היה הולך אחרי נשית-לבו והשפעת-הרגע?

הוא היה הולך לקראתה... נשיקה בעד נשיקה... חבוק בעד חבוק... ראינות תמידים... פנישות בסתר... הדבר מתגלה... קצת כעס, קצת רגז מצד ההורים... בת-שבע היא בתי-יחידה... ההורים מסכימים בעל-כרחם... הוא אינו אלא מהרהר, אך כשיקרה דבר כזה שנית, שוב יתנהג, כמו שנהג בפעם הראשונה. מהרהר הוא רק באפשרות סבות ומסוככים... ונהנה הוא הנאה משונה מן ההרהורים הללו. כשהוא מרגיש לפעמים צער-הרטה בלב על שמנע מעצמו תענוג סוער ולא הלך אחריה, אז מכיר הוא, שגם זה אינו אלא הרהור, שלא יצא לעולם לידי פעולות. כשהוא יוצא עכשו לפעמים תכופות לשיל בנק, ומקוה לפגוש שם את בת-שבע—הוא עושה זאת בכונה, כדי לעשות שנית מה שכבר עשה.

* * *

ימי הגשמים כבר עברו. חורף קשה בא לגבות חובו מן העניים, ליסרם ברעב ובקור ולשלם שכר טוב לבעל-הטחנה, שדאג והכין הרבה קמח: בחרף אוכלים הרעבים פירשנים מאשר בקיץ. השלג כסה את הארץ ואת הגנות הפרוצים שבעיר ועבים בהורים כסו את השמים. אין מלכות שמים נוגעת במלכות הארץ בלא כלום. נפרדות הן זו מזו. קור בעל מדרגה גבוהה התחסד עם העולם וירד וטהר את האויר. בני-אדם נעשו זרוזים ורעננים: כשהם הולכים בחוץ אינם הולכים, אלא רוקדים, מפזזים, רצים. אוהב זלמן לשיל בשעות אלו בחוץ עד לכדי דקירת תנוכיו, וברגע האחרון של כשל סבלנותו—לבא לחדר הם ולשבת אצל התנור. הוא יצא לפנות ערב ושיל הרבה. מחכה הוא לפגוש את בת-שבע. הוא אינו הפך, אלא לבוא עמה בדברים, כדי שיכיר איך היא מתיחסת אליו, עכשו אבל בת-שבע לא נראתה. כששב כבר השך היום. הוא עבר את

חצר הטחנה, הביט על סביביו באקראי וראה שדלתות אוצרי-השקים פתוחות. כשקרב לסגור את הדלתות, נדמה לו, שהוא שומע קול צעדים מבפנים. הוא נכנס, שם גדל כבר החשך, עד שלא הבחין בעיניו כלום; התחיל ממשש אצל הכותלות, וקרב אל השלחן להוציא משם נר וצתות המוכנות בו תמיד לעת-הצרך. נר מצא, אך קופסת הצתות היתה ריקה. בין-כך נדמה לו, שהוא רואה באחת הפנות איזה נוף מתכווץ ומתנועע. לחש של נשמה עצורה הגיע לאזניו.

הוא התחיל רודף אחר המתחבא, נכשל בהבילת-שקים שעל הרצפה ונפל.

כשקם מעל הארץ, נזכר, שמקרה כעין זה קרה לו—זה ימים מרובים. גם אז לא מצא צתות; גם אז נכשל ויפול—ולא יכול לעצור מצחוק.

הוא שם את ידו על הנגב המתחבא, והוציאו החוצה.

זה היה נער קטן נרעש ונפחד, מגמגם קטועי דברים: אנא!... אבי חולה!... בבקשה!... זו הפעם הראשונה!... יותר לא אבוא!...

אחרי הקירות ובדיקות נגלה הדבר, שזה היה בנו של ישכר-בר-הזקן. הוא הודה על עונו, שבא לנגוב הבילה של שקים, כדי למכרה ולקנות להם לאביו החולה.

זלמן שלח את הנער הפשי לביתו, אלא שהטיל חשך על אחד הסקאים, שיצא אחרונה מן האוצר, ועזב את הפתח פתוח. למחר פטרוהו מבית-הטחנה, עוד מחוסר-פרנסה אחד נוסף בעיר.

זלמן שקד במשך ימי החרף על העבודה מתוך חבה יתרה. הוא שם את לבו ללמוד לדעת את צרכי הטחנה והנהלתה בכל מקצועותיה. כמדומה לו, שכבר ראוי הוא לשבת על כסאו של חבד, לנהל את ספרי-החשבונות.

ובשעות הפנויות מעבודה היה אוהב להשתקע בהרהוריו ולהנות מהם. לפי-שעה שמח הוא במצבו, כבר עלתה בידו להפגש עם בת-שבע וכבר נזכה שלא התקררה אליו וכבר החליט שצריך הוא להחזיק במנהגו עמה: להפגש עמה רק במקום, שאין עין-רואים. די בשבילו לראות את עיניה בוערות אליו באש אהבה והוא מתראה מתון ושקט.

חבד ראה אותם פעמים מספר עומדים יחד והרגיש בדבר, וזה הביא תוצאות נכבדות לזלמן.

ז.

חבד היה אחד העובדים השקועים כל-כך בעבודתם לארזניהם, עד שהם שוכחים לגמרי את ביתם ואת עניניהם הקרובים להם. מציאות ביתם אינה אלא ארעית ושפלה אצל מציאות בית-המסכה, שהם עובדים שמה. ישיבתם בבית-המסחר היא ישיבת-קבע, ולביתם אינם הולכים אלא בשעות

שבית-המסחר סגור. ביתם הוא בבחינת בית-מלון אצלם. כשהם יוצאים בבקר לעבודתם—בניהם עודם ישנים; וכשהם שבים בלילה—בניהם כבר ישנים. ביתם של אנשים כאלה על-פירוב מלא פעוטות; ופתאום, ביום אחד, כשהם באים הביתה, הם מוצאים את הפעוטות שנעשו גדולים בבת-אחת. אז מתחילות דאגות למצוין את מוח עצמותיהם; וגדול עוד יותר צער הדאגות ע"י זה שבאו בבת-אחת.

יחוס בת-שבע לזמן, שהרגיש בו חבר, הזכיר אותו שגם לו יש בת ששמה צביה. שעל פי זכרונו הקלוש כבר מלאו לה, כמדומה שמונה-עשרה ושעל פי קומתה והיצוגיותה בודאי הגיעה לפרקה. הכל שלא הכין עדין בשבילה כלום. הוא אינו יכול למנוע מעצמו הנאת-הרעה, במה שעלתה בידו להרים את זמן למדרגה הגונה. רואה הוא, שצעיר זה הוא בעל-כשרון, וריו ומצוין נמוסו. עתידות נכבדות נשקפות לו, ומחליט הוא ברעתו, שצריך הוא לקרב את זמן לבני-ביתו, להזמינו פעם לשלחנו ולעשותו לאחד ממבקרי ביתו התמידיים. — הדבר עלה לו בלי טרחה יתרה, וזמן התודע אל צביה. צביה היתה אחת מהבנות, שהצניעות העברית השביעה עליהן את חותמה בכל; יפיה לא משך כל-כך עיני בני-אדם, אבל מכיון שהשקעת בה את עיניך, שוב אינך יכול להסירן מעליה. שמורותיה היו ארוכות ומכסות על חלבון עיניה הגדולות; אבל מכיון שהגביהתן עליך, שוב אינך יכול להביט בהן בלי המית לב. החטם העברי ירד וחצה את הפנים העדינים בצניעות, מתוך גדלות, כאילו אומר: אין לי בכל עולמכם אלא רשותי שלי. הכל היה בה במדה מצומצמת ורצויה, וגם השכלתה היתה במדה, שלא תפריעה מהיות בעתה אשה אהובה לבעלה ואם רחמניה — לבנים. היא כבר הלמה חלומות על עתידותיה, אבל כל חלומותיה לא עברו הלאה מגבול חלומות. לבה היה מלא אהבה, תקוה, צמאון אל החיים וריק מכל פסל ותמונה. הצניעות והפקחות העברית למדוה לדעת, שבנוגע לעתידות ונשואין, אין האהבה התנאי היחיד, ומה שהוא כל-כך יפה ומלבב ברומנים, יכול להביא אסון וכעור בחיים. תוצאות הנשואין הן בהכרח: בנים, גדולם, טפוח. השכלתם. כל זה אינו יכול להיות באופן רצוי, אלא אם הנשוי והנשואה הם מתוך ספירה אחת בעלי דעות יותר או פחות שוות; מצב חמרי פחות או יותר מבוסס, הוא גם כן תנאי הגון לנשואין.

האהבה רחפה בלבה מעל לכל תמונה. חסר היה, שיבוא צעיר הגון לה לכבש את מקומו.

הצעיר לא אחר מבוא. התודעותו של זמן לצביה עשתה פרי. הפגישה הראשונה עברה עליה בסלודים מתוך צניעות והמית-לב, שאינו יכול לעמוד בהשפעה מרובה, כשהוא מרגיש שהרגע נכבד, גם על זמן לא נעמה הפגישה הראשונה. במדה שההרהורים היו עולים לו בנקל, כך קשה היה

עליו לעמוד בכפיפה אחת עם נערה, שאתמול היתה זרה לו. כשנפגש בצביה, נראו בו סמני בושח של נערה, אבל לאט-לאט התרנלו איש אל רעהו. ההתורעות עברה למדרגת ירדות.

וזמן שקל בדעתו את שתי הנפשות, את בת-שבע ואת צביה ומצא שהן עומדות אליו בערך מהופך: זו עשירה וזו עניה; אלא שזו רחוקה ממנו על-פי מצב הוריה, וזו — קרובה, זו מקור של חיים סואנים, זורמים בתאוות לבבות ומשפיעה מרוחה גם על אחרים, אלא שהיא שובבה וקלת-הדעת וזו צנועה ומסתפקת במדה ועומה, שיכול אדם ליהנות מן החיים, שתיהן יפות. הוא החליט לפי-שעה לאחוז את החבל בשני ראשיו. מראה הוא התקרבות חובה גם לזו וגם לזו. כמדומה לו, שאינו מרמה אותן; לבו סוער באמת גם לזו וגם לזו. צריך הוא רק לברר לחקור בדבר מנקודת האמונה והיושר, ועל מדוכה זו ישב.

ח.

זה היה בסוף ירח אדר. צביה ובת-שבע היו שתיהן חברות בחברת מאירת-עינים¹ ושתייהן קבלו הזמנות לבוא במוצאי-שבת הקרוב אל אספת החברה.

וזמן לזה את צביה עד לבית-האספה והבטיח לשוב בתום שעת האספה ולהביאה אל ביתה.

בת-שבע באה אל האספה במרכבת אביה באחור-זמן. היא לא שמעה איפוא את הדברים שנדברו על אדותיה ושלו שמעתם לא היתה נהנית מהם בודאי.

עוד מראשית ימי החורף החלישו החברות לצמצם בהוצאות ולהרבות בהכנסות, כדי שיהי בכחן לפתוח "תנור למצות" בשביל עניי העיר. אבל בימים האחרונים רבתה ההוצאה על ההכנסה ועל זה צריך היה לידון באספה. — אין כל פלא בדבר—הודיעה היושבת-ראש—שהוצאותינו כל-כך מרובות: בעל הטחנה, האדון קופרמן, משפיע עלינו עניים, כמעט בכל שבוע מקפה הוא פרנסת אחד ומוסיף עלינו מחוסר-פרנסה חדש.

— אתמול נוסף קמחני אחד, שחדלו לתת לו קמח מן הטחנה.

— והסקאי שגרשוהו מן הטחנה?

— כולם נופלים על אוצרנו המדולדל.

— גם קרובו של קופרמן ישכר-בר עודנו מוטל על קופתנו.

— וכשתלכו אל אותו האדון לתבוע ממנו איזו תמיכה, יקיפך

בשאלות, בנגלולים ובאחרונה הוא פוסק ואומר: יש לי לפרנס קרובים עניים.

— צריך לספר לבת-שבע.

— כשתנידי לה, תחשוב את עצמה נעלבת.

— ומה בכך? —
 — אבל לא היא ולא אביה אינם אשמים בזה—השמיעה נערה אחת
 את דעתה—הצעיר זלמן קמחי—הוא הוא המקפח את פרנסת הפועלים.
 השיחה הופסקה על ידי כניסת חברות החדשות. שבתוכן היתה גם
 בת־שבע.

השיחה וההרצאה שנפסקה נשנתה בקצור בשביל החברות החדשות.
 נמנו ונמרו לצאת במלהמה גלויה כנגד זלמן קמחי ולהכריח אותו. שישבי
 לפחות את הסקאי על מקומו ויבטיח להבא. שלא ישפיע על החברה בעניינים
 מן הטחנה הקפחנית.

צביה הודעוזה. היא לא האמינה. שולמן מתאכזר כל־כך עם פועלי
 הטחנה. ובאותו זמן העסיקה אותה שאלה אחרת: היא פחדה פן יבא זלמן
 אל הבית בנמר האספה. כמו שהבטיח. ואז תקומנה עליו הנערות במהאות.
 ויצא מזה זלול. על כן מהרה להודיע:

— עד כמה. שהדבר תלוי בזלמן קמחי. מקבלת אני עלי לפעול עליו
 שהוא יעשה מה שבידו לעשות.

בת־שבע הסתכלה בצביה בתמהון ובחשד. היושבת־ראש הביעה את
 תודתה לצביה בשם החברה. האספה עברה על שאלת „תנור־למצות“.
 היושבת־ראש הציעה. שכל חברה תתן בתורת הלואה איזה סכום כסף לפי
 היכלת ובכסף אשר יקבצו ככה יפתחו את התנור. ההצעה נתקבלה; ובוה
 תמה האספה.

זלמן כוון את השעה ויבא בעת שהנערות החלו לצאת מן האספה.
 קשה היה עליו תמיד להמצא בחברת נערות רבות. הוא מצא את צביה
 נפרדת מיתר הנערות. שמח על הדבר. לקחה והלך עמה בצדי הרחוב.
 בת־שבע ישבה אל המרכבה. ששלחו לה מבית־אביה. והביטה אחרי
 הזוג אשר הלך ונשקע באפלת הליל. וצביה לוחצת היא את ידו של זלמן
 ונכנעת תחת זלף נעם האהבה השופע עליה מתוך האופל. שניהם הלכו
 שתקו ונהגו מן השתיקה הזאת ומן השתיקה שמסביב. הם התמכרו בכל הם
 לבם לאיזה רגש נעים. המסת השלגים בשרה את קרבת האביב. וקרבת
 האביב הגדילה בלבות הצעירים את רגש הרך והנעם.

ט.

זלמן שכב על מטתו והתענה בנדודי ליל. רעיונות כהים עלו וצמדו
 את מחו. מנמנם היה ויחד עם זה נדמה לו שאינו מנמנם אלא עומד ומונה
 שקי־קמח בטחנה... השקים קמים ומתנועעים... לא שקים הם. בני־אדם
 סקאים עומדים עליו בקטטות וצעקות... שומע הוא את קולם. ואינו מבחין
 בדבורם. דומה שהם גובחים... גובחים נביחת כלבים...

כשהתעורר, הגיע לאזניו מן החוץ נביחת-כלבים מרניזה, מעורבת עם קטועי-קולות רחוקים. הוא הרים את מכסה החלון שאצל מלתו. הביט החוצה והתחלחל:

נחל אדום הגיה ממרומי-רקיע על העירה הישנה. זיקות פרחו ונתזו למעלה!... לשונות של אש לחכו את האוויר, הלכו והשתרבבו, הלכו והודקרו. הוא זכר איזו מלים סתומות, ששמע מפי הסקאי כשפטררו ממשמרתו: — יש לאלהים דם ואש ותמרות עשן בשביל הטחנה הקפחנית הזאת. כפי שהוא משעה, הבערה היא אצל הטחנה.

הוא קם בחדרה, ועוד בטרם שהספיק פעמון בית-התפלה-לנוצרים לעורר בצלצולו את הנרדמים עמד כבר אצל הטחנה. שם נפעם למראה עיניו: הטחנה בוערת מארבעה ראשים, עמודי-עשן התרוממו, לשונות אש לחכו, הצטרפו והודקרו. קשה היה לעמוד בפני ההבל והעשן, נסרים וקרשים בוערים נזרקו באוויר, הם נפללו על הבתים שבקרבת הטחנה. בינתים הספיקו בני-אדם לבוא, נבהלים ונחפזים. מראה פניהם בין נוגה-האש ובין השכת-הלילה היה כצללים, כחיוגות-הלום.

מצד אחת, נהר חלק, רחב, מלא מים הולך ומפכה; ומן הצד השני אש שורף ומכלה. שני היסודות, שני האויבים היותר גדולים, הולכים אישי בצד רעהו, כאילו עשו שלום ביניהם, שלא יעכב איש את חברו במלחמותיו עם הישוב.

והנה נשמעה יללת הפעמון.

— בני-אדם! יושבי-ההושך! התעוררו!... עמדו על נפשותיכם! הגיעו על רכושכם! — כמו צועק הפעמון, וגלי הנהר עונים לעומתם בקול המיה חרישית כאומרים: — שליחי המקום אנו... כך נצטוונו... רצים אנו בדרכנו ואין לנו עסק עם הנעשה סביבנו.

קופרמן וביתו, הצים עירומים, עומדים מבהלים, קפואים, מביטים בפני אסונם וצועקים מתוך יאוש. מתהלה נחפו קופרמן להציל עד כמה שהיה אפשר לו. הוא צרר שתי חבילות, באחת שם את כל הכסף המזומן, את תכשיטי-הזהב, את השטרות, את פנקסי החשבונות; בחבילה השניה איננו זוכר מה שם, כמדומה, לבנים, בגדים, ומה שבא לידו. זוכר הוא רק, שמסר את שתי החבילות בידי שני בני-אדם, ואינו זוכר מי הם.

הסבלים, הסקאים ויתר פועלי-העירה וענייה, באו אל הטחנה. המה פרצו לאוצרי-השקים, הוציאו חבילות חבילות, רטבום בנהה, כסו את גנות הבנינים שמסביב לטחנה, אחדים מהם המציאו סולמות וכדים; שתי שורות אנשים השתרבבו מן הנהר עד למקום השרפה. האחת הספיקה כדים מלאים מיד ליד, והשניה החזירה את הריקים. נמצאו אחרים שהודינו במפצות וקרדומות, הם קפצו אל תוך האש והרסו ושברו.

מלבד הטחנה נשרפו עוד שני בתים נמוכים, שנשא אליהם הרוח ניצוצים ונהלים בוערות. למחר יכתבו בעליהם בפנקס של החברה, מאירות עינים."

כששב זלמן אג ביתו נפעם, עיף ויגע, בדק את החבילה שמסר קופרמן לידו ומצא בו חורים רבים. הוא בא לידי חשש, שמא נפל דבר-מה מתוכה, והתיר לעצמו לראות מה שמו בה. מתנחם הוא בראותו שהחפצים ששמו בה גדולים מכפי החורים, שנמצאים בחבילה. אם לא שמו בה דברים קטנים מאלו לא אבד כלום. בין כל החפצים מצא תכריך גדול. הוא פתחו. ששת אלפים ושתי מאות כסף מזומן... יותר לא יכול למנות. דומה היה לו, שאיוו יד נעלמה תופפה בחזקה על לבו וארגה ארג שממית על עיניו. הוא לא הכיר ברגע זה ערכו של כסף. כשהביט על אחיו ועל אמו נדמה לו שהם זרים. ושתי הכרות מלאו אז את לבו. מצד אחד: קופרמן אינו זוכר, אנה החביא את הכסף. התכריך יכול היה להפתח מעצמו, ודרך חורי החבילה יכול היה לפול כל הכסף או חלק מהכסף... ומצד שני: כשישיב עכשו את הכסף, הרי הוא זוקף את קומתו על מדרגה ששום איש ממכיריו לא עמד עליה. והן זהו קיץ המטרה, שאליה הוא שואף כל ימיו. הוא נמלך בנפשו, אך לסוף לקח את החבילה בידו, קם ויצא.

קשים היו רגעי ההליכה על זלמן. רגליו רעדו. הוא הביט עד סביבו. אולי ימצא עגלה לעלות עליה ולנסוע למקום הצריך לו. העגלה נמצאה. הוא רמו לה שתעמיד ויעלה עליה.

— לאן? שאל העגלון.

— לאן?! משנן זלמן לעצמו את השאלה.

זרה היתה לו שאלה זו שלכאורה יש עליה תשובה פשוטה.

אך איזו מחשבה זרה הסתבכה במחו: לאן? — שואל הלו. הרבה דרכים יש... אל הטחנה — זוהי דרך אחת, אך יש עוד דרכים והן מובילות למשל, לאמריקה, לקנדה...

— עמוד! — קרא פתאם אל העגלון.

העגלה עמדה. זלמן ירד והלך רגלי. ירא היה לשבת בעגלה.

היוקו של קופרמן לא היה מרובה כל-כך. הטחנה עבדה את עבודתה גם תחת גני-פרוץ. לתקון-הגנ לא היה זקוק להוציא כסף משלו. הטחנה היתה בטוחה באחריות.

קופרמן ישב במסבת ביתו משיח עם חבה, ומהרהר בדבר המקרה:

— מקבל זלמן בשכרו עשרים רובל להדש. אילו היה מעלים את החבילה, כמה רבית היה הכסף מביא לו בכל הודש? שמא תאמר: חושש היה, שסוף־סוף אהיה נזכר, שנתתי לו את החבילה. — הרי יכול היה להשיב מהצית הכסף, ומחציתו השניה היתה בודאי נשארה אצלי בחזקת אבודה, מאחר שהחבילה היתה מחוררה. סכום כזה אצל צעיר כמהו הוא מטמון! הן בטוח! כשהשיב סכום כזה לבעליו, צריך להודות, שבלב צעיר זה יש... יש... אלהים... יש, מה שקוראים, רגש מוסר...

הסתכל בו חבר בשחוק של מנצה, והלו נענע לו בראשו. לא נתקררה דעתו של קופרמן עד שהפריש המש מאות רובל, הכניסם בתוך חפיסה וכתב עליה: „הכרת תודה לאדם על ישרו“ — והושיטה לזלמן לעת ערב בשעה שיצא מן המחנה ללכת הביתה. זלמן נתן בו את עינו נדמה לו, שזה חפץ להריחו מן המקום, שהטריח עליו כ"כ עד שהגיע אליו. הוא אינו יודע כמה יש בחפיסה; אבל ברי הוא, שיש שם פחות ממה שיכול היה לקחת באותו הלילה. הרי זה כאילו חפץ הלו לקנות ממנו בסלע דבר ששוה מנה.

הוא לא קבל את החפיסה. קופרמן חלבין פנים, ולא עוד אלו שהרגיש את עצמו אשם כנגדו: עלבון גרמתי לצעיר נפלא זה! — הוא מתחרט ומצטער.

בלבו נקבע, שאין זלמן איש פשוט מאנשים הלהוטים אחר ממון, והתחיל נוהג בו כבוד. מבקש הוא דרכים איך לנמול טובה עם צעיר זה באופן, שלא ירגיש בדבר ולא ימאן מלקבל. ונגמר בדעתו להתיעץ על זה עם חבר.

יא.

כשהתיעץ קופרמן עם חבר על אדות השכר, שהוא חפץ להוסיף לזלמן — נתן לו להלו הרבה חומר למחשבות. אהב חבר באמת את הצעיר הזה וחפץ באשרו. בכחינה ידועה הרי הוא הביאו לכאן, הוא פעל עליו הרבה, גם רואה הוא בו חתן לבתו. הוא רגיל להביט עליו כעל קנינו; אלא שלבו נוקפו, שמא כשיתעלה זלמן כל־כך — מי יודע? — ימצא לו איזה עשיר, שיתן לו נדה רבה, ואז... כל תקוותי, תעלינה בתהו. אין לו שום צדקה למנוע מאדם כשביל זה את אשרו, אבל קשה עליו הנסיון.

ולפי שעה השמיע בביתו דברי־כבושין, סתם, על הנערות שבזמן הזה שלמדדות הן למאן, לסרב, עד שמבריחות מעליהן את אשרן... אין יודעות איך להתנהג... ואח"כ הן יושבות עד שילבינו שערותיהן, צביה שמעה וידעה

שהדברים אינם יכולים להיות מכונים, לא אל אלא ולא אל האחים הקטנים. אבל כמו כן אינה יודעת כלפי מה הם נאמרים בנוגע אליה? כמדומה לה, שאבא יודע את יהוסה אל זלמן. היא לא הלכה מעולם לבקש את אשרה; אבל מכיון שמצאה אותה שוב אינה מברחה אותה. אדרבה, אילו היה זה מן הנימוס, היתה הולכת עמו יחד לעסוק עמו בבית-הטחנה במשך כל היום. כלום יש עוד איזה צל של ספק על אדות היחס שבינה ובינו? ! היא כבר השמיעה לו דברים. שכשהיא נזכרת בס עכשו היא מסתמקת ומתבישת בפני עצמה.

כלפי מה מתכוון אבא?

וחשכה גדולה היא מרגישה בלבה. איזה רעיון מסוכסך, בעל חודים ועוקצים נכנס שם ודוקר... ומכאיב... אין מצב נפשה מתאים אל מראה שמש-האביב הזורע נחומים, תקוות וששון על האדמה העירומה. והיא, צביה, לבכות חפצה.

טוב עשה זלמן, שנכנס אליה בערב. בואו אל הבית פור כרנע את העננים הכבדים אשר נראו על שמי חייה. נדמה לה, שהקיצה מתוך חלום קשה. נדמה לה, שפני זלמן נשתנו פתאם בימים האחרונים: נתעדנו, לחיו בולטות... איזו לאות שפוכה עליהן. אבל יחד עם זה מרחפת עליו איזו נחת-רוח, שביעתי-רצון, הרוח שקטה, יפה היה או בעיניה מאד. אלמלא שהתבישה מרעיונותיה, שמלאו זה עתה את לבבה, היתה מחבקת אותו והיתה מאמצת אותו אל לבה. היא שמחה לקראתו, וחפצה להעסיקו בדברים. בכדי לשכוח את הרעיונות המרים, שהכבידו עד עכשו על לבה, נזכרה בהבטחתה, שהבטיחה לחברותיה, להמליץ לפניו על העניים, שנדחו מעל הטחנה והתחילה בדבר.

אבל הוא הפסיקה.

— כבר ספרו לי, שחברת, מאירת-עינים" מזדינת כנגדי. זה אמנם כבודכן, שאתן מקשיבות לשועת עניים; אבל, יקירתי, צריכה את לדעת, שאין הטחנה מוסד של צדקה כזו של, מאירת-עינים; זהו מוסד מסחרי, שצריך לה ידים זריזות. יכול קופרמן לתת נדבה קטנה או גדולה, להשתתף במעשה הצדקה, אבל אינו יכול להפוך את הטחנה לבית-מחסה לזקנים ועצלים. אם יעשה כך, יבוא אחר ויפתח לו טחנה, שעובדיה זריזים ויקפה את זו של קופרמן. תומה אני, שלא הבנת מעצמך את הדבר. הטחנה אמנם לפי שעה אינה שלי; אבל ישרי ואמונתי ערבים בעד הצלחתה.

נכלמה צביה, והתפלאה על עצמה, איך זה באמת לא הבינה את הדבר מראש? מה חפצות ממנו חברות, מאירת-עינים? ונדמה לה באותו יום, שכל מה שהוא אומר, הוא כל-כך מוכח, ישר,

מוכן! ונכונה היא להראות לו על עוד מספר עצלים העובדים במחנה, ולהציע לפניו שירחיקם.

— הברת מאירת-עינים — הוסיף זלמן — אין להכחישו, זוכה בקיומה, דואגת לאומללים; אבל טוב היתה החברה עושה, אילו השפיעה על העניים, שלא יהיו עצלים, רמאים וננבים. צריך להטיב את המצב המוסרי שלהם. במקצוע זה יכולות אתן למצא הרבה משתתפים. גם אני לא הייתי מונע את עצמי מלעזור לכן!

רעיון זה נראה אצלה חדש, יפה, נשגב. הם ישבו ודברו הרבה. אחיז טילו ודברו הרבה. ביחוד הרבתה צביה לדבר על כל ועל הכל. פטפטנית נעשתה בשעה זו. בתוך יתר דבריו ספר זלמן לצביה, שקופרמן קצב לו מעתה המשים רובל לחודש.

יב.

ירחי השביתה תמו למחנה. מה שהיה צריך לתקן תקנו. המקולקל הוצא ותחתיו הוכא חדש. ושוב נשמע שיר המחנה. וקיץ של עבודה מרובה עבר על זלמן; קופרמן, מכיון שבא לידי אמונה מוחלטת בישרו של זלמן עמד ונהנה ממנו. הוא הטיל עליו הרבה עבודות חדשות שהיה עושה עד עכשו בעצמו. וכשנסע קופרמן עם אשתו לחו"ל, כמצות הרופאים, הפסיד את כל עניני ביתו בידי שני עובדים זריוס, הרוצים ונאמנים; בידי חבר זלמן. גם בת־שבע נשארה בבית.

פעם אחת, כשיצא זלמן מחדר עבודתו, עוד נכרו בחוץ זהרורי ביק־השמשות. בת־שבע עמדה נשענת על פתח המסדרון. היא חתה לשעת יציאתו. דעתה לא היתה נוחה ממה שראתה אותו מטיל הרבה עם צביה. והרבה פעמים כבר הכינה את עצמה לדבר עמו. היא הפצה להניד לו שעוד לא התחרטה, שהוא אינו עוד הפקר לכל הנערות.

היא אמרה לו שהיא הפצה לדבר אתו ותלך הביתה, והוא השיב לה תשובה על דבריה וילך אחריה.

אופל הערב הלך וגבר בחדר. מרגע לרגע, לאט לאט, עד שלא הרגישו בדבר.

היא דברה הרבה. נשימת־פיה רחפה ורפרפה על להיוו. זלמן נלאה מהר לשמוע את דבריה והושקע במחשבות.

פתאם הרגיש על ערפו יד רכה וחמה. בת־שבע פסקה את שיחתה. היא עצמה את עיניה. מיותרות היו לה עכשו. היא שקעה כמו בחלום.

ולאש לאט נמשכה אחרי תאות-לבה. התנהגתה המזרחת הוכיחה לזלמן — שהבהמיות שבה התגלתה בעצם עירומה...
 ורעיון בהיר עלה במזו: אם יכבוש עתה את יצרו יהיה הוא הנכוד
 וזה יכול רק להביא לו תועלת... ירויה אחיב תענוג נפלא לכל הימים!
 כעין התיעלת שמצא בהשבת-הכסף. והוא חש תענוג משונה, שאין בדומה
 ולה בכבשו את יצרו...

*
 *

כשפתחה בת-שבע את עיניה מצאה את עצמה בתוך האופל, יחידה
 שוכבת שלא כהוגן. לבה עוד לא חדל לסעור.
 ואחרי המקרה הזה התחיל זלמן לחשוב מחשבות על בת-שבע ועל
 צביה, הוא התחיל לדמותן זו לזו ולספק בא לידי החלטה, שהצאת שוכבה,
 קלת-הדעת אך מלאה היים סואנים, והשניה צנועה, בעלת-מדות ונמוסים
 והוא כמעט גמר כבר בדעתו לבכר את צביה על בת-שבע, אעפ"י שעכשו
 לעפ"י מצבו אינו כליכך רחוק מבת-שבע. כך גמר אמנם בדעתו אך אוהב
 הוא להרהר: איך יכולים הדברים לחול אילו עמד ונשא את בת-שבע?
 ומתרהר הוא ונהנה מהרהרויו.

יג.

מעשה השנחה ראה חבד, במה שהומין לו השי"ת ריוח הנין בהסד
 הדעת, ריוח, שיש בו כדי לשלך נדוניא הגונה לבז, וגם להוצאות החתונה.
 קופרמן לא שב עדיין לביתו. השנה נראתה מראשיתה שחונה
 ונשומה; התבואות נראו יפות, אלא שלפני גמר בשולן נלקו בברד וברבוי-
 שמים. שער התבואות הלך והתיקר. וחבד וזלמן הקדימו את עצמם ונסעו
 לעירה קרובה, קנו שם סכום גדול של חטים בשער היום, חבד מצא לנחויץ
 להודיע בתלגרם את דבר הקניה לקופרמן. הלז התחלחל מפני המהיר
 הגבוה, וידעני-המקום הגידו לו את השערותם, שעתיד השער לרדת, הוא קם
 והודיע לחבד בתלגרם, שהוא מבטל את הקניה, חבד וזלמן נסעו אל העירה
 להפטר באיזה דרך מן הקניה. כסוחר פקה התחכם ולא פרסם את דבר
 ביאתו, סוחר העירה, העומדת רחוק ממקומות השוקים, באו במבוכה; הם
 שערו, שחבד בא שוב לקנות. השער עלה. והמוכר הראה סימני הרטה.
 חבד התפשר עמו ללקח שמונה מאות שכר התפטרות. חבד התעסק
 בשאלה: למי הריוח הזה? הרבה חקר בדבר ומצא לכל לראש שהוא זקוק
 להם מאוד; אחיב מצא, שבעיקרו של דבר, הרי האדון משך את ידו מן
 הענין, דיו שהפקיע את עצמו בלי היוק.
 — הריוח שלי.

לא קשה גו כל-כך לפסק הלכה, שגם לזמן מגיע חלק. סוף-סוף הכול הולך אל מקום אחד.

זלמן לא הסכים מהר על הדבר. זהו אצל חבד פשוט: יודע הוא בו שבענינים מוסריים הוא קצוני. אין בכך כלום.

— עושה אני את הדבר על אהריות רנשי מוסר שלי.

לקופרמן לא יגלה את כל הענין, ואין לו לזלמן שום חלק בעבירה. ככה לגלג על זלמן.

ובלמוס של מסירת נפש אהו את זלמן: כשבא קופרמן אל ביתו, ספר לפניו את כל הענין לפרטיו. והאדון התחיל מביט על חבד בעיני השד וגטירת-איבה.

אנשים קרובים לדבר יודעים שהוא מחכה לשעת-הכושר להדיח את חבד ממשמרתו ולהושיב את זלמן על מקומו. ואעפ"כ לא היה קשה על זלמן להתמיד בבקוריו בבית חבד: יודע הוא בנפשו שלא משנאה או מקנאה עשה מה שעשה; הוא עשה כך, מפני שחש בנפשו נטיה הזקה, דומה לתאווה, לעשות כך.

אך קשה נעשתה ישיבתו של זלמן בבית חבד על צביה. אהבתה אמנם לא נתקררה אליו, אלא שהתהילה להרניש אליו איזה רגש כבוד דומה ליראה, מכירה היא, שאדם זה אינו כלל מסביבתה, רם ונשא הוא.

כשהוא יושב בחברתה, נדמה לה, שאיזה ענק גדול ממלא את חללו של ההדר; ומתכווצת היא וסולדת בכל תנועה ותנועה שמא תגע בו. וכשהוא יוצא, לבה נמשך אחריו, נמשך, נמשך עד לידי כאב... לולא התבישה מפניו, היתה רצה אחריו.

יד.

ומקרים חדשים באו ונתנו לענין צורה חדשה. והירותו של קופרמן בקנין הטים לטהנה עלתה לו בשנה ההיא בדמים מרובים. המקף עלה מיום ליום. הטחנות, אשר מסביב אספו הטים משעת-הוול והוא, קופרמן, צריך היה לקנות בעת, שהיוקר הגיע למרום גבהו. הוא לא יכול לעמוד במלחמת ההתחרות עם בעלי הטחנות. ה"שמאים" שבעיר התלחשו עליו שהוא יורד מנכסיו.

מצד אחר קם עליו אסון חדש: הגרף הצעיר בא להתנחל באחוזת-אבותיו ועלה בדעתו לבנות טהנה חדשה על מקום החרובה. אין זלמן יודע מי המליץ עליו באוני הגרף; אבל די לו לדעת, שהגרף הזמינו אל ה"הצר" והציע לפניו שיבוא לנהל את הטחנה החדשה על חשבון אריסות. זלמן בדק את הדבר מכל צדדיו ומצא שיכול הוא לקבל את ההצעה. ואו... כבר הגיעה לו עת, שיבנה בית בישראל...

עכשיו יודע הוא. שבת־שבע אינה רחוקה ממנו יותר מצביה. ירידתו של קופרמן ועליתו שלו שתיהן נפגשו באמצע הסולם החברתי. קרובות אליו עכשיו גם זו וגם זו ומרגיש הוא נמיה בלבו גם לזו וגם לזו. אך איזו מהן צריכה לעלות בחלקו? והוא עומד לפני סימן־השאלה...

אב ובנו.

א.

כשתדברו עם הזקן ר' אברהם־הירש הורוויץ — אל תדברו בפניו בצער־גדול־בנים; מפני שאין מראים שוט לאדם מוכה. חמשה בנים ילדה חוה אשתו, וכלם לא הוציאו את שנת העשר. לא לחנם זקוקה היתה חוה למשקפים קודם שמלאו לה שלשים: אור עיניה זלג ויבש בדמעותיה.

אסון זה פעל על הבעל ואשתו פעולות הפוכות זו מזו מן הקצה אל הקצה. את לב חוה הרך כרוגג והצית בה געגועים ואהבת־אם; יותר שהתקרבה שנת העשר לאיזה מילדיה, יותר התלקחו בה געגועיה ודאגתה אליו; ולב אברהם־הירש, אדרבה, דומה שהתקשה. מכיון שמתו עליו שלשה ילדים בתקופת־ילדות אחת, בחדש אחד וכמעט ביום אחד — בא לידי החלטה מרה, שסבת האסון מונחת בו או בחוה: מנחילים הם לזרעם מחלה ממארת, מצעדת לקבר — והתיאש מורע של קימא.

ומאז התחיל מרגיל את עצמו להתרחק מילדיו; הוא קבל על עצמו בנדה, שלא לנשק אותם בשום תקופה משנותיהם הקצרות. בכל פעם, שנולד לו בן, השתדל להביא את עצמו לידי הכרה, שזה לא בא אלא להקים קצת שאון נעים בבית, קצת דאגות מחירדות, ולאחר עשר שנים יוסיף אסון על האסונות הנשכחים וישול חלק הגון מאור עיניה ובריות גופה של חוה.

כשהיה רואה את חוה משפלת בולרה מתוך חבה יתירה ומיפה אותו במלבושים נאים — לא היה מוחה בידה, אלא היה מניע עליה ביד, וזורק דברים כלפי האויר:

— משחק בצעצועים! כאילו לקחה כבר עירבון מן השמים!

והתרגוה עליו חוה, והתחילה בוכה ומתנפלת עליו:

— אכזר! לב אבן! אינו ירא לפתוח פה לשמן!

ואולם אברהם־הירש ידע שלא מתוך אכזריות הוא אומר מה שהוא אומר; אדרבה, הרבה יש בזה מדאגתו וחמלתו על חוה: הפיץ הוא להכין אותה לקראת האסון הודאי קמעא קמעא. במדה, שיחסר מתענוגה העראי, כן תקל מעליה הצרה אחר־כך.

ועיקר טעמו בזה היה — מה שלא הרגיש בו הוא-גופו; הפיץ היה להשמיע דברים אלו לעצמו כדי שיעמוד בנסיון ולא ירך לבו. וחוה ילדה, טפחה, ספרה, קברה, התנחמה — וקוטה.

סוף-סוף — השמים אינם של נחשת — זכתה חוה ללדת בן-קימא — את נחמן בנה, ששי לבטן — ופסקה מלדת.

עד עשר שנים עסקה חוה בטפוחו וטפולו של נחמן. מקפיד היה אברהם-הירש, כשהיתה פונה אליו בדרישת עצה על דבר מלבושים או מלמדים; מה את מטרידה אותי?! — היה גוער בה — עשי מה שלבך חפץ, ובלבד שתניחיני!

החודש המסוים של שנת העשר לחיי נחמן, החודש המוכן לפורעניות — אין אברהם-הירש יודע איך עבר עליו, מפני שעל-פי מקרה נפל אז למשכב והתהפך בחליו עד גמר השנה.

כשנכנס נחמן לשנת האחת-עשרה, התחילה חוה מודה ומשכחת לאלהים בכל יום; אבל אברהם-הירש גער בה:

— פטפמנית! הסיהי דעתך; או שמא כבר כלו לך תשעה הקבין? — הוא נעשה קפדן במדה מרובה בימים אלו.

ירא היה אברהם-הירש להכיר בדבר, שכבר יצא מחוקת סכנה, שמא ינכו לו את תענוגו מזכותיו המצומצמות על גדול בניו.

ולא עוד אלא, שאפילו בתפילתו, כשהניע למקומות שיש בהם מעין תפלה לרפואה, לאריכות ימים, ל"לא ימושו מפ"ך ומפי זרעך" — היה מכליע עליהם בחטיפה, ולא השתקע עליהם הרבה.

הוא לא החליף את יחושו לנחמן; התנהג עמו ב"שמאל לא דוחה וימין אינה מקרבת", כמו שהיה רגיל עד עכשיו, בלי שום התרגשות גלויה הנהונה אצל ההורים — לא של חבה ולא של קפדנות! וזה הועיל הרבה לחנוכו, שהתחיל היא גופו להנך את נחמן, במקום אהבה נפרוה, הסתפק רק בפנים מסבירות; במקום קפדנות וכעס — גלוי דעת של אי-הסכמה; במקום פקודות, צוואות ואזהרות, שיש בהן על פי הרוב מעין "גורה היא מלפני", היה אברהם-הירש נוהג בעצות טובות; ובדרך זה הרגיל את בנו, שלא להסתיר מאביו שום נטיה מנטיות לבבו ולשמוע בעצותיו, כמו ששומע בעצת חכם ומנוסה.

נחמן נולד לאברהם הירש בשעה טובה ומוצלחת: מיום שנולד, נתברכו עסקיו של אברהם-הירש, אבל זה ידע לשלוט ברוחו גם בענין זה, שלא ירך לבבו מהתרגשות הוריות, שיכלה לבוא מתוך הכרה בדבר, איש אמיד היה אברהם-הירש גם מקודם, וכשמלאו לנחמן חמש-עשרה שנים, כבר יצא לו שם עשיר גדול בעירו.

כל עסקו במסחרו קבל צורה יותר קבועה, עד עכשיו היו עסקיו

ארעיים : חכר אדמה היום — כאן, מחר — במקום אחר, קרוב או רחוק מעיר מגורו ; עכשיו חכר את כל האחוזה, שסביב לעירו, כדי שיוכל לשבת בביתו ביותר קבועות, וכשחכר — לא חכר על פחות מעשר שנים. דומה שאברהם-הירש ישב עד עכשיו בספינה צפה ותועה על פני הים ; עכשיו היא הולכת אל הנחל.

נחמן שלם להוריו תנחומים בעד סאת היגון, שעלה בחלקם. אם צרות אחרונות משכחות את הראשונות, על-אחת-כמה-זוכמה שנחמות ואחרית טובה משכיחות צער העבר, הוא שגשג ועשה חיל בלמודים שלא לפי שנותיו, קנה לו לבבות בנמוסו הרצוי ויהי לברכה ; וכדבר זה היה אברהם-הירש מתגנבל תמיד על שכנו וידידו נפתלי גולד, אב לבנים הרבה בלתי מנומסים בילדותם :

— סמרטושים אתם ולא אבות ! מחבקים ומנשקים את בניכם, ממש כבהמה זו שמלקקה את ולדה, ותוך כדי דבור אתם מכים אותם, כאותה הבהמה, שמגנחת את ולדה מתוך לקיכתה. רואים הבנים, שכל מה שאתם עושים, אינכם עושים אלא מתוך השפעת-הרגע, ואיך יכבדו אתכם ? והלא לפיכך אינם שומעים בקולכם ! צריך כל אב להשתדל ברוח שקט ובינה ישראל, שדעתו תהי מכרעת אצל הבנים. הביטו על נחמן שלי וידעתם את דרך ההנחך הרצוי ביותר.

נפתלי גולד היה שכן קרוב וידיד לאברהם-הירש, אף-על-פי שלפי השקפתו ומנהגו היה קצת יותר אורטודוכסי, יותר חסידי מאברהם-הירש. כידיד נאמן, היה מתנהג עם שכנו בהתגלות, בלי זיופים נמוסיים, רגילים היו שני השכנים הטובים להתוכח, להתקוטט, להפרד מתוך קטטות ולהפגש מחר מתוך רעות וחבה ; אבל מכיון שהגיע הויכוח בהנחך-הבנים למקום זה, שאברהם-הירש היה מציג את נחמן לדוגמא, היה נפתלי רגיל לנענע לו בראשו ולקצר בוכוחים, כדי שלא יוציא מפיהו דברים, שיכולים לעורר בלב שכנו צרות נשכחות.

ואברהם-הירש קבל את הנענועים על השבון הסכמה, ונהנה בהנאתו של מנצח.

נחמן שלם תנחומים להוריו, אבל רק עד תקופה ידועה. לכאורה לא היתה שום סבה לתסית-מלחמה בין האב ובנו, אברהם-הירש היה אדם עומד באמצע הדרכים ; הוא היה משיכל בנעוריו, בימים שההשכלה לא התבססה עדין בכלה על תעודות וזכויות, כשנשא אשה, נפסקה השכלתו ; אעפ"כ, בין הספרים, שהביא עמו לבית-החוננו, לקחו מקום בראש : העקדה, העקרים, ספר הכוזרי וגם קצת מספרי השכלה ההדשים. אבל רצוי היה גם לחסידים : "אדם בראורין" — היו החסידים אומרים עליו — ובר-קורטוב של אמונה. נחמן למד תורה מפי מלמד כשר בתשוקה

מצוינת עד תקופה ידועה, ואחר כך התמכר להשכלה וחכמת העולם. ברצון אביו ובהשתדלותו על הדבר.

אבל יש לך תקופה ידועה בחיי הבנים, שאז מתחילים אלו להרגיש את עצמותם מתבססת ומתרכזת לגופה, עוברת מרשות אחרים לרשות עצמה. לא פחות מן הבנים, ואולי עוד יותר מהם, מרגישים בזה האבות. אז מתקשרת מלחמת-פנים בין שני כחות, מלחמה נסתרת, שמתגלה לפעמים בשנוי דעות בשאיפות צעירים ומתינות זקנים, בעניני דת ולפעמים בקטניות, שאינם אלא מעוררים צחוק בעיני מי שאינו נוגע בדבר, נראה לו פתאם לאב, שבנו יושב כפוף יותר מדי או זקוף שלא כרגיל; ולפעמים שנדמה לו פשוט שבנו גם, מגושם, תופס מקום במציאות יותר מכפי שראוי לבנים.

כל זה אינו אלא כסות עינים, בעיקרו של דבר, מרגיש האב, שטפל אחד, שהיה חי עד עכשיו על אפוזרופסות הורים, מתפרנס כביכול ממוחם ומשמש להנאתם כאבר שבגוף — טפל זה נבדל ומתחיל חי על השבנו ומיכזו שלו. מקום דחתך אינו מעלה גלדה כל-כך מהר.

נחמן הגיע לפרק זה וההתנגשות לא אחרת לבא. הוא התרועע עם בניו של סמואל וויינשטיין, אדם שע"פ יחושו ומנהגו בענינים דתיים היה נחשב בעיר ל"פנום". התרועעות זו לא היתה רצויה לאביו והעיר על הדבר אחת ושתיים את אוון בנו. הלז שמע' את ההערה במתינות וקצת תמה; ואף-על-פי-כן לא פסק מבקוריו בבית וויינשטיין. בערב ההוא היה קרוא לבני וויינשטיין לסעודת משפחה, שהכין שם יווי הבכור, בן גילו של נחמן. יווי זה קבל תורה עד עכשיו מפי מורים בביתו; עכשיו נוסע הוא להכנס לאיוו מחלקה בנמנויו ונפטר מחביריו מתוך סעודה.

נחמן אחר לשבת שם עד שעה מאוחרת בלילה ויצא משם נפגם. הרהור אחד הסתבך במחו: אילו עלה בדעתו לעזוב את הוריו ולנסע להכנס לנמנויו, לא היו הוריו מסכימים על זה בשום אופן. ידע הוא סבת הדבר: וויינשטיין מבורך בבנים ובנות, והוא בן יחיד להוריו, אבל תהי הסבה איוו שתהיה, התוצאה אחת היא: הוא אינו מצוי ברשותו, אינו שייך לעצמו. תלוי הוא בכולו שלו בדעת הוריו. תמיד יהיה תינוק כרוך אחרי אמו. כבר שמע הרבה פעמים את הוריו משיחים בו ופוסקים ואומרים: "את נחמן שלנו לא נתן להפרד מעלינו" חי הוא על פי איווה. "שלחן ערוך" מחובר בשבילו על ידי הוריות וכל פסיעותיו נמדדות על פי אותו "שלחן ערוך". אפילו מאכלו ומשתהו ומלבושיו קצובים לו עפ"י "שלחן ערוך" זה. תמיד מבריאה אותו אמו מה שנעים יותר לחכה ומה שבריא יותר לגופה. היום שאביו הולך לקנות בשבילו בגד חדש הוא כעין זום חג אצלו. מטפל אביו בדבר כמי שעוסק באיוו ענין רב ערך, ולעולם

אינו מעמיד את עצמו הרבה על המקח, אבל כשהוא בוחר, אינו בוחר אלא באותו הנוון ובאותו החטיבה, שנראה יפה לפי טעמו שלו. אפילו בבחירת-הכרים הם מתערבים.

רואה הוא בימים האחרונים, שהם מדקדקים עמו על הכל. כל מה שהוא עושה, אינו זכאי בעיניו, ולכל מה שהם עושים, הוא מרגיש בחילת-נפש.

ובא לידי החלטה, שכבר הגיעה העת להעיר להם, שגם לו יש רצון ודעה.

מתוך מחשבות אלו נכנס הביתה, אביו קדם את פניו בדבור קשה :

— היכן התעכבת? א, שוב עם רעיך הטובים...

הקיש הברזל בחלמיש. נחמן העמיד על אביו עינים פקוחות.

— מה לך ולחברי? כלום מדקדק אני עמך על הבירך?!

אברהם-הירש התחלחל. לנחמן מלאו אז שש-עשרה שנים. דברים כעין אלו הם חוצפא אפילו לגדול ממנו. מעולם לא קוה לשמע מענה כזה מפי בנו.

נחמן נכנס תיכף אל חדרו ואברהם-הירש ישב נרעש ופגוע. כל אותו היום שאחרי כן היו שניהם בודדים, הלומים. צר נעשה להם הדר אחד בשביל שניהם.

בלילה על משכנו התחיל אברהם-הירש חזר על המאורע, מסדר לעצמו את הדברים כמו שקרה והוציא הרבה מסקנות:

ראשית-כל העלה, שאצל "ילדים" דעת האב צריכה להיות מכרעת; נחמן שלו עורגו בכלל נער קטן.

ושוב העלה, שאצל "ילדים" יש, שדברים כעין אלו ששמע נחשבום לחכמה. אין ספק, שזה סימן לרעננות ורצון כביר, דבר החסר אצל הרבה "ילדים".

ושוב מצא, שהוא בעצמו אשם בדבר; דורש הוא מבנו להפרד מרעיו, שבחר לו בעצמו, בעוד שהוא, האב, עדיין לא בחר בשבילו רעים יותר הגונים.

ובא לידי מסקנא, שצריך ומחויב הוא להפנות מעסקיו ולבחר בשביל בנו רעים הגונים וכשרים, שיהיו לכבוד ולתועלת: זהו בכלל "ולמדתם".

וכשהתעסק בדבר ובדק במחשבתו אחרי כל נערי העיר, מצא, שהטובים, המלומדים והנומסים שבכל נערי העיר הם בניו של סמואל וויינשטיין. חסרון אחד יש למנות בהם: קלות בעניני דת; אבל אשם בזה האב. הבנים הם ספוג, שסופג את הכל; אלא שאין לו יסוד לשער, שנחמן ילמד ממעשיהם; אדרבה, בניו של וויינשטיין אפשר שיקלטו הרבה משל נחמן, המצוי תחת השפעת-ראב יהודי כשר.

ואנכי התחיל בודק במחשבתו אחרי משפחתו של וויינשטיין, והתפלא על אותו הערעור שמערערין עליו בעיר. משפחתו הגונה בין מצדו בין מצד אשתו. בין הסוחרים הוא נוח ורצוי; לצרכי-צדקה הוא תמיד נתבע ונותן. ודאי ששונאי חנם יש לאיש זה; והרי הדבר ידוע: יותר שהאדם הגון והשוב, יותר מרובים שונאיו.

בימים אלו נעשה אצלו וויינשטיין נושא קבוע למחשבותיו. מכל צד שהוא מסתכל בו, הוא מוצא בו טעם לשבח.

הרבה היה אברהם-הירש מדקדק אחר-יבן והיה מרבה בשאלות, כשקרה יום אחד, שלא באו בני וויינשטיין אצל נחמן, או כשלא הלך נחמן אליהם. דומה, שההתנגשות הראשונה לא השאירה אחריה שום רושם על אברהם-הירש. אדרבה, בלבו התחזקה עוד יותר ההכרה, שדעת האב צריכה להיות מכרעת אצל הבנים, ושכנוגע לחנוך, יכול הוא להיות למופת לאבות מישראל.

* *

רושם יותר מורגש השאירה ההתנגשות על לב נחמן: הוא הכיר בעצמו, שדברו עם אביו באותו הלילה לא היה מנומס. תשובתו היתה התרסה הצופה. מתחלה יסרוהו כליותיו על הדבר; אך באחרונה בא לידי החלטה, שצריך היה סוף-סוף לעשות איזה מעשה, להגיד איזו מלה קשה, עד שירגישו ההורים, שיש לבנם רצון הפשי, ושאינו כרוך אחריהם כלל. עכשיו הוא מרגיש את עצמו הפשי, יכול הוא להכנס אל בית-הוריו ולהגיד להם בהחלט ובכל תקף, שהוא נוסע, למשל, לכרך פלוני כדי להכנס לנמנויון פלוני, הם יקומו עליו במחאות, בדמעות, אבל מרגיש הוא בעצמו רצון כביר להעמיד את הדבר על דעתו, אלא, שעכשיו נודע לו שאין לו תשוקה כלל אל אותו הנמנוון. שנוא עליו אותו הבולמוס, שאחו את נערי העירות לעשות תורתם קרדום לחפר בו, הוא אהב חכמה לשמה, לפי-שעה יכול הוא לקנות לו חכמה ודעת בביתו בעזרת מורים הגונים וספרים טובים. והוא אמנם התמכר בכל לבו אל התורה והחכמה, מן הספרים שמצא בתוך ארון אביו לא הניח אף אחד; ובחכמות חיצוניות, כמו שהיה אביו רגיל לאמר, עסק בעזרת מורים.

ומאז התרגל לעשות את הכל על דעת-עצמו, נפשו סלדה בכל השפעה חיצונית. קשה היתה עליו אפילו השפעת ספרים. בכל פעם שמצא בספר איזה רעיון חדש, התעורר בו למפרע רוח התנגדות הידוע בשם "איפכא מסתברא", דומה היה לו, שבעל-הספר מתגנב אל תוך לבו לעקור משם דעות קבועות.

אחר זמן מסוים הודיע נחמן לאביו שבמורים שישנם בעיר אין לו כבר שום צורך וכי מעתה יפסיק מלשלם בעדו שכר-הוראה.

אברהם־הירש נתן בו את עיניו, כמי שבא עליו אסון פתאומי. הוא לא יכול להרגיל את עצמו אל הרעיון, שמעתה לא ישלם שכר־למוד בשביל נחמן שלו. לא ישלם?! ומה איפוא יעשה אם לא ישלם?! אברה גרולה אברה לו, ולא אברה, אלא מקור של חיות נסתם בשבילו. הרבה חשב על הדבר ביום ההוא, ובאחרונה התנחם לפי־שעה במה שנחמן שלו כל־כך הצליח בלמודים; להבא נתן אל לבו להביא ממרחקים איזה מורה מפורסם בשביל נחמן.

ונחמן לא עמד על מקום אחד, הוא קרא ולמד וחשב. וכשהתפקר אח"כ לגמרי לא היתה בזה השפעת בית־וויינשטיין. על דעת עצמו ומתוך הכרתו הפנימית עשה מה שעשה. והכל הלך אצלו בהדרגה־תמידית, בבטחה־מכרעת, עד שלא הרגישו ההורים שום שנוי נכר בדרכיו, שנוי פתאמי, שיבוא לידי מחאות ותלונות.

ב.

התקרבותו של אברהם־הירש לבית ווינשטיין הביאה תוצאות נכבדות: אברהם־הירש הכיר בידידו החדש עסקן חרוץ ונאמן־רוח; וסמואל מצא באברהם־הירש עשיר גדול, סוחר נוה ורצוי לבריות — ויבואו שניהם בברית־שותפות לכל עסקיהם.

התרבו לו לאברהם־הירש שעות הפנאי; מפני שיכול היה להסמך בכל עסקיו על שותפו הוריו, והתחיל תיכף בקוריו בבית שכנו נפתלי. הדבר היה בחול־המועד של פסח, בשעה שהיהודי מוכשר ביותר לשיחה־בטלה בכית־רעים. בפעם הזאת מצא אברהם־הירש פנים חדשות בבית נפתלי: צעיר אחד מקרוביו שבעיר רחוקה, שמעון סרבה, מורה עברי מן "החדשים", בא לכאן, בתקומו למצוא פה מקום להתגדר, עפ"י יחוסו של נפתלי למפלגת־החסידים לא יכול לחשוב לעצמו כלל לכבוד מה שקרובו הוא מורה צעיר, ולא עוד אלא שהוא גם מורה שפת־עבר, הוא התחיל מתנצל ומשמט את עצמו.

— לי אין צורך בדבר, בתי, רחליה שתחיה, היא נערה, שכבר יצאה מפרק התלמוד; למדה קצת כתיבה — ודי לה! ואלא מאי — לבני? יש להם מלמד הגון, שאיני יכול לרחותו, בנוגע לשאר בתי האבות שבעיר איני מאמין, שתמצא עבודה בבתיים, יש כאן מ.סחורה זו"י יתר על הדרישה, כך דעתי. הוא נתן עיניו בשכנו בתקומו למצא בו מסיע לדבריו, חפץ היה מאד להפטר מקרובו ברביוס; אבל במוחו של אברהם־הירש נצנצה מחשבה: "שמא יצלה צעיר זה בשביל נחמן?".

צריך היה לאברהם־הירש יונק, שיינק ממנו את המותרות, צריך

היה לו עוד קשר, שיהדק אליו את בנו. קשה היה עליו להפטר לגמ'י מחובת הבנים.

הוא הביע את מחשבתו.

מכיון שהרגיש נפתלי, שקרובו יכול לבסס לעצמו עמידה בלי עזרתו, נתרכך קצת והרהר בלבו ש"לקלקל אינו מחויב"; אדרבה, הוא גם התחיל מאיר פנים לקרובו והתחיל שואלו לשלום הוריו ולמצב-שלו, מה הביאו לידי-כך, שיהא אנוס לעסוק בהוראה.

הצעיר העיר במלים מועטות, שלא מפני האנוס, אלא — מרצון טוב וחשבון-הנפש בחר לעצמו עבודה זו. ראשית, מפני שהוא מרגיש בעצמו כשרון לאותו דבר, ושנית...

השיחה נפסקה ע"י שלמה הקטן, בנו של נפתלי, בר חמש שנים, שנכנס לחדר-האורחים וטפס ועלה על ברכי אביו. נפתלי התחיל מחבקו, מנשקו ומספר לפני המסובים מחכמותיו של הנשוק, כמנהג ההורים. אברהם-הירש לא היה מסוגל להביט על טפול זה בשוויון-נפש. הוא העמיד פני סולד, כמי שריח מרור עלה באפו.

וכוח רגיל, שהיה חביב עליהם, התהדש ביניהם: וכוח בשל הנוך-

הבנים.

בתוך כרי וכוחם ירד הנשוק השובב מעל ברכי אביו, טפס על שלחן-הכתיבה והפך בשנגה את הקלמור. הדיו נשפך על הרבה ניירות נחוצים ועל מכתבים, שנתקבלו עכשיו מבית-הדוהר ולא נקראו עדיין.

נפתלי בא לכלל כעס, התחיל בנערות וגמר במריטות לחי.

לראות דבר כעין זה — על-אחת-במה-זוכמה שלא היה אברהם-הירש מסוגל. הוא קם והציל את הבן שסרה, הוציאו מתוך החדר, ואחרי-כך פנה אל אביו בדברי כבושין:

— תמה אני, למה כל אלו הנשיקות, שסופן מריטות לחי באכזריות

מרובה כל-כך?! כלום הבנים אשמים בזה?!

— ומי אשם — שאל נפתלי פגוע קצת מדברי שכנו וקצת ממוסר

לבנו. הוא הרגיש, שפסות ידיו הרי הן עוד כצרות מן הסמירות, שחלק לבנו והכניסן לתוך כיסי מכנסיו, כאילו רצה להסתירן מעיני אחרים, ושנה בשאלתו — ומי אשם? שמא אני?!

— בודאי! בנים הם ספוג: מתרועעים עם חברים פראים, שמשפיעים

עליהם פראות וקלות-ראש. צריך כל אב להפנות לפרקים מעסקיו ולבחר חברים בשביל בנו, אפילו בבחירת-חברים צריכה דעת האב להכריע. הביטה על נחמן שלי....

— אבל...

— מה אתה מתנצל: "אבל, אבל!" אילו היתה לי שליטה על הדבר

הייתי גוזר על כל צעיר מישראל הבא לשאת אשה, שיבחן מראש, אם יודע הוא פרק בחנוך-הבנים ואם יודע הוא להעמיד את דעתו מכרעת. הפיץ היה נפתלי לענות דברי-מה, אלא שלא נמצאו לו המלים הדרושות לזה. הוא השיב את פניו משכנו מתוך כעס כבוש ומבט מבטל ופנה אל קרובו:

— ובכן, מרגיש אתה בעצמך כשרון למלמדות; כך אמרת; זה די לך ש...

— ועוד! — הפסיקו הצעיר.

— "מה ועוד"?

נוכחתי לדעת, שבמקצוע זה הסרים בעמנו עובדים הרוצים, מוכשרים לעבודה קדושה זו.

— קדושה! ? לא יכול נפתלי להתאפק מלעג.

— הלא תורה, שחנוך-הבנים הוא חוב קדוש על כל ישראל.

— נו? וכלום הסרים אנו מלמדים?

— מלמדים לשוט — התערב אברהם-הירש.

הוכוח התלקח שוב בין שני השכנים, המה לא באו גם עכשיו, כמו שלא באו מעולם, לידי פשרה.

אם מותר ואם צריך המורה המחנך להכות את הניכור — זה היה תוכן הוכוח. שניהם פנו אל הצעיר להסתייע בדעתו.

הצעיר הסתמך, נכר היה, שנגעו בנקודה חשובה שבאוצר מחשבותיו; הוא החריש מעט, ואחרי כך אמר:

— לא הגבלתם הישב את שאלתכם, במה אתם נדונים, אם בזכות של האב והמחנך להכות, לקנוס ולהעניש את המחונך ואם בתועלת שבדבר זה? באמת אמרו חכמי-החנוך...

והמורה התחיל מרצה לפניהם ומסביר להם מתוך התפעלות והתלהבות, מה שחדשו חכמי-החנוך בהלכה זו והעלה, שבאמת אין למחנך כל רשות להשתמש לתכלית החנוך, שבכל עיקרו אינו אלא תקן לבו ושכלולו הגופני והרוחני של המחונך, באמצעים שפלים ופחותים, כהכאה ושאר עונשין, שאנו דורשים אותם לגנאי אפילו אצל בעלי-חיים.

— הרי זה ממש — המשיל המורה משל — כמי שבא לנקות את הרצפה במטאטא מטונף או כמי שבא לכבות את הבערה בנפט, ומלבד שאתה מרגיל את המחונך על-ידי-כך לשפלות בזויה בפני מי שחוק ממנו לעריצות ואכזריות על חלש ממנו — עוד אתה ממית בו את עצמיותו בעודו באבו ומביאו לידי בטול גמור.

הצעיר קם מתוך התרגשות והתחיל פוסע לארך החדר, אברהם-הירש הביט אחריו מתוך כוסף, נפתלי העמיד פניו מלגלג, הלוי שב למקומו והוסיף:

— אבל נניע בעצמנו שהבנים הם קנין האבות ושאינן לאותם האבות שום נחיצות לבסס את עצמיותם של בניהם; דים רק שילמדו הרבה, וידע הרבה-הרבה ויהיו מנומסים יותר מהרבה, עד שיהיו לענג, לכבוד ולתפארת להוריהם, לכלי מחזיק קנאה ונקם בשביל השונאים, כלומר: ראה, שכני ותתפקע בך מררתך! בני טובים מבניך! — נניח שכך יפה וכך ראוי להיות; אבל כלום מביא הענש אל התכלית הנרצה? טועים אנחנו רבותי. הנסיון והשכל הישר מגידים, שאינו דומה מי שלומד מתוך יראה למי שלומד מתוך אהבה.

— מתוך אהבה?! — תמה עליו נפתלי בלעג גלוי.
 -- כן, מתוך אהבה, מתחלה — למורה, אחרי כך — לספר ולכל מדה נכונה.

— ומה אתה עושה, למשל, — העביר נפתלי את ידו על זקנה והעמיד את קצה כלפי הצעיר — אם התלמדה, או כמו שאתה קורא לו — "ההניך" שלך, הוא נער עקש, שאומר: אהבתי את שעשועי, את הבטלה וכל דרך נלוו ואיראפשי לא כך ולא בספרך?
 — שעשועים אינם כלל פגול לילדים, כמו שאתה חושב; אדרבה... והמורה האריך אף כאן להביא ראיות, שהשעשועים והמשחקים הם אחד מדרכי החנוך היותר רצויים וכל מורה מנוסה יפיק מהם תועלת וברכה מרובה לטובת תלמידיו ולהתפתחות כשרונותיהם מצדי צדדים...
 — ולטעמיך — הוסיף המורה לבסוף — מה אתה עושה בנער עקשן, שכבר הרגיל לעונשים, למכות, למריטות, לרצועה ועושה מה שלבו הפין? שאל את פי המלמדים, ויאמרו לך, שהם יודעים נערים רבים כאלה, הוא ננע שלא במתכוון, במקום המנוגע שבלב קרובו; לא היה לו לנפתלי כל צורך לטרוח ולשאל את פי המלמדים, בניו יכולים לשמש לו דוגמא בנדון זה, מעולם לא חשך שבטו מבניו; מתנה הוא למפרע עם המלמדים על ההכאה ועל "פשוט-עורות", ואעפ"כ אינו יכול להתפאר בהם לא לענין נמוסם ולא לענין תורתם.

נפתלי החריש מעט, ובסוף פסק ואמר, כמתנצל בעיני עצמו:
 — שאלתך אינה שאלה, לפחות עשיתי מה שמוטל עלי.
 — לא הבינו, לא עשיתי מה שמוטל עליך! אלא מה שלבך השיאך מתוך כעס! אילו היה בך הפין לעשות מה שמוטל עליך, היית הושב ומחפש, שמא יש דרכים אחרים יותר רצויים; כשאדם שרוי בכעס אין בו חשבון ורעת — וממעשים שיעשו בלי-דעת, לא יצאה מעולם תועלת.
 — ואם כן, הרי חכם אתה מכל העולם?
 — אין זה מגוף הענין; ואין העולם שלך חכם כלי-כך, עד שיהי קשה למצא חכם ממנו; ובכלל אין זה תלוי כלי-כך בחכמה כמו בכשרון.

רשות נתונה לך לפקפק בכשרוני לדבר, אבל אנוס אתה להודות, שאין ההורים אפטרופסים לאותו דבר, נניעה קרובה יותר מדי יש להם בענין כשאלת-ההנוך הרי האבות והבנים הם שני נדונים, שכל אחד מהם טוען ונמען.

אברהם-הירש ישוב וספג את שמועתו: "פה מפיק מרגליות!" הרהר בלבו בנוסח של חסיד המהור אחר שמועת רבו.

— אין שום צורך ואין שום זכות — השמיע גם הוא את דעתו — שישחמשו האבות בכה האגרוף, הרי לכם נחמן שלי. כאן פקעה סבלותו של נפתלי.

— הרף ממנו! — נתן עליו בקול — תמיד אתה משתמש בשעת הכושר להציג את נחמן שלך לדוגמא! אבל הדוגמא אינה ראויה כלל להיות למופת. נחמן שלך אינו מתפלל, אינו מניח תפילין; גוי גמור הוא! — נחמן שלי?! מה אתה סח?!

הוא לא יצא לריב עם שכנו, מפני שלא הספיקו לו מלים וכח לדבר. הסתפק רק במה שעוב את הבית בלי ברכת-פרידה ופסק את בקוריו בבית נפתלי, שניהם נעשו שונאים זה לזה.

* * *

כששב אל ביתו השתקע במחשבותיו על המקרה שקרהו. הוא נזכר באיזה קטעים ומקרים שאשרו את לעז שכנו על בנו. באמת יש כבר זמן רב, שלא ראה את נחמן מוכתר בתפילין, כשהוא שואל אותו, אם כבר התפלל, עונה הוא לו בצחוק של קלות-ראש: "כבר אכלתי". מקבל הוא תמיד את תשובתו על חשבון בדיחה יפה, אבל אין זה סימן טוב.

נחמן תעה קצת מן הדרך, מוטל עליו להחזירו למוטב.

והחליט בדעתו להתחיל מחר בדבר.

— בחור יפה! — התחיל למחר זורק מלים באוויר ומתכוון לנחמן — מעשים יפים מספרים עליך! מרגנים אחרך, ש... שבתפלה... ותפילין... נחמן בא לעזרתו:

— אומרים, שאיני מתפלל, איני מניח תפילין, ואתה מה היית סבור?

— מה אתה סח? תפלה? תפלה היא...

— במקום הקרבנות; ועל הקרבנות גופם כבר הורה הרמב"ם, שלא נתנו אלא על דעתם של פתאים עובדי-אלילים לחצאין.

אברהם-הירש לא זכר אחרי-כך, איך היה הדבר לפרטיו, דעתו נטרפה על-יד לפי שעה, כמדומה לו, שחפץ היה להתנפל על בנו להכותו בכל אבריו ועל כל אבריו, אלא שלא היו אבריו נשמעים לו באותה שעה.

נוכר הוא עכשיו בתורתו של סרבר: „אין האבות כשרים לרוך בשאלת-
החנוך, מפני שנגיעתם קרובה יותר מדי!“
וחפץ היה אז לאררו, לקללו, אלא שאיזה נוש עלה בנרונו וסתמו לפי-
שעה.

מספר ימים אחר-יכן לא דבר עם בנו. הוא מנע את עצמו מלהפגש
בו במכסיו. נכר היה, שכל אחד מהם מתאמץ להשכיח מלבו מציאותו של
הברו. צר נעשה הדר אחד לשניהם.
ויותר שעבר יום — יותר נזכר בטענותיו של אותו החצוף ביום ההוא.
דבר אז על הכל וכפר בכל.
דומה עליו על אברהם-הירש, שקמו כל ילדיו מקברותם, כדי למות
שוב.

ומשתקע הוא לפרקים תכופים במחשבותיו:
בעיקר הדבר, כל מה שפטפט שקץ זה אינו חדש אצלו כלל. כלום
אינו יודע את דעת הרמבים ז"ל באותם הענינים? כלום אינו יודע כל אותן
השאלות?

הרבה התחבט עליהן בימי נעוריו.
אבל מה ענין כל זה לקרקפתא דלא מנח תפלין?
כלום יעלה על הדעת, שהקרקשקש, למשל, בעל המאמר „ולואי שלא
יתפלל אדם כלום“ — היעלה על הדעת, שהוא לא התפלל ולא הניח
תפילין?!

טובע הוא בים של צער.
ובין כל אותו הצער נדחק ועולה לו איזה רנש-הנאה במה שה„שקוין“
שלו הוא ידען הנוף, כל-כך בקי בספרי הקדמונים.
וכשהוא מכיר בהנאתו, הוא סולד בה ומגרשה מתוך לבו.
תיתי לה שטרדת עסקיו ודאגות החכרנים בימי האביב על עצירת-
גשמים ועל רבוי-גשמים, השכיחו מלבו במקצת את המקרה.
והחליט בדעתו, שכשיפנה מעסקיו ישכור את סרבר, למורה או לחבר
מועיל לנחמן, והוא יתקנהו בעצה טובה, איך להתנהג בנדון זה.
הוא לא ידע, שנחמן כבר התודע אל סרבר, ושניהם נעשו ידידים
נאמנים איש לרעהו.

ג.

סרבר מצא לו כר נרחב בעיר, הוא פתח שם בית-ספר לילדי ישראל
בטפוס חדש. הרבה התחבטו משכילי העיר וציוניה לפתח בית-ספר כזה על
יסוד של צדקה, ולא עלתה בידם; וזה בא ופתח בית-ספרו על יסוד של
תועלת ושכר לעצמו — והצליח. רובם של תלמידיו הם בני העניים.

ראה נפתלי, שקרובו מרויח סכום הגון של כסף בכל חרש — ונתעלה זה בעיניו; ולפיכך לא נתנו נפתלי לצאת מביתו. הוא הקצה לו חדר אחד בחצרו ומוזנות על שלהנו — את זה עשה עפ"י חובת קרבת־משפחה. והתנה עמו שילמד את בניו קצת כתיבה והוית־העולם — את זה תבע מסרבר על השבון חובתו לקרבת־משפחה.

שכן קרוב נעשה סרבר עם נחמן ומן הנמנע הוא, ששני צעירים רעננים ישבו בקרבת־מקום ולא יתודעו.

התודע שם נחמן גם אל רחל בת נפתלי.

רחל היתה מבנות ישראל אלו, שבמי ילדותן הן צנומות, שדופות וחסרות את החוש של חסד המשוך על פני בנות הוה, וכשהן מגיעות לתקופה ידועה הן מתמלאות ומשתרבות פתאם ובין חלקי פניהן מתמתחת פתאם הסימטריה, שהוננה בה האשה, עד שנרמה כאילו יצאו אתמול בפעם אחת מתחת יד היוצר בצביוןן ושלמותן.

תקופה זו יש שהיא נעלמת מעיני ההורים הרגילים בבתם תמיד; פעמים שהאם מרגישה בה בחוש מיוחד ומתחלת או להאנה בחשאי ולדאוג לזיווגה של בתה.

נחמן הרגיש בה והיתה בעיניו כחדשה, כאילו הוא רואה אותה בפעם הראשונה בימי חייו. בקוריו נעשו יותר תכופים בבית נפתלי, הולך הוא להראות עם סרבר, לשיח עמו קצת, אלא שבכל פעם הוא נפגש גם בה. היא הרגישה, שהוא מסתכל בה יותר מדי והתחילה מברחה את עצמה מעיניו. בבית נפתלי היה נחמן מאז סמל הקנאה בין הבנים, במלבושיו, ביחוסם של הוריו אליו, בשמו הטוב, שרכש לו בעיר — עורר תמיד קנאה בלבות בני נפתלי. נפתלי גופו, כשהיה מוכיח את בנו, היה מרמו לפרקים על שבחו ויתרונו של נחמן עליהם, לקנאה הצטרפה גם השנאה, שבצבצה ועלתה בימים האחרונים בין השכנים. נחמן היה לנושא של שיחות ולשוך־הרע בבית נפתלי; ולפיכך לא היה נעים עליה לבא עמו בדברים, וגמרה בדעתה להבריא את עצמה מפגישה עמו, לפעמים, כשחפצה להתנגס בו בשביל אותו צער של קנאה ומוסר־הורים, שיהיה זה גרם לה כל הימים, יצאה להפגש עמו במחשבה תחלה, כדי שיראה אותה, ותעלם מיד.

וכשעלתה על משכבה לישן, נזכרה במבטיו של יהוד מנוחן זה, האורבים לה מכל פנה ולגלגה עליו במחשבה, אלא שכל הלילה לא יכלה עוד לנום שנתה.

מבטיו של נחמן הזכירו לה, שיש עוד צעיר אחר, המצוי בבית־הוריה, ושמו סרבר; וכמדומה לה, שגם הוא מסתכל בה לפרקים, מבטיו של זה יותר מתונים, אבל יותר צורבים, יותר מעוררים ואינם נוחים להשכח. סרבר היה רווק שהשתדל ליאש לבו מי הנשואים, שני אחיו הגדולים

ממנו נכשלו בנשים שאינן מהוננות — ואימת אשה היתה עליו. מאמין היה בעצמו, שלא נכרא אלא לחנך בנים של אחרים — כשרון גדול יש לו לכך. וכשנתגלגלו המאורעות ורחל זו באה לידו — לא ידע בעצמו מה היה לו. גדול כח השטן; אין הוא יכול להסיה דעתו ממנה ומרגיש הוא תמיד את מציאותה. צריך לעקור דירתו מבית זה — נצנין הרהור במוחו; אבל הרהור זה לא ניתק לעשה ונדחה מיום ליום.

ורחל הרגישה בכל זאת ולא ידעה מה הם מבקשים ממנה. מה הם רואים בה? אורגים הם עליה רשת של מבטים, כקורי עכביש, עד שקשה להחליץ מהם; ואחר-כך לבה דופק, כאילו שלטה בה עין-הרע.

ובראשה היא חשה, וחולמת היא בלילה: „נהר... שממיות אורגות עליו גשר... נערות עולות מן הרחצה... יונים מתחבקות ומצפצפות. הרי את מקודשת...“

קשה עליה נחמן בפגישותיו וסרבר — ברושם, שהוא משאיר עליה, בועזועי-הנפש שהוא גורם לה.

ד.

בשבת לסדר „ואתחנן“ כבדו את אברהם-הירש בקלויו בעליה הגונה: קראו אותו לפרשה ראשונה של „קריאת-שמע“. כשגמר את הברכה ושב למקומו, חמד לו לצון אחד משכניו במזרח ולחש באזניו:

— השמעת מה שקראו לפניך? — „ושנתם לבניך“. אברהם-הירש הרגיש בעוקץ, שהטיל בו שכנו. דמו התחיל תוסס בו. הוא נתן את עיניו במעליבו והתחיל מחפש אחר מבטאים דוקרים ביותר: — טוב למוד לבן... חכם מ... משנון ל... לבנים הדיוטים, כאל ש-ש-שכבניך!

— הדיוטים, אבל מניחים תפילין ומתפללים.
— ומה בכך?
— תפלה — ההחילו אחרים מתערכים ברבר — זהו ענין חמור, כל היהדות מונחת בתפלה.

— תפלה אינה אלא במקום קרבנות!
— ואם כך?
דומה היה על אברהם-הירש שכל בני הקלויו קמו עליו.
— ואם כך, הרי אתם עובדי עבודה-זרה! גם הקרבנות לא היו לרצון להקב"ה. „לרצונכם“ כתיב!
— אפיקורוס — התחילו מתלחשים עליו.

— אם אני אפיקורס, הרי גם הרמב"ם, גם הקרשקש — אפיקורסים!
אברהם-הירש אינו זוכר עכשיו מה שאמר מתוך כעס, אבל יודע הוא
שאמר הרבה, הרבה.

ונדמה לו, שכל אלו הרעיונות הם, בעצמו של דבר, שאובים מתוך
אוצר מחשבותיו, תמיד היה הוגה בם, אלא שלא מצא עד עכשיו שעת-
הכושר להשמיעם ברבים.
וזכר הוא גם תוצאות הדברים, כמעט שדחפו אותו מתוך הקלויו, אלא
שהקדימם ויצא לו.

למהר שלחו לו את "עמודו" לביתו, בהסכם רובו של הקלויו.
למותר היתה אותה השרחה: אברהם-הירש פסק מאליו לבוא בקלויו.
מחפש הוא אחר איזה קלויו אחר, אלא שלפיי-שעה לא הכריע עדין בדעתו,
לאיזה מהם יצטרף ומתפלל הוא בביתו ביהירות.

נדמה לו פתאם, שכל אלו שבקלויו הם נסים, הדיושים, בחינת עובדי
עבודה-זרה, מתפלל הוא על עצמו, מי זה הכריח אותו עד עכשיו להצטרף
עמם ל"קדוש-לבנה" שלהם ל"התרת-נדרים" וליתר הבליהם.

ואיך זה לא עמד עד עכשיו על הדבר, שכל אלו, בלי יוצא מן הכלל,
הם אויביו, שונאיו ומנדייו מבקשי רעתו?

קנאים הם! כל מה שהם מעלילים עליו ועל נחמן אינו אלא מתוך
קנאה!

"יש להם במה לקנא בי; נחמן הוא באמת פרי חמד! חבל, שההמיין
במקצת! אפילו מחלול-שבת אינו נזהר! כופר הוא בהרבה עיקרים! צריך
למצוא תחבולה לדבר..."
וכמדומה לו שמצא.

מאשים את עצמו בזה: ראשית, שלא כהוגן הוא עושה, שאינו בא
בחברת צעירים, אלו היה מצוי אצלם יותר, היה יכול להשפיע עליהם.
ושנית, צריך הוא לקנות קצת ידיעה באותם הספרים החדשים של
ה"שקצים" הללו, כדי שיוכל לעמד עליהם בוכוחיהם מתוך ספריהם; הלא
באמת מגוחך הדבר, כשהחצוף שלו פותח פה ושופע בדעות ומאמרים
מהוכחים, לכאורה, ואבא מרכין ראשו, בחינת-תלמיד, ואינו יודע מה להשיב.
במקצת יודע הוא בספרים ההם, כלום לא עסק בהם בימי-חרפו? אלא
שעסק או בדרך, הלכה ואין מורין כן. לא ידע או שיבוא יום ויהי צריך
לזכור את הכל, כדי שידע מה להשיב לבנו.

* *

ביום השני, כשמצא את נחמן יושב שקוע בספר שלפניו, עמד לו
מאהורי ערפו והתרים מלים כלפי הללו של החדר, בנגינה מיוחדת, שהאבות
משתמשים בה בשעה, שהם הפצים להראות לבניהם חבה מתוך נויפה:

- בספר זה מצאתי שאין יהודי צריך להתפלל ?
 — ספר זה לא נכתב בשביל... בשביל בני-אדם, שיש להם עדין ספק בדבר — פסק נחמן ואמר.
 — בשביל שוטים, הפצת לאמר! אני מבין, אני מרגיש. אבא הוא שוטה!

- נחמן מניע בכתפיו ושותק.
 — ומה כתוב בספר זה ?
 חוקי הטבע, שהטביע אלהים בעולמו.
 — שהטביע אלהים ?
 — שהטביע אלהים.
 — ויש אלהים גם בספרים אלו ?
 — אפילו מלת "תפלה" מתורגמת לכל הלשונות.
 — חבל, שאינו כתוב עברית.
 — ואילו היה כתוב עברית, היית קורא בו ?
 — ויש ספר כזה בעברית ?
 למחר הביא לו נחמן ספר "ידועות הטבע" לברנשטיין.
 כדבר בעתו היה לו הספר : שותפו החרוץ הקדימהו תמיד בכל, עד שאברהם-הירש בא תמיד על הגמור והעשוי. פנוי היה אברהם-הירש רובו של יום ; ומצד השני, התרחקותו מאנשי הקליוז פעלה עליו לרעה. איזו רקניות הרגיש פתאם בלבו ; דומה עליו, שהכניס איזה איש את ידו לתוך לבו ועקר משם חלק הגוף, החלל נשאר פנוי. רקניות מזועזעת הוא מרגיש.
 והוא התחיל קורא בספר, מתחלה — מתוך קלות-ראש, בכונה למפרע לסתור ולהרוס את הכתוב, ואחר-כך — בשקידה ומתוך עיון.
 יש שהוא בא לכלל כעס על אותו המחבר, שמצא בו אפיקורסות כל-כך מרובה, באופן שאין הדעת סובלתו ! הכל יוצא אצל אפיקורוס זה פשוט, מוכרח — מהולל !...
 אבל סגנון הספר הוא כלי-כך קל מושך, מתנגב אל תוך הלב. אין ספר זה יוצא בכונה מתחלה ללנגל, לפקר. מסיח הוא לפיתומו, וכשהוא שונה על הפרק ומסדרו במוחו, הרי הכל יוצא אצלו ברור, ודאי, מוכח, מוכרח !
 נמצא, שאין הלבנה לא פנומה ולא מלאה, אלא שהיא סוכבת במצבים שונים נוכח השמש !
 נמצא, שהרעם והברק הם דבר אחד, ויש חשש ברכה לבטלה כשמברכים עליהם שתי ברכות.
 נמצא, שרבו הגשמים ומעושים תלויים בסכות מכריחות.

הוא נתמלא עברה, והשליך את הספר מתוך ידו. אחר שעה קצרה, שב ולקחו.

ושוב משליך ושוב קורא.

קשה היה עליו להסכים על הדבר, שאין חדר לרוחות, שאין מפתחות של גשמים, ושהשמים של תכלת אינם כלום.

דומה עליו, שהסירו מעל ראשו את כובעו, והשאירו אותו בנלוויראש, הפקר לקור, לשלג, לברד, לאבני שמים.

אבל הדברים הם כל-כך ברורים! כל-כך מבוארים, כל-כך מחוכמים, עד שאלו לא היו כמו שכתוב כאן, היה קשה על רבש"ע, מפני מה לא ברא את עולמו באופן מחוכם כזה.

כשגמר את הספר התחיל בו מחדש וכבר יודע הוא בפרק הראשון מה שיבוא בשני, בשלישי וברביעי; הכל משתלב ומתרכס במוחו כששלשלת אחת ארוכה שסופה נעוץ בתחלתה.

קשה עליו בימים אלו לעמוד בתפלה.

ורעיון הבריק במוחו:

"תפלה היא אמנם... ענין שכבר אמר עליו הקרשקש מה שאמר...

אבל בוא וראה כמה חיבים אנו להודות, להלל לשבח, לפאר למי שברא עולם כזה בהכמה נשגבה כזאת!"

"בריאה בלי קץ ובחשבון מדויק על משהו. סיסטמות של שמשות... אטומים ומיקרבים... ומסלול החלב... הוי!"

מעין של אהבה נפתח בלבו לקונו; אהבה שהורה, רוממה, בלי קורטוב של יראה.

הוא התפלל שלוש ביום, כמנהגו, אלא כשהגיע למקומות של בקשה הבליע עליהן בחטיפה, השקיע את עצמו ביותר על התשבחות.

יודע הוא בנפשו, שהתפקד לגמרי; המצוות המעשיות אבדו את ערכן בעיניו, אעפ"י שהוא עודנו נוהר בהן, אלא שהוא חש את עצמו יותר עדין, יותר קרוב אל רבש"ע.

נחמן מחליף לו ספר בספר, והוא קורא ומתפקד.

תענוג הוא מוצא כשמזדמנת לו שעת-הכושר להשמיע דעות חפשיות בפני נחמן.

מטייל הוא בחצרו בערבי ירהי אב ואלול, לילות, שזיקי כוכבים מעופפים וחוצים את הרקיע. הוה יושבת על המפתן, קולטת אל תוכה ריך הלילה הקריר, אחרי חום יום קיץ.

כוכב זוקר וחוצה את השמים, הוה מזדעזעת: — יהי רצון, שלא יהי זה שלי! — היא לוחשת בחדרה.

— פתיה! — הוא זורק מלים כלפי אשתו, ומתכוון, שיגיעו הדברים

לאזני נחמן — אינה יודעת, שזה אינו אלא כפים! בקיע של כוכב שנשרף באויר! וכלום מה מועיל לך לחשך? מה שצריך להיות אין כל בריה יכולה לשנות!

נחמן העמיד עליו את עיניו בפנים צוחקים ושאל:
 — ותפלתך, שאתה מתפלל שלש ביום, מה היא?
 — שוטה — הוא עונה לו בהאר-ת-פנים — כלום מתפלל אני?!
 איני אלא משבח ומפאר את בעל הבירה, שהוא מנהיג את בירתו בחכמה-נפלאה כזו.

נחמן החרישו. כשנכנס לחדרו, הוציא את פנקס כיסונו ורשם בו:
 שוב ראה שלבני-אדם יש כשרון לקלוט בלבכם דבר ותפכו ובלבד שיצאו זכאים בעיניהם.
 כך הוא אהב תמיד לרשום בתוך פנקסו מסקנות ממה שהוא רואה ושומע.

נחת-רוח עשה אברהם-הירש באחד הימים האלו לבנו: לקח לו מקום בין חברת הצעירים, חברי נחמן, שישבו בביתו ושתה עמם מה בנלווי-ראש.

הוא חש את עצמו באותו יום נוח, קליל ושמה שלא כרגיל. נדמה לו, שכל אותו המשא של אויר, שעל פי השבון ספר "דיעות הטבע" אדם נושא על גבו שלא מדעתו, ניטל מעליו והוקל לו.

הוא היה שמח — אך לחוה היה הדבר למורת-רוח. הרבה צער בחשאי סבלה אישה זו על בנה, שאינו תמים עם אלהים; אלא שמצאה לה טצדקי יפה כלפי בוראה: אלו השאיר לה בחיים את כל אלה שקברה, לא היה נחמן בן-יחיד וגם להקב"ה היה בן יותר נחת; אבל על בעלה אין לה שום הצטרקות.

— מה רוצה אכזר זה? לעורר על עצמו חסד-שלום, את הדין?!
 היא הרגישה מכבר בבעלה סמני התפקרות, שלא היתה רגילה להם, אלא שהיא כאשה פשוטה וכשרה לא נועזה לקחת לעצמה אפוזרופסות על בעלה ברברים שבקרושה. כלום מה היא יודעת יותר ממנה שתניד לו מוסר? אבל פריצות כזו — לשתות טה בפרהסיא בנלווי-ראש ושלא במקום אונס — לא יכלה למחול לו. ולא עוד, אלא שימי ה, כתיבה והחתימה קרביסודואנת היא שמא ינכו לה בשמים מזכות גדול בנים.
 מחכה היא לשעת-הכושר להתנפל עליו.

ה.

השמש של סוף הקיץ קצר את יומו ונמר בשעות ערבנות, המושכות את בני הנעורים החוצה לצרף יום ולילה בטיולים. כל ימות-הקיץ נחבאים בני הישוב מפני החום ובועטים ברוב טובה, שהשפיעה עליהם השמש. אין הם רואים, אך מתרקמות שושנים בנגים, אין הם רואים, אך מטיפות שבלי הקמה בשעת פריחתן ומתגולות כשהן מכינות לחם לרעבים; אין הם רואים את הענן הנשגב שיש בפה, בשעה שרעמים וברקים מתגלגלים מעל לראשך; את הנחת, שיש בצערו של המורטב ממטרות הקיץ, כשהוא יודע, שלא תשקע השמש, עד שתפיסהו ותיבשהו, אין הם מבינים את התכסים הנפלא, שיש בין עבי השמים, כשהם יוצאים במערכות לבלוע איש את רעהו; אין הם מבינים שיח הלילה; אין הם שומעים בדרת המל — התרחקו בני-אדם מן הטבע, עד שאינם יכולים לעמוד ברוב טובתו, דים במה שנשאר בשבילם בסוף ימי הקיץ ובראשית ימי האסיף.

יצאו בני הנעורים למיל וללקוט שיווי רוך ועונג, בשעה לא טובה יצאה רחל לשוח: היא חתה למצוא אחת מרעותיה להצטרף אליה; נתרחקה מן הרחוב, נסחפה בורם המטילים עד לבין שדרות האלונים שמחוץ לעיר ונתקלה בנחמן. הוא הציע לפניה להצטרף אליה, לא נעים היה עליה הדבר, אלא שלא יכלה להעיו פנים ולסרב: לא למדה בכיתא-אביה לסרב ולעשות דבר על פי רצונה.

הם נכנסו בין שדרות העצים, נחמן נקה מקום לשבת לה ולעצמו. מבעד לאוירים שבין העצים נראה ירה ננחלת אש צף ועולה ומאיר אופל הערב, האור שנחויך הגדיל את האופל שבין העצים. קשיעי קולות של המטילים והמטילות וצחוק של קלות-ראש מניעים לאזניהם. רחל הביטה סביבה בחרדה, קשה נעשתה עליה הדממה, מודעזת היא לכל זמזום ותנועה שבין צמרות העצים.

והוא שואל אותה לסבת חרדתה; והוא ענתה שלא כענין; ואינה זוכרת, אך נתגלגלו הדברים, עד שהתחילה מתאוננות על העריצות, שאביה נוהג בה: הכל אסור, הכל עבירה, הכל חטא; ויודעת היתה בעצמה, שהרבה הרבה היא מגומת לדעת, נטיה עזה באה פתאם בלבה לשעה זו להפליג, לברוא עריצות מיוחדת בשבילה, כאילו רוצה היא לזכות בזה לציון טוב.

והוא עמד והבטיח לה, שיוציאנה לגמרי מרשות הוריה, ועל אדות נשואין דבר...

ועשה מעשה, שלפי דעתה, הוא מגונה: אפילו אביה לא נשק אותה מעולם! ורוצה היתה להתקומם, אלא שכך הוא טבעה: אינה למודה להתקומם. עשו צר לה מאד על כל המקרה, היא אינה מרנישה בלבה שום נטיה אל

דויר זה. אף-על-פי-כן מחזקת היא לו טובה שלא בפניו. על שעורר אותה לחשוב על עתידותיה בדעה יותר צלולה. גענועים עורר בקרבה לצאת מבית-אביה ולבוא לרשות אחר. ופעמים שהגענועים האלה נתלים בסרבר...

ג.

נחמן יצא מביתו להראות עם סרבר ונפגש עמו באמצע הדרך. יש לשניהם צורך זה בזה. רצה נחמן להוכיח את רעהו מפני מה הוא מסיח דעתו מקרובתו רחל ואינו מקדיש בשבילה שעה אחת. להביא בלבה קצת השכלה, להכשירה אל "סביבה" מושכלת. רוצה הוא לאמר לה שהוא נכון לשלם לו שכרו בעד לקח זה.

וסרבר רצה לבקש ממנו אולי יוכל להקצות לו חדר בבית-הוריו. אלא שנמשכו שניהם לתוך שיחה אחרת. עד שהגיעה שעת הלימוד בבית-ספרו של סרבר. רצה סרבר להפדר מרעהו אך נחמן נשפל אליו. הוא נזכר, שזה מכבר יש תשוקה בלבבו לראות את אופן הלימוד של סרבר.

בקושי עלה לו הדבר: אין סרבר נותן רשות לשום בן-אדם לעמוד בבית-ספרו, בשעה שהוא ותלמידיו מצויים שם; קנאי הוא לדבר זה. צר-עין הוא לאותו קורטוב של תשומת לב התלמידים שיכול איש זר לגנוול ממנו. ומטעם זה עצמו אין הוא נוהג לתלות תמונות וציורים יתרים על הכתלים. לבות התלמידים הם רכושו וקנינו לשעה זו.

במחלקה הראשונה נכר היה, שרוב התלמידים הם חדשים מקרוב באו, שלא שכחו עדין את ה"חדר". לכל תנועת יד המורה, בין שהוא עומד קרוב להם בין רחוק, הודעו התלמידים והתביאו לחייהם הקטנות מאחורי כתפם של הבריהם. זוכרים הם, שאין יד הרבי מתנועעת אלא למריטות לחי. חשרנות וערמומית מוקדמת נשקפות מעיניהם. שפתותיהם פתוחות, מוכנות בכל רגע לענות בטרם ישמעו. כל נצוין של שמש, כל זרם אויר, שנכנס אל הדרם, בהפתח הדלת, מביאם לידי זעזוע, מטביע עליהם חותם של עצבות וגענועים. נשמות עלובות הן; אסירים קרואי דרוה, שאינם מאמינים עדין בחפשמם. רובן של שעותיו במחלקה זו אין סרבר מוציא על למודים, אלא מכלה אותן בשיחות וספורים; ממשיך הוא את תלמידיו על-כרחם לתוך שיחותיו. פותח הוא להם פה, ודרך כך הוא גונב את לבכם ואת דעתם אליו. דומה סרבר עליהם במקצת כילד זקן.

ישב נחמן והמתין, עד שנכנסו למחלקה השניה. נפסק השאון הקל, הדלה הלחישה המרפרפת; התלמידים ישבו אל מקומותם, עיניהם מתוחות ונשיות למורם מתוך פנים מאירים. מתקנא נחמן ברעו. רואה הוא, שכל הלכבות הקטנים הללו דופקים

אליו, אל המורה, צמאים הם לכל מלה שתצא מפיהו. הם אוהבים אותו. אין כל פלא בדבר, שאין פה שליטה לשוט.

— ילדים — שאל המורה בקול מלא ורך — במה נעסוק היום

תחלה?

— בהיסטוריה!

— בחשבון!

— הצביעו!

נוקפו אצבעות. ההיסטוריה זכתה לרוב דעות. משתדל סרבר לפתח בלב תלמידיו, רצון-יהודי, וכמורכן לכבד דעת

הרוב.

— ואולי נותן הדין לפתוח ראשונה בלקח „למודי הדת“? המועט הבטל אחז בהצעת המורה, פשוט. לשם התנגדות למנצחיהם. הצטרף עליהם עוד מעוטו של הרוב — ורוב חדש החויק בהצעת המורה. שוב לקח לחווק הרצון ובטלו מפני דעת רבים.

— נוהג אתה, „למוד דת“ בבית-ספרך? — עמד עליו נחמן בתמיה

בשעה ההפסקה.

— כן.

— וכלום מאמין אתה בקדושת הדת?

— האי-מאי?

— הלא מנחיל שקר אתה לגדייך הללו! וכי לא תבוש מפניהם

כשיגדלו?!

— מה אתה סח?! כלום איני יכול לחבב את השבת, הנותן לי מנוחה אחר ששת ימי עבודה, אף-על-פי שאיני מאמין בחייבי מיתת בית-דין? כלום איני מוקיר את חגיהפסח אף-על-פי שאני מאמין במאתים וחמשים מכות, שהוכו המצריים על הים? וכלום איני יכול לחבב מנהגי עמי, אף-על-פי שאיני מאמין במיתה בידי-שמים?

— ואינך חושד את עצמך, שדעה זו נקבעה בלבך רק מפני שבאופן

אחר לא היו האבות מוסרים את בניהם בידך?!

— ברותא! הריני ערב על דעותי! אדרבה דעתך השודה: התפקדות הדת יש לה היסטוריה שלה; זוהי מחאה המונית נגד העריצות שלה, הדורות הראשונים העמיסו על הצבור נדרים וסינים בהתרסה חצופה נגד החיים והעבירו על המדה — התפקד הדור גם כן בהתרסה מגונה, במדה כנגד מדה, בכעין שנאה והתנקמות. הטאו גם הראשונים גם האחרונים, יש שהלב תאב ומתגעגע לפיוטות שברת, ליציאה מן החולין, לחנים. אם לא תאמין, צא וראה את „מתוקנים“ שבנו כשהם משתתפים בימי הגי הנוצרים, ונמנים על הזיר מקולם; ואם בעל נפש אתה, תתמלא חמלה על החורגים הללו.

הסתכל בו נחמן, אחר-כך הוציא את פנקסו מכיסו ורשם בו:

אילו היה לבני-אדם צורך בדבר, ששתי פעמים שנים יעלו המשה, היו יכולים להביא על זה מופת הותך.

סרבר העיף עין על הכתוב והניע עליו ביד.

— ובמה אתה מתרין לעצמך את מנהגך, שאתה נוהג בקרובתך רחל? שרוי אחת עמה בכפיפה אחת, ואיך מותר בשבילה שעה אחת להוראה!

— כלום אני האשם? אין אביה חפיץ בדבר.

— רצונך לאמר, אין אביה משלם לך בעדה; אבל אני אשלם לך

שכרך.

סרבר זקף עליו עינים בוחנות מתוך פנים מתמידים. הדרו מבטים אל תוך-תוכו, וכאלו שאלו: "שמא נפגע אתה באהבה לנערה זו?" נחמן הבין את מבטיו ונענע לו בראשו. סרבר נפעם והשתקע במחשבות. כשהתעורר מתוך מבוכתו, נפגש במבטי נחמן וחשד בו, שהוא יודע את מחשבותיו. הוא העמיד פנים ואמר:

— זוהי פרידה טובה, הגונה לך! מברכך אני בהצלחה ונשיאות-חן!

נער המשמר משך בפעמון, צלצולים תכופים הודיעו, שכלתה שעת-ההפסקה, שבו הנערים למקומם, והרעים נפרדו מאמצע שיהתם.

כשיצא נחמן, הררה אחריו סרבר: "היכן תורתו של יהיר זה? אילו היה באמת כמו שרשם בפנקסו, הייתי צריך לשום לו מכשול על דרכו!" ומלנגד הוא בעצמו: "הלא אנכי כבר משכתי את ידי הימנה!" ומוצא הוא שבאמתו של דבר, אין זוג זה עולה יפה: הדיוטית תהיה בביתו, בסביבה שהוא מצוי בה לא תמצא את ידיה, חסרים לה כל אותם הנמוסים היפים, אפילו אם יתחיל מעכשיו לתת לה הוראה לשעה אחת ביום, אין הוא מאמין, שתוכל להסתגל לחיים חדשים.

ומוצא הוא את עצמו על עונו: "שמא זה נופו אינו אלא טעות, על

פי שיטתו של נחמן? שמא אני חושב כך, מפני שכך יפה לי?"

כששב לבית נפתלי מצא את רחל בחדרו. היא השתתה את עצמה בערב זה בחדרו יותר מן הרגיל. בימים האחרונים התחילה מאירה לו פנים של חבה, מצליפה היא עליו מבטים שקשה לו לעמוד בפניהם. מבאר הוא לעצמו שיד נחמן בזה: את דעתו רוצה היא לנגוב, כדי שיאצל בשבילה שעה להוראה, כדי להכשירה להיות כלה הגונה לנחמן. עד היכן מניעה אהבת-עצמה של זו! היא נפתחה מאד בעיניו, נדמה לו שבת סוחר זו עושה מסחר באור פניה, ומוציאה לעצמה תועלת ממבטיה על הגברים. כך גורלי, הררה סרבר בעצב, נגזר עלי, שכל ימי חייה אהיה כלי-שמוש לאחרים. בני אדם מולידים בנים, ואני צריך לחנכם. רצה יהיר זה לקחת פרידה, שנפלה בתוך ארבע אמותי, ואינו יכול לקחתה, עד שאני גופי אהיה לו כלי-שרת לזה!

ז.

ישוב אביב. יצאו העדרים מאפלת המכלאות לאור האביב על הרים ירוקים ועמקים עטופים, ובני-אדם יצאו משעבוד של חורף לשעבוד העבודה בשדה. אברהם-הירש ושותפו נדברו להשכים למחר אל השדה, להציב גבולין בין חלקות הארסים ובין החלקות שנעבדו על חשבון הבעלים.

אברהם-הירש השכים לצאת יחידי בעגלתו. הוא עבר לפי-שעה בכל המקומות של אחוזת הכירתו, בא בעמק בין עדר הכבשים. עלה בהר שבשכונת יער קטן, נכנס בין נחילי-הדבורים.

הכל כאשתקד, אלא שעכשו הכל בהיר אצלו יותר מאשתקד. ערכים אחרים יש לכל אלו עכשו. בכל הוא רואה פרק שלם מ"ידיעות הטבע". ודע הוא עכשו את סוד הצמיחה היוצא מתוך ה"שרפה" המתונה, או כמו שההדושים קוראים אותה: "מתוך רקבון". פניני הטל הנוצצים נגד השמש מזכירות לו הלכתא רבתא של שבירת הניצוצים, של הפריזמא והספקטרא. כוסות הפרחים מרמוזות על זוג הצמחים, והשמים התכולים... הכל שאינם שמים! הם כל-כך יפים! נדיבים! רכים! והשמש עומדת לה... והארץ סובבת לקראתה בששון וחדווה... ועולים להם הצמחים, ויתושים נכנסים ויוצאים בתוך כוסות פרחי האביב ומתלחשות אשה את רעותה מתוך צניעות להסתיר על דבר, שהכל יודעים למה יתוש זה נכנס, אלא שאין לנבל פה.

ועדרים שורקים וקוראים: "לבשו כרים הצאן ועמקים עטפו דשא!" הפיץ הוא לקרא "ברכי נפשי".

ביותר השגה את עצמו על נחילי-הדבורים. רואה הוא אותן נכנסות יוצאות דרך הצהר הקטן. מכיר הוא בצורתן, שהן דואגות וחושבות סוף מעשה במחשבה תחלה. יודעות הן מה הן עושות. כמדומה, שגאוה יתרה והכרת-עצמן מבצבצת מתוך מבטיהן: [

"דבש אנו עושות! בארכיטקטורה אנו עוסקות!" הן מוזמזמות כלפי האויר, וחפיץ הוא להכיר בין הטומטומן והעובדות. והוא רואה ומביט, מביט ורואה, ונפשו לא שבעה.

הוי, מה רבו מעשיך אדני! כלם בחכמה עשית!" קרא מתוך לבו.

— ה'! ימינה! הלאה! — הגיע לאזניו קול ההולך על מחרשתו

ומאריך את המענית.

הוא התעורה, הביט כלפי השמש והבין, שכבר אחר השעה, כשבא אל שדרו כבר לא מצא שם את שותפו. הלז המתין והמתין עד שהלך לו. כל אותו היום הפשו זה את זה ולא נפגשו בשדה. קצת קלקול יצא מזה: נתאחרה העבודה לשלשה ימים; זה היה בערב שבת. למחר לא יצאו מפני כבוד השבת. למחרתו לא יצאו הארסים הנוצרים, מפני כבוד שבתם שלהם.

לערב מצאה חוה שעת-הכושר להתנפל עליו. היא העמידה פני מצטערת, ועלובה ישבה ושתקה. אברהם-הירש לא יכול לשבת בכפיפה אחת עם אדם מצטער ושלא יקח חלק בצערו. הוא התחיל שואל לסבת צערה.

היא נעצה את מבטי עיניה באיזו פנה שבבית והתחילה מתרסת מלים:

— השד יודע איזו קלפה נכנסה בך, שאתה משתקע ימים ולילות ב.שמותי, במוני ספרים, ואת העסקים הפקרת. לשותף, שיעשה בהם מה שלבו חפץ! ומה אם יקוב לך חור באזנך?

— שטיא, — עונה הוא בנערה מתוך פיוס — ראשית איני מסיח דעת כלל מעסקי, כמו שאת חושבת; ושנית, שותפי סמואל הוא אדם ישר, נאמן יותר מאיזה סמואל בעל ירמולקה.

— יותר מדי אתה מאמין בקפוליושים!

— שטיא! סמואל יגנב? ! ממי? מכסף של בתו?

— מה אתה סח?

— שערות ארוכות — ועניה בשכל — הניע עליה אברהם-הירש ראשו — כלום לא עמדת עד עכשו על הדבר? נחמן ישא את בלומה וויינשטיין! כלום אינך רואה, עד כמה הוא מרקד לפניך?

חוה פקחה עיני-תמהון. היא לא נתנה עד עכשו את לבה לדבר זה, שאברהם-הירש בנה עליו עולמות למפרע.

השתקעה במחשבות, ולאחרונה התעוררה ואמרה:

— אבל... מה ענין זה ל... לשתיית טה בנלו-יראש? ול...

דברים אלו אמנם נראו לבעלה שלא מן הענין. אבל אצלה היתה כל עיקרה של השיחה במחשבה תחלה לסוף זה.

נדמה לו לאברהם-הירש, שדקרו בשרו בחודו של מחט.

— וגלוי-הראש מהו? וכל אותם המנהגים הטפלים והתפלול האוליות — חושבת את שמסיני נתנו?!

הוא הרים את קולו, דבר בהתמררות, במקוטעים ובלי סדר הגיוני. שפך לפני חוה את כל מה שהרה והגה לבו בימים האחרונים בלא יודעים, ומתוך דבורו קפץ והוציא ספר מארון הספרים, והסיחו לפני חוה:

— רצונך לדעת, היכן אלהים? פה בספרים אלו! לא בקלויז! לא

אצל הדיוטים כסוי-יראש! פה, פה יש אלהים גדול, נשגב, חכם, טוב —

עד לבלי קץ! פה הכל ברור, מובן, מחויב, מחוכם. התבני, אשה? מחוכם!

הוא דבר, הציע, באר ענינים רמים לפני חוה, והיא נעצה בו עיני

תמהון והחרישה.

באחרונה עמדה עליו בשאלה:

— וכל אותן השנים, שהיית צריך לרבנו-של-עולם, איך הבנת את הדברים?

הוא הגביה יותר את קולו והתחיל שופע ברעיונות, שלא מן הענין. — לרבנו-של-עולם אין צורך בקרבנות! אין צורך בתפלות! אפילו בתשבחות אין לו צורך, אלא שהאדם מעצמו חפץ, משתוקק לפעמים לשבח להקדוש-ברוך-הוא! התביני? זהו מצב-הנפש, שאין את יכולה להבינו! התביני? הכל מודה ומשבח מעצמו להקביה! אפילו החי, הצומח, אפילו הרומם!

הוא דבר הרבה-הרבה, והיא לא הבינה מדבריו כלום, ואין זה לפלא בעיניה: הלא אשה היא! כלום יכולה היא להבין בדברים, שהגברים מתקשים עליהם?

הרבה הרויח אברהם-הירש בשיחה זו מפני שהרבה פנות שבסתר לבבו, שלא היו לו ברורות כל-כך — נעשו לו עכשו ברורות, מחורות. הוא עמד והתיר לעצמו את הרצועה לנמרי. ראוי היה מקרה זה להטיל מחלוקת בין הבעל ואשתו, אלא שבא נחמן והסיה את דעתם על צד אחר.

ה.

סרבר הרגיש שנעשה קפדני לתלמידיו בימים האחרונים והצטער על הדבר, מהפך הוא עכשו בזכותם של האבות, כשהם מקלקלים שורת החנוך הטוב, ומענישים את בניהם תחת השפעת-הרגע. אין האבות מוכשרים כלל לחנוך הגון, מחליט הוא בדעתו, מפני שהם טרודים בעסקים רעים ומרגיזים, עד שהם באים לידי הקפדה ורגו מכל דבר, שאין לו יחס ישר אל עסקיהם, מורה-ילדים צריך שיהי פנוי, נעלה ונאצל מכל דבר, שמביא לידי התרגשות. הוא התחיל משדל את עצמו להשלים עם מצבו: „לכשתרצה, הרי זה היה נסיון בשבילי, כלום בשביל כך באתי לכאן, להתנות אהבים? הן כבר התיאשתי מן הנשואין, חולין הוא לי כל עסק זה! לפני יש מטרה קדושה: טפוח הדור!“

מודה הוא בינו לבין עצמו, שהוא נפגם בנערה זו אוהב הוא אותה במדה שלא האמין מעולם, אם מסוגל הוא לכך, מחשבה אהת על אדותיה — על אדות האפשרות לישא אותה — מקרקרת והורסת את כל בית-מקדשו — שקוע הוא בה על-כרחו.

אבל מה-בכך? כשם שהיה אוהב את בת נפתלי, כך יאהב את מרת הרוויץ, כלום אינו אוהב נאמן לנחמן? הוא יאהב אותה לא באהבת גברים, גם עכשו, כמדומה לו, שאהבתו כבר טהורה מכל הלאה, הם ילה,

בנים, הוא יטפח בחנוכם. אדרבה, הוא יגיד לה אז בפירוש, שהוא אוהב אותה.

התישבה עליו דעתו, וגמר בלבו להשאר בבית נפתלי לפי־שעה ולתת לה לקח שלא בדיעת אביו. כדי להכשירה במקצת אל נחמן. אין הוא ירא עכשו כלל לעכבה בחררו שעה יתרה. הן לבו מהור. אלא שהבהיל עליהם נחמן את השעה. נחמן לא היה אין במעשיו. אבל גם לשקוע הרבה בדמיונות לא אהב.

הוא הביא את הרבר לידי גלוי. נפתלי יצא ידי־חובת סרוב, כמנהגו. ואחרי־כך נאות. מפני שבעיקרו של דבר, רצוי היה לו השדוך. אברהם־הירש הסתכל על בנו בתמהון. ובתוך כדי תמיהתו, התבכרה ההסכמה והרצון למפרע. רחל נהיתה לכלה מפני שאינה למודה למאן. חברותיה מקנאות בה. ואומרות לה, שזכתה לאושר גדול, אשר שלא ראתה כמוהו גם בחלום. התחילה גם היא לשמוח בדבר. הרבה שמחה הגיע לה גם מן ההכרה, שסוף־סוף תצא מרשות אביו, תבוא אל רשותה שלה. דעה תהיה לה לעצמה על עצמה.

יושב וממתין היה סרבר, שיכנס הווג לחופה, ואז ילוה אל ביתם. ויחכה עד שילדו בנים, ויתחיל עוסק בטפוחם. כבר גלה זאת לנחמן, והלז קבל את ההצעה ברצון. בנוגע אל רחל — הסכים בדעתו להסתיר ממנה את מסקנתו עד־אחר ההתונה.

אלא שביום החופה לא היה נזהר בדבריו. הוא נעשה פטפטני ליום זה. דבר הרבה, העמיד פנים של חדוה יותר מן הרגיל. רחל ישבה בודדת בחדרה ועצבה, כמנהג הכלות ביום זה, בִּיְהוָה־שמשות' של שתי תקופות. קצתן עצבות, מפני שהרבה מחברותיה לא באו עדין לשעת הרקורים, קצתן — מפני שתלבשתה אינה הולמת אותה וקצתן — מטעם פשוט: כלה צריכה להיות עצבה.

סרבר נכנס לבדה את דעתה. בדיחותיו עלו לו יפות שלא כדרכו. היא התפרצה בצחוק — שלא כהרגלה. יפה היתה בשעה זו יתר על הרגיל. הוא־גופו אינו יודע, איך נזרקו פתאם הדברים מתוך פיהו:

— הוי, כמה מתמוגג אני באהבתי אליך!

הוא התחלחל מדברי פיהו.

הצחוק נקרש על פני רחל. עיניה נמתחו. אזניה שמעו את דפק לבבה.

ט.

חג חתונתו של נחמן היה אצלו הצעד הראשון למספר צעדים, שגמר בדעתו לעשותם תכופים בזה אחר זה. הוא חשב ומצא, שלא מן הנימוס הוא

ולא ממדת היושר לצעיר בן-זמנו לבנות בית על חשבון אחרים. להטיל את עצמו עם רעיותו על שלחן אביו, וגמר בדעתו ככלות ירח-החובה, להפרד מעל בית-אביו ולשלח את ידו במסחר. אחר-כך יעבור גם סרבר אליהם, וימתיק בחברתו את הזרם הרענן של החיים החגיגיים הבאים לוונג אחר החתונה: יותר ינעם עליך אשרך כשאתה יודע, שאדם אחד, שאין לו חלק בו, עומד מן הצד ומביט עליו; ומה גם כשאותו אדם הוא רעך הטוב...

הוא התחיל משמיע את החלמתו לאוני אביו בדברים מקוטעים וראשי-פרקים, כדי להכנינו לדבר. אברהם-הירש הרגיש בענין, ונודעו בתוך-תוכו. קשה היה עליו להכיר בהכרה ברורה, עד היכן רמזיו של נחמן מניעים. זה היה באמת אסון גדול מכפי כחו, שיפרד פתאם בנו מעליו. "אם כן, כל אותם המסחרים, כל אותן הטרדות למה הן באות?" — הרהר אברהם-הירש כל אותו הלילה.

בבקר קם משנתו מתוך עצבות. הוא ישב ושתה חמים יחד עם חוה. ה"זונג" ישנו עוד בחדרם. כשכלה לשתות, התמודה החליק בידו על זקנה, הביאה לנגד עיניו, וזרק מלים כלפי הללו של החדר:

— בלי "עין-הרע", כבר אינני צעיר! הלבן כמעט מרובה על השחור!
הוי, כבר כשל כחי!

דברים אלו צריכה היתה חוה לשמוע, והיא שמעה.

— שמא חולה אתה?

— לא, פשוט זקנה.

היא הביטה בו בתמיה.

— אילו היה נחמן שלנו בן הגון, הומל על הוריו, הייתי מוסר בידו את הכל. הוא צעיר, מלא כח-עלומים, ואני שבר-הרס; אשיא לו רק עצות הנונות, ואשב בית, לדירה נקצה לו את הבית שבחצר. משנשכירו לאחרים, מוטב שישב בו הוא.

נחמן היה בן כשר והגון: קבל את הצעת אביו בחפץ לב. הוא היה באמת צריך למקומו, השותף, המנהלים, המשרתים — אופני המכונה — הכל הרגישו פתאם זרם קים, רענן וחזק בא ביניהם, והתחילו מסתובבים סביב למרכז החדש ברעננות וכח חדש.

ואברהם-הירש קנה לו מקשרת, והתחיל מעשן מתוכה, גם משקפים הרכיב על חושמו, אלא שהוא מסתכל לפעמים ממעל להן.

וכפעם בפעם הוא מחליק את זקנו, ומוצא שהלכן שבו מרובה על השחור. חבל, שאין העולם חולקים לו "כבוד זקנים", אבל מה לו ולהם? יש, שאינו יודע במציאותם כלל, מפני שהתחיל משקע את עצמו יותר ויותר בספרים מחוכמים.

יוצא ונכנס הוא אל בית בנו רק לפרקים רחוקים. אין הוא הפיץ

לערכב את הנעם שבחיי הונו, שאינו מורגש אלא כשהם יושבים ביחידות; כך דעתו בדבר, מינא יש לו בלבו על סרבר הצעיר שלא הרגיש בזה והעתיק את דירתו לשכונתם.

ואין לו שום צורך לבוא אל ביתם, מפני שהם מקדימים ובאים אצלו בכל יום, נחמן בא לבקש ממנו עצה בעניני המסחר, ותמיד עולה דעתו כדעת בנו; ורח'לה אוהבת את סגורה של המותה, רובו של יום היא כרוכה אחריה. שמח הוא אברהם-הירש בכלתו, בהסחה-הרעת נתנה לו בת, אוהב הוא אותה כבת, מחכה הוא, שתלד בנים על ברכיו, גם הוא חפץ לטפל בחנוכם, הוא גופו ילמדם, הוא ילמדם חכמה, הוא לא יתחיל את התורה מ'בראשית'; הוא יתחיל מן ה'אטום'.

רחל עברה מרשות לרשות ונשתנו גם רגשותיה ויחוסה למכריה, הגורל עליה. בראשונה על סרבר, מתחלה הרגישה, שקשה עליה להשאר יהודה עם סרבר בבית, כשהיא נתקלת בו או באה עמו במגע — היא מזדעזעת, דומה, שאיזה זרם זר נכנס לתוך עצמותיה ועורקיה ומכביר שם והיא מרגישה ליאות אברים ומיחושי-ראש, אחר-כך נעשה קשה עליה טפולו ושרותו, שהוא מפריז בהם בשבילה, כועסת היא עליו בלבה, בלי-דעת על מה; וכמדומה לה, שהיא מתחילה שונאה אותו, רוצה היא להניד לנחמן, שיוציאו מן הבית, אלא שאין היא רגילה להעמיד דבר על דעתה, סרבר הרגיש בדבר, אין זה אצלו יוצא מנדר הרגיל; כך צריך להיות אצל עבריה בלתי מלומדת כזו, כשרוך הידידות נבלע בחוס אהבת-המין, צריך היה להכניח לדבר מראש, להבינה מה בין רגשי ידידות לאהבת-המין, להציל בשבילו זיק אחד של... של אהבה מפשטה.

יש לה סבה לבלי אוהב אותה, אבל אותה השנאה שהיא מראה לו מהיכן היא? הן חוסר אהבה אינה עדיין סבה לשנאה.

ונזכר הוא מה שאמר לה ביום החופה, מתוך שכרוך-גברות נורק או מפיו מה שנורק, כועס הוא גם עכשו על עצמו, דן הוא על הדבר מתוך שקול-הדעת, דברים כעין-אלו, כששומעת אותם נערה מפי אדם, שאינה אוהבת אותו, אינם מסוגלים לעורר אלא צחוק, בעל-נסיון הוא בענין זה, הרבה נכשל ברעיון זה, עד שבא ספק בלבו, שמא חסר בו אותו הכת-המכשיר את הצעיר להתחבב על הנערות, לשנוא על דברים אלו, אין נערה יכולה אלא אם נפגעה מהם.

ונזכר הוא בכמה קטעים מיחוסה אליו בימים האחרונים קודם החתונה, הזכרונות מצטרפים להשערות, ההשערות לודאיות — ובלבו גמלה ההכרה.

שהיא אהבה, או לפחות, מוכשרת היתה לאהוב אותו. עכשיו ברורה לו סבת שנאתה אליו. כמה אומלל הוא! היה לו שטר-גורל ונשרף — ועתה, לאחר שנשרף, נדע לו פתאום, שנומר זה זכה בסכום היותר גדול.

ובאחד הימים קם סרבר והעתיק את דירתו. נשתנו רגשותיה של רחל גם אל נחמן. כמדומה לה, שכל מה שהרגישה אליו בהיותה נערה, לא היו אלא זעזועים קפריזיים של ילדות שובבה. עכשו ודאי שהיא אוהבת אותו, — הלא בעלה הוא. מי לך אשה שאינה אוהבת את בעלה? ! נחמן ראוי לאהבה מפני שהוא דואג לה, שומר את צלה, מונה צעדיה, טובע הוא באהבתו אליה, אלא שהיא שקועה תמיד באיזה יגון שאין להגופה הכרה ברורה בו. כשאין נחמן בבית, קשה עליה הישיבה עם מי שיהיה. חמותה היא הנפש היחידה, שהיא מרגישה אליה קרבת-דעת. אוהבת היא לשבת בחברתה; אלא שזו עסוקה תמיד בעניני-הבית.

נחמן משתדל לשמחה, מוליך הוא אותה אל העולם הרחב, אל תוך הסביבה העליונה של מכיריו ומכירותיו, אבל צערה-בדירות קשה עליה שם יותר מבביתה. קשה עליה לסגל לעצמה את הנמוסים, שאינה מרגישה בהם שום טעם. נדמה לה, שדבורה נשמע ביניהם בודד ומובלט ואינו מתערב בשיחתם; ולפיכך היא יראה לפתוח פה, וכשהיא יושבת ושותקת, נדמה לה, ששתיקתה בולטת ונשמעת בין החבורה, שהכל מביטים עליה, ויראה היא להביט עליהם, שמא תפגוש במכטיהם.

יחוס של אונס הוא יחוסה עליהם, אין זו מסבתה. בביה-אביה היתה מצוינת ועולה אפילו על אחיה. בין ננות השכנות היתה היא הידענית, הבקיאה ב"סדור". אותה היו השכנות שואלות מתי חל, שבת שמברכים, היא היתה קוראת קצת בספורים ונותבת אדריסאות ותלגרמות לאביה — ופה, בין מכירי נחמן, היא כהדיוטית.

נחמן אמנם ממתיק לה את המרירות, הוא מתרפס כילד, חי בנשימתה ועל פי דבורה — הוא כולו שלה. אין דבר חסר לו, כשרחליה עמו. מאמינה היא בכל מה שהוא אומר לה בדבר זה; אלא שרעיון אחד התחיל מנקר במוחה! כל אותה החבה הבושרת של נחמן אליה — אולי אינה אלא מפני שהוא בעלה והיא אשתו; אלמלא שכך, איך היה נחמן מתיחס אליה?...

הימים היו ימי חופש לבתי-הספר. יווי שב לבית-הוריו והביא את פנים חדשות: את העלמה קלרה מוסינגה וויינשטיין. זו היתה שארתו בת-דודו משה וויינשטיין, שגר בעירה סמוכה. משה וויינשטיין היה אדם עשיר והדיוט; בנו גדלו ללא תורה וללא חכמה; יצאה מן הכלל עלמה אמללה זו קלרה, שקרה לה אסון בימי ילדותה: עוסקת היתה באחד הערבים בהעלאת מנות נפט; נשפך עליה הנפט והודלק, לאשרה חשו להצילה, אלא שנצרכו

פניה באופן נורא, מעורר געל-נפש. ראה אביה, שעל סחורה זו לא יהיו קופצים ותהי מונחת בביתו כאבן שאין לו הופכים — עמד ושכר לה מזרים והביאה למדריגה גבוהה בהשכלת הבנות כדי למלאות במעלות טובות את חסרונה.

נחמן ורחל באו לבקר לבית וויינשטיין והתודעו לאורחת. הרבה מכירים ומכירות מצאו שם, שישבו ובלו שעת-הערב בשיחת-רעים, של-רחל לא היתה בה השגה ברורה. היא השקיע את עיניה בפני נערה אומללה זו, שהיתה אמנם ה"שאור" שבחבורה: כלם התענגו על נועם מדבריה, נמוסה הרצוי והשכלתה הרחבה. ואף-על-פי-כן חשו הכל איזה געל-נפש להביט אל פניה. הכל השתדלו לחפות על הגשותיהם. ואף-על-פי-כן בלטו ונכרו על פניהם. רעיון בא בלבה של רחל: אילו היו פניה צרובים כפני נערה זו איך היה נחמן מתיחס אליה?

צחוק עלה, שהתפרץ מפיות החבורה מתוך ענין שיחתם — עורר את רחל מתוך מחשבותיה והיא הביטה על סביבה, חשד בה בלבה, שהיא-היא עוררה את הצחוק בשתיקתה. באי-נמוסה — מי יודע עוד במה? לא נעלם מעיניה, שגם נחמן צחק בפה מלא. פניה אדמו וחורו. הרגיש בה נחמן. הרכין אליה ראש ושאל: מה לך? בקושי עצרה בעד דמעותיה.

הולה היתה כל יום המחרת. צערה התחיל מבצבץ ויוצא על פניה. טפה מרה נפלה בכוסו של נחמן. הוא אינו יכול לשבת בכפיפה אחת עם בן-אדם שרוי בצער; מאביו ירש חולשה זו. ובפרט כשבן-אדם זה היא רחל. אנכיותו נפגעה. כמדומה לו, שהוא מרחיק מעליה כל דבר, שיכול לגרום לה צער. משתדל הוא להרבות לה נחת ותענוגים. כלום יכולה היא להתלונן עליו במשהו?

טינא הוא נושא עליה בלבנו. כפיות-טובה היא. ממררת חייו בעצבונה. כאילו היא אושה לבעל אכזר, ממרר חיי אשתו. ורוצה היא לדבר עמה בזה. אלא שהוא דואג. שמא יגרום לה צער. נגמר בדעתו לדבר בזה עם ידידו סרבר. עצה והתערבות ישאל מעמו.

יא.

טיול תענוגים הכין נחמן בשביל חבורה קטנה, שנמנו בה הוא ורחל, סרבר וברתה, וזוי והעלמה קלרה מוסינגה וויינשטיין. טיול פשטי היה זה. שניתן בו רשות לכל אחד לראות את עצמה גורם ועיקר בו. למקום הטיול נבחרה אחוזת הכירתם של השותפים. שם יש גם אנג רחב, מפרה דגים. שם יש גם עמקים, נירות, קמות וכל מה שמסוגל להנעים את הטיול על בני-הישוב, היודעים את השמות הללו מתוך הספר.

נתנה הבכורה למיין-היפה לשבת על המרכבה בראש; כנגדן ישבו צפופים הגברים הנדיבים, המותרים על בכורתם, ויצאו את העיר. החברים הנעימו את מסעם בשיחות-קופצות. דברו כמנהגו על עננים גבוהים ושאלות מנסרות בקלות ראש מיוחדת לסוג ידוע של צעירים. דומה על יוהי שנכנס בכלל מטיף ו"שליח" לפקוח עיני עורים בין בני הבצה... ברתה נכנסה כפעם בפעם לתוך דבריו. נפסק הענין מאמצעו — התחילו באחר ומתוכו. המה דברו רוססית מתובלת במלים זרות, שלא לצורך. נחמן נכנס לתוך דבריהם ודבר זרוגנית פשוטה. זורק הוא מתוך שיחתו מכסים אל רחל. נכר, שמשתדל הוא לפתוח לה פה ולמשכה לתוך השמחה. היא הרגישה בדבר, הכירה בקרבנות הגדולים, שנחמן מקריב לפניו; הכירה יותר את קטנותה, את זרותה ואת החובות הכבדים, שנחמן מעמיס עליה ובאה יותר לידי התרגנות-חשאית.

תיתי לה, שיווי אינו נותן לאחרים לקחת חלק הגון בשיחה; שופע הוא במבול של דברים, ומתבל את השיחה בכל פעם במלות: "ברי, בריק".

נדמה לה לרחל, שאליה מתכונים בשיחה, ונתאדמה.

— נכר הדבר, שהרבה מזכירים לך שם זה בנימניון, עד שאינך יכול לשכחו — שולח בו סרבר חיץ.

— לאומי?! — מתלוצץ ושואל יוהי.

— בנימניון — נכנסת העלמה קלרה מוסוניה לתוך דבריהם — אין עוסקים בשאלות גמדיות כזו של לאומיות. לנו יש תביעות אחרות, שאיפות יותר הגונות, יותר כוללות, רק בעירות אתה מוצא עוד צעירים הווים ונערות הדיושות, חולמות לאומית, הזרה לאחור. אצלנו הבילוישים הולכים ומששטשים, נבלעים בכלל.

דברה שמעה ונתאדמה.

— בכלל הפולט — העיר נחמן.

— אם הצורות מששטשות כדבריך — אמר סרבר — אין מה לשמוח על הדבר: טובת הכלל הוא, שהיחיד יבסס את יחידותו ויצרפה אל הכלל.

— זה נאמר על היחיד.

— על אחת כמה וכמה על אומה יחידה.

המה דברו למקושעים, ברפרוף, בלי התעמקות וקשר הגיוני; דברו כדי שלא לשתוק, בין כך נכנסה המרכבה בין שתי שורות קמה מתפתלות ולוחשות. דומה, שהעולם הפתוח פלט אותה אל תוך רשות צרה ומפולשת זו. השתרבבו השבלים והסמו את הדרך לפניהם ולאחריהם, נדחקו לתוך המרכבה בתנועה ושואן, שיש בו מוקדם ומאוחר, בטויה-הגיוני וצרוף-דבורי, שאין פרושו מובן לבני-אדם.

שאון הקמה הפסיק את השיחה. בעל-כרחם של השומעים נכנס לתוך אזניהם, חדר אל לבותם ונגע שם בשרטת נעימה באיזו מן הפנות. המה נעלמו. לפנייהם הלך והשתרבו, הלך והתפתל שביל צר יורד לעמק, עולה ומטפס על ההר, נעלם ונגלה, מקצר ומאריך בתבנית מקורית, שאינה דומה כלל לדרכים הכבושים.

זהו שביל היחיד, ההולך והוצה את ההרים והעמקים עד למקום, שמכניס שם, מן לבני-אדם, לעולם לא תלך עליו מרכבת-הקיטור. וסוף-סוף יצאו מבין השורות ובאו אל תוך עולם הדש, שמים חדשים, עמק רחב חדש. זהו עמק של אהות אברהם-הירש. אגם המים, ככוס ריזה של איזה ענק, מכסיף ורומז לאורחים מרחוק, כל העולמות מצטרפים על ידי שבילי-יחיד.

עבודה נעימה המציא נחמן בשביל החבורה: נתן חכה ביד כל אחד מהם לשלות דגים מן היאור, כלם שמחו על ההצעה. יושבים להם הדגים על שפת-היאור, עוצרים, בנשימתם, שלא ירגישו בהם הדגים, מביט איש-איש אל כפיסו הצף על המקום, שנפלה שמה החכה, תאווה בוערת, בולמוס אהום לשלות דג חי, מפרפה, מגיע בסנפיריו נגד השמש, כבר רואה איש-איש מהם את דגו בדמיונו.

אין הם עושים זאת לשם רעבתנות, אך, פשוט, אהבים הם את הדגים, בריאה אלמת זו, שאינה מתרסת, אינה משמיעה מהאה מעולם ולעולם על כל מה שאתה עושה לה.

והיאור חומד לו לצון: העלה אבעבועות אצל אחד הכפיסים... מודעוץ נחמן... עיניו נמתחו... דג עלה בחכתו, הוא מנף בחפזה את החוטר... מוציא את היתר...

טפות מים נוטפות מן הקרס העלוב, הדגים אכלו את פתותי הלחם שעליו, האגם צוחק בעגולים, עגולים, בני החבורה עוצרים בכל כחם מצחוק, והנה מבעבע האגם גם סביב חכתו של סרבר, הוא קם על רגליו, — מנף בידו... אבל קרס חכתו נאחו בקרקעית האגם, מתוך הנפה נכשל סרבר ברגליו ונפל ארצה, בגדיו נרטבו במים.

— הדגה שולה את המורה — מלגלת החבורה ואינה יכולה עוד להתאפק מצחוק.

שני הזרועים, נחמן וסרבר, עזבו את השליה, מסרו את חכותיהם ביד רחל והלכו לבקש להם ענין אחר יותר מצליח. על שפת האגם עמדה סירה קשורה אל העין, נחמן התיר אותה, שניהם הביאו לתוכה שני כסאות ושלחן קטן; פרסו על השלחן מפה, שמו עליו מיני טעימה, מיחם רותח וכוסות, שהכינו בשבילם בבית האקונומיה. המה נכנסו לתוך הסירה והפליגו.

יפה היתה הסירה מרחוק, דומה ליום-טוב של נליות: בני-אדם יושבים על כסאות, מסובים על שלחן מלא מרחף על המים — ואינם נטבעים! הביטה עליהם החבורה מרחוק, וקראה עליהם: "הידה, ספנים!"

עיני נחמן פגעו ברחל, כשהיא יושבת על שלש חכותיה ענומה, בדלה. נתקלקלה שורת שמחתו.

הוא פנה אל רעהו, ושפך לפניו את לבו. הלז הרכין ראש וקלט את שמועתו דומם.

— ובכן, מה היא עושה לך?

— מה היא עושה?! לא כלום! אלא שכך היא יושבת תמיד עצבה,

בורדה, שקועה בצער.

— ומה איכפת לך?

— איני יכול לשאת, איני יכול להיות שמח, כשהיא...

— יהיך — נתן עליו סרבר בקולו — יהירים! אפילו להצטער

אינכם נותנים רשות לאחרים, בשעה ששמחתכם נפגמת מזה, עד שאתה דורש ממנה, שתשמח כדי לשמחך, אני אומר לך, שתשתתף בצערה, מפני ששניכם אומללים. כלום לא יכולת לדעת מראש, שזמורה זר תהיה רחל בסביבה צעקנית זו?

— ומדוע לא הכינת אותה? הלא...

— ולמה דחת את השעה כליכך?

הביטה עליהם החבורה מרחוק והתעננה על המראה. המה לא יכלו לשער, ששני הרעים, היפים כליכך מרחוק, מתקוטטים עכשו.

סרבר שכח את מקומו, קם והתחיל פוסע לאורך הסירה ודברים דוקרים נתזו מתוך פיו.

נתקלקל שווי-המשקל, הסירה נסתה על צדה. שניהם התחלחלו. צעקה הגיעה לאזניהם מעל שפת האגם.

לאשרם נפל נחמן על פניו והכריע לצד השני. הסירה התנועעה הנה והנה, עד שמצאה שוב את משקלה. שניהם נכוו קצת ברותחין, שנשפך מתוך המיחם, כוסו של נחמן נפלה ונשברה.

— ודאי לא שברת כוס תחת החופה! — השתדל סרבר לברת, כדי להשקיע את הרושם.

נחמן שתק, הם שבו אל החוף ורחל השיבה להם את חכותיהם. חכתו של סרבר העלתה דג, הוא הורידו מעל הקרם והשיבו לתוך האגם.

התחברו הספנים עם הדיגים ושבו העירה.

יב.

רושם מרגיז השאיר המיול על נחמן; קנאת-גברים זוללת את לבו. ערב הוא אמנם בעד צניעותה של רחל ותומתו של סרבה, אלא שהוא מקנא לרגשי החמלה ושתוף-הצער, שבלב סרבר לרחל. מלמד זה משתתף כל-כך בצערה, עד שבא לכלל כעס... גם הוא, שלא טבענו או שנינו באנסי. וכמדומה לו, שגם חמלה, והשתתפות בצער הן קניני הבעל, שאין לזר חלק בהם — והוא בא לידי חשש, שמא כבר הרגישה רחל, שהלו מצטער עליה יותר מבעלה. קנאה כעין זו, דוקא, מפני שאינה נסה כל-כך, היא מרגיזה ביותר. היא אינה עלולה לשכר את המקנא במדה של הקנאה הגסה, ולפיכך מרגיש האדם בצערה הרגשה יותר בהירה, וזו נקודה, שזכויות אדם וזכויות גבר נפגשות בה ביחוסן אל אשה. נחמן גמר בדעתו להציל את זכויותיו, כשהוא מעיין בדבר, מוצא הוא, שמלמד זה לא גלה לו חדשות, הוא-גופו הרגיש מכבר, שמתגעגעת רחל על „סביבתה“, סביבה צעקנית זו, יש שגם הוא בוחל בה. ביחוד הוא שונא את בעל-הכפתורים—יוזי, מראה הוא את עצמו מלומד גדול; הלך לרכוש חכמה, ולא רכש אלא כפתורים ומנה יפה של הפקרות ושנאת ישראל; אלא שהוא אינו מתגעגע כלל על שום סביבה, דיו, כשרחלה יושבת עמו שמחה בכפיפה אחת.

ומוצא הוא טוב, שמלמד זה הגוים הרבה על האסון; כאילו אין לו תקנה, למחר ילך אתה בבקורים לקרוביה, לרעיותיה מכבר, יביאן אל ביתו, ירבה בביתו את יסודה של רחל על היסוד המצוי, הכל יתמוג, הרכבה חדשה יעשה, ומאמין הוא שתעלה יפה.

הנסיון הצליח במקצת, לאט-לאט סר הצל השחור מעל רחל, עסוקה היא בקבלת פני אורחות אהובות עליה ובבקורים לבתי-מכירה, פטפטנית נעשתה, לפעמים נדמה לה, ששבה לימי נעוריה, הביבות הן עליה עכשיו יותר השעות הפנויות, הנשארות לה בשביל נחמן.

פעמים, שאהב נחמן להטפל אל חבורת רחל ולהכנס בשיחתו, פטפטניות הן; כך דרכן; אבל אינן צעקניות כל-כך; משיחות בענינים זעירים, אבל מבינות אותם לעמקם, לכשתרצה, הרי הן לו אחר-כך, חומר יפה ללגלוגים ושיחות יפות עם רחל, אומרים בעיר על נחמן, שהוא מעורב עם הבריות.

הטיבה יתירה עשה לרחלה שהלך עמה בשבת שהרית להוביל חתן לבית-הכנסת לשבת הפלה, אורח נכבד היה שם נחמן, כבדו אותו בעליה מן המובחר, חומר יפה היה לו גם זה אחר-כך ללגלוגים, דומה רחלה, כאילו קמה מתוך מחלה ארוכה וקשה; זכויותיה מתבססות בביתה, רוח עלו שורה עליה תמיד, נחמן מאושר...

יג.

אורה לפרקים רחוקים היה סרבר בימים האחרונים בבית-נחמן, ואף על-פי-כן הכיר בשנוי לטובה, שנעשה ברחל. אין הוא מוצא על פניה אותו הצל הכהה, שחשב לעצמו זכות שותף עליו. אין הוא פוגש במבטה אותו הזיק הגא, זיק של אומללים, המוחה ומאשים את כל העולם, קדושת הבדידות נתחללה עליה, דומה, שהיא שמחה, אור פניה וחיוך פיה יוצאים מתוך הלב ומפורת היא אותם לכל. רושם רע עשה עליו הדבר: הצער והבדידות היו עד עכשיו המשהו היחיד, שהציל מרחל בשבילו. את גופה הפקיד לנחמן, אך הנשמה, נשמתה של רחל הצטמצמה באותם המבטים העצבים, באותו הצער הגא, שאין לשום אדם שותפות-בו חוץ ממנו, זה כלו שלו. הוא חש בו ומצטער יחד עמה, עכשו אבד ממנו המשהו האחרון. אין לו עכשיו ברחל כלום, וקשים נעשו עליו הבקורים בבית רעו—עמד והפסיק את שעוריו לגמרי. בינתיים נפל דבר בבית-נחמן:

רחל'ה חשה בראשה, בימים שעברו, רגילה היתה במיוחדים כאלה; אך עכשו, כמדומה לה, שהכאב יותר מורגש, דומה, שאיזה נותר מעיק שם בתוך גלגלתה ומבקש לו דרך לצאת דרך הצדעים, למחר התעוררה משנתה שלא בעתה, קשה נעשתה עליה ההליכה, רוצה היא לשוב אל מטתה, אלא שצר לה על הימים הנעימים לבלותם במטה, לבה אומר לה, שמכיון שתשכב לא תקום כל-כך מהר, למחרתו כבר שכבה במטתה, חבושת נאד קרח לראשה, נחמן לא סר מעליה אף רגע.

רופאים נכנסים ויוצאים, מבטיחים, כדרכם, בלשון שנשמעת לשני פנים, נחמן מבין את שניהם, פעמים שהוא נשקע בינון ורואה לעצמו חלומות קשים, ומיד הוא מתנחם ומבאר את דברי הרופאים בפנים אחרים, המחלה הסתבכה, הרופאים באו לידי מבוכה, ספקות ותלוקי דעות, מדרגת חומה לא היתה גבוהה כל-כך, אלא שעקבות איוו מחלה מסתתרת ואורבת נכרו בה, החולה בעצמה הרגישה את-עצמה במצב מסוכן, היא קראה אליה את בעלה הנרעש:

— בבקשה... תהלים בקלויו... שנוי שם... צדקה... אנה, אל תפקירני למות!

היא דברה בקושי, למקעטים, בקול חלש ומשונה ברכותו; דומה, שקול זה עבר דרך הרבה צינורות מטהרים, עד שהגיע לאוזניו בצחצוח משונה, הוא נופל על פניה, ונחל דמעות פרץ מעיניו, אברהם-הירש עמד אצלם; הפין לנחמם, פשוט — לגעור בהם: „ככיה מה זו עושה?“, אלא שדמעותיו עלו ועמדו בנרונם, זקן זה נראה בכין, כילד, הוא גופו רץ לקלויו, הרעיש עולמות, העמיד עשרה בשלנים לאמר תהלים, הוסיף עליהם דרדקי-חדרים, שנה את שמה, בא ובשר לחולה, שמעכשיו היא נקראה ח'ה-רחל.

לערב חל המשבר, המחלה הוקלה. נחמן ואברהם-הירש ישבו אצל משת החולה מזוינים ומסוככים בשעונים מדיוקים, בבקבוקי מירפואה, במודדי-חום ויתר כלי-זין שרופאים משתמשים בהם. החולה ישנה את שנתה. אברהם-הירש הרכין ולחש באזני בנו: „אל יהי דבר זה לפלא בעיניך! יש, שאיזו סגולה שהיא לא מעלה ולא מורידה, מכיון שהחולה מאמין בתועלתה, הרי היא מוסיפה כח לחולה ליחל. בינתיים יביא הטבע גופו את רגע המשבר, שהיה צריך לבא בין-כך ובין-כך“.

נחמן שמע ושתק. הוא לא היה מסוגל לרמות את-עצמו. הוא זכר ברוח, שהוא-גופו ישב וחכה לראות פעולת התהלים על החולה. מכיון שהתיאשו הרופאים, ישב וקוה לנס, והאמין שהנס יבוא. וזכר הוא שהוא גופו עמד על מטתה, והתפלל עליה בחשאי. הוא רגיל תמיד, שמעשיו ומחשבותיו יעלו יחד, לרמות את עצמו אינו מסוגל. יודע הוא שלא בשביל לרמות את החולה בלבד, עשה מה שעשה..

היה-רחל שבה לבריאותה, ממש „בריאה חדשה“. כמדומה לנחמן, שהיא יותר יפה משהייתה; לזית-הן נוספה לה. היא יותר עדינה, יותר עליוזה. זו אינה רחל, זו „היה-רחל“. מוצא הוא, שענג הישועה הבאה לאדם אומלל גדול פיישנים מצער האסון.

ונזכר נחמן ב„תהלים“ וב„שנוי-השם“, והרהר בדבר..

ביום הראשון לחג-הסכות היה הדבר.

הקלויו, שאברהם-הירש היה מתפלל בו לשעבר, חגג את חגו ושפר את חלונותיו בלולבים ואתרוגים, מכורכים במוך ושמונים בקופסות כסף. אתרוגים אלו גדלו בארץ-ישראל, ונתנלגלו ובאו לתוך הגלות בשביל בעלי המזרח-שבקלויו. כמה הרפתקאות עברו על אתרוג זה! כמה ידים משמשו בו! ארצות עבר, ימים בקע, מכס לנבולין פרעו, במים ובאש בא אלינו, ואף-על-פי-כן נשאר ברכותו, בעדינותו, באצילותו הירוקה, עד שאתה צריך עוד להגן עליו במוך ובחומת-כסף.

יפים הם גם הפנים הנשקפים מתוך אותם החלונות: אלו הם באמת פנים של חגיגה, השמחה והנחת מבצבצות. אינך יכול להכיר עכשו עד כמה התגולו האצילים הללו מערב יום-טוב בשביל להכין ליום-טוב. מכיר אתה בפיות הללו, שעוד מעט ויאמרו „הלל“, הידים הללו לא נבראו לעבודה גסה, אלא למשמש באתרוג, לטול את הלולב ולעשות בהם הקפות. מורגשת השמחה בכל, ואפילו בחצר הקלויו: מעשנים להם שם הבחורים פפירוסות חגיגות מתוך הרחבת-הדעת, ועמודי-העשן עולה ישר השמימה.

שם נפגשו שני הרעים, נחמן וסרבר, והתברכו בחג-א-טבא.

— מה לידידי בביתי? — שאל סרבר הציו תמה וחציו מלגלג.

— שאלה זו כלפי מה? כלום יש לך פה חלק יותר ממני?

- אבל הקלוז? חגים ענינים דתיים?
 — ענינים דתיים? אלו הם עניני החיים! בני-אדם צריכים לחגים.
 אלמלא שהיו-צריכים היינו לקבעם. יש צורך לבני-אדם בימים קבועים מזמן
 לזמן להתפשטות החולין.
 — וכלום מאמין אתה בשכר ועונש?
 — איזה שכר ועונש? הרי החג-נופו שכר.
 — ואינך חושד את עצמך, שמא אתה הושב כך, מפני שכך יפה לך
 לחשוב?
 — בדותא!
 סרבר הפש בכיסונו להוציא את פנקסו ולרשם שם איזה רשימה. אלא
 שלא היה הגיל לכתוב ב"יוס-טוב".
 לערב נכנס אברהם-הירש-בחפזון לבית-בנו. ענין נכבד מצא בספר
 חדש ורוצה הוא להראותו לבנו. מצאו כשהוא עומד עם רהל בסוכה ומקדש
 על היין...
 הוקן מהר לצאת קודם שהרגישו בו ה"בנים". כשהגיע סמוך לפתח ביתו,
 שהה קצת במקומו. הניח אצבעו על גבי מצחו ועמד כך שעה קלה. עד
 שנתעורר להכנס לבית.
 והרבה מיני הרהורים הרגיוזו את שנתו כל אותו הלילה.

